

Ніклас Натт-о-Даґ

1794

ФАБУЛА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

Ніклас Натт-о-Даг

1794

Роман

Видавництво «Фабула»
2022

The cost of this translation was defrayed by a subsidy from the Swedish Arts Council, gratefully acknowledged
KULTURRÅDET

Оригінальна назва роману: 1794
Published by agreement with Salomonsson Agency

Переклав зі шведської Володимир Криницький

All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording, or any information storage and retrieval system, without permission in writing from the publisher.

Усі права збережено.

Жодна частина цієї книжки не може бути відтворена або передана в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи

механічними, включно з фотокопією, записом чи будь-якою системою зберігання та пошуку інформації, без письмового дозволу власників авторських прав.

Copyright © Niklas Natt och Dag 2019

© А. Копівська, пер. з англ., 2020

© В. Криницький, пер. зі швед., 2021

© ВД «Фабула», 2022

ISBN 978-617-522-069-6 (epub)

Електронна версія створена за виданням:

Натт-о-Даг Ніклас

НЗЗ 1794. Роман / Пер. зі швед. В. Криницький. — Харків : ВД «Фабула», 2022. — 448 с.

ISBN 978-617-522-045-0

Молодий шляхтич Ерік Тре-Русур мучиться в стокгольмській божевільні. Він переконаний, що вчинив страшний злочин. Однорукий палът Жан-Мішель Кардель і Еміль Вінге, брат покійного комісара поліції Сесіла Вінге, намагаються розібратися, що ж сталось у давньому родовому маєтку з ідилічною назвою «Три троянди». Але чи готові вони до того, що там знайдуть? Чи стане їм сил самотужки виступити проти жорстокого, але безмежно впевненого у своїй недоторканості супротивника, пекельного звіра в людській подобі?

Ніклас Натт-о-Даг написав моторошний і потужний роман, у якому постає країна з темним минулим, а частина оповіді розгортається на острові Бартелемі — заморській території Швеції, де процвітала работоргівля.

Сідай ось тут поруч та будь наготові,
Нехай всі навколо співають і п'ють.
Не можна тут вірити найкращому другу —
Тут і найріднішого в спину штрикнуть.

Карл Мікаель Бельман, 1794

Персонажі, про яких ідеться в романі

Жан-Мішель Кардель, також званий **Мікелем** — колишній артилерист; залишився без руки під час битви в Свенсксунді, служить у сепаратварті Стокгольму^{1}; службу ненавидить і воліє заробляти викидайлом у корчмі.

Сесіл Вінге — колишній прокурор, нештатний слідчий стокгольмського управління поліції, хворий на сухоти.

Анна Стіна Кнапп — спершу продавала овочі й фрукти в парафіях Святої Марії і Святої Катаріни, потім потрапила до Прядильного дому^{2}; з зими 1793 року стала господарювати в корчмі «Мавпа» як Ловіса Ульріка, дочка корчмаря; узяла собі прізвище Блікс.

Ісак Райнгольд Блум — секретар в управлінні поліції, поет, пошановувач Карла Густафа аф Леопольда^{3}, на чію поезію рівнявся.

Юган Крістофер Блікс — учень фельдшера з Карлскруни, з жалості оголосив своєю нареченою Анну Стіну Кнапп, з якою так і не

одружився, бо укоротив собі віку у затоці Ріддарефіорден; мертвий і похований.

Петтер Петтерссон — головний наглядач у Прядильному домі.

Юнатан Леф — наглядач.

Дюлітц — колишній утікач з Польщі, торговець людськими життями.

Ґустав III — Божою милістю король шведів, гетів і вендів; поранений після замаху в Опері, помер від рани в березні 1792 року.

Ґустав Адольф — єдиний син Ґустава III, король (лише за титулом), якому в листопаді має виповнитися 16 років; від його імені в королівстві править регент.

Герцог Карл — молодший брат покійного короля Ґустава III; опікун малолітнього престолонаслідника; ледар, який тільки користується владою замість дбати про державу.

Ґустаф Адольф Ройтергольм — барон, один із наймогутніших вельмож королівства; як найближчий друг герцога Карла саме він має реальну владу, через що його ще називають «великий візир»; підозрілий і забобонний; за звичкою залишився заклятим ворогом покійного короля і дуже переймається знищенням усіх слідів минулого правителя.

Ґустаф Моріц Армфельт — улюбленець покійного короля, остання надія Ґуставіанців; висланий за кордон через організацію змови проти регента.

Маґдалена Руденшельд — дворянка, за якою безуспішно сох герцог Карл, коханка Ґустафа Моріца Армфельта й учасниця його змови, за що потрапила до ув'язнення.

Карл Туліпан — корчмар, власник корчми «Мавпа», добровільний учасник вистави, у якій Анна Стіна Кнапп вдавала його дочку.

Магнус Ульгольм — з грудня 1793 року начальник стокгольмської поліції, змінив на цій посаді Нурліна, якого перевели до Вестерботтена; сумно відомий тим, що привласнив гроші, призначені для виплат удовам священників; посіпака регентського режиму.

Карл Вільгельм Моде — губернатор Стокгольму, один з найвпливовіших чиновників у королівстві, вірний барону Ройтергольму.

Майстер Ерік — так наглядачі в Прядильному домі називали нагайку, якою Петтерссон бив ув'язнених.

Перша частина. З МОГИЛИ ЖИВИХ

Зима 1794 року

Як захиститися від зла людського,
Якщо не бачить тать злочинства свого?
Як зупинити знавіснілий люд,
Якщо нікого не лякає Божий суд?

Ісак Райнгольд Блум, 1794

1.

Січень, самісінький початок 1794 року. Уранці до моєї кімнати зайшли, сказали одягатись і йти надвір, бо прийшов новий рік і годі вже терпіти бруд і паразитів. Треба обкурити кімнати димом ялівцевих гілок, вимести сміття і попірскати оцтом підлогу. Незграбно натягнув штани, вступив у черевики, накинув куртку на плече. З'ясовується, я за цей час дуже схуд і одяг висить, як на палиці. Повільно зійшов сходами й уперше за хтозна-скільки тижнів вийшов на світ Божий, який до цього бачив тільки крізь вузький проріз вікна.

Липи у дворі вже кілька місяців голі. Осінь забрала з них листя, зате зима щедро відплатила снігом. Біла ковдра вкрила гілля, спустилася на землю і пролягла вдалину, скільки погляд сягає. Сонце сяло, його промені на білизні снігу виблискували з силою, якої не витримував жоден інший колір. Засліплено примружився і мусив затулити очі рукою. Інші пацієнти товклися на ганку або несміливо брѳохали по двору, лаючись на мокрі черевики й холодний сніг. Мені не хотілося їхнього товариства, і я пішов донизу, ближче до замерзлого озера. Засніженою кригою можна було пройти кількатор метрів аж до місця, де з-під льоду вибивалася вода. Недоторканий сніг обіцяв мені самоту. Мороз кусав, але сонце пригрівало, і, незважаючи на кепський настрій, я таки вийшов на крижане поле озера.

Удалині ліворуч від мене виднілися жовті зуби Корабельної набережної, за ними кілька шпилів церков, а ще далі темніли обриси палацу. Я відвернувся, ніби не бажаючи привертати до себе увагу сплячого хижака, і подивився назад, туди, звідки прийшов. Зі свого місця я чи не вперше побачив краєвид, зазвичай доступний лише рибалкам і морякам.

Місто повернулося спиною до Данвікена. Якщо чесно, здавалося, що навіть час тут зупинився або принаймні протікав з інакшою швидкістю: дні короткі, а ночі довгі. Схили двох пагорбів врізаються в наше небо з двох боків і скорочують шлях сонця в нас над головами.

До лікарні потрапляють, лише не маючи іншого вибору. Багато з тих, хто лежить тут, не хворіють ні на що, крім старості. Сюди їх помістили сини й дочки, щоб забезпечити їм догляд в останні роки життя, але самі ніяк не можуть знайти час відвідати старих, що тут стають справді як малі.

Трохи далі вздовж озера розташувалася божевільня. Звідси, з криги, налічив я сім поверхів, збудованих у вигляді гігантських сходинок. Божевільня — нескінченне джерело чуток у лікарняних коридорах. Кажуть, душевнохворих там значно більше, ніж будівля може вмістити. Деякі вікна забиті дошками, на інших — ґрати. Якось я підійшов майже під саму тінь божевільні, і здалося мені, що чую якийсь глухий шум чи гул, що нагадав, як у дитинстві я гуляв біля вуликів і з цікавості засунув туди руку, на власному досвіді пов'язавши байдуже гудіння з різким болем від бджолиних жал. Мабуть, так гуділи й бідолашні психи у своїх тісних палатах. Час від часу каретами приїжджали якісь пани з міста, давали охоронцям по кілька монет, і ті пускали їх всередину — подивитися на чудасії і страхи, що коїлися за жовтими стінами божевільні. Персонал лікарні, який ще мав сили на такі розваги, уважно дивився на зблідлі обличчя поважних гостей на виході й зловісно посміювався.

Не знаю, чому саме, але пішов і я туди. Жовта, як гній у рані, божевільня височіла на пагорбі на місці колишньої солярні, що її навмисно збудували далі від міста через шкідливі випари, зараз ще більше відділена від нього — тепер уже через своїх пацієнтів. На вході зупинився перед табличкою з вирізьбленим віршем, з якого один рядок особливо запам'ятався: «Тут живуть жертви жадібності, честолюбства й нещасного кохання — читачу, упізнай себе!». Як може бути, щоб тут хтось викарбував слова саме про мене?

Ніхто мене не зупинив, двері були незамкнені. Щойно я їх відчинив, до мене долинули стогони й крики, які раніше долинали як приглушене гудіння. Зараз я вже чув багато голосів замість одного. Коридор похмурий, напівтемний, і я не зразу побачив невеличкого чоловічка, який стояв неподалік від входу, ніби чекаючи на мене. Я нерішуче

кивнув, а він кількома швидкими кроками підскочив до мене. З якоюсь допитливістю оглянув мене й несподівано м'яко мовив:

— Ласкаво просимо! Ви рівно в домовлений час! Маю висловити захоплення вашою точністю.

Я не міг зрозуміти, що він має на увазі. Напевно, мою розгубленість можна було причитати з виразу обличчя, але на чоловічка це ніяк не вплинуло. Він уклонився і показав мені на сходи:

— Прошу, ідіть за мною, я вам усе покажу.

Я не міг заперечити, що саме цікавість мене сюди й привела, тож вирішив, що не буде нічого поганого, якщо зроблю, як він каже, хай навіть мене з кимось тут і переплутали.

Вийшов за ним у внутрішній двір, оточений зусібіч стінами на чотири поверхи. Під стінами купами валялося сміття, очевидно, накидане з вікон верхніх поверхів — або розбитих, або затулених дошками. В однім кутку двору стояла купка хворих у брудних сорочках. Більшість із них хиталася з боку в бік, і слина стікала з губ. Проводир помітив мій погляд і махнув у їхній бік рукою:

— Не звертайте уваги! Ці схожі на тварин у людському тілі й не піднімають шуму, якщо їх не налякати. Я покажу вам значно цікавіші екземпляри! Ходіть за мною!

Ми перетнули двір, піднялися ще на кілька сходинок і зупинилися перед дверима, що вели до якогось іншого коридору. Мій провідник відкашлявся і почав свою невеличку промову:

— Спочатку ми тут мали двадцять сім камер, чи то пак палат, розрахованих на більш-менш комфортне перебування одного пацієнта в кожній. Не знаю, як дивитеся на світ ви, але мене особисто анітрохи не здивувало, що дуже скоро стало зрозуміло: місць у божевільні мало. Місто зводить людей з розуму, і саме з міста до нас надходять найбуйніші хворі. Зараз у кожную камеру мусимо селити щонайменше

чотирьох. А якщо вони агресивні, доводиться їх заковувати та ще й зводити перегородки в камерах.

Відступив убік, відчинив двері й запросив зайти поперед нього. Я побачив коридор з важкими дверима обабіч, охоплений криками, стогонами й брязканням заліза.

— Надходить час годування. Навіть якщо вони збожеволіли, шлунки їхні цілком здорові. Голод — це те, за чим вони розрізняють час доби.

Чоловічок пішов далі коридором, час від часу зупиняючись, щоб розказати чи показати мені яку цікавинку:

— Як бачите, двері міцні, а в більшості камер подвійні. У багатьох пацієнтів стан такий тяжкий, що ми вже взагалі не випускаємо їх. Тому у дверях є ось такі віконця, через які можна забрати нічні горщики, не заходячи в камери. На жаль, не всі в змозі користуватися нічними горщиками так, як задумано, тому тут так смердить. І груби розпалюємо з коридору. Правда, топити груби можемо собі дозволити тільки в найхолодніші ночі. Тому в тісноті виявилася несподівана користь — вони принаймні не замерзають. Хочете глянути на них?

Приклав пальця до вуст і обережно відчинив оглядове віконце в одних дверях. Віконце було десь на висоті моїх очей, тож чоловічок мусив стати навшпильки. Глянув у камеру, посміхнувся і махнув мені рукою. Знадобилася якась мить, щоб очі звикли до сутінків. Під ритмічне дзенькання ланцюга танцював напівголий чоловік, прикутий за ногу до стіни. На купі соломи під стіною сиділо ще троє. Придивившись, я побачив, що вони гуртом рукоблудять, і збриджено відвернувся.

Пішли далі. Мій провідник показав на камери в кінці коридору:

— А тут — темні камери. Зараз тут сидять пацієнти з такою запущеною формою французької хвороби, що їм уже ніщо на світі не допоможе. На жаль, не можу вам їх показати, бо в тих камерах немає у дверях віконця. Але там і дивитися нема на що. У них повідпадали носи й розповзається шкіра. Тож краще вам цього й не бачити.

Раптово на мене напала нудота. Захотілося стрімголов тікати з цього Богом забутого місця на благословенний засніжений берег озера. Тим часом мій провідник навіть не поворухнувся, просто стояв і дивився на мене, чекаючи наступного запитання.

— А як же цих нещасних лікують?

Чоловічок з готовністю кивнув, наче знав, що саме це я спитаю.

— Наука каже, що божевілля настає, коли людський розум під впливом зовнішніх чи внутрішніх умов втрачає рівновагу. Отже, і повернути його до здорового стану можливо, якщо людина переживе такої ж сили шок, як і той, що викликав хворобу. У нас тут є труби, через які ми можемо несподівано наповнювати камери крижаною водою. Раніше пацієнтів заражали коростою у надії, що свербіж заглушить божевілля, але зараз короста в'їлась у стіни камер, тож цей захід уже не потребує

нашої участі. Заражаються тут й іншими хворобами, але про це поговоримо іншим разом.

Коридор, камери й чоловічок переді мною закрутились у шаленому танці, і мені довелося спертися на стіну.

Чоловічок повернувся і вказав на вихід. Проходячи повз камеру, куди ми зазирали, він поклав руку мені на плече.

— Бачу, що забув зачинити вікно, але це й на краще, бо мушу вам показати ще дещо.

Потягнув мене до дверей камери, у якій досі нічого не змінилося.

— Бачите той найдальший куток? Там ще хтось із цих панів випорожнився, бо горщик був повний.— Чоловічок притулився губами до мого вуха й прошепотів: — Це місце ми тримаємо для вас. Скоро, скоро ви опинитеся тут, а ми вас зустрінемо як слід.

Я здригнувся і побачив, як його губи кривляться у глузливій посмішці, відкриваючи гострі зуби.

— Ви такий молодий, вродливий, такий тендітний. Шкіра біла, мов алебастр. Сусіди в камері дуже зрадіють вашій появі, повірте.

— Хто ви?

Чоловічок вишкірився:

— Хех, це щодня змінюється. Учора був королем Карлом XII. Які ж солодкі спогади про похід на Полтаву! Веду свої полки в синіх мундирах через засніжені ліси Мазовії, задля розваги топчемо кованими чоботями немовлят перед очима їхніх батьків. Якби ви прийшли вчора, почули б, як дзеленькають свинцеві кулі, коли я хитаю головою. А сьогодні... Сьогодні я маю більше імен, ніж можна полічити. Мене звали бісом, чортом, дияволом, Люцифером і Гаспидом. Ви можете звати мене Сатаною. Ми вас чекаємо. Ви краще за інших знаєте, що ваше місце тут.

Не знаю, що я йому відповів би, якби в цей час у коридорі не пролунав гучний голос:

— Тумасе, що ти тут робиш? Ми тобі тисячу разів казали: ми тебе не замикаємо, але це не означає, ніби ти можеш робити що заманеться! Ану бігом до своєї палати!

У дверях на іншому краю коридору стояв дебелий чоловік у брудній куртці. Швидкими кроками він пішов до нас. Тумас на крок підступив до мене й хитро глянув в очі:

— Ось вам ще одна загадка на прощання. Часто кажуть, що я замкнений у своєму диявольському світі, у пеклі. А як же я тоді потрапив сюди, між людей? Мої сліди ви можете побачити будь-де. Пам'ятайте про все, що тут побачили, коли вийдете.

Працівник божевільні взяв Тумаса за руку й потягнув до виходу. Коли ж Тумас заходився вператися, чоловік схопив його за комір і вліпив кілька сильних ляпасів, аж у бідолахи кров потекла з носа й змішалася зі сльозами. Дивний пацієнт заспокоївся і тільки тихо стогнав.

Чоловік присоромлено подивився на мене.

— Іноді ми залишаємо його палату незамкненою, тоді він може податися досліджувати лікарню чи взагалі виходить за ворота. Сьогодні нас на зміні лише двоє, і я був би дуже вдячний, якби ви нікому про цю пригоду не казали. Сподіваюся, Тумас вас не налякав. Часом він меле дурниці.

Хоч мені й полегшало, коли я дізнався, що мій поводитир — лише божевільний, сказані ним слова глибоко засіли в думках. Я поспішив за двері, майже пробіг повз купку хворих у кутку внутрішнього двору. Зупинився і задумався про цю могилу живих, і на мить мені здалося, що світ почав мінятися відповідно до мого самопочуття. Здалося, що світло денне гасне, хоча на небі не було жодної хмарки. Я примружився, підняв голову вище, і те, що побачив, сповнило мене жахом: у небі мовби якась невідома істота відгризла шматок сонця, залишивши на ньому відбитки зубів, які я залишаю на шматку хліба. Нажахано закричав я і впав на коліна. Довго тремтів я на снігу, не наважуючись розплющити очі, охоплений смертним страхом. Нарешті наважився. Виявилось, що світло повернулося. Це було просто сонячне затемнення, саме таке, як мені колись розповідав учитель: Місяць опиняється між Сонцем і Землею і частково затуляє від нас Сонце. І тривало це все кілька хвилин, не більше.

Хитаючись, пішов я назад. Опинившись у своїй кімнаті, заповз на ліжко, укrywся і натягнув ковдру на голову. Не варто було виходити з кімнати, і більше цієї помилки я не повторю, хай мене хоч викурюють ялівцевим димом. Мене просили потерпіти, поки знайдуть для мене правильне лікування. От і треба терпіти, чекати й уникати зустрічей з людьми. Тумас, може, і божевільний, але він добряче насипав мені солі на живу рану. Це моя ганьба. Я не можу дивитися людям в очі, не думаючи про злочинство, яке вчинив. Краще ці дні пережити як у сні.

Час від часу нам тут перепадає тебайка — настоянка, яка уповільнює рухи й притупляє чуття, заспокоює біль і страждання, і з нею я цілими днями дрімаю, не відчуваючи нічого й не звертаючи уваги навіть на наполегливих відвідувачів. Але цих дорогоцінних крапель на всіх не

вистачає, запаси часто закінчуються, хоча нам ще й щастить, бо нашій лікарні дістається і та норма, яку мали б віддавати в божевільню.

У ті дні, коли тебайки нам не дають, я хитаюся вперед-назад, дивлюся на світ напівзаплющеними очима, тихо щось про себе наспівую або втуплююся в одну точку, аж поки відвідувачі втрачають терпіння і йдуть, залишаючи мене на самоті з моїм сумлінням. Так триває до вечора, а там приходить ніч і я можу дістати своє письмове приладдя.

Мій доброчинець попросив записувати всі спогади про те, що привело мене сюди, на берег Солоного озера, у лікарню Данвікен. Сказав, що в мене розлад, але його з часом можнавилікувати. Сказав, що я не винен у тому, що наробив,— це все через мою природу. Але я не сподіваюся на одужання.

У моїй голові бушує буря, але в грудях — порожнеча. Піднімаю руки до очей — червоні. І цього не відмити. Мої руки — в крові, руки вбивці.

Усе життя мені бракувало любові, але я навіть не уявляв, якою буде та любов, коли вона прийде,— прекрасна, але страшна, ошатно вбрана рабовласниця, що запалює вогонь у крові,— і як далеко заведе вона мене темною дорогою, з якої вороття немає. Якби я мав можливість загадати одне-єдине бажання, я побажав би ніколи не кохати. Якби не було любові, не було б і цього всього. Я не сидів би в цій брудній ямі, а вона... Ні, не можу більше. Хай перо трохи відпочине. Я ще не готовий писати про кінець, тож на сьогодні достатньо й початку.

2.

У мене могло бути безтурботне дитинство, але доля розпорядилася інакше. Я народився під оксамитовим балдахіном у маєтку, який з покоління в покоління передавався у спадок предкам мого батька й називався за йменням нашого роду «Три троянди»^{4}. Володіння розкинулися далеко від міста, його власники ніколи не цікавилися політикою, тому вважалися безпечними для всіх. Земля з року в рік давала хороші врожаї. Мій батько добре ставився до своїх орендарів — він був достатньо мудрий, щоб розуміти, що прихильність підлеглих добре впливає на господарство.

Я з'явився на світ через сім років після мого єдиного брата Юнаса. Моя мати, звикла до блискучого міського життя, мабуть, дуже нудьгувала в сільській місцевості, тому й захотіла другу дитину. Жінка вже немолода, вона дуже ризикувала. Але моя матуся завжди була безстрашною і домагалася свого. Моєму народженню передувало кілька викиднів, які мама дуже тяжко пережила. Різниця у віці стала стіною у взаєминах з братом, і подолати її мені так ніколи й не вдалося. Якось він розповів, очевидно, щоб завдати мені болю, про підслухану розмову між старим сімейним лікарем і мамою. Лікар вважав, що в її віці їй не варто народжувати й пропонував різні способи позбутися дитини — мене. Мама презирливо засміялася і сказала, щоб він забирався до дідька. І моє народження, майже на три тижні пізніше за термін, забрало її життя. Тільки раз я відчув тепло материнських обіймів і, крім цього, нічого не пам'ятаю. Вона все ще тримала мене, коли її руки захололи.

Нещастя, яке супроводжувало мою появу на світ, залишило невитравний слід на моїх взаєминах з батьком. Його цілком улаштувало те, що він мав, і знову ставати батьком для нього було надто клопітно. До того ж, думаю, я завжди йому нагадував про жінку, з якою він хотів зустріти останні роки життя. А ще, мабуть, він почувався розчарованим від такого нерівноцінного обміну, бо невдовзі

виявилось, що я не підходжу для тієї діяльності, яку він любив і цінував. Я невпевнено тримався на коні, на полюванні не влучав у здобич навіть із найменшої відстані, шпага вилітала з моєї руки від найлегшого удару суперника. Я мав слабе здоров'я, часто застуджувався.

Мене все частіше залишали на піклування вчителів. Дні перетворювалися на довгі низки нудних зобов'язань і розчарувань. І дедалі більше я любив ночі, які були тільки моїми. Коли всі в будинку засинали, я ішов на пошуки втраченого. Над сходами висів портрет моєї матері. Казали, що я на неї схожий. Багато разів я обережно підсував під картину стілець і ставив на нього важке дзеркало, щоб при світлі свічки краще роздивитися і порівняти найдрібніші риси наших облич: лінію підборіддя, округлість щік, вигин брів...

Мені не було ще одинадцяти років, коли брат покинув дім, щоб почати свою військову кар'єру. Для батька це стало важким ударом. Вони були дуже близькі, і весь вільний від справ час батько проводив з моїм братом — вони полювали, їздили на конях, стріляли по мішенях. Словом, робили те, чого через вік і здоров'я не міг робити я. Я не пригадую, щоб відтоді батько усміхався. Хіба коли брат приїжджав у гості. Весь інший час батько був мовчазний і похмурий. Щоразу, коли нам не вдавалося уникнути зустрічі, я відчував його стриманий гнів через втрати, які спіткали його в житті. Я щосили намагався не натрапити на нього в «Трьох трояндах» і дедалі більше його боявся. Найчастіше він шукав втіхи у винному погребі. Часом він виконував свій батьківський обов'язок і бив мене, караючи за порушення якогось із численних правил дому. Кілька днів після цього він міг ставитися до мене трохи м'якше. А я плакав більше від образи й розпачу, ніж від болю, і дедалі більше від нього віддалявся.

Цього року батько запросив на Великдень друзів, родичів і найзаможніших наших орендаторів — уперше за багато років. Я здогадувався, що таким чином він хотів розігнати відчуття старіння і самотності. Під час підготовки до свята я вперше за тривалий час побачив його в доброму гуморі — аж поки надійшла звістка, що

Юнаса не відпустять з полку на свято. Вогник, що з'явився був у батькових очах, зразу згас. Він волів би все скасувати, але запрошення вже надіслали. У день свята він швидко напився, і туга, що росла в ньому з кожним келихом вина, поширилася на всіх запрошених.

Увечері всіх покликали до столу. Стілець біля батька завжди стояв незайнятий — на згадку про маму. Підійшовши до свого місця на іншому кінці столу, я побачив, що батько вже геть розчервонівся, язик заплітається. Він непевно підвівся, щоб виголосити тост пам'яті мами, і на його очі навернулися сльози. За столом повисла шаноблива тиша. Я потягнувся по свій келих з монограмою. Цей сервіз був частиною маминого посагу й дуже рідко використовувався. На жаль, я не розрахував відстані, надто різко простягнув руку, перекинув келих, і в нього відбилася ніжка. У той час я швидко ріс і ніяк не встигав при звичаїтися до нової довжини своїх рук і ніг. Моя незграбність часто викликала батькове роздратування. Зараз було видно, як на зміну горю в ньому вибухає гнів. Перш ніж я встиг щось усвідомити, він уже підскочив до мене, підняв за комір і розкричався. Щойно гості змогли звільнити мене з його рук, я з плачем вибіг із зали, за парадні двері й забився під замет у колонаді. Слуги, яких послали слідом, так мене й не знайшли.

Довго я сидів у снігу й плакав, аж поки якимось шостим чуттям відчув чийось присутність. Піднявши голову, я побачив бліду як сніг дівчину, чиє руде волосся було схоже на відблиски світла в мідному казані. Вона непорушно стояла в снігу, не звертаючи уваги на холод, хоч і була в простому бавовняному платті. У цілковитій тиші вона підняла руку з таким самим келихом, який я розбив за столом. Дивлячись мені у вічі, вона випустила келих з руки просто на камінь колонади. Уламки скла задзвеніли й розсипалися між шматками бурульок. Це була наша перша зустріч.

Той Великдень був останнім святом, коли батько хоча б намагався вдати радість. Звідтоді він усе глибше поринав у морок.

3.

Я постійно шукав її, ніби точно знав де, ніби раптом у мене з'явилося якесь надприродне чуття і залишалося тільки йти за своїм інстинктом, щоб знайти її сліди. І я справді її знайшов — у лісі, тільки-но весна розтопила сніг й вода потекла під коріння дерев. Між деревами промайнуло біле плаття, таке ж біле обличчя, коси — невловиме полум'я. Руки тонкі, як лоза.

Незважаючи на те що мої пошуки вдало закінчилися, я спершу скам'янів, бо вона здалася мені якимось надприродним створіння — ельфом чи мавкою. Раптом вона відчула мій погляд і зупинилася, тримаючись однією рукою за дерево. Вона не втекла, а озирнулася, кинула на мене викличний погляд своїх зелених очей, і якась невідома сила повела мене далі слідом за нею, у глиб лісу.

Її звали Ліннея Шарлотта. Батько її, Ескіл Коллінг, був одним з багатьох орендарів землі, якою наш рід володів з давніх-давен. Коллінг був розумним і заповзятливим господарем, який умів завдяки своїй тяжкій праці непогано заробляти на життя, адже знав, як найкраще оброб-

ляти землю. Він приїхав до «Трьох троянд» кілька років тому, відтоді спромігся розширити свою орендовану ділянку й здобути хорошу репутацію та повагу місцевих жителів. Він також розумів, що недостатньо просто важко працювати, аби наблизитися до верхів суспільства. І він робив усе можливе, щоб піднятися над своїм походженням. Поводився радше як шляхтич, ніж як селянин, але досить обережно, щоб нікого не зачепити. Дружину й дочок одягав у гарні шати, які відтіняли їхню красу, сам носив годинник на золотому ланцюжку й срібні пряжки на поясі та черевиках. Треба сказати, що його стратегія мала успіх: серед усіх орендарів батько виділяв саме його. Якщо хтось не міг приїхати до нас і за столом залишалися вільні місця, завжди запрошували Коллінга з сім'єю. Так було й на Великдень, коли я вперше побачив Ліннею Шарлотту.

У лісі ми грали у квача. Ми були дітьми, і нашу дружбу сприймали як щось очевидне, хоч вона й була доволі нестійка. Ліннея виявилася дуже вередливою, могла розлютитися за мить. Її очі сердито спалахували, і я швидко зрозумів, що в такі моменти краще тікати, ніж намагатися щось їй пояснити. Але наступного дня вона знову чекала мене на тому самому місці. Я вивчив, як вона перепрошувала: легка усмішка з опущеним поглядом, ніби випадковий дотик і дзвінкий сміх у відповідь на мої слова, які явно не заслуговували такої реакції. Ми знову ставали друзями, і вона показувала мені нові місця, яких я ніколи не побачив би без неї — від неї ліс не мав таємниць. Озеро й водопій старих лосів. Невидиме для інших гніздо дятла. Совине дупло в трухлявому дереві. Гніздо орла в кроні величезної сосни. Я не мав чого запропонувати їй навзамін, але робив усе, що вона хотіла. Через її забаганку я побудував курінь, щоб нам було де сховатися від вітру. Я гнув вербові гілки й устромляв їх у землю, вони виривалися і хльоскали мене по обличчю, а я стримував сльози й знову встромляв, ламав ялинові лапи й накладав їх поверх каркасу.

Як було б добре, якби ми так назавжди й залишилися дітьми зі своїми невинними іграми! Але минали роки, і ми росли. Тіло Ліннеї, колись худе й майже таке саме, як і моє, природа змінила згідно зі своїм планом. У «Трьох трояндах» усе було, як і раніше, ми більшість часу проводили далеко від чужих очей, але... Озираючись на минуле, я бачу, як швидко летів час, як швидко... У моїх спогадах пори року перетікають одна в одну, усі літні місяці зливаються в один, одну зимову гру в заметах уже неможливо відрізнити від іншої. Але несподівано нам виповнилося по чотирнадцять і з'ясувалося, що ми вже не діти.

Зрілість заскочила нас зненацька. Ми зовсім цього не хотіли й не чекали. Пам'ятаю, як ми потрапили під дощ на лузі, і плаття Ліннеї раптом стало прозоре, як вуаль. Вона невдало намагалася прикрити руками свою наготу, а я засоромлено опустив очі. Надалі вона вдягалася інакше, але під час наших ігор ми неодмінно торкалися одне одного, після чого завмирили, розходилися і довго мовчали, не знаючи, як цю мовчанку порушити. Кілька днів на місяць вона залишалася

вдома, не приходила на місце наших зустрічей, а потім вигадувала якісь виправдання. Я теж виріс, став сильнішим за неї, і мені доводилося стримувати себе, щоб вона й далі вважала, ніби ми рівня одне одному. Ми ще не скуштували плоду дерева пізнання, але наш сад уже невпізнанно змінився.

Її характер ставав дедалі складнішим. Одне необережне слово або жест могли стати іскрою, від якої вона миттєво займалася і кидалася геть у гущавину або різко поверталася і йшла додому ходою ображеної королеви. Якось улітку я таки кинув їй виклик. Пролежавши кілька днів з лихоманкою, я не мав бажання терпляче зносити її звичні штурханці й несподівано сильно відштовхнув її. Вона кинулася до мене й хотіла роздряпати обличчя, але просто почухала, бо мала звичку гризти нігті й дряпатися їй не було чим. Я розсміявся. Перш ніж встиг щось зрозуміти, вона схопила мою руку й вкусила за палець. Не легенько, а щосили, аж кров потекла.

Я скрикнув від здивування і болю. Вона відпустила мою руку й з відчаєм в очах заплакала. Рвучко дихаючи, вона розвернулася і побігла від мене, за мить зникнувши між деревами. Я хотів побігти за нею, але чомусь залишився на місці, поливаючи мох кров'ю.

Сліди від її укусу досі збереглися на руці, якою зараз пишу.

Наступного дня я не зразу знайшов її. Я забинтував палець і ніс руку на перев'язі, щоб менше боліло. Цього разу вона була у своєму улюбленому прихистку — на далекій галявині, куди рідко брала мене. Дорогу мені вказало її ридання. Вона сиділа, обхопивши коліна руками, і тремтіла, як листок на вітрі. Під моєю ногою тріснула гілка й видала мене. Я став віддалік, не наважуючись підійти ближче.

— Що сталося, Неє? Не переймайся через мою руку. Це так, дрібниця. Забудьмо про це.

Вона відповіла не зразу. Схилила голову до колін.

— Якби ти знав, що вони про тебе говорять, Еріку...

Я спершу не зрозумів, про що вона.

— Хто?

— Мій батько дуже гордий тим, що має змогу працювати на землі твого батька. Він говорить про «Три троянди» так, ніби це саме сонце, без якого на цій землі нічого не росло б. Мої сестри шепочуться про твого брата і його друзів-кадетів, ніби це призи, які вони мають виграти в змаганні. Кожну вільну хвилину вони вичищають своє пір'я. Тренуються сідати і вставати у своїх пишних сукнях, вчать вишивати квіточки, вести господарство й співати, кокетливо поглядати на чоловіків, навіть якщо вони говорять щось зовсім невинне. Готуються зловити собі чоловіка, багатшого за батька.

Вона підняла голову й витерла очі та ніс. Навіть запухле від сліз, її обличчя було надзвичайно вродливе.

— І я маю сидіти й усе це слухати. Батько хоче, щоб я не ходила до лісу, а сиділа біля ткацького верстату або читала катехізис. За батьковою спиною сестри дражнять мене, бо бачили нас разом. Вони вважають, що всі такі, як вони. Їх не зачіпає несправедливість таких думок. Хтось народжений Коллінгом, хтось із роду Тре-Русур — один ніщо, другий володар усього. Батько зі шкури пнеться, щоб дістати крихти з вашого столу, і страшенно радіє, коли його лестощі досягають мети. Мої сестри нічого в житті не хочуть більше, ніж мати змогу дивитися на інших так само зверхньо, як зараз дивляться на них.

Ніколи раніше я не чув від неї таких слів.

— Але, Нее...

Вона не дала мені договорити.

— Я ніколи не хотіла того, чого хочуть вони. Я хотіла бути собою і сама. Ніколи не хотіла чоловіка.

Моя розгубленість, мабуть, легко читалася на обличчі. Вона перейшла на ледь чутний шепіт.

— Але я хочу тебе, Еріку Тре-Русур. Тебе й нікого іншого. Ти зруйнував усі мої колишні мрії, і я тепер не знаю, про що можу мріяти.

У мені розлилося надзвичайне блаженство. Слова прийшли самі собою:

— Я теж тебе хочу. Нікого іншого. Я знаю, про що ти можеш мріяти, бо я сам постійно про це мрію. Ти і я перед священником, Ліннеє, як чоловік і дружина.

Вона у відчаї похитала головою.

— Я не хочу сидіти в маєтку дружиною шляхтича, пліткувати про інших і знежувати вдаваних друзів, які просто мені заздритимуть.

Я засміявся.

— «Три троянди» успадкує мій брат. Моя частка спадку мізерна. Якщо твоє бажання — бути вільною і бідною, це саме те, що я можу тобі запропонувати.

Але після цих слів мене раптом охопили сумніви, і голос чоловіка, яким я говорив секунду тому, змінився несміливим голосом хлопчика:

— Якщо ти хочеш...

Вона досі плакала, але це вже були зовсім інші сльози:

— Так. Тисячу разів так.

Вона обняла мене з такою силою, якої я в ній ще ніколи не відчував. Ми довго сиділи, обнявшись, але вона й далі не хотіла відпускати мою руку й пішла зі мною аж до левади біля маєтку «Три троянди». На прощання вона притулилася своїми губами до моїх. Я ніколи раніше не цілувався, але це мистецтво, здається, таке ж старе, як і саме людство, тому я заплющив очі й відповів на поцілунок, і темнота за моїми повіками розквітла дивовижними барвами. Через наші вуста, якими ми з'єдналися в одне ціле, струмувала вся любов, якої життя мені досі не давало. Мені повернули те, що я втратив, я віднайшов свою цілісність.

Я тремтів, охоплений цією нездоланною хвилею, у мене підгиналися ноги, а сіль наших сліз з'єдналася там, де зустрілися наші губи.

4.

Мій брат Юнас, якого відпустили зі служби допомогти зі збиранням врожаю, першим повідомив, що моє кохання до Ліннеї уже давно не таємниця у «Трьох трояндах». Юнас привів мене до стайні, ніби хотів показати свого коня, вдарив по плечу і з кривою посмішкою сказав:

— Ну що, молодший, я чув від робітників, що ти провів літо, валяючись у траві з дочкою одного з наших орендарів.

Я втупився в долівку. Він і далі посміхався.

— Схоже, що вона гарненька, але, брате,— селянська дівуля? Ти можеш націлитись і на щось вище. Я не в захваті від твоїх здібностей, але завжди визнавав, що ти симпатичний.

Я зашарівся, і це ще більше його розвеселило.

— Подейкують, що вона дивна й відлюдькувата, не сповна розуму. І я схильний у це вірити — раз вона витримує твою компанію.

Він штурхонував мене у бік і зажадав, щоб я розповів йому всі брудні подробиці про нас, які він уже нафантазував.

Оскільки я промовчав, він підняв указівний палець і попередив, що мої дії матимуть наслідки. Він отримав доказ того, що це правда, і в один із днів, коли обов'язки господаря завадили мені зустрітися з Ліннеєю, мене викликали до батькового кабінету. Цікаво, хто про нас доніс?..

Я не бачився з батьком уже кілька тижнів, і тільки зараз зрозумів, наскільки останній спалах меланхолії виснажив його. Здавалося, що за це літо він постарів на багато років: обличчя вкрилося зморшками, волосся посивіло й втратило живий блиск. Він схуд, мабуть, на цілий ліспунд^{5}, його щоки запали, риси обличчя загострилися. Спочатку я навіть злякався.

Незважаючи на розкішне оздоблення, кабінет здавався похмурим через завішені від полуденного сонця вікна. У кімнаті, схоже, спеціально для цієї зустрічі один навпроти одного стояли два стільці. Батько загадав мені сісти й глибоко зітхнув.

— Твої вчителі сказали, що ти нехтуєш навчанням.

Замість вигадувати якісь виправдання, я схилив голову й промовчав. Тоді батько вирішив перейти зразу до справи.

— Я так розумію, ти спиш із нею?

Я відчув, як щоки стали гарячими й раптом загупало серце. Похитав головою. Він помовчав, перш ніж спитав:

— А чому ні?

Я нічого не відповів. Він підвівся, підійшов до вікна, став біля щілини між шторами й заклав руки за спину.

— Еріку, ти другий син у сім'ї. Це не найщасливіша обставина. «Три троянди» успадкує твій брат, і тобі доведеться докласти зусиль для продовження нашого роду. Потрібна хороша партія. Якщо ти вже цікавишся жінками, я знаю кількох дівчат, чії батьки готові дати величезний посаг, щоб зробити своїх онуків аристократами.

Від обурення в мене сльози навернулися на очі. Батько це помітив і невдоволено похитав головою. Потім сів на стілець навпроти мене.

— Не зрозумій мене неправильно. Я не кажу, що ти маєш розірвати зв'язки з дівцею Коллінг. Зовсім ні. Зустрічайся з нею, Еріку, розважайся з нею. Якщо вона завагітніє, ми можемо дозволити собі позашлюбну дитину, навіть якщо доведеться знайти хлопця, за якого вона вийде заміж. Якщо захочеш, залишиш її потім своєю коханкою. Але вона не стане твоєю дружиною. Чоловіки з роду Тре-Русур не одружуються з селянками.

Я витер сльози, перш ніж відповісти, і раптом почув серед цих книжкових полиць і квіткових шпалер свій зовсім дитячий голос:

— Її сім'я достатньо хороша для мене.

Батько почервонів від гніву.

— Земляна долівка селянської хати тобі раптом стала миліша за будинок твоїх предків? Солом'яний матрац приємніший за шовкові простирадла, якщо вона поряд з тобою? Ти справді вважаєш, що ми досягли б свого становища, якби не приносили жертви? Ти думаєш, що чоловіки нашого роду дозволяли собі чхати на волю батьків, ідучи за своїми почуттями?

Я майже ніколи не противився батькові, а коли — дуже рідко — це робив, потім завжди гірко шкодував. Але моє кохання до Ліннеї змусило мене набратися сміливості й сказати:

— Я кохаю її понад усе. Ми вже заручені. Навіть якщо це сталося не перед вітварем, я знаю, що Бог нас чув.

Далі мені здалося, що слова вилітають з батькових вуст, ніби пара з киплячого чайника.

— Твоя мати померла, щоб дати тобі життя! Ти надто довго сидів у ній, і коли нарешті народився, убив її. Скільки щасливих років я міг провести з коханою дружиною, якби не ти? Ти забрав її в мене! І що ти робиш, щоб віддати цей борг, Еріку? Хочеш змарнувати своє життя на бідачку!

Батько змовк. Я відчував, що йому треба заспокоїтися. Через кілька хвилин його дихання трохи вирівнялося, руки більше не тремтіли. Він знову заговорив, майже спокійно:

— У грудні тобі виповниться п'ятнадцять. Залишиться три роки до повноліття, коли ти зможеш сам вирішувати за себе.

— Я чекатиму стільки, скільки буде потрібно.

Він підняв руку й показав, щоб я замовк.

— Я відправлю тебе на південь, Еріку. Маю знайомих комерсантів у нашій колонії на Бартелемі^{6}, попрошу їх знайти для тебе роботу. Коли тобі виповниться вісімнадцять, я ніяк не зможу завадити тобі повернутися додому й узятися за старе — якщо ти до того часу не передумаєш. Але я сподіваюся, що ти швидко порозумнішаєш, коли побачиш, що ще може запропонувати світ.

Я підскочив так різко, що перекинув стілець.

— Ніколи! Я її не покину!

Ватяними ногами я пішов до дверей. Його голос наздогнав мене вже на виході:

— Ти її покинеш. А якщо ти відмовишся їхати, я не матиму іншого виходу, як розірвати договір оренди з її батьком.

Я заскочив до своєї кімнати, впевнений, що батько викопав мені яму, виходу з якої немає. Відчув, що в мені росте такий гнів, якого я ще ніколи не відчував. Мої очі налилися кров'ю, світ навколо мене потонув у тумані. Що було далі? Коли я нарешті отямився, від меблів залишилися самі уламки. Вражений побаченим, я розгублено роззирнувся, ніби на театральній виставі зненацька впала завіса, а потім знову піднялася, але частина спектаклю залишилася поза увагою глядача й загальний сенс подій було втрачено. Біль змусив мене глянути на руки: з кісточок крапала кров, кулаки набрякли й посиніли. Якби не ці неспростовні свідчення моєї причетності, я міг би подумати, що якийсь зловмисник скористався моєю непритомністю і вчинив таке безумство.

Я зрозумів, що наш поцілунок залишив прочиненими якісь потаємні ворота. Відтепер щоразу, як моє кохання до Ліннеї було під загрозою, через ті ворота нестримною бурєю виривався мій гнів. З Ліннесю я здобув те, що ніяк не міг втратити знову. Цей вибух гніву був першим, але, на жаль, далеко не останнім.

5.

Як тільки з'явилася можливість, я пішов шукати Ліннею. Не знайшовши її у звичних місцях, сів на коня й поїхав на ферму Ескіла Коллінга. Мені сказали, що її відіслали до родичів. Коли я подивився у вічі її батькові, побачив страх. У мені, чотирнадцятирічному хлопчаку, він побачив чудовисько, здатне зруйнувати його майбутнє. З відчуттям поразки й сльозами на очах я повів свого коня додому і неподалік від ферми на краю лісу побачив матір Ліннеї Шарлотти. Вона сиділа на камені й запропонувала мені сісти поруч.

— Звичайно, я бачила вас разом, тебе і мою Нею. Я давно думала, що добром це не закінчиться, але вдіяти нічого не могла: Нея абсолютно некерована. Тому я просто сподівалася, що пристрасть згасне сама собою.

Вона глянула мені у вічі.

— Я довго боялася, що вона, селянська дочка, буде просто іграшкою для молодого аристократа, з якою він весело проведе літо.

— Я її не торкався. Я хочу взяти її за дружину. З вашого благословення.

Вона сумно зітхнула й не зразу відповіла.

— Вона теж плакала, Еріку, так плакала, що в мене серце розривалося. Вона так вчепилася в одвірок, що мій чоловік ледве її відірвав. Ми пообіцяли твоєму батькові відіслати її до твого від'їзду. Але і тобі я теж можу дещо пообіцяти. Нея чекатиме тебе. Вона не вийде заміж до повноліття. Вона не хоче нікого, крім тебе, а змусити її щось робити проти волі нам ніколи не вдавалося. Якщо після твого повернення ви обоє ще цього хотітимете, ви одержите наше благословення.

Я міцно її обійняв, і ми попрощалися. Уже відійшовши на кілька кроків, я озирнувся:

— Якщо я напишу сюди, ви подбаєте, щоб Ліннея отримала мого листа?

Вона на мить завагалася, потім кивнула. І я пішов додому, щоб написати перший з безлічі листів.

Виїжджати я мав у кінці жовтня, тож мав достатньо часу на підготовку. Я пішов до бібліотеки, щоб дізнатися хоч щось про Бартелемі. Мій батько не дуже любив читати й не дбав про книгозбірню, тому нічого про острів знайти не вдалося. Через кілька годин безуспішних пошуків я здався і пішов по допомогу до вчителя. Лундстрем, як завжди, сидів у своїй кімнаті, у світлі свічки нахилившись над книжкою. Він кинув на мене вже звичний докірливий погляд — відколи я почав зустрічатися з Ліннеєю, мої успіхи в навчанні зійшли нанівець. Я постарався вдати каяття і розповів про свою ситуацію. Учитель трохи відтанув. Звичайно, чутки про мій від'їзд уже розлетілися серед мешканців маєтку, і Лундстрем навіть спробував мене підбадьорити після розповіді про зустріч з матір'ю Ліннеї.

— Ну от, Еріку, це ж чудово! Вона чекатиме на тебе без будь-яких зобов'язань з твого боку, а ти поки що матимеш нагоду пережити кілька пригод. Недобре школяреві зразу ставати одруженим чоловіком, навіть не дізнавшись, що може запропонувати життя. Якщо чесно, я сам хотів би бути на твоєму місці! Евфрасен^{7} і Карландер^{8} уже побували на Бартелемі й дуже збагатили свої природничі колекції. Фальберг^{9} досі там, на радість Академії відсилає сюди свої знахідки. Але я переконаний, що там ще багато незвіданого й невідкритого...

Коли ж я почав розпитувати його детальніше, хлоп'ячий захват мого вчителя зник, з'явився важкий менторський погляд, і я відчув, що зараз він обрушить на мене всі свої знання. Лундстрем розповів, що колонія перебуває під шведською короною, що благословенний Богом король Густав виявив безмежну мудрість і отримав її від французів в обмін на право безмитної торгівлі в порту Гетеборга. Дуже вигідна угода, кожен скаже. Острів лежить серед багатьох інших по той бік океану і схожий на тропічний рай, ніби щойно з-під пера Дефо, добре підходить для

виробництва продуктів, які раніше королівство мусило за великі гроші купувати за кордоном: бавовни, цукру, патоки тощо. Столиця називається Густавія на честь короля Густава.

— А хто там зараз живе?

Лундстрем примружився.

— Думаю, зараз там чимало шведів, але й французька тобі теж знадобиться.

Коли він розповів усе, що знав, я подякував і перепросив за те, що через мене він втрачає роботу. Але він просто знизав плечима. Якщо я пообіцяю привезти йому з острова якісь тамтешні дивовижі, ми будемо квити. Звичайно, я пообіцяв.

Наступні тижні видалися довгі й нудні. За кілька днів до від'їзду до нас прибув мій двоюрідний брат Юган Аксель зі скринєю — він мав супроводжувати мене на Бартеlemi. З усього було видно, що він у захваті від перспективи пережити такі пригоди. Це й не дивно: як і я, Юган Аксель народився не першим, тож на спадок не розраховував. Він мав кількох старших братів і планував їхати шукати щастя в Лунді чи Упсалі, а перед цим охоче побував би й деінде. У дитинстві ми з ним часто бачилися, але за місяці, які я провів з Ліннеєю Шарлоттою, наші контакти ослабли. Здавалося, він був радий відродити нашу дружбу, і його ентузіазм мене трохи заспокоїв.

Мій багаж зібрати було нескладно. Серед мого одягу мало що підходило для тропіків. Штани й сорочки для теплого клімату пошили покоївки. Швець зняв мірки з мене та мого кузена, і через кілька днів приніс по парі шкіряних черевиків, які ми зможемо носити рік чи й більше, якщо ноги не надто виростуть.

Прощання з батьком, як я й очікував, було мовчазним і похмурим. Коротка зустріч за столом, який залишав між нами не менше п'яти кроків. Старий мовчки показав на секретер, де я побачив його прощальний подарунок — гарно оздоблену шкатулку. Я відчинив

заціпку й підняв кришку: всередині лежав пістолет із загартованим чорним стволом і декоративними латунними накладками на дерев'яних частинах, кілька куль, форма для відливання куль і порохівниця. На стволі вигравіюваний родовий герб і моя монограма.

6.

Дорога до Стокгольму, де ми мали сісти на корабель, який доправить нас на південь, тривала всього кілька днів. У п'ятницю, 31 жовтня, о восьмій ранку ми зі своїми скринями зайшли до контори судовласника Шинкеля. Нам оформили проїзні документи й дали носія, який доставив наш багаж на Корабельну набережну. Припнуте канатами до причалу судно злегка гойдалося на хвилях, і в такт погойдуванням шкреб набережну трап — кілька дощок, перекинутих з берега на борт, були певною межею, кордоном між різними життями. З неприємним передчуттям я пройшов ці чотири кроки й ступив на борт, одразу опинившись в іншому світі. Тут, на палубі, постійно все рухалося, рипіли дошки й шурхотіли канати, сильно пахло морем і смолою.

А далі все закрутилося. Досвідчені боцмани відв'язали канати, підняли вітрила, і свіжий вітер виніс нас на Солоне озеро. Барвиста низка будинків на Корабельній набережній ставала все менша, аж поки геть зникла за Юргорденом. За день ми дійшли тільки до бухти Бревіка на острові Лідінге, але вже до кінця тижня покинули архіпелаг, і нам довелося звикати до того, що скрізь навколо, куди лишень сягає погляд,— вода і вода.

Незабаром я дізнався, що настрій моря змінюється дуже швидко. Коли шторм здіймає водяні вали, наганяючи страх на мореплавців, лише від умілої руки стернового залежить, вціліє судно чи потоне. А в інший день може бути зовсім тихо, а морська поверхня, як мармурова підлога, гладенька й блискуча, і така прозора, що можна роздивитися чудернацьких риб, які зацікавлено підпливають до самого корабля. А якщо видно землю — це не завжди добре, а дуже часто навпаки, бо кожен моряк знає, що одного пориву вітру вистачить, щоб посадити судно на мілину чи розбити об підводну скелю.

Корабель називався «Злагода». З огляду на постійні сварки та бійки, які неодмінно виникають серед людей, змушених довго перебувати

в обмеженому просторі, це було навіть комічно. «Злагода» стане нашим домом на наступні три з половиною місяці. Про життя на судні можна сказати багато, але ніякі слова не передадуть реальності. Хоч куди стань — скрізь тісно й купа людей, про тишу й спокій можна лише мріяти. Наші так звані ліжка, у яких нам доводилося проводити чимало часу або через морську хворобу, або через погану погоду, яка не давала змоги перебувати на палубі, були насправді гамаками зі щільної тканини, підвішеними до балок у трюмі. Спати в них виявилось справжнім мистецтвом, хоча через кілька днів тренувань ми вже більш-менш давали з цим собі раду. Тільки-но ми вийшли у відкрите море, нас здолала морська хвороба, але вже за кілька днів стало легше, ми звикли до хитавиці, і нудота поверталася тільки під час сильних штормів.

За два тижні ми досягли Готланду, у середині грудня проминули Каттегатт й отримали в подарунок на найжахливіше в нашому житті Різдво шторм біля Доггера. Саме там «Злагода» нахилилася так, що бортом зачерпнула води, а скажений вітер порвав на шмаття наш грот. Далі ми залишили позаду білі стіни Дувра й уже довго не бачили суші. Ми з Юганом Акселем розграфили шматок дошки, вирізали примітивні шахові фігури й грою намагалися якось прикрасити нудно-однакові дні. І хоч я грав не дуже добре й майже не вигравав, більше робити не було чого.

Під час переходу через Атлантику погода змінювалася так спроквола, що годі було й помітити, але через кілька тижнів ми з кузенком уже сиділи на борту в самих штанях і закидали вудки. Сонце немилосердно смалило, і наші плечі стали спершу червоні, потім облізли, потім коричневі. А крім цього про атлантичний перехід і розповісти нема чого — кожен новий день був точнісінько як попередній.

Утім, був один випадок, про який зараз я згадую з жалем. Видався похмурий сірий день — незрозуміло, чи хмари так низько опустилися, чи туман повис. Я здерся на задню щоглу й усівся на перекладину. Море було спокійне й нагорі майже не відчувалося хитавиці, хоча я вже помітив: що вище залазиш, то більше гойдає. Посидіти тут — це

була єдина можливість побути на самоті, поміж морем і небом. Тут навіть важко розрізнити, де закінчується вода й починається небо. Тут, у порожнечі, я думав про Ліннею, сум і туга відступали, я згадував радість наших зустрічей, ніжність наших дотиків. Я посидів, поки сорочка набралася вологи, волосся злиплось і мене почало трусити від холоду. Тоді я повільно спустився, чіпляючись закоцюрблими руками за мотузки, і пішов у трюм сушитися.

У моєму гамаку лежав Юган Аксель. Захоплений читанням, навіть не помітив, що я прийшов. Він заліз у мою дорожню торбу й витяг довгого листа до Ліннеї Шарлотти, який я почав після відходу з Копенгагена, а відіслати зможу тільки з острова Бартелемі. Я підійшов. Юган Аксель побачив мене, почервонів і спробував щось пояснити.

Я почувався так, ніби зловив злодія, який вдерся в моє найпотаємніше, не призначене для сторонніх. І ось вдруге почуття до Ліннеї Шарлотти взяли верх над моїм спокоєм. Я вирвав лист у кузена, обережно склав аркуші й повернувся до Югана Акселя. І сталося те, що було після моєї розмови з батьком у «Трьох трояндах» — з моєї пам'яті ніби вирвали шматок. Прийшовши до тьми, я виявив, що стою на палубі, а на дошках, важко дихаючи, лежить Юган Аксель з розбитим носом і розірваною сорочкою. Я тримав перед собою руки зі стиснутими кулаками. Вражений побаченим, я опустив руки й намагався трохи заспокоїти дихання. Юган Аксель теж опустив руки, якими затулявся від мене. Переляк в його очах переріс у здивування, коли він нарешті почав усвідомлювати, що сталося. Я ще не встиг сказати й кількох слів, як до нас підійшов капітан Дамп — його розбудив матрос, що бачив нашу бійку. Капітан схопив мене за комір і став кричати, що до кінця плавання я не вийду з трюму, але потім відпустив, бо я навіть не намагався опиратися.

Юган Аксель підвівся й витер обличчя рукавом. Обережно взяв мене за лікоть і відвів убік. З його голосу я зрозумів, що він збентежений не менше за мене.

— Пробач мені, Еріку. Це твій батько оплатив мою поїздку — за умови, що я наглядатиму за тобою, щоб ти не наробив дурниць. Він

підозрював, що ти знайдеш спосіб зв'язатися з тією дівчиною, і хотів знати, що ти їй писатимеш. Я погодився. Не заради себе й не заради нього — заради тебе. Я давно тебе знаю, і якщо за кимось і треба наглядати, то це ти. Але, звісно, думати, що моє шпигування тобі на користь — велика помилка. Присягаюся, що більше не буду. Якщо хочеш, писатимемо разом звіти для твого батька. Залишімося друзями. Я буду для тебе найкращим зброєносцем, якого не мав жоден рицар.

Він усміхнувся від цієї згадки про наші дитячі ігри і простягнув руку. Я її потиснув. Я був вдячний і шкодував про те, що сталося.

У середині лютого ми досягли острова Антигуа, і через кілька днів боротьби з зустрічним вітром нарешті кинули якір на Бартелемі.

7.

Опишу острів Бартелемі так, як він уперше відкрився моїм очам.

Ми мали нагоду оглянути острів здалеку, поки два дні стояли на якорі, чекаючи вітру, щоб зайти в гавань. Я уявляв тропічний рай, буяння зелені посеред лазурового моря, плантації цукрової тростини й тютюну в обрамленні густих заростей екзотичних дерев. Але з моря острів більше скидався на пересохлу скелю, вкриту струпами коричнево-вохристого кольору. З рослин я побачив тільки рідкі кущі на кам'янистих схилах. Чіткої межі між піщаним берегом і морем не було — по всьому берегу там і там розкинулися калюжі й калабані. Бартелемі не справляв ніякого враження. Мені залишалося тільки погодитися зі словами графа Д'Аркура з трагедії дю Беллуа: «Що більше я бачив чужих країв, то більше сумував за домом». Я втішав себе тим, що це тільки один бік острова і з іншого боку він міг бути значно кращий. А вразила мене кількість кораблів, які поряд з нашим стояли на рейді, чекаючи вітру. Хай який на вигляд цей острів він дуже неввічливий: змушує гостей чекати.

Зрештою після тривалого чекання до нас підійшов лоцманський човен «Тритон» і повів між скелями до гавані, яку влаштували в природній затоці. Вона розкинулася за двома скелями. Вода в затоці дуже прозора — здавалося, до піщаного дна можна дотягтися рукою, хоча глибина затоки виявилася достатньою для більшості кораблів, що прибували на острів. Ми повільно пропливли поміж численних суден під найрізноманітнішими прапорами.

На березі бухти розкинулося місто Ґуставія, назване на честь короля Ґустава III. На його ж честь названо форт, чиї гармати завжди готові боронити місто й щоранку будять жителів залпом. Коли ми підпливли до причалу, на флагштоку підняли вимпел. Капітан відповів таким самим сигналом. Нам призначили місце стоянки, і приблизно через

годину ми з Юганом Акселем нарешті сіли в човен, який доправив нас на берег. Уперше за багато тижнів ми відчули під ногами землю.

Самому місту не було ще й десяти років, але воно, хоч і розташувалося на іншому краю землі, було типово шведське й уже вважалося одним з найбільших у королівстві. Ми довго стояли на набережній, розглядаючи нові для нас краєвиди. Навколо вирувало життя. З суден вивантажували діжки, припливали човни з фруктами й рибою, яких ми раніше не бачили. Найкращі будинки міста мали кам'яні фундаменти, обшиті дошками стіни, червоні дахи. Деякі будинки були навіть оточені садами, які марно намагалися затулити оселі від сонця. Воно безжально смалило й змушувало нас пітніти під нашими недільними костюмами, які ми надягли, щоб справити найкраще враження.

Скрізь ходили темношкірі люди. Досі я бачив таких лише в книжках. Тут на них ніхто не звертав уваги. Працювали вони напівоголені, навіть жінки — обмотані шматками тканини, що ледь прикривали тіла, на межі пристойності. Білі, яких тут теж було чимало, носили довгі легкі штани, сорочки й капелюхи для захисту від сонця. Ми швидко зрозуміли, наскільки сильно наш одяг видає в нас прибульців, і пішли запліженими вулицями шукати будинок губернатора. Усі перехожі, в кого ми питали дороги, виявилися французами, і хоча ми непогано знали мову, вони говорили з якоюсь іноземною вимовою, ми їх майже не розуміли. Ми трохи поблукали між будинками. Що далі ми відходили від Каренажу, як тут називали гавань, то біднішими ставали будинки. Зрештою ми опинилися серед грубо збитих хиж із земляними трамбованими долівками. Але такі умови проживання ніяк не впливали на жителів — вони спокійно робили свої справи й ніщо їх не обходило. Такого поняття, як-от назви вулиць, тут узагалі не було. Ми опинилися в суцільному лабіринті хибарок і халупок. Злість і грубість, яку я відчув ще на набережній, тут ніби висіла в повітрі. Нам доводилося обходити п'яних людей, які ляли нас на всі заставки французькою чи англійською. Не першої свіжості жінки під навісами з пальмового листя викрикували нам тарифи, за якими ми могли б скористатися їхніми послугами, а коли ми відверталися від них — кричали, що ми не мужі, а шмаркачі. Місцеві чоловіки були не кращі: грубо запропонували нам купити в них рому, ми швидко пішли далі,

а нам у спину полетіли образливі коментарі. Голі діти з шоколадною шкірою зграйкою ішли за нами й витріщалися на наші короткі штани, шовкові панчохи та яскраві камзоли.

Ледве-ледве ми знайшли будинок губернатора. Зареєструвалися біля воріт, нас провели в салон, дали теплого пива й просили почекати. Меблі в приміщенні являли собою дивну суміш грубо вирізаних з дерева предметів і надзвичайно гарних речей, привезених, мабуть, зі Швеції. Через певний час темношкірий лакей у лівреї помахом руки запросив нас зайти.

Губернатор Баґге, гладкий чоловік років сорока чи п'ятдесяти, у самій сорочці сидів за столом. Під руками темніли великі плями поту. Ми вклонилися, чиновник витер своє розпашіле обличчя хустинкою, кивнув і вийняв з купи паперів лист, на якому я впізнав почерк мого батька.

— Панове Тре-Русур і Шильдт! Ми чекали на вас кілька тижнів тому. Якщо чесно, я вже майже був певен, що ви загинули. Дорога — це завжди непередбачувано. Як видно, я приймаю вас неформально і надалі прошу вас не надягати на себе заради зустрічі зі мною більше, ніж необхідно. Тутешні умови змушують нас ставитися до одягу трохи практичніше, ніж удома на півночі. Вам теж краще якомога швидше перейняти місцеві звичаї.

Він налив у склянку темної ароматної рідини з графина й надпив.

— Нам постійно бракує людей для виконання всіх завдань, тож у мене завжди знайдеться кілька вільних вакансій. Побачимо, для якої роботи ви найкраще підходите. Але це почекає. Спершу я розповім, що з вами буде далі. Якщо вам здасться, що я занадто прямолінійний,— звикайте. Усі новачки на Бартеlemi хворіють на лихоманку. Зазвичай це триває днів десять. Ми всі намагалися її уникнути, і нікому не вдалося. Інфекція тут у повітрі, чи у воді, чи, може, у їжі... Більшість хворих одужує і більше не хворіє. Але не всі. Найслабші помирають. Я не збираюся витратити на вас більше часу, ніж необхідно, просто хочу впевнитися, що ви виживете. Тому ось мій перший наказ: повертайтеся до Каренажу, знайдіть заклад Алекса Девіса й винайміть собі кімнату.

Скористайтеся часом, який у вас залишився до початку лихоманки, щоб ознайомитися з Густавією. Якщо матимете час, відвідайте Фальберга — це наш державний лікар. Він тут від самого заснування колонії, як і я. Якщо він чогось не знає про Бартелемі, то цього й не варто знати. Перекажіть Девісу, що я просив про вас подбати під час хвороби. Якщо доля до вас прихильна, я знову побачу вас, коли одужаєте. І, мабуть, вам варто знати, що хоч формально ми підлягаємо законам шведської корони, забезпечити дотримання їх буває складно, бо гарнізон маленький, а порушників багато. Тому будьте обережні. Дуже часто тут право на боці сильного, і хто не має достатньо сили, має поводитися обачно. Бажаю всього найкращого, панове.

Жестом він показав, що ми можемо йти, і схилився над своїми паперами. Ми вклонилися і пішли назад тією ж дорогою, якою прийшли. Земля хиталася у нас під ногами — не лише тому, що ми звикли до морської хитавиці, а й через неприємні заяви губернатора.

Ідучи до моря, ми побачили дещо настільки дивне, що мимоволі зупинилися. Повз нас пройшов темношкірий чоловік, але так дивно, що ми такого не могли б і уявити. Він спирався на милицю і поволі крокував уперед. Спершу я подумав, що він одноногий, але потім виявилось, що це не так. На шиї в чоловіка був залізний обруч, ланцюг від якого підтягував до сідниці праву ногу. П'ята майже торкалася попереку. Залізо на шиї і нозі розтирало шкіру, кров текла з ран, і з кожним кроком вони ставали глибші. Він тихо стогнав, кульгаючи через дорогу. Коли бідолаха проминув нас, ми побачили, що і вся спина його вкрита ранами. Ми нічого не розуміли. Я повернувся до кузена.

— Може, він пієтист?

Юган Аксель, який від самого нашого приїзду утримувався від коментарів, і зараз нічого не сказав, лише похитав головою.

8.

Александр Девіс, що його всі називали просто Алексом,— жилавий англієць, який володів невеликою бавовняною плантацією і таким-сяким готелем. Про популярність цього закладу можна було здогадатися з його вигляду: усе в готелі було вкрай занедбане. За столи для охочих поїсти й випити правили старі дубові діжки. Сам Девіс ходив між ними, перекидався кількома словами з гостями, стежив, щоб ніхто не помер від спраги, і старанно записував на дошці, скільки випив кожен відвідувач.

Коли ми розповіли про нашу справу, Алекс своєрідним діалектом острова, у якому французьку основу доповнювали шведські та англійські слова, повідомив, що вільних кімнат у його готелі немає, але добре, він згоден за додаткову платню дати нам місце в кутку складського приміщення. Вибору ми не мали. Алекс перелічив, на що ми можемо розраховувати, коли захворіємо: вода, суп, ром, покоївка. Після цього він налив нам трьом рому, щоб закріпити договір, і я не міг не випити. Спершу ром здався мені бридким, але після кількох ковтків язик і губи зацімбили, залишився тільки смак патоки й араку, і більше не було неприємно, особливо якщо додати трішки води. Окрім того, після склянки рому моя тривога від усього, що я побачив на острові, трохи вляглася.

Я виявив, що в цих краях смеркання і світанку майже немає. Ніч настає зненацька і значно темніша, ніж можна очікувати з огляду на яскраве сонце удень. У перший вечір ми, звиклі до шведських білих ночей улітку, думали, що маємо достатньо часу розкласти речі й оглянути Густавію. Але відчинивши двері, за якими нас чекала непроглядна темрява, ми зрозуміли, як помилилися.

Довелося повертатися до пивниці Девіса в надії, що ще зможемо повечеряти. У залі ми виявили дивні приготування. Посередині намалювали коло й посипали піском. До пивниці заходило все більше людей, деякі мали з собою клітки. Поки нам несли хліб і холодне

м'ясо, натопт збільшувався, з рук до рук передавали гроші, натомість видавали якісь клаптики паперу.

Невдовзі в коло випустили двох півнів і почали їх підштовхувати один до одного, аж поки вони розлютились і заходилися битися, що гаряче вітали всі присутні. З'ясувалося, що до півнячих кігтів дротом прив'язані вузькі гострі леза. Уже за кілька секунд один з бійців розпорів черево другому, і поки бідака конав, стікаючи кров'ю, усі, хто ставив на переможця, отримали свій виграш. Потім у коло вийшла наступна пара півнів, потім ще і ще, це тривало й тривало. Невдовзі під стінкою вже лежала ціла купа мертвих півнів.

У приміщення набилося стільки людей, що ми ледве могли поворухнутися, тому вирішили, що краще залишатися на місці, ніж ризикувати, що нас затопчуть. Ми стали свідками справжньої бійки: чоловік, який явно випив більше, ніж варто було, вимагав повернути йому гроші за програну ставку. Втрутився інший парубок — схоже, він отримував зарплату від організатора півнячих боїв. Хоч цей парубок теж був п'яний, але значно більший і сильніший за скандаліста, тому запросто виписав кілька ударів нахабі. Той вийняв з-за халяви довгого ножа і встромив у бік здорованеві. Здорованю увірвався терпець, він ударом у скроню збив розбишаку з ніг і заходився гатити ногами по шиї і голові.

Лише через кілька хвилин роботодавець поплескав парубка по плечу — годі, мовляв. Здоровань зупинився і відійшов обробити ножову рану. Його широка спина трохи затуляла від нас побитого дебошира, але ми помітили, що його обличчя невпізнанно змінилося: замість очей з'явилися червоно-сині плями, щелепа скручена вбік, а на місці носа — яма з уламками кісток. Девіс нахилився над жертвою, прислухався — дихає чи ні? Багатозначно глянув на присутніх, і всі як один відвернулися. Алекс великою долонею затулив побитому носа й рота. Чоловік на підлозі кілька разів слабко смикнувся, з останніх сил намагаючись вирватися, але Девіс не відпускав, аж поки той остаточно завмер.

— Вітаємо на Бартелемі, хлопці! — гаркнув Девіс, коли труп чоловіка відтягли й кинули біля купи мертвих півнів.— Якщо вам сподобалася

сьогоднішня розвага, кожної другої неділі тут б'ються собаки, а кожної третьої — негри.

Перш ніж вийти з зали, ми побачили, як один зі слуг Девіса ножем виколупав золотий зуб з рота мерця — і ніхто не мав нічого проти.

Тієї ночі я дуже довго не міг заснути. І не лише через спеку й безліч невідомих комах, які, здавалося, тільки й хотіли торкнутися моєї шкіри. У цьому дивному місті, яке на найближчі роки мало стати моїм домом, я ще сильніше відчув гіркоту розлуки з Ліннеєю.

Наступного дня ми пішли шукати Самуеля Фальберга й застали його вдома. Досить молодий з вигляду чоловік, від тридцяти до сорока років, щойно закінчив снідати й запросив нас випити з ним кави. Він мав відвідати кількох своїх пацієнтів. Причому деяким була потрібна операція. Фальберг прекрасно знав острів і місто, навіть зізнався, що брав участь у розподілі ділянок і плануванні вулиць у перші роки після прибуття шведів у колонію.

— Правда, хвалитися нема чим. Ви самі бачите результат. Тут діють якісь інші сили, не підпорядковані ні владі, ні здоровому глузду.

Я розповів йому про те, що ми вчора бачили у Девіса, і Фальберг навіть не здивувався.

— Коли ми сюди приїхали, на Бартелемі майже не було населення. Нам треба було швидко його заселити й почати економічне освоєння. Ми оголосили, що віднині острів належить шведській короні й тут діють тільки шведські закони. І всі, хто ховався від правосуддя в інших країнах, побачили можливість почати життя спочатку й рвонули сюди. Злодії, пірати, убивці — це глиняні ноги нашого колоса. Не дивно, що тут завжди знайдеться робота для того, хто вміє латати рани.

Я сказав Фальбергу, що чув про нього від свого вчителя Лундстрема у «Трьох трояндах». Лікар сприйняв це як заохочення до довгої лекції про всі наукові цікавинки, на які можна натрапити на острові: від мінералів до рослинного світу. Мимо нас якраз проходила жінка

з досить світлою шкірою і кошиком фруктів на голові. Фальберг побачив наші здивовані погляди й, не чекаючи запитання, повідомив:

— Більшість чоловіків тут має темношкірих коханок. Шведи на Бартелемі менше десяти років, але англійці й нідерландці були тут задовго до нас і розмножувались у своє задоволення.

Потім він перелічив назви усіх можливих варіацій змішування людських рас:

— Нащадки негрів і білих називаються мулати. Від негрів і мулатів народжуються самбо. Від мулатів і білих — метиси. Від метисів і білих — кватерони або мамлуки. Від мамлуків і білих — квінтерони, і від квінтеронів та білих — блани. У цих чорна кров так розбавлена, що шкіра майже біла.

Юган Аксель зробив серйозне обличчя і спитав:

— Не схоже, що тут дуже родюча земля. Видобуток солі теж навряд чи може принести багато прибутків. З чого живе цей острів?

Фальберг пильно глянув на мого кузена:

— Якщо Багте ще не розповів вам, то краще дочекатися розмови з ним. Усьому свій час.

Потім він побажав гарного дня і пообіцяв зайти до нас, як тільки ми захворіємо на лихоманку.

Це сталося вже ввечері. Лихоманка напала спершу на Югана Акселя, якого трусило, мов на морозі, незважаючи на спеку, а через годину з гаком дісталася й до мене.

9.

Про наступні дні я мало що пам'ятаю. Ми з Юганом Акселем валялися на ліжках і то задихалися від спеки, то трусилися від холоду. Час від часу Девіс прислав до нас темношкіру покоївку з мискою бульйону, у який вона вмочала шматочки хліба й давала нам. Те, що я таким чином з'їдав, мені рідко вдавалося втримати в собі. Здебільшого через кілька хвилин я звіщувався з ліжка й шукав нічний горщик, але не встигав і блював на підлогу. Біля калюжі блювотиння збиралися на бенкет невідомі мені жуки та інші комахи. Пам'ятаю обличчя над собою: покоївка, лікар Фальберг, Алекс Девіс, блідий і розгублений Юган Аксель — у ті дні, коли йому вдавалося підвестися і певний час триматися на ногах. Я майже не розумів, ніч зараз чи день.

У найтяжчі дні я майже змирився з тим, що життя скоро покине мене. Юган Аксель без тям лежав на своєму ліжку й бурмотів щось безглузде, мені ввижались різні химери. Я не міг розрізнити, де ява, де сон. Сцени з минулого хаотично спливали переді мною, але щоразу закінчувалися на тому самому місці: левада і той поцілунок, який поєднав мене і Ліннею. Головна подія мого життя. Усе інше тьмяніло на тлі цього спогаду. З останніх сил я присягався, що все віддам за ще один її поцілунок. І мене мало хвилювало, які сили приймуть цю мою обітницю.

Мій наступний спогад — яскраве світло й несподіваний вітерець. Я розплющив очі й побачив задоволеного Фальберга, який відчинив вікно.

— Що ж, Еріку, лихоманка відступила. Вітаю у світі живих!

Я повернув голову й побачив, що ліжко поруч порожнє.

— А Юган Аксель? Він...

Фальберг похитав головою.

— З вас двох юний пан Шильдт виявився сильнішим. Він уже чотири дні на ногах, почувається так добре, що навіть почав виконувати обов'язки, які поклав на нього губернатор. За кілька днів ти теж зможеш. Тобі неодмінно треба поїсти й набратися сили. Ти й так був худий, а зараз ще схуд на кілька фунтів.

Після обіду я дуже поволі, але таки зміг стати на ноги — уперше за два тижні, як я дізнався. Хитаючись, я вийшов на берег і сів на теплий пісок з ковдрою на плечах.

Знічев'я перебираючи пісок, я намацав пальцями твердий предмет. Це виявився камінь, якого я ніколи раніше не бачив, — схожий на гілку з білими виямками. Моїх скромних знань бракувало, щоб зрозуміти, що це, але я згадав свою обіцянку привезти Лундстрему якихось цікавинок з острова. Через хвилину до мене підійшов Юган Аксель, тож я просто поклав дивний камінь у кишеню.

Через два дні я був готовий почати роботу. Змивши з себе хворобливий піт і вбравшись у випраний одяг, який раптом став завеликий, я знову прийшов до Баґге. Губернатор привітав мене з одужанням.

— Якщо ти покажеш себе таким же кмітливим, як кузен, від вас буде значна користь острову.

Юган Аксель обійняв посаду нотаріуса. Мені ж через мій юний вік губернатор поки що не хотів давати постійну роботу, а забажав випробувати в різних сферах. Я хотів заперечити, що Юган Аксель усього на рік старший за мене. Несправедливо карати мене за те, що я трохи менший і молодший на вигляд. Але все-таки промовчав.

— Для початку підеш разом з Шильдтом оглядати прибулі вантажі. Він уже знає, як це робиться.

Юган Аксель раптом виявився начальником наді мною, і всю дорогу до Каренажу ми мовчали. Кузен здавався стурбованим навіть більше за

мене. Перш ніж ми сіли в човен, який мав відвезти нас на судно, Юган Аксель відвів мене вбік:

— Еріку, за ці кілька днів я вже дещо дізнався про колонію. Поки ти був у гарячці, я вже перевіряв один такий корабель. Я не можу описати цього словами. Ти маєш це побачити сам. Але обіцяй мені, що триматимеш себе в руках, добре?

Нічого не розуміючи, я засмучено кивнув, вдруجه за день відчуваючи, що зі мною поведуться як з малою дитиною.

Поки гребці відштовхували човна, опускали у воду весла й підбирали ритм, ми мовчки сиділи на кормі. Хвилі біля берега були досить високі й добряче гойдали човна, від чого ми раз по раз торкалися один одного плечима, ніби саме море намагалося нас помирити. Але що далі ми відпливали від острова, то спокійніша ставала поверхня води.

Човен оминув мис, і я побачив судно, яке ми мали оглянути. Я помітив, що в міру наближення до нього над водою розтікається все сильніший сморід. Юган Аксель затулив рота й носа хустинкою, я намагався дихати тільки ротом. Гребцям, здається, ніщо не заважало. Коли човен зупинився біля борту корабля, звідки спустили мотузяну драбину, сумнівів не залишилося: смерділо саме звідси. Дивно. Що ж це за вантаж такий?

На палубі нас зустрів капітан. Відрекомендувався як Джонс. Імені я не розчув. Юган Аксель говорив з ним англійською і щось записував у журналі. Капітан спитав, чи маємо ми намір оглянути вантаж, кузен кивнув і жестом показав, щоб я ішов за ним. Я думав пройти повз нього, але Юган Аксель підійшов упритул до мене й прошепотів:

— Тільки спокійно. Заради нас обох.

Сморід став такий сильний, що здавався твердим. Я махнув рукою, щоб трохи розігнати його.

Під палубою було темно. Матрос з ліхтарем повів нас у глиб трюму. Зрештою він зупинився біля чергової драбини й підняв ліхтар вище,

щоб освітити приміщення.

Спершу нічого не було видно. Але за кілька секунд я раптом побачив сотні очей, спрямованих на нас. Не знаю, чого я чекав після попередження Югана Акселя, але точно не того, що в трюмі судна побачу саме пекло, перенесене через океан.

Довгими рядами в приміщенні заввишки не більше метра лежали голі люди, сковані ланцюгами,— чоловіки, жінки й діти, вкладені щільно, щоб більше вмістилося, прямо у власних фекаліях, сечі й блювотинні. Серед живих долілиць лежало кілька мертвих. Дзижчання мух майже заглушало стогони. Добре було чути тільки дзенькання ланцюгів. Цих очей я ніколи не забуду. Одні дивилися на нас із гнівом і жагою помсти за кожен удар, кожне приниження, які ці люди пережили. Інші ж були геть порожні й безтямні, як очі корови.

Під першою палубою — така сама друга. Під нею — третя, потім четверта. Далі ми не пішли. З найнижчої палуби, куди стікали екскременти з усіх верхніх, чулися крики чужою мовою. У мене підгиналися ноги. Я вчепився за мотузку, що звисала вздовж перегородки.

— Дорослий негр займає шість з половиною футів,— сказав матрос,— жінка — трохи менше, дитина — п'ять футів. Разом ми завантажуюмо приблизно п'ятсот рабів. Їхні вожді продають їх нам за скляні буси!

Я в паніці розвернувся і кинувся на верхню палубу. Капітан Джонс розреготався, побачивши мій стан. Юган Аксель вийшов за мною, і Джонс звернувся до нього:

— Ну що? Який курс ви мені запропонуєте?

Юган Аксель назвав якісь числа, губи Джонса заворушилися, він підрахував суму й задоволено посміхнувся. У мене перед очима все попливло. Я більше не міг стримуватися, схилився за борт і виблював. Усього за кілька дюймів від нашого човна. Юган Аксель став на мій захист:

— Мій брат щойно перехворів на лихоманку, ще не зовсім одужав.

Коли ми пливли назад, я тремтів, мов листок на вітрі, хоча й було дуже спекотно. Кузен обійняв мене за плечі.

— Ти впорався краще за мене, Еріку. Я на першому огляді знепритомнів. Багте сказав, що в мене сонячний удар.

Він глибоко вдихнув, насолоджуючись свіжим бризом.

— Це прихований бік життя на Бартелемі, яке я вже кілька днів спостерігаю. Найбільший ринок рабів на Антилах розташований на шведській землі. Тут вільний порт, де продавці не платять ніяких податків, а покупці — невелике вивізне мито. Зараз найуспішніша торгівля: Англія оголосила війну Франції, Нідерланди виступили в союзі з англійцями. Ми єдиний нейтральний порт у Вест-Індії, і продавцям африканських рабів більше нікуди йти.

10.

Так я вперше зазирнув у темні нутроці Бартелемі. Можливо, мені треба було здогадатися про все раніше, але це був не перший раз, коли мені знадобилося більше часу, ніж іншим, щоб щось зрозуміти.

Упевнений, що Юган Аксель значно раніше за мене запідозрив щось недобре, а тому був краще підготовлений до порядків, які панували на острові. Для мене ж це було дуже важке випробування.

А найскладніше було зустрічатися поглядом з численними темношкірими жителями Густавії. Лише одиниці з них спромоглися зібрати гроші на викуп і тепер користувалися обмеженою свободою. А більшість їх була рабами людей зі світлою шкірою. У їхніх очах я читав те, що вони відчували до всіх білих: страх і ненависть під маскою покори.

Невдовзі з'ясувалося, що я непридатний для більшості обов'язків на губернаторській службі. Не було нічого дивного в тому, що я погано ладнав з числами. Але острів ніби вбив узагалі всі мої обдарування. Я ніколи не був хорошим актором, тому Багге і його підлеглі швидко побачили, що я надто чутливий, отже — ненадійний. Вони демонстративно усунули мене зі свого кола. Двері зачинили перед моїм носом. Коли я підходив до гурту, розмова стихала.

Урешті-решт мені знайшли роботу, де я «міг загартуватися»,— вести протоколи судових засідань і лічити удари профоса. Багге грубо розсміявся, призначаючи мене на нову роботу:

— Хай арифметика не найсильніший твій бік, Тре-Русур, але навіть ти зможеш впоратися з цим.

Не уявляючи, що мене чекає, з торбою, канцелярським приладдям і папером я пішов до цитаделі, розташованої на пагорбі над бухтою. Я трохи запізнився, тож мене вже чекали біля гармат, які захищали вхід до Каренажу. Краєвид звідси відкривався надзвичайний. З висоти Густавія здавалася справді гарним містом. Біля входу стояла невелика

група людей під охороною кількох солдатів у вицвілій формі. Старший промовисто глянув на годинник, натякаючи на моє запізнення, повернувся на підборах і махнув рукою.

Двоє солдатів тримали між собою темношкіру жінку в лахмітті. Вона була така худа, що ребра можна перелічити. До свого жаху, я побачив, що вона вагітна — судячи з розміру живота, скоро мала народжувати.

На землі лежали шкіряні ремені, прикріплені до коліс гармати. За два метри в землю вбито два кілки, теж з ременями.

Коли солдати підвели жінку до цього імпровізованого ешафоту, вперед виступив білий чоловік, і між ними розгорілася суперечка. Говорили вони такою дикою французькою, зі стількома гортанними звуками, що більшості слів я не розумів. Здається, чоловік був господарем цієї рабині й просив її пощадити з огляду на стан. Дискусія різко обірвалася, коли старший охоронець махнув рукою і двоє солдатів стали копати яму між стовпчиками й гарматою. Тепер я взагалі нічого не розумів. Чоловік, схоже, побачив мою розгубленість і підійшов до мене.

— Мене звати Дюрат. Я перепрошую за затримку.

Чистісінькою французькою я спитав, що відбувається. Чоловік засміявся і поплескав мене по плечу, показуючи цим жестом, що я надто молодий і недосвідчений.

— Ви тут новенький. Річ ось у чому: ціни на рабів дуже різні. Найдешевші — ті, яких привозять з берегів Гвіани. Вони не знають мови, і їх доводиться довго вчити. Вони часто бунтують, бо пам'ятають, як жили вдома. Раби, що народилися тут і з молоком матерів всотали рабство, — значно цінніші. Вони слухняні, сильні й точно знають, що робити.

Я похитав головою, показуючи, що досі не розумію.

— Невже не розумієте? У неї в животі двадцять монет, які я отримаю, продавши її дитину. Удвічі більше, ніж за раба з Африки. Я не хочу,

щоб дитина загинула. Яма — для її живота.

Перед моїми очима з жінки зняли лахміття, змусили стати навколішки й лягти животом у яму. Коли яма стала достатньої глибини й усі залишилися задоволені приготуванням, руки жінки прив'язали ременями до коліс гармати, а ноги розсунули й прив'язали до кілків. Жінка беззвучно плакала.

Старший оголосив вирок:

— Рабиню Антуанетту тричі затримували за продаж товарів на вулиці після настання темряви, хоча вона знала, що це заборонено. Тридцять ударів.

Профос теж був чорний. Він зняв сорочку й пов'язав її навколо талії. Узяв довгий плетений батіг з темної шкіри. Усі розступилися, щоб дати йому місце. Він виявився справжнім майстром своєї справи. Кожен удар виляскував, як постріл з пістолета, і луною відбивався від стін форту. Батіг розривав шкіру й плоть на спині жінки. Вона моторошно закричала. Міхур не витримав, і сеча стекла в яму, викопану для її живота.

Ніколи не подумав би, що тридцять ударів — це так довго. Я відвів очі й роздивлявся присутніх на екзекуції. Після дев'ятнадцятого удару я підняв руку й крикнув: «Тридцять». Мій власний голос здався мені жалюгідним писком порівняно з вилясками батога. Ніхто нічого не питав. Солдати відв'язали ремені, двоє рабів підняли на ноші свою посестру, чиє непритомне тіло, здавалося, досі здригається від ударів, і понесли до міста. Дюрат пішов за ними, глянувши на мене значно похмуріше, ніж під час нашої розмови.

Ніби в тумані пішов до Густавії і я.

Торгівля людьми оточувала мене зусібіч. Біля Каренажу стояв барак, біля якого через день відбувалися торги, а найкращі товари приберігали до п'ятниці, коли на Бартелемі прибували покупці з сусідніх островів. Судна з новим товаром приходять щодня. На набережній і у Девіса можна почути жахливі історії. Яюсь під час

обіду я сидів біля однієї компанії, і п'яний капітан розповідав, як йому не пощастило. Він перевіз через Атлантику вантаж цукру до Нідерландів, накупив там скляних брязкалец, які так подобаються африканцям, поплив на південь до Гвінеї і набив свій корабель рабами під зав'язку. Але коли він повертався до Вест-Індії, корабель потрапив у повний штиль. Кілька тижнів він бовтався в абсолютному безвітрі. Зрештою провіант і вода майже закінчилися. І він зробив єдине, що міг у таких обставинах: вивів на палубу всіх рабів, скутих одним важким ланцюгом, і штовхнув у море кілька перших. Певний час чорношкірі трималися, але потім втома та вага ланцюга й тіл за бортом зробили своє: одне за одним раби посипались у воду. З невеселим сміхом описав він чорну багатоніжку, яка сповзла за борт, залишаючи кривавий слід від поламаних рук та ніг і скалічених тіл, яких нездоланна сила протягла через весь корабель. Від парапету на борту залишилися самі скалки — як і від його прибутків. Усі його гроші й майже рік роботи за кілька хвилин зникли під водою — до радості тамтешніх акул. Плями крові так і не відмилися з палуби, щодня нагадуючи йому про трагічну невдачу.

Того дня мене викликали до губернатора. Зайшовши до кабінету, я зрозумів, що він гнівається.

— Франсуа Дюрат приходив скаржитися на тебе. Він лічив удари. Рабині присудили тридцять, а ти нарахував на десять менше. І ось яке запитання, Еріку Тре-Русур, і раджу добре подумати, перш ніж відповісти: ти ідіот чи зробив це навмисно?

Я повернув голову вбік, щоб не бачити його реакції.

— Я не так погано рахую.

Він грюкнув долонею по столу, аж чорнильниця підскочила.

— Слухай мене уважно, Еріку. Дуже важливо підтримувати дисципліну серед рабів. На Еспаньйолі он сталося повстання. Назбиралося занадто багато звільнених, які підбурили решту рабів. Більша частина острова зараз у руках бунтівників і навряд чи там

вдасться навести порядок. На нашому острові теж рабів значно більше за нас. Ми не можемо давати їм можливості сумніватись у нашій могутності. Думаєш, те, що ти для неї зробив, якось змінить її ставлення до тебе? Якби ви зустрілися віч-на-віч, вона мала ніж і не боялася наслідків, тобі прийшов би кінець. Тільки постійна загроза покарання утримує їх від непокори. Вони не розуміють іншої мови, крім насильства. Завтра її знову доправлять до форту й вона отримає своє. І профос ще й додасть їй зверху.

Губернатор підвівся.

— Але удари лічитимеш не ти, Еріку. Ти втратив мою довіру. Чесно кажучи, я не знаю, куди тебе заіхнути на цьому острові. До наступного розпорядження ти супроводжуватимеш свого кузена. Завтра у вас якраз є справа в глибині острова, там навіть ти не зможеш нічого зіпсувати. Але якщо мені доведеться ще раз говорити з тобою на цю тему — наслідки будуть дуже серйозні.

Я почув зміну в голосі губернатора, коли він сперся рукою на стіл і кинув переді мною лист.

— Те, що ти зробив, Еріку,— злочин. І я залюбки закував би тебе в кайдани чи надав можливість на власній шкурі випробувати батіг профоса. І єдина причина, чому я цього не роблю,— пошта, яку сьогодні привезли з Гетеборга. Тобі лист від батька. Мені він теж написав, тому я знаю, про що там ідеться, і хочу першим висловити співчуття. Твій брат... упав з коня на ходу. Він не вижив.

Ночі на Бартелемі сповнені різних звуків. Сичать і потріскують смолоскипи, з таверн чуються гучні крики, як і з багатьох будинків. Дзижчання невидимих комах додається до шуму ночі. Рабам заборонено покидати бараки після настання темряви, але вони часто ігнорують заборону, просто оминають вулиці, де ходить патруль. Ті, що залишаються у бараках, співають ночами, і так від бараку до бараку линує сумні наспіви зі словами, яких навіть Фальберг не годен зрозуміти — чи то колискові, чи то пісні про батьківщину, якої вони більше ніколи не побачать. Мені теж стало сумно. Спогади про значно

старшого за мене брата, з яким ми ніколи не були дуже близькі, скоро поступилися місцем думкам про Ліннею Шарлотту. І хоч як мені було соромно, туга за нею виявилася нездоланна.

11.

Щоранку о п'ятій Густавію будив постріл гармати з форту. Так було й цього дня. Юган Аксель підскочив, розштовхав мене, ми перекусили, зібралися і вийшли надвір сідлати двох хирлявих коней, яких кузен винайняв учора ввечері. Раби вже попркидалися, деякі стоячи снідали. Дивлячись на їхню їжу, мені стало соромно. Поки ми ламаємо гарячий хліб, їмо свіжу рибу, ласуємо найрізноманітнішими фруктами й закінчуємо сніданок міцною запашною кавою, рабів кожного дня чекає та сама їжа: шведський солоний оселедець, який навіть після подорожі через пів світу залишається найдешевшою стравою, яку тут можна знайти. Шматки оселедця вони брали прямо пальцями з сушених гарбузів, що правили їм за посуд. Ще якось я бачив, що на обід їм давали жменю борошна — його треба було розвести водою і їсти таку рідку кашу. Таке харчування не давало змоги відновити сили після тяжкої роботи, тож раби повільно конали від виснаження.

На причалі розвантажували судна й човни. В'язки бананів, тюки тютюну, діжки з оселедцями й прісною водою, якої на Бартелемі було обмаль.

Ми піднялися схилом пагорба, доїхали до краю Густавії, і за останніми будинками розкинувся краєвид, якого я ще не бачив зблизька: чагарники, такі густі й колючі, що навіть не уявляю, як крізь них можна пройти. Вище над ними — гола земля, засипана камінням і гравієм. Направду негостинний ландшафт.

Юган Аксель, мабуть, знав про мою вчорашню розмову з губернатором. Принаймні він не розпитував, чому я з ним і що сталося. Мабуть, вирішив дати мені можливість самому вибирати, що розповісти й чи розповідати взагалі. Чомусь я відчув потребу поговорити з ним про все.

— Ти чув?

Він кивнув.

— Думаєш, я вчинив неправильно?

Він подивився на мене з незрозумілим виразом обличчя.

— Ні. І так.

— Говори прямо.

— Еріку, те, що ми тут бачимо, викликає в мене не меншу огиду, ніж у тебе. Я гірко шкодую, що ми опинилися на Бартелемі й з нетерпінням чекаю, коли ж ми зможемо звідси забратися. Ти спробував пом'якшити несправедливий вирок, і я не можу тебе за це засуджувати. Але мені хотілося б, щоб ти краще оцінював наслідки своїх дій. Те, що ти зробив, помітили всі. Рабиню, яку ти нібито врятував, тепер покарають ще більше. Ти чітко показав свою позицію і будеш за це розплачуватися. Тобі не дадуть ніякої посади, на якій ти можеш утнути щось подібне.

Мені гірко було визнавати, що він каже слушно.

— Так, твоя правда, звичайно. Але я не міг вчинити інакше.

Юган Аксель усміхнувся, похитав головою і заспокійливо поплескав мене по плечу.

— Якби ти був інакшим, я тебе так не любив би.

— Але невже ми не можемо нічого зробити?

Мій кузен став гризти ніготь великого пальця, як робив завжди, коли про щось замислювався.

— Я не знаю, Еріку,— нарешті відповів.— Треба трохи почекати, роздивитися. Може, з'явиться якась можливість. Але самі ми нічого не зробимо.

Певний час ми їхали мовчки, потім я спитав, яке в нас сьогодні завдання.

— Ми їдемо в глиб острова на бавовняну плантацію. Вона вже кілька років належить Тюко Сетону, шведу, якого тут вважають ексцентричним диваком.

— Що ми маємо робити?

— Усіх рабів на острові за графіком використовують від імені Корони для будівництва доріг, державних будівель і всього такого. За нашими даними, Сетон останнім часом придбав чимало рабів, але вже давно не давав жодного раба на державні роботи. Ми маємо в цьому розібратися і нагадати йому про обов'язки землевласника.

Бартелемі — невеликий острів, усього кілька миль завдовжки від мису до мису, дві чи три бухти в найширшому місці. Але кожна поїздка до центру острова стає справжнім випробуванням через кам'янистий ґрунт і страшенно звивисті доріжки. Через кущі ми пробилися на пагорб, де земля виявилася брунатно-червоною, як шлак біля плавильної печі. Ставало дедалі спекотніше, комахи вгризалися у кожен незахищений шматочок шкіри. Коней ніяк не вдавалося змусити їхати швидше, і аж за кілька годин Юган Аксель показав на купку будівель, що виднілися звіддалік.

— Он. Французи назвали цю долину Квартъє де Гран Кю-де-Сак.

Я поворошив губами, перекладаючи назву.

— Великий тупик?

Юган Аксель кивнув. Ми поїхали далі.

Головний будинок плантації — не новий, але доглянутий. Трохи збоку зведено кілька новіших будівель без вікон. Півколом невеличкі хижки. У повітрі висів якийсь гнилісний запах. Мене почало нудити, але

невдовзі організм ніби виробив якийсь захист, і я вже не звертав уваги на сморід.

У тіні під навісом сидів чоловік і дивився на нас. Схоже, хтось зі слуг повідомив йому про наше прибуття. Не дивно — протягом пів години нас було добре видно на дорозі. Ми заїхали у двір, і чоловік підвівся. Так я вперше побачив Тюко Сетона. Невисокого зросту, за тридцять років, хоча доволі молодий на вигляд, охайно вбраний, у крисатому капелюсі. Біляве волосся спадає на шию. Правильні риси обличчя з високими вилицями, проникливий погляд синіх очей. Сетон був би вродливим чоловіком, якби не страшний щрам, що підняв лівий кутік його рота й нерівною дугою пробіг по щоці. Розрізана плоть склалася нерівно і, схоже, досі не загоїлася, особливо біля рота — з рани стікав чи гній, чи сукровиця, і чоловік постійно прикладав до неї хустинку. Рана не просто порушувала симетрію обличчя, а надавала йому дивного виразу, немовби Сетон постійно посміхався моторошною посмішкою, схожою на гримасу. Через це нелегко було сказати, коли він говорить серйозно, а коли глузує зі співрозмовника.

Господар зняв капелюха й ввічливо привітався французькою. Юган Аксель відповів йому нашою рідною мовою, і Сетон підняв брову.

— Шведи, це ж треба! Ласкаво прошу в Тупик. У мене тут рідко бувають гості.

Кремезний чолов'яга з зіпсованими зубами підійшов і взяв наших коней за повіддя.

— Це Луї Жаррік, мій управитель і взагалі права рука. Він рідко говорить і ще рідше про щось питає, тож йому можна довіряти. N'est ce pas^{10}, Луї?

Жаррік мовчки глянув на нього.

Сетон жестом запросив нас до столу, де вже стояли три склянки й лежав хліб на гарному тарелі. Господар запропонував нам рому, щоб утамувати спрагу, хоча сам задовольнився водою зі шматочками фруктів. Ми випили. Тюко Сетон виявився гостинним господарем,

ввічливим і цікавим до новин зі Швеції. Він розпитував нас про се й про те, доливаючи в наші склянки рому, щойно ми їх спорожняли. Я був дуже радий поговорити з кимось, крім Югана Акселя, тому охоче розповів про «Три троянди», свою сім'ю і нашу непросту подорож через океан. Він уважно слухав, кивав і підтакував, що мене тільки підбадьорювало. У голові в мене вже все змішалось від випитого. Коли я втратив логіку моєї розповіді й змовк, Сетон тепло усміхнувся.

— Зазвичай у найспекотніші години ми відпочиваємо. Може, ви хочете освіжитися з дороги? Луї проведе вас у дім. А через кілька годин я покажу вам плантацію.

Він багатозначно глянув на мого кузена, той кивнув.

Я прокинувся від сильного болю в голові — здавалося, у мене трісне череп. У роті пересохло, язик ледве повертався. Я був сам у відведеній нам кімнаті з двома диванами й мискою з водою. Роззирнувся, шукаючи Югана Акселя, нікого не побачив, піднявся і поправив одяг. Похитуючись, вийшов надвір. Юган Аксель у дворі про щось розмовляв з Сетоном. Господар повернувся до мене й весело вигукнув:

— А я боявся, що наш юний друг ще довго відпочиватиме! Вас слід привітати, маєте міцне здоров'я! Що ж, панове, ходімо потихеньку.

Він заклав руки за спину й повів нас до своїх полів. Тут і там він зупинявся, щось показував, пояснював якісь деталі. Ми оминули головний будинок і ряд хижок, і перед нами розкинулася бавовняна плантація.

На полі не було жодного живого куща. Скидалося, що плантацію взагалі ніхто не доглядав. Сетон помітив моє враження і розвів руками:

— На жаль, землеробський талан мене покинув.

Юган Аксель збентежено кашлянув:

— Пане Сетоне, а де ваші раби? За нашими списками, у вас тут має бути двадцять трое: дванадцять чоловіків, вісім жінок і трое дітей.

— Пішли відпочивати.

— Так рано?

— Ви самі бачите, у якому стані поля. Я не можу змушувати їх працювати безцільно.

Юган Аксель повернувся до бараків без вікон.

— Я хотів би їх побачити й перевірити дані губернаторського списку.

Сетон похитав головою.

— Я не хотів би турбувати їх під час денного відпочинку.

— Я наполягаю.

— Ви уявляєте, що таке працювати на спеці кожного Божого дня? Запевняю, це значно важче, ніж полічити голови. Я намагаюся зробити їхнє життя легшим. Ви чули мою відповідь і маєте пояснення, чому я так відповів. Пропоную вам задовольнитися цим.

Кілька секунд вони дивилися один одному в очі. Юган Аксель першим відвів погляд:

— Як хочете.

Сетон усміхнувся, і суворий вираз зник з його обличчя. Він повів нас далі за якусь будівлю, і раптом перед нами відкрився вкритий квітами схил пагорба. Сетон знову розвів руками.

— Тут мої садівничі зусилля мали більше успіху. Франжипані. *Plumeria obtusa*. Моя гордість.

Але не встигли ми намілуватися прекрасним видовищем, як вітер війнував нам в обличчя бридким смородом, значно сильнішим, ніж

у дворі. Сетон підніс до обличчя хустинку.

— Це водорості гниють на березі моря. Велика неприємність для всіх, хто живе недалеко від моря. Вітри й течія прибивають усе сміття до східного берега острова.

Він повернувся до свого поля франжипані.

— На вечір квіти повністю розкриваються, і тоді всю долину наповнюють пахощі. Так ми рятуємося від смороду хоча б уночі. Ви це помітите, якщо не зразу заснете. Думаю, ви розумієте, що сьогодні повертатись уже пізно. Тропічна ніч почнеться менше ніж за годину. Запрошую вас, панове, повечеряти зі мною. Я не міг навіть мріяти про таку приємну компанію з моєї батьківщини.

12.

На вечерю подали суп, потім смаженого на жару голуба з солодкими коренеплодами — і це була найкраща страва, яку ми їли на острові, хоча вона не витримувала порівняння з тим, до чого ми звикли вдома. З вином було краще: у Сетона виявилася хороша добірка вин і він чудово знав, яким напоєм краще доповнити наявні страви.

Їдальня обставлена просто, як і весь будинок, але прикрашена гарними предметами. Зі стелі звисала кришталева люстра, яка яскраво освітлювала простір над столом, на обклеєних шпалерами стінах за метр один від одного — світильники. На підлозі килим з якихось східних країв. Після кількох келихів вина лише спека й дзижчання міріад комах нагадувало, що ми не вдома.

Розмовляли здебільшого я і Сетон, Юган Аксель майже весь час мовчав. Розмова точилася навколо звичайних життєвих речей: про видобування солі в копальнях на березі океану, потребу більшої кількості цистерн для збирання дощової води, вплив французької війни на торгівлю. Сетон виявився дуже поінформованим чоловіком і про будь-яке питання мав власну думку. Я щосили намагався не зганьбитися, але, мабуть, на його тлі мав дуже скромний вигляд.

Вино і втома швидко взяли своє, і Юган Аксель допоміг мені лягти в приготоване для мене ліжко. Виходить, я ліг доволі рано, а прокинувся задовго до світанку, почуваячись свіжим і бадьорим. Я трохи покрутився в ліжку, намагаючись знову заснути, але потім вирішив не силувати себе й піти перевірити, чи справді квіти Сетона сильніше пахнуть уночі.

У чорному оксамитному небі яскраво сяяли зірки, утворюючи візерунки, до яких мені ще тільки треба звикнути. Хоча місяць уже хилився до горизонту, його світла ще вистачало, щоб я міг бачити, куди ступати. Я пішов, як мені здавалося, до квітучого поля, але скоро зрозумів, що заблукав, бо опинився перед баракком, у якому Сетон

тримав своїх рабів. Важкі ворота виявилися замкнені на засув і великий замок. Я зрозумів, де перебуваю, і повернув до поля. З'ясувалося, що господар плантації не перебільшував: франжипані справді наповнили все навколо дивовижним ароматом. Кожна квіточка розкрилася і маленьким дзвіночком дивилась у небо. У світлі місяця та зірок квіти здавалися примарними, з якогось іншого світу. У повній тиші над квітами пурхали метелики.

Повертаючись назад, я побачив якийсь вогник. Виявилось, що це Сетон вийшов покурити. Під час кожної затажки його обличчя освітлювалося червонуватим світлом. Він усміхнувся. Тінь підкреслила його щрам, і я мимоволі сахнувся.

— Ну що?

— Усе, як ви й сказали. Вони справді чудово пахнуть.

— Називай мене Тюко. Пригостити тебе тютюном?

Я похитав головою.

— Не хочеш трохи посидіти зі мною? Як на мене, середина ночі — найкращий час тропічної доби.

Я сів у крісло біля нього. Він розпитував мене про «Три троянди», про сім'ю. З якоїсь причини мені легше було говорити про свого брата з незнайомцем, ніж з кузеном. Сетон, схоже, щиро мені співчував.

— Єдиний брат?

— Так.

— Я теж пережив смерть близьких людей, хоч я і єдина дитина в сім'ї. Мій батько помер, мати в монастирі. Мене ростив і вчив батьків брат.

Ще трохи ми поговорили про мінливість життя, і невдовзі я вже розповідав йому історію моїх стосунків з Неєю — причину, з якої я опинився тут. З усіх, кого я бачив у житті, цей дивний чоловік виявився першим, хто серйозно поставився до моїх почуттів і не

вважав їх юнацькою забаганкою. Він уважно вислухав мою історію і сказав:

— Зараз ти можеш нарікати на долю й гніватися, але подумай, скільки у світі людей, які ніколи не відчували того, що відчуваєте ви. Ми дуже схожі, ти і я. Ти був би здивований, якби я розповів, наскільки схожі причини мого перебування тут. Я теж мав почуття, яких не схвалило моє оточення.

Він відклав люльку.

— Кажуть, що ми живемо в добу Просвітництва, в епоху Розуму, але люди не розуміють, що нами керують сили значно глибші, ніж рацію і логіка. Усе, що виходить за межі людської уяви, у нас вважається поганим. Замість спробувати це зрозуміти, люди намагаються заперечити й відвернутися. Але за всієї своєї недостойності, саме ці пороки керують світом. Наслідки ми бачимо навколо себе. Людина народжена бути вільною, але живе в кайданах.

Я ніколи не чув дивніших слів від рабовласника. Моє мовчання повністю видало мої думки. Хоч нікого не було поблизу, Сетон роззирнувся, нахилився ближче до мене й прошепотів:

— Я не той, ким здаюся, Еріку. Запам'ятай це. Сподіваюся, що колись я зможу тобі все пояснити, але доти прощу просто мені вірити.

Він кілька хвилин посидів мовчки, дивлячись у темряву, потім стрепенувся і повернувся до мене.

— Скільки тобі років, Еріку?

— У грудні буде п'ятнадцять.

— Ти ще побачиш, що час летить непомітно. Скоро ти зможеш робити все, що захочеш. Тобі тут подобається?

Я не хотів якимось чином скривдити його, тому постарався висловитися якнайобережніше:

— Мені здається, що Бог відвернувся від цього місця.

Він закурив, глибоко затягнувся і випустив дим великою хмарою.

— Ти віриш у Бога?

Я кивнув, хоч і нерішуче, бо ніхто раніше мене про таке не питав. Це запитання припускало варіанти відповідей, про які я не думав. Після кількох затяжок він сказав:

— Особисто мені важко повірити в Бога, який за будь-яких обставин допомагає грішникам і створює перешкоди праведникам.

Я згадав фразу, яку прочитав в одній з книжок моєї матері,— батько, побачивши ім'я автора, сплюнув, ніби побачив самого диявола:

— Бог не відповідає за все, що відбувається у світі. Це ми, люди, забули своє призначення і створили собі життя, у якому нехтуємо усіма його заповідями.

— Кожен має право на свої переконання. Але те, що суспільство прогнило, може бачити кожен, у кого є очі.

Він нахилився до мене, й тепер його обличчя було просто навпроти мого.

— Може, люди не мусять підкорятися ніякому закону, крім одного, даного природою? Скільки ми могли б зробити, такі люди, як ти і я, якби не натрапляли постійно на перешкоди? Хіба це не була б справжня свобода, Еріку?

Він відкинувся на спинку крісла, затягнувся і задумливо подивився у зоряне небо.

— Роби що хочеш — такий має бути основний закон.

Я сидів зліва від нього, і коли глянув на його обличчя — побачив тільки шрам. Тому й не міг зрозуміти, посміхається він чи ні. Мабуть, він відчув мою невпевненість і засміявся.

— Вибач. Моє почуття гумору не всім зрозуміле. Тобі випало стикнутися з ним у перший же день нашого знайомства. Зазвичай я рідко комусь так швидко довіряю.

Він вибив з люльки попіл, і ми підвелися, щоб побажати один одному гарних снів.

— Я знаю, що в Густавії багато недоброзичливців, які тільки й думають, щоб сказати про мене щось погане. Я радий, що ми з тобою порозумілися. Сподіваюся, ти матимеш про мене хорошу думку, незважаючи на всі підступи.

Я без слів кивнув, не знаючи, що сказати. Але йому цього було достатньо. Він усміхнувся і обережно поклав руку мені на плече.

— Я знаю про твого батька не більше, ніж ти мені розповів. Але той, хто виставляє за двері такого сина, як ти, не дуже хороша людина. Знай, що тут тебе завжди чекають, якщо виникне потреба чи бажання. Я скажу Жарріку, щоб він завжди тримав для тебе кімнату. Якщо захочеш тут пожити, я буду радий. Добраніч.

13.

Уранці мене знову розбудив Юган Аксель. Мені здавалося, що ми спали надто довго. Але Сетон чекав нас за столом і запросив снідати. У срібному чайничку парувала кава, на столі лежали хліб і оселедець. Коли ми поснідали, Сетон вийняв гаманець і виклав на стіл кілька монет.

— Я полічив, скільки Корона мала б заплатити за роботу моїх рабів. Якщо пан Шильдт хоче, хай перевірить мої розрахунки. Коли треба, ось рахівниця.

Він простягнув Югану Акселю аркуш паперу. Мій кузен відмовився від рахівниці, переглянув розрахунки на аркуші й сказав:

— Розрахунки наче правильні, але сума завищена.

— Надлишок призначений для губернатора Баґге як компенсація за незручності, які я спричинив. Або, якщо губернатор забажає, як аванс за майбутні такі порушення.

Юган Аксель нахмурився.

— Я не впевнений, що губернатор так веде справи.

Сетон весело глянув на мого кузена. Цього разу мені здалося, що він таки посміхається, і ця посмішка демонструвала поблажливість старшого до недосвідченого молодшого.

— Якщо ви вирости серед людей, які відмовлялися від запропонованих грошей, то або вас оточували святі, або ви неухажний. Залишмо це рішення самому губернаторові. Ви просто передайте вельмишановному Карлу Фредріку Баґге мою відповідь. Лист я вже підготував. Напишете мені розписку на отриману суму?

Елегантним жестом він простягнув Югану Акселю перо якогось екзотичного птаха, чорнильницю і розписку, яку мій кузен і підписав.

У дворі ми побачили Жарріка з нашими кіньми, вже напоєними й готовими до сідлання. Сетон помахав нам на прощання з затіненої веранди, і ми виїхали на дорогу під палюче сонце. Минув якийсь час, перш ніж ми заговорили. З того, як він сидів на коні й рухався, було - видно, що настрій у мого кузена не найкращий. Я не витерпів і спитав:

— Що тебе мучить?

Юган Аксель притримав коня, і ми поїхали пліч-о-пліч.

— У дворі не видно жодного раба, хоча за документами їх має бути більше двадцяти. На полі все засохло й немає навіть натяку, що його хтось обробляє. Коли ти заснув, я ще трохи поговорив з Сетоном. Він розпитав мене про політику шведської Корони, про те, що я бачив тут, на Бартелемі. І зрештою все мені пояснив.

— У чому ж причина?

Юган Аксель погриз ніготь і виплюнув відгризений шматочок — багатолітня дурнувата звичка.

— Мені дуже хотілося б йому вірити... Він стверджує, що життя на Бартелемі йому таке ж бридке, як і нам.

Я нетерпляче кивнув:

— Я теж говорив з ним віч-на-віч, і мені він сказав те саме.

Юган Аксель від цих слів зупинив коня.

— Коли це було?

— Я вночі вийшов понюхати квіти, а він ще не спав.

— Еріку, я не хочу, щоб ти зустрічався з ним наодинці, поки я не дізнаюся всю правду, яка ховається за його красивими словами.

Можеш мені це пообіцяти?

Моє роздратування негайно переросло у гнів.

— Ти теж ставитимешся до мене як до дитини?

Турбота в його погляді ніби натякала, що я не здатен щось вирішувати самостійно. Це дуже мене зачепило.

— Ти ще надто юний, Еріку, і надто швидко довіряєш людям, навіть якщо вони нічого не зробили, щоб заслужити довіру. Тут немає чого соромитися. Але твої емоції занадто відкриті для тих, хто вміє їх читати, і тому ти дуже вразливий. Я нічого від тебе не приховуватиму, але спершу хочу розібратися, що тут коїться насправді. Будь ласка, утримайся від поїздок до Тупика, поки я все знатиму напевно.

Можливо, через спеку я став дратівливішим, ніж завжди, але його лагідний тон мене добряче розсердив. Сетон говорив зі мною на рівних — уперше за весь час на острові. Але щойно ми виїхали за межі його маєтку, зверхнє ставлення знову мене наздогнало.

— Маленький Ерік Тре-Русур не може сам про себе подбати, так? Він просто дивний кузен Шильдта, нікому не потрібний і ні на що не здатний. Не дай Боже комусь побачити в ньому щось, крім можливості скористатися цим дурником. Ось що я тобі скажу, Югане: ми завжди судимо інших по собі.

У кузена потемніли очі.

— Що ти хочеш цим сказати, Еріку?

— Лише те, що ти сам сказав. Мій батько оплатив твою поїздку, щоб ти міг шпигувати за мною і читати мої листи. Але з цієї миті я сам вибиратиму собі друзів.

Я навмисно так сказав, щоб образити його, і скоро я про це пошкодую, але зараз моя кров кипіла і я нічого не міг з собою вдіяти.

Я пришпорив коня, тварина здивовано форкнула й помчала з пагорба

так швидко, як тільки могла. Мій кінь був трохи прудкіший, і Юган Аксель не зумів мене наздогнати.

Мабуть, я десь пропустив роздоріжжя, і мені знадобилося кілька годин, щоб знайти дорогу до Густавії. На щастя, острів надто малий, щоб загубитися на ньому назавжди. Коли я залишив коня в стайні і дійшов до Девіса, на місто вже впала ніч. Югана Акселя не було ні в нашій кімнаті, ні в таверні. На мою радість, у залі сидів Фальберг. Він, мабуть, побачив, що я збентежений, і запросив до свого стола.

— Учора я не бачив тебе й молодого Шильдта.

Я коротко розповів йому про нашу поїздку.

— Тюко Сетон? Я з ним ніколи не зустрічався, але знаю, що він певний час жив у місті, а потім купив землю в глибині острова. Подейкують, що мого колегу кілька разів викликали до різних борделів Густавії, щоб оглянути травми, яких він завдав. Дуже скоро він став небажаним гостем у місті. Що ти про нього думаєш?

Я згадав, що Сетон казав про чутки щодо нього.

— Прекрасний господар. Ми довго розмовляли, і він справив на мене хороше враження. Мабуть, ні для кого не секрет, що мені важко знайти своє місце на Бартелемі. Здається, він мене зрозумів.

Фальберг якусь мить задумливо дивився на мене й змінив тему.

— Еріку, можу я розповісти тобі про дивну істоту, яку знайшов тут під час наукових досліджень? Чудернацька тварина, на перший погляд схожа на дуже великого павука, має багато притаманних цим створінням особливостей. Але після детального вивчення я зрозумів, що це не павук, а якийсь родич скорпіона. Я дуже здивувався, але з часом зрозумів його природу. Цей скорпіон, не маючи яскраво вираженого хвоста з жалом, полює на інших павуків. Він настільки схожий на них, що вони сприймають його за свого й підпускають дуже близько. Він завдає удару, нічим не ризикуючи.

Фальберг сперся ліктями на стіл і нахилився вперед, дивлячись на мене поверх старих подряпаних окулярів.

— Ти розумієш, що я хочу тобі сказати?

Я не розумів, але все ж кивнув, хоч і нерішуче. Невдовзі ми попрощалися і розійшлися.

Я сподівався застати в кімнаті Югана Акселя і якщо не перепросити, то хоча б пояснити, чому я так сказав. Але його не було.

Роззирнувшись, я побачив: деякі речі мого кузена зникли, хоч він і намагався скласти все так, щоб цього не було помітно. Очевидно, він збирався ночувати деінде. Оглянувши свій багаж, я виявив, що зник і батьків подарунок — пістолет у дерев'яній коробці.

14.

Уранці я пішов до резиденції губернатора, сподіваючись знайти там свого кузена. Секретар мене не пустив, але я стояв біля дверей і думав, що мені далі робити, і мене помітив сам Баґге.

— Тре-Русур. А він навіжений, твій кузен. Навіть не подумав би про нього. Ти не знаєш, де він, чорт забирай, подівся? Тут термінові папери.

Я сказав, що не знаю і сам сподівався спитати про це. Баґге сердито ляпнув по жирних складках на шиї, де кілька комах зібралися поснідати.

— Учора ми трохи посварилися. Він чомусь хотів повернутися до Тупика, хоча мені там усе зрозуміло. Є чимало важливіших справ. Хоча за протоколом я не маю нічого пояснювати своїм підлеглим, мені довелося з ним поговорити й закликати до порядку.— Баґге підняв руки.— Звичайно, для його ж блага! Якщо я намагаюся його виховати, то лише тому, що вважаю його здібним, на відміну від... Ну, від тебе, якщо бути відвертим.

Губернатору, який, схоже, вже добряче випив сьогодні, стало ніяково від такої відвертості. Він змінив тему:

— Яке в тебе залишилося враження щодо того Сетона? Шильдта щось непокоїло, хоча той плантатор відшкодував усі збитки й навіть постарався надати розумне пояснення.

Поки я думав, що йому сказати, він уже махнув рукою.

— Та байдуже. Побачиш Шильдта — скажи, що ми забудемо про це. Я не хотів сварити його за те, що він турбується про свого кузена, навіть якщо ти й не заслуговуєш цього. За мене говорив ром. Надалі хай не звертає уваги на мої слова в цю пору. Усе, Тре-Русур, забирайся звідси.

Він пішов, а я залишився біля дверей. І знав не більше, ніж до приходу сюди.

Трохи більше знали в конюшні, де ми брали коней. Юган Аксель орендував того ж коня, якого брав минулого разу, і поїхав у глиб острова на світанку. Гладкий господар стайні поколупався вказівним пальцем у носі, глянув на результат своєї діяльності й пробурмотів по-французьки:

— І ще йому потрібна була лопата.

Я гадки не мав, що Юган Аксель хотів ще обговорити з Сетоном і навіщо йому взагалі повертатися до Тупика, та ще й наперекір губернатору. Я відчував щось недобре, але знав, що Юган Аксель завжди вмів подбати про себе. Сетон мені теж здався розумним і вихованим. Мені здавалося, найприроднішим наслідком цієї ситуації буде їхня щира розмова. Вони з'ясують усі непорозуміння і помиряться. Тому я вирішив почекати.

За відсутності Югана Акселя мені не було чого робити. Ніхто мене не шукав, нічого не наказував. Весь мій час належав тільки мені. Я пішов до моря, побродив по воді, а якщо переді мною з'являлася купа водоростей, які прибивало хвилями, відходив трохи далі, до тієї чи іншої соляної ями. Туди під час припливу набиралася морська вода, потім вона випаровувалася і на дні залишалися білі кристали солі — раби їх згрібали у купи своєрідними граблями. Я згадав про дивний камінь, який знайшов на березі невдовзі після одужання, і став шукати інші рідкісні мінерали. Зрештою я зібрав цілу жменю схожих на гілля камінців, але досі не знав, що ж вони собою являють. Вони здавалися пористими, але були доволі важкі, усі в якихось дивних виямках чи подряпинах.

Стомившись шукати камінці, я пішов гуляти вулицями Густавії. Скрізь тут вирувала торгівля — головне джерело доходів острова. Баржі, баркаси й човни гойдалися біля причалів, чекаючи, поки їм дадуть дозвіл на розвантаження. Щоразу, як прибував новий невільничий

корабель, скутих важким ланцюгом рабів доставляли на берег. Від них неймовірно смерділо, усі, хто проходив повз, затуляли носи. Рабів змушували помитися у морській воді й вели в барак біля рабського ринку. Багато з них за час жахливої подорожі божеволіли. Такі йшли з порожніми очима й піною на губах.

У натовпі я помітив Фальберга — кілька капітанів викликали його, сподіваючись, що він допоможе їм уникнути зайвих збитків. Певний час я стояв дивився, як лікар переходить від одного раба до іншого:

— Цинга. Цинга. Лихоманка. Цинга.

Моя компанія, схоже, йому не заважала. Може, навіть навпаки, давала змогу трохи розвіяти похмурі думки:

— У більшості з них є симптоми, цілком характерні для тих жахів, що вони пережили. Але на острові є проблеми, які завдають мені значно більше головного болю.

Він на мить змовк і вишкірився, показуючи чоловікові навпроти, що хоче побачити його зуби.

— Це називається ностальгія, вона вражає більшість новоприбулих рабів. Така туга за домом, яка переростає в одержимість, настільки сильну, що набуває фізичних проявів. Вони нічого не їдять і не п'ють, дихання стає неглибоким і прискореним, серце б'ється повільніше. Якщо цей стан затягнеться, людина вже не одужає, а помре.

— І немає ніяких ліків?

Фальберг вже перейшов до наступного в черзі раба, але повернувся й багатозначно глянув на мене, піднявши брову.

— Мені здається, відповідь на це запитання очевидна.

Ми попрощалися.

Повертаючись до Девіса, я знову йшов повз барак для рабів. Хоч

я й дивився під ноги, бо неприємних спостережень мені було вже більш ніж достатньо, мою увагу таки привернув один з рабів, прив'язаний до колоди біля бараку. Мабуть, його збиралися відвести на плантацію цукрової тростини в глиб острова. Він не міг говорити, тільки кречав: на нього начепили якийсь намордник, що фіксував щелепи. Бідолаха дико жестикулював руками.

За час перебування на острові я вже звик до різних відтінків шкіри, але такого екземпляра я ще не бачив. Чоловік стояв голий-голісінький, у чому мати народила. Його тіло, явно хворе, було вкрите різнобарвними плямами: від синьо-чорних до майже білих. Волосся немає, на голові видно порізи від леза. Обличчя майже чорне, лише білки очей сяяли. Чоловік плакав, вив і тягнувся до мене, наскільки давав змогу ланцюг. Я подумав, що цей невільник — яскравий приклад тієї туги, про яку мені розповідав Фальберг. Наступної миті брутальний англієць став між мною та рабом і щосили вдарив того ціпком проміж ніг. Чоловік упав як підкошений і зігнувся навпіл. Англієць повернувся до мене.

— Він кидається на всіх, хто проходить повз. Я купив його майже за безцінь, але відчуваю, що мене ошукали. Будьте обережні.

Я пішов далі, але довго ще мене переслідували ридання змученого раба.

15.

Писати ночами — непросте завдання, і я лише щойно зауважив, що, поки я це пишу, минула зима, пролетіла весна й скоро закінчиться літо. Сьогодні ввечері мене вразило, що я змерз у кімнаті з відчиненим вікном, а ще відчув запах мокрого листя.

Хоча це неважливо. Здебільшого я проводжу дні в тумані, який на мене напускає настоянка. День — це просто сон, про який навіть спогадів не залишається. Мені дають пити, мені пускають кров, мене перевертають у ліжку. Лише в темряві я приходжу до тями, на кілька годин з півночі до світанку, коли ніхто не приходить давати ліки чи ще для чогось. З гусячим пером у руці я схиляюся над папером, згадую всі жахіття і чекаю сонця.

Сьогодні вдень я ненадовго прокинувся і зрозумів чому: у моїй кімнаті виявилось двоє відвідувачів. Здається, вони вже тривалий час про щось мене запитували. Не пам'ятаю, чи я їм щось відповідав. Один був високий, з широким обличчям, типовий розбишака. Другий — навпаки: худий, блідий, небагатослівний. Я щосили намагався утекти від набридливих візитерів у стан безтями, але не встиг так швидко, як мені хотілося. На жаль, я зрозумів, навіщо вони прийшли. Прийшов час мені відповісти за скоєне. Якась частина мене хотіла зразу ж упасти до їхніх ніг і зізнатися в усьому, розповісти в усіх деталях. Але страх і наркотична настоянка паралізували мене. Хоч я їх чув, навряд чи вони це помітили.

Розчаровано вони намагалися вмовити мене відповісти на їхні запитання, поки зрештою усвідомили, що їхні зусилля марні. Здоровань, здається, розсердився — він люто вдарив рукою по одвірку. Дивно, але звук був такий, ніби об дерево вдарили деревом. І я зрозумів, що він втратив руку, а на її місці — вирізаний з дерева протез. Ім'я худого я досі пам'ятаю: здоровань називав його Вінге.

Можливо, їхній візит означає, що моє перебування тут добігає кінця.
Треба поквапитися, щоб встигнути все записати до того, як доля
закине мене в якесь інше місце.

16.

Час моєї бездіяльності здавався нескінченним. Ніколи й ніде я не почувався таким самотнім, як у натовпі моряків, рабів і негідників у Густавії.

Наступного дня я встав удосвіта, заплатив господареві стайні, який вже знав мене так добре, що називав на ім'я, узяв коня і поїхав за місто. Утретє за кілька днів я їхав стежками, що з'єднували Густавію і маєток з дивною назвою «Великий тупик». Тепер я вже знав дорогу. Лише раз я зупинився на роздоріжжі й завагався, їхати мені праворуч чи ліворуч. Але тут з-за пагорба виїхав сам Жаррік, управитель пана Сетона. З легким здивуванням він привітався зі мною.

Я раніше не залишався з ним наодинці, і він здався мені дуже нетовариським. Утім, він вказав мені правильний напрямок і навіть трохи проїхав зі мною. Жаррік потерпав від похмілля, якого навіть не намагався приховати, і періодично тамував справу, жадібно п'ючи з фляги, яку виймав із кишені куртки. Своєю нерозбірливою французькою він повідомив, що виконував доручення господаря — щось відвозив до Густавії. З цими словами він чомусь захихикав. Я не зрозумів чому, але за ходом його думок взагалі складно було стежити, тому я просто усміхнувся у відповідь, ніби він пожартував. Його ж це розвеселило ще більше. Кінь Жарріка був значно жвавіший за мого, тому він невдовзі попрощався і поїхав уперед.

Спустившись у долину, я здалеку побачив Тюко Сетона — він сидів на ганку зі склянкою в руці. Я заїхав у двір, і господар вийшов мені назустріч. Він привітався так само велюмовно, як і першого разу, але мені здалося, що цього разу його щось непокоїло.

— Ходімо зі мною, Еріку. Нам треба поговорити.

Він махнув рукою у бік рабського бараку, і я здивувався: двері були навстіж відчинені. Він жестом запросив мене зайти, і я вже злякався,

що зараз побачу видовище, схоже на те, яке бачив на кораблі капітана Джонса. Але коли мої очі звикли до напівтемряви, я виявив, що даремно боявся: приміщення було порожнє.

— Ти й твій кузен не бачили тут рабів, бо я їх усіх відпустив на волю. Я не хочу тримати інших людей у рабстві, а цей острів викликає в мене відразу. Є й інші люди, які думають там само, як я. Один із них англійський капітан — мій друг. Я купую рабів на невільницькому ринку, й тут вони чекають на нього. Він знає східне узбережжя як свою кишеню. Час від часу він кидає там якір і висилає човна по темношкірих. Забирає їх на свій корабель і вивозить на Еспаньйола, де вони приєднуються до повстанців і борються за власну державу, вільну від рабства та гніту.

Сетон вийшов надвір і подивився на море, приставивши долоню до лоба, ніби козирок. Потім він знову повернувся і подивився просто мені у вічі.

— Шильдт приїхав до мене три дні тому. Він вимагав відповідей на свої запитання. І хоча він один з посіпак Багге, принаймні за посадою, я не мав іншого вибору й мусив викласти карти на стіл. Я просто не вмю вигадувати такі брехні, в які повірить хтось достатньо проникливий. Я все йому розповів, відкрився і перепросив.

Сетон нахилився до мене.

— І Шильдт пробачив мені. Він ненавидить рабство так само сильно, як і я. Більше того, він теж приєднався до нашої справи.

— Але де Юган Аксель зараз?

— Він вирушив із кораблем на Еспаньйола, аби пересвідчитися, що всі вдало допливли, і докластися до нашої справи. Ми давно шукали таку людину, як Шильдт, хто зміг би допомагати нам на тому березі. Його допомогу важко переоцінити. Вони вийшли в море вчора з відпливом.

Сетон дав мені час усвідомити почуте й помахав Жарріку.

— Шильдт залишив листа для тебе.

Він дав мені складений і скріплений печаткою Югана Акселя аркуш. Я зламав печатку й розгорнув лист — почерк, без сумніву, мого кузена. Усього кілька рядків — тепле прощання і підпис.

— Він написав би більше, але часу було обмаль. Рішення супроводжувати звільнених рабів було несподіваним поривом, і йому довелося поспішати, бо він міг не встигнути на корабель.

Сетон розвів руками.

— Тепер усе залежить від тебе, Еріку. Наша доля у твоїх руках.

— Що ви маєте на увазі?

— Тепер ти знаєш усі мої таємниці, як і твій кузен. Якщо ти вирішиш піти до шановного пана губернатора Багге й усе йому розповісти, я не зможу тобі завадити. Звичайно, він щедро винагородить твою відданість і знищить мене й справу мого життя. Тож я смиренно стою перед тобою і чекаю на твоє рішення.

На моє безмежне здивування, господар плантації опустився переді мною на коліна. Я нічого не казав, але з виразу мого обличчя він усе розумів. У його кривій усмішці я побачив тінь вдячності.

— Нам потрібна твоя допомога, мені й Шильдту.

Я пробув у Тупику майже до вечора, й ми детально все обговорили, після чого я поїхав до міста. Надворі вже майже стемніло, коли я побачив вогні Густавії. Я ледве виграв перегони з темрявою.

У своєму ліжку в Девіса я знову й знову перечитував лист Югана Акселя і думав про те, як сумно було йому залишати мене тут: папір був щедро змочений сльозами.

17.

Від імені Югана Акселя я перепросив губернатора. Я розповів Сетону про свою останню зустріч з Баґге, і Тюко вигадав правдоподібне пояснення раптового зникнення мого кузена. Я пояснив: слова губернатора під час їхньої сварки так вплинули на бідолашного Югана Акселя, що він не знайшов іншого виходу, як зійти на борт найпершого ж французького судна й попливти з острова до Гавра.

Баґге сплюнув, почервонів і презирливо подивився на мене своїми вибалушеними очима.

— Чорт забирай, Тре-Русур! Мені присилають двох молодиків. Один тупий, другий кмітливий. А потім той кращий виявляється ще гіршим! Ідіть до дідька ви обоє! Геть з-перед очей!

Минали тижні. Я регулярно їздив на плантацію Кю-де-Сак, сподіваючись, що одного дня мене там чекатиме Юган Аксель і розповість про свою подорож на Еспаньйола, і радість від зустрічі розсіє хмари, що залишилися від нашої останньої розмови. Але все, чим я мусив задовольнитися,— кілька листів, надісланих у маєток Сетона, занадто коротких, щоб містити якісь деталі. Найкраще вони свідчили про те, що мій кузен абсолютно не мав часу. Але, схоже, він був здоровий і переконаний у правильності своїх дій.

На жаль, до мене дійшли не тільки обнадійливі новини від Югана Акселя. Якось увечері, коли я повернувся до своєї кімнати, мене покликав Девіс і вручив листа з дому. Тато Югана Акселя писав, що мій батько хворий. Тон листа був обережний, але достатньо чесний, щоб докладно змалювати мені стан справ. З часу смерті мого брата батька рідко бачили тверезим. Дійшло до того, що він упав і не міг встати. Його вклали в ліжку й поставили діагноз: лихоманка. З'ясувалося, що на обох ногах у нього вже давно гноїлися глибокі рани. Мій дядько вважав, що батько отримав ці рани, вештаючись

п'яним по будинку й натикаючись на меблі. Великої надії на покращення його стану не було, але дядько все ж пообіцяв повідомити мені, тільки-но будуть якісь новини.

Повідомлення про батькову смерть надійшло вже з наступною поштою. І єдиним, до кого я міг звернутися, був Сетон. За час нашого спілкування я помітив, що він уникав дотиків. Але цього разу він обняв мене. Я замочив його сорочку своїми сльозами, а коли трохи заспокоївся, він простягнув мені хустинку — витерти сльози.

— Я от думаю,— сказав він повільно,— чи не краще тобі переїхати сюди?

Ця пропозиція здалася такою очевидною, що ми обоє здивувалися, чому не подумали про це раніше.

Усе владнали швидко: разом з Жарріком я переніс свою скриню до візка, розплатився з Девісом і залишив Густавію за спиною.

Незважаючи на цілковиту відсутність розваг, на плантації мені подобалося значно більше, ніж у Густавії. Уночі було тихо й спокійно, і невдовзі я зрозумів, наскільки раціональнішим був установлений тут розпорядок дня: удень ми відпочивали, а прохолодні ночі могли присвятити довгим бесідам в ароматах франжипані. Сетон багато робив для мене й був дуже гостинним господарем, але мені бракувало однолітків і все частіше я повертався думками до Ліннеї. Під час нападів меланхолії я писав їй довгі листи, у яких намагався словами описати свої почуття. Моя замріяність призвела до одного з неприємних випадків, що порушив наш спокій на фермі. Можливо, щоб показати своє приязне ставлення до мене, Жаррік став розпитувати про дівчину, яка змушувала мене так глибоко зітхати.

— C'est l'amour?^{11} — спитав він своєю дивною гортанною французькою. Я відповів йому, як зумів — читав я французькою значно краще, ніж говорив. Він попросив описати її. Доклавши всіх зусиль, я змалював свою кохану й з жахом побачив, як він поправив штани в тому місці між ногами, де раптом виріс чималий горбик. Він

побачив мою реакцію, але просто посміхнувся, блиснувши гидкими коричневими зубами. Я відчув, що моя кров закипіла, як це було вдома, коли батько повідомив про мій від'їзд на острів, і на кораблі з Юганом Акселем. Очі заслала червона пелена. Коли ж я прийшов до тями, Жаррік міцно стискав мене руками, а на його обличчі яскраво червоніли подряпини від моїх нігтів. Одне око запухло, шкіра навколо нього швидко темніла.

Управитель тримав мене, доки я трохи заспокоївся, потім обережно поставив на землю. Я побачив Сетона, який недовіжливо спостерігав за нами, тримаючи зубами люльку. Він підійшов, відштовхнув Жарріка й показав мені на стілець.

— Еріку, що це? Не чекав від тебе. Ніколи не бачив такого божевілья.

Я опустив очі, щоб приховати від нього сльози й хвилювання. Сетон став розпитувати мене:

— З тобою раніше таке бувало? Такі спалахи? А після цього ти не можеш нічого згадати?

Як міг, я постарався йому все пояснити. І що більше я йому розповідав, то легше мені ставало. Відкритися комусь, розказати про це шаленство кохання виявилось великим полегшенням. Сетон слухав мене, не перебиваючи. Коли я закінчив, він на кілька хвилин задумався.

— Що ж, усе зрозуміло, Еріку,— сказав зрештою.— Ти не цільна людина, тому не варто чекати, що поводитимешся розважливо. Твоє серце належить іншій людині.

— І що ж мені робити?

Сетон відклав люльку й сплів пальці.

— Якщо тобі потрібна моя допомога, я зроблю все можливе, щоб допомогти. Оскільки ти втратив і батька, і брата, я хотів би замінити тобі їх обох. Усе, чого я прошу взамін,— терпіння.

Мені знадобилося помовчати кілька хвилин, перш ніж я зміг висловити свою вдячність. Просто я не відчував такого щастя з тієї миті, як ступив на цей проклятий острів.

Наступного тижня я помітив, що Сетон усе більше непокоїться. Він часто стояв на пагорку й дивився або на дорогу, якою приходив листоноша з міста, або на море, виглядаючи корабель. Нікого не було. Мабуть, він не хотів хвилювати мене своїми думками, але якогось дня таки зважився поговорити.

— Еріку, я маю дещо сказати про Шильдта. Він не надіслав листа в обумовлений термін. Вибач, що я не показав тобі раніше, але... ось його останній лист, адресований тільки мені.

Тремтячими руками я взяв папірець. Повідомлення було навіть коротше, ніж звичайно,— просто попередження про небезпеку.

— Саме ці слова ми узгодили перед його від'їздом. Юган Аксель не написав би їх, якби не побоювався, що потрапить до рук наших ворогів. Звісно, ми не можемо знати точно, чи саме це й сталося, але й ризикувати не можемо. Ми маємо негайно їхати звідси, Еріку. Вони знають, як змусити заговорити навіть найупертіших. Тепер на плантації залишатися небезпечно.

Він швидко проінструктував мене й менше ніж за годину я вже мчав на Жарріковому коні до Девіса, щоб залишити там листа для Югана Акселя — коли він повернеться і побачить, що на фермі нікого немає, звернеться саме туди. Повернутися до настання темряви я вже не встиг би. Коли ж близько полудня наступного дня я повертався на плантацію, здалеку побачив над фермою стовп диму. Я пришпорив коня, побоюючись найгіршого розвитку подій.

Горів рабський барак. Доки я заїхав у двір, на його місці вже залишилося тільки димне попелище, біля якого з відрами й палицею стояв Жаррік, готовий будь-якої миті збити нові язики полум'я. Навіть невеликі острівці вогню він розбивав палицею і гасив водою.

Неподалік стояв Сетон, схрестивши руки на грудях.

— Навіть якщо наступний господар захоче, він не зможе тримати тут людей, які мають бути вільними. А зараз — збирайся.

— Куди ми?

Він рукою покликав мене відійти далі від диму.

— Я думав про те, що ти мені розповів, Еріку. І знаєш... Ти ще неповнолітній, але дорослий опікун міг би діяти від твого імені з тими ж повноваженнями, що й батько. Він навіть міг би дозволити тобі одружитися.

Моє серце шалено забилося, але вже за мить так само різко завмерло. Я більше не мав рідних, тому розвів руками.

— Але хто?..

Сетон подивився мені у вічі й поклав руки на плечі:

— Чи довіриш ти мені таку честь?

Я кинувся йому на шию.

— Отже, до Швеції! — вигукнув він.— І до Ліннеї Шарлотти!

Від почуття щастя, яке мене охопило, я геть забув про всі свої недавні поневіряння. І раптом мені стало надзвичайно соромно за незаслужене добре ставлення, яке випало на мою долю. Чим я, абсолютно марне створіння, заслуговую допомоги Сетона?

— Чому ви все це робите? Навіщо такі жертви?

Мабуть, він неправильно зрозумів мої запитання або почув у них підозри чи звинувачення. Він раптом знітився і, якщо очі мене не обманули, навіть зашарівся. Скинув капелюха, ніби злочинець, готовий у всьому зізнатися перед суддею.

— Я хотів би бути кращою людиною, Еріку. Хотів би, щоб єдиним моїм мотивом була душевна доброта. Але це не вся правда. Я не насмілювався раніше тобі сказати, але за допомогою, яку я пропоную тобі, стоїть також спроба допомогти собі. Я належу до шанованого братства, але розстався зі своїми братами я не за згодою. Власне, у нас сталася велика сварка і я втік. Але якщо я приведу тебе як майбутнього брата, я матиму більше шансів здобути прощення. Ти зробиш це для мене?

Я зібрався вже відповісти, коли раптом краєм ока побачив дещо, що мене вразило: усі франжипані лежали вирвані й уже засихали. На місці, де недавно росли прекрасні квіти, зяяли глибокі ями — свідчення того, як старанно люди намагалися не залишити в землі жодного кореня.

Сетон побачив, куди я дивився, і похитав головою:

— Хай буду я проклятий, якщо залишу хоч одну квітку рабовласнику, що володітиме плантацією після мене.

18.

Бартелемі ніяк не зреагував на наш від'їзд. Колонія поцвітала, і Жаррік дуже швидко знайшов покупця на Кю-де-Сак. Мене дуже засмучувало те, що Юган Аксель міг постраждати, і Сетон як міг старався мене заспокоїти:

— Твій кузен мудрий чоловік, Еріку, мудріший за нас обох. Залиш для нього ще один лист у Девіса — запрошення на весілля! Якщо пощастить, він повернеться до Швеції ще до того, як ти одружишся з Ліннеєю Шарлоттою. Він найбільше заслуговує стояти поруч з тобою замість твого батька.

Нарешті ми владнали всі справи й підготувалися до поїздки. Похмурого ранку ми стояли на причалі біля шхуни, якою мали пливти. Я не відчував потреби з кимось прощатися на Бартелемі, але, чекаючи в Каренажі своєї черги зійти на борт судна, раптом помітив Самуеля Фальберга. Він теж мене побачив. Ми пішли назустріч один одному й потисли руки.

— Отже, молодий пан Ерік нас покидає.

— У кожному разі, я бажаю вам усього найкращого.

Ми трохи поговорили, ніби намагаючись розсіяти сум, що нас охопив. Трохи збентежений, я засунув руки в кишені й намацав там один з дивних камінців, які знайшов на березі. Я вийняв його і спитав:

— А ви часом не знаєте, що це?

Я простягнув камінець Фальбергу, але той навіть не ворухнувся, тільки кивнув.

— Так, знаю, але не впевнений, чи хочеш ти знати. З того, що я встиг про тебе дізнатися, бачу, що ти дитя філософії Руссо й, мабуть, прихильник уявлень про шляхетних дикунів.

Я наполягав, що хочу знати. Фальберг знизав плечима:

— Я вже багато років на Бартелемі й сам не раз знаходив такі. На берегах Каренажу їх чимало. Я показав їх старожилам кількох ближніх островів, і вони розповіли мені, що це.

Він тяжко зітхнув, перш ніж вести далі.

— Багато століть тому на цьому острові жило плем'я аравак. Якось сюди човнами припливло інше плем'я, дуже голодне після тривалої мандрівки. Прибульці зігнали на берег усіх чоловіків і хлопчиків аравак, вбили і з'їли. Тіла розрізали й смажили на розпеченому камінні у ямах. Потім з'їли жінок і дівчаток. Ці «камінці», які ти підібрав на березі,— закам'янілі кістки. А сліди на них — від зубів людоджерів.

Спершу я навіть не знав, що сказати, просто мовчки стояв, тримаючи в руці камінець — невинний предмет, який раптом набув зовсім іншого значення. Потім мені сяйнула думка, яка навіть трохи мене заспокоїла:

— Але ж виходить, що ми стали кращі за них? Так, докторе? Хай ми работорговці, але не людоджери.

Він сумно посміхнувся і похитав головою:

— Ти не був на цукрових плантаціях, Еріку. Антильські острови — суцільна величезна бойня, якої не було б без нас. Прибутки такі величезні, а раби такі дешеві, що більшість власників плантацій воліють не витратитися на їжу для невольників. Коли раби помирають, вони просто купують нових, а замість привітання дають лопати й змушують закопувати померлих. Чоловіків, жінок, дітей кидають у ями, повні мертвих тіл, а зверху потім докинуть нових...

Явно засмучений, він затулив обличчя рукою і подивився убік, щоб приховати сльози.

— Може, дикуни ніколи й не були шляхетні. Можливо, наш вид був такий зіпсований від самого початку. Може, світ стає старшим, але анітрохи не кращим. І весь цей прогрес, все, що ми називаємо

цивілізацією, просто дає нам змогу проявити нашу злобу в небачених раніше масштабах. Тут, на острові, просто на трупах рабів росте цукрова тростина, цукор з якої ми використовуємо, щоб підсолодити наші страви. Хай допоможе нам Бог, але... Еріку, хіба не було б милосердніше просто поїхати в Африку й там на місці з'їсти негрів?

19.

Дорога на Бартелемі була для мене дуже довгою через тугу за Ліннесю Шарлоттою. Повернення ж до Швеції стало ще довшим — через нетерпляче очікування зустрічі. Корабель виявився настільки схожий на «Злагоду», що я не зміг би їх розрізнити. Сетон навчив мене багатьох картярських ігор, окрім того, ми провели незліченні години за розмовами. Його невтамована цікавість до мого життя і прагнення якнайшвидше влаштувати моє особисте щастя тішили мене. Жаррік був справді всюдисущий, але я майже не помічав його, незважаючи на його чималу масу й невеликі габарити нашого судна. Ми були єдиними пасажирами на борту. Команда здебільшого трималася окремо.

Сетон дозволив мені скористатися його дорожньою бібліотекою, і я вибрав «Тисячу й одну ніч» Галлана, яка стояла поряд з французькою книжкою, назву якої я ледве переклав як «Нещастя від чеснот» — хоча навряд чи мого знання мови вистачило, щоб правильно вловити задум автора.

Перехід через Атлантику дався нашому судну нелегко, тож ми мушили затриматися в Саутгемптоні, щоб відремонтувати вітрила й такелаж. Мені довелося втамувати свою нетерплячку й смиренно чекати, поки команда сиділа на палубі, підшиваючи велетенські полотнища й розплутуючи мотузки. Мені дуже хотілося особисто повідомити Ліннеї Шарлотті всі новини, але поки що це було неможливо. Я написав листа й відіслав його з купцем, що прямував до Швеції. Попросив Нею надіслати відповідь у порт Гетеборга, де вона мене - чекатиме. Я довго мучився, намагаючись якомога краще описати словами свої почуття. Сетон дуже здивувався, побачивши, скільки зжужманих аркушів валялося під столом. Зрештою я відкинув усі манірні фрази й просто вивів тремтливою рукою: «Неє, я кохаю тебе більше, ніж будь-коли. Якщо ти хочеш бути моєю, я прошу в твого батька благословення для нас». До листа я додав окрему записку для її батька, де просив руки його дочки. Ліннея мала віддати цю записку батькові, або, якщо я їй більше не потрібен, викинути.

Відповіді на обидва листи чекали мене на митному посту в Гетеборзі. Ліннея Шарлотта з радістю погодилася вийти за мене заміж, і згода її була значно велелюбіша, ніж моя пропозиція. Батько Неї відповів значно стриманіше, але і в його листі між рядками я прочитав радість.

Цього разу усмішку Сетона вже не можна було сплутати з гримасою. Його реакція мене дуже зворушила.

— Ну що ж, Еріку, будемо готуватися до весілля!

З Гетеборга він відправив кілька листів, а ми самі під вітрилами перетнули Каттегатт і попливли далі до Стокгольму.

І ось через безліч морських та сухопутних миль я нарешті побачив батьківський дім. Уперше за багато поколінь наш родовий маєток залишився без управителя. Уперше в житті я стояв сам у бібліотеці, де батько понаскладав паперів і так їх і не переглянув. Треба було стягнути деякі заборгованості, інші сплатити. Без Сетона я геть розгубився б, але він з усією серйозністю поставився до своєї нової відповідальності й заходився впорядковувати справи маєтку.

Невдовзі він повідомив, що має повернутися до Стокгольму, щоб замовити все, без чого, за його словами, моє весілля не відбудеться, а також подати клопотання про дозвіл мені одружитися в такому юному віці. Сетон скочив на коня, що раніше належав моєму братові, і натягнув повід, перевіряючи темперамент тварини. Я несміливо тупцяв на місці, не певен, що ж мені далі робити.

— Просто залиш практичні справи мені. І йди вже до неї! Ви й так довго чекали.

З цими словами він поїхав.

Я спершу пішов до нашої каплиці попрощатися з батьком, який давно вже лежав у могилі під різьбленою кам'яною плитою. Я провів пальцями по літерах його імені, помолився за воскресіння його душі,

попросив пробачення за всі біди, які йому приніс, і попросив благословити мене на шлюб, хай навіть він сам і намагався йому завадити за будь-яку ціну.

Надворі було спекотно, літо в розпалі, а я плакав, сидячи на холодній кам'яній долівці в каплиці. Горе від усвідомлення смерті батька наклалося на почуття цілковитої самотності. Але в мене ще є один друг. І незабаром Ліннея Шарлотта стане моєю. Хіба можна просити - більше?

Я вийшов на стежку й пішов до лісу, тінь якого дарувала мені стільки радості в дитинстві. Серце шалено гупало.

20.

Я йшов давно знайомими стежками, ноги ніби самі несли мене, але не на ферму Коллінга, а вниз схилом до галявини біля озера, де ми з Неєю так часто сиділи. Уранці ми спостерігали, як скопа розтинає кігтями воду. Увечері дивилися на лося, що прийшов до водойми поласувати лататтям. Уночі милувалися зоряним небом.

За високою травою і кущами я не бачив її, аж поки підійшов майже впритул. Серед усього розмаїття кольорів раптом сяйнула біла сукня, і я зрозумів, що доля зглянулася на моє нетерпіння і вирішила прискорити нашу зустріч. Вона сиділа спиною до мене, обнявши коліна, але швидко підвелася, почувши, що хтось наближається. І ось ми знову дивимося одне на одного, обоє однаково здивовані, і розуміємо: минув майже рік з нашого останнього побачення.

Вона змінилася, витяглася і схудла, риси обличчя загострилися, чіткіше виділилися вилиці. Але руде волосся було саме таке, як я запам'ятав, коси заплетені тим самим робом, а веснянок на обличчі — більше, ніж зірок у небі. Зміни, які я зауважив, анітрохи не зменшили її краси, навпаки: скарб, від якого я був змушений відмовитися, став ще цінніший.

Я не міг стримати усмішки, але раптом страх схопив мене за горло: а я? Чи дуже я змінився після всього, що мені випало пережити? Що бачила вона, змірюючи мене поглядом зелених очей з голови до п'ят? Може, незнайомця? Згадка про всі жахи Бартелемі зринула в моїх думках. Чи можна побувати в такому місці, побачити такі страхіття і не змінитися на все життя?

Але Нея підійшла до мене ближче, так близько, що я відчув її подих на своїй шкірі. Торкнулася рукою моєї щоки. Вона тремтіла, як і я. Ніби її рука з'єднала нас в одне ціле. Ледь чутно прошепотіла:

— Це ти, Еріку? Це справді ти?

Я просто мовчки кивнув, і сльоза з мого ока крапнула на її руку. Її очі теж блищали від сліз. Непевним від хвилювання голосом я спитав про те єдине, що ятрило мою душу:

— Неє, ти досі хочеш бути зі мною?

Вона притулилася чолом до мого лоба, і колір її очей затулив мені весь світ.

— Так. Тисячу разів так.

Ми опустилися на землю, притулившись одне до одного, ніби намагалися зігрітися, і говорили про все, що сталося за цей останній рік. Коли тіні почали видовжуватись і небо почервоніло, ми, тримаючись за руки, пішли через ліс до її дому. Її батьки привітали мене з усією пошаною, якої заслуговував спадкоємець «Трьох троянд». А коли сонце геть сховалося і я мусив побажати доброї ночі своїй коханій, її мати вийшла за мною надвір, узяла за руки й схилилася до мене.

— Без тебе вона ніби не жила. Весь час лежала на ліжку обличчям до стіни. Сьогодні я почула від неї більше слів, ніж за весь минулий рік. Дякую, Еріку, дякую, що повернув нам дочку.

Вона поцілувала мене в щоку й пішла в будиноку, до сліз схвильована власними словами.

21.

У церкві нас вислухали й без будь-яких заперечень призначили дату вінчання. Сетон був просто невтомний, постійно їздив до Стокгольму й назад, аби пересвідчитися, що приготування ідуть належним чином, — він вважав достатньо хорошим лише найкраще. А я його майже й не помічав у своєму щасті, адже весь час проводив поряд з Ліннеєю.

Спочатку я був вражений тим, як усе змінилося, а потім зрозумів: «Три троянди» були ті самі, це ми змінилися. Між мною і Неєю був якийсь дивовижний магнетизм, передчуття спільного майбутнього, яке одночасно манило й лякало, робило щасливим і засмучувало. Були між нами й інші почуття, які непереборно тягли нас одне до одного, я бачив це й у своїй коханій. І якщо я не повністю усвідомлював, як важливо тримати себе в руках у ці останні дні мого неодруженого життя, то Сетон мені про це нагадав. Якось він підійшов до мене й тихо сказав:

— Недобре, Еріку, нареченим весь час блукати самим у лісі. Ти не захочеш вести Нею до вівтаря й чути за спиною розмови про вашу розбещеність. Краще гуляти тільки там, де вас хтось бачитиме. Тоді ваша перша шлюбна ніч буде ще дивовижнішою.

Його слова змусили мене зашарітися, але я розумів, що це слушна порада. Невдовзі я помітив, що зустрічі на людях зменшили напружене збудження між нами. При цьому, перебуваючи на людях, ми завжди трималися так, щоб нас ніхто не чув, і могли спокійно обговорювати наше майбутнє. Я й раніше знав про ставлення Неї до багатства й суспільного становища і відчував, що спадщина мене гнітить. Зрештою, як мені здається, я знайшов рішення.

— Неє, що ти думаєш про те, щоб твій батько став управителем усього маєтку? Це дало б нам свободу, ми могли б поїхати до Стокгольму чи ще й далі на південь.

Вона нахмурилася і стиснула мою руку.

— Тільки якщо ти вважаєш за потрібне, Еріку. Я не хочу, щоб ти покидав рідний дім через мої забаганки. Якщо ти вирішиш залишитися, я попрошу сестер навчити мене плітувати й вишивати, щоб стати настільки правильною дружиною, наскільки зможу.

Я засміявся, бо надто добре її знав. Вона намагалася приховати свої справжні бажання за красивими словами.

— Я завжди віддавав перевагу дикій Ліннеї. Тож залишмо «Три троянди» на Ескіла Коллінга. Єдині мої хороші спогади звідси — про тебе.

Вона притисла мою руку до своїх вуст і довго тримала так.

Я нетерпляче чекав дня, який мав стати найщасливішим у моєму житті. Саме сонце, здавалося, хотіло подовжити моє вільне життя, не поспішаючи підніматися над горизонтом. Але розбудили мене рано. На плиті парували чани з гарячою водою. Мене викупали з милом і обтерли запашними оліями. Потім почали вдягати. Новесеньке вбрання, якого я ще жодного разу не надягав, пахло лавандою, пучок квітів якої мені прикололи на груди.

Сетон поглядом досвідченого чоловіка оглянув мене.

— Багато гостей належать до ордену, про який я тобі казав. Це люди з вищого світу, Еріку. Я знаю, що вони в першу чергу оцінюватимуть твої заслуги, але раджу поводитися як личить шляхетному панові. Розумію, що тобі важко буде відірвати погляд від нареченої, але не хтуй гостями. Я ще маю багато справ, тож у церкві ти музиш впоратися сам. А вже ввечері я постійно буду поряд з тобою.

Я щиро подякував йому, впевнений, що ніякі слова не зможуть описати моєї вдячності.

На подвір'ї мене чекала карета, і я здивовано зауважив, що на місці візника, криво посміхаючись, сидить сам Жаррік, одягнений у ліврею.

І ось я стою перед пастором, Ескіл Коллінг підводить свою дочку й вкладає її руку в мою. Поки вони йшли навою, шлейф її білої сукні ковзнув по кам'яній плиті над могилою мого батька, і я сприйняв це як знак примирення. Ніби уві сні я сказав потрібне слово після запитання священника. Ми з Ліннеєю були серед людей, але наче самі у своєму окремому світі.

На лавах сиділи гості у святкових шатах, вітали нас. Ми обмінялися обручками й вийшли з прохолодного напівмороку церкви в яскравий теплий сонячний день, щоб нарешті поїхати до «Трьох троянд» і почати святкування. Нам дали келихи, ми випили, хоч я і так був п'яний від щастя. Перший поцілунок, який ми розділили як чоловік і дружина, був не такий, якого ми прагнули,— цнотливий дотик губ під поглядами гостей. Але в очах Ліннеї я побачив відображення мого бажання. Скоро. Скоро.

Почалося святкування. Ліннея Шарлотта сиділа праворуч від мене на чолі головного стола, наші руки були зв'язані. Одну страву змінювала інша, а я навіть не відчував смаку, переповнений емоціями. Гості виголошували промови, я майже нічого не розумів, більшість промовців були абсолютно незнайомими людьми, яких я вперше побачив кілька хвилин тому. Це була дивна компанія: пишно вбрані в одяг з найкращих тканин люди в золоті й діамантах, з прекрасними манерами й вишуканою мовою. Я був розчулений їхньою доброзичливістю, їхнім приязним ставленням до мене й моєї дружини. Мені знову та знову тисли руки й плескали по плечу, скоро вже навіть стало боляче. Моєму келиху не давали спорожніти. Щойно я трохи надпивав, мені доливали ще вина, і скоро моя голова вже гуділа від випитого, що ще більше посилювало ейфорію. Час від часу Сетон давав мені анісові льодяники, щоб трохи привести до тями.

Нарешті столи розсунули й звільнили місце для танців. Спеціально привезені зі Стокгольму музиканти настроїли свої скрипки, і почалося: польки, менуети, усі кружляють... Рожеве обличчя Ліннеї Шарлотти на дедалі розмитішому тлі. Усі хотіли потанцювати з такою красивою нареченою. Пам'ятаю, я кілька разів без причини голосно розсміявся.

Гості приєдналися до мене. Надвечір я вже мало що розумів. Втома, напруження і вино зробили свою справу.

22.

Я прокинувся і здригнувся: перша моя думка була про те, яке ганебне видовище являв собою я в найпершу нашу шлюбну ніч. Але це лише одна з безлічі наших ночей, подумав я далі й швидко заспокоївся. Потім я помітив, що матрац навдивовижу твердий. Зрозумів, що насправді лежу на долівці. Зібравши всі сили, сів. Тіло боліло, ніби мене побили.

Спершу я подумав, що на підлозі розсипані пелюстки троянд. Темно-червоні. Я потягнувся і спробував узяти одну, але нічого не намацав. Підняв долоню до очей — руки теж червоні. Усе моє оголене тіло в темно-червоних плямах і бризках. Навіть килим піді мною заляпаний червоним. Я підвівся і стягнув з ліжка ковдру. Ніби зняв саван. Її шкіра стала біліша за простирадло, обличчя невпізнанно змінилося. Воно було таке понівечене, що шкіра відшарувалася від черепа. На тому місці, де недавно були правильні риси й веснянки, зараз — червона безформна маса, рот — темна діра над поламаними щелепами, у яких не залишилося жодного зуба. Синій набряклий язик прилип до піднебіння ніби від беззвучного крику. Одне побіліле око дивилося кудись у небуття, друге наполовину викотилося з очниці як свідчення того жахіття, яке вона пережила. Руки й ноги поламани й викручені в неприродне положення. Тіло схоже на порвану ганчір'яну ляльку.

Скрізь у кімнаті моторошні сліди: жмутки волосся на простирадлі, кров на килимі й шпалерах, червоні бризки на стелі. По всьому її тілу розповзлося щось білувате, воно неприємно пахло, підсохло й почало тріскатися, як старий лак.

Здається, цілу вічність я трусив її, кричав, намагаючись повернути її до життя, зігріти своїми обіймами, а її голова теліпалася на зламаний шії.

Мої обійми розірвав Жаррік. Він схопив мене за плечі залізними

руками, а за ним стояв Тюко Сетон, ошелешено дивлячись на мене й питаючи:

— Еріку, що ти накоїв?

23.

Я так і не припинив кричати. Просто мій рот змовк. Мій надірваний голос досі лунає в моїй голові від того самого моменту. Я навіть не переводив подиху.

Сетон зробив усе, що треба було зробити, я просто скорився. Тюко й Жаррік підняли мене на ноги, вивели зі спальні, посадили у ванну, принесли воду й мило. Я виявив, що й сам зазнав ушкоджень уночі. У мене дуже боліло між сідницями, крові було стільки, що вода у ванні стала червоною, хоча ран не було. З часом різкий біль перетворився на глухий, але постійний. Навіть зараз, пишучи ці рядки, я його відчуваю. І кожен похід до туалету стає для мене справжньою мукою. І досі з мене тече кров. Вона мала якось захищатися... Я не міг цього зробити. Не міг.

Увесь день я провів у ванні. Моє тіло теж було обмазане тим самим білуватим слизом, який тепер з мене змивали. Час від часу хтось заходив і доливав теплої води. Мене знову намилювали. Жаррік виявився дуже здібним до такої роботи. Без жодного слова він вимивав струпи з мого волосся, кров з-під нігтів.

Увечері повернувся Сетон. Мене загорнули в ковдру й понесли в кімнату, де раніше жив мій батько. Я нічого не відчував. Мене ніби оглушили.

Сетон весь час сидів біля мене. Через кілька годин неспокійного сну я знайшов у собі сили звернутися до нього:

— Що сталося? Скажіть, що мені наснився кошмар.

Він відклав книжку, яку читав, і взяв мене за руку.

— Ми про все подбали. Не переживай ні про що. Усі гості, які тут ночували, поїхали додому, нічого не підозрюючи. У кімнаті ми

прибрали. Постіль спалили.

Мені не довелося питати про найважливіше.

— Вона лежить у підвалі, загорнута в простирадла. На той короткий час, що вона ще тут пробуде. Це безпечно. Луї замкнув підвал. Ніхто нічого не бачив. Усі подумали, що вона спить, змучена, тому не вийшла прощатися.

Я міг тільки плакати й жалібним тоненьким голоском, мов дитина, повторювати те саме запитання:

— Що сталося?

— Я обережно порозпитував і знайшов того, хто чув початок вашої сварки. Ліннея Шарлотта розповіла тобі про іншого чоловіка, якого вона покохала, поки тебе не було. Ти розлютився. Це ж уже бувало з тобою, чи не так? Я знав, що ти схильний до спалахів гніву, але ніколи не подумав би...— Він на якусь мить замовк, потім повів далі: — Еріку, ти нездоровий. Не звинувачуй себе в тому, що сталося. Причина в якійсь хворобі, у якомусь психічному розладі, у якому ти не винен. Я знаю людей, які можуть нам допомогти. Я їм уже написав. Ми від'їжджаємо завтра.

— Куди ми поїдемо?

— До Стокгольму. У Данвікен. Якщо десь і можуть тобі допомогти, то тільки там.

— У божевільню?

Він похитав головою:

— Ні, у лікарню. До божевільні потрапляють лише ті, для кого вже немає надії.

Скоро я допишу все. Ніякі ліки, які мені призначали, не принесли нічого, крім короточасного полегшення. Та й то якщо це було полегшення. Тривалий час я думав, що слова Сетона перед від'їздом

з «Трьох троянд» були лише спробою мене підбадьорити. Думав, що в моєму стані ніщо й ніхто мені не допоможе. Кошмари ставали дедалі гіршими. Різьблені бильця ліжка, заляпані її кров'ю. Я мочився у ліжку частіше, ніж прокидався сухим. Простирадла міняли, але матрац так і залишався мокрим і смердючим.

Сьогодні до мене в гості приходив Сетон. Під пахвою він тримав дерев'яну коробку. Поставив її на підлогу, перш ніж сісти.

— Я чув, два чи три дні тому в тебе були гості, Еріку. І вони тебе розпитували.

Я кивнув. У голові було ясно, ніби я тиждень не пив настоянки. На обличчі Сетона відбилася тривога.

— У нас обмаль часу. Якщо справи підуть погано й тебе заберуть, я більше нічим не зможу тобі допомогти.

— Якщо вони домагаються правосуддя, хіба я не заслуговую карі?

Сетон замотав головою з непритаманною йому емоційністю.

— Ні, Еріку! Не кажи так. У тому, що сталося, винен не ти. Це твоя хвороба вбила Ліннею. А якщо ти потрапиш до рук поліції, вони не звернуть на це уваги. Їм аби когось запроторити до в'язниці. Але ми можемо покарати твою хворобу, якщо вилікуємо її.

Він прочистив горло, підняв коробку й поклав її собі на коліна.

— Твої лікарі у відчаї, Еріку. Але я не втрачаю надії, тому подумав, що рішення може бути за межами нашої країни. Я знайшов одного медика, підданого Франца II^{12}. Чудовий лікар, у нього було кілька пацієнтів з такою хворобою, як у тебе.

Він на мить завагався, погладжуючи коробку.

— Ти маєш знати, Еріку, що це лікування досить радикальне... Але я думаю, що це наша єдина надія хоч якось полегшити твій стан.

Я похитав головою, думаючи, що мені даватимуть ще один марний гіркий відвар. Сетон підсунувся ближче й відкрив коробку.

Усередині на синьому оксамиті рівненько лежали блискучі інструменти, кожен на своєму спеціальному місці, акуратно закріплені зав'язаними шнурками. Сетон показав на один.

— Цим свердлом ми просвердлимо отвір у черепі на кілька дюймів вище лоба.

Він вийняв свердло з коробки і вклав у мою руку. Вражено я підніс його ближче до світла. Сталь здавалася щойно відполірованою та ідеально чистою.

— Щойно проб'ємо кістку, оголиться мозок — місце, де міститься людський розум, а значить — і твоя недуга. Відсмокчемо кров цією грушею, щоб хірург добре все бачив.

І грушу теж передав мені. До неї були прикріплені шкіряні трубки для зливання крові.

— І потім найважливіша частина процедури. Це шило триматимемо над вогнем, поки воно розжариться. Потім вставимо його в отвір у черепі й випалимо твою хворобу. Але маю тебе попередити, Еріку: ця операція ризикована, навіть якщо її проводить такий досвідчений лікар. Ніхто не може змусити тебе погодитися. Тільки ти можеш вирішити. Можливо, після цього ти вже ніколи не будеш собою. Якщо ти погодишся, завтра я повернуся з хірургом.

Переді мною промайнули найрізноманітніші думки й образи. Людожери острова Бартелемі. Мої розмови з Фальбергом. Моя перша шлюбна ніч. Сковані ланцюгами раби. Вирвані з корінням квіти франжипані. І раптом я отримав відповідь на загадку, яку загадав мені божевільний Томас, який вдавав із себе Сатану. Диявол ходить поряд з нами, бо світ, у якому ми живемо, — пекло, чистилище, багаття

в якому ми самі розпалили й дедалі більше роздмухуємо брехнею і негідними вчинками. І байдуже, що Томас просто покепкував з мене, — сам лихий не міг би це зробити краще за нього. Нам не потрібен диявол, поки ми, люди, маємо одне одного.

Тут так темно. Усе світле в нашому житті — лише мерехтливі вогники, не більше. Тюко Сетон запропонував мені вихід звідси. Можливо. Що з того, що я не почуватимуся таким, який я зараз?

Сльози вдячності потекли по моїх щоках, і я повідомив про своє рішення:

— Так. Тисячу разів так.

Її поцілунок. Як же мені хотілось іще раз відчути дотик її губ. Нехай і востаннє.

Друга частина. ЗНИКЛИЙ ГОДИННИК

Літо 1794 року

Я бачу країну, сонцем забуту й горами вкриту,
Дику землю її не водою, а кров'ю полито,
Її силу життєву і долю прекрасну
Змарнували в гонитві пустій за багатствами.

Карл Ґустав Леопольд, 1794

1.

У шинках і на вулицях усі говорять, що кінець уже близько. Армфельта, вірного послідовника покійного короля, вигнали з країни, і він тільки й чекає можливості повернутися і помститися. Він переїжджає з країни до країни, скрізь його добре приймають, він збирає своїх союзників і готує армію. Кажуть, перебуваючи в Петербурзі, він так зворушливо розповів Катерині II про загибель короля Густава, що імператриця аж розплакалася і пробачила своєму родичу перемогу над росіянами в Свенсунді. Відплата наближається, шепочуться

люди, що скоро він буде тут. Армфельт будь-якої миті може з'явитися з-за Корабельного острова з російським флотом за спиною. Він зійде на берег, не зустрівши ніякого опору. І герцогу Карлу, опікуну малолітнього принца, доведеться це прийняти. Головною вадою герцога завжди була його слабкість, тож він передасть управління Армфельту так само легко, як на два чорні роки віддав його Ройтергольму.

У кожній таверні чути й інші голоси, які протестують: так, ми всі пам'ятаємо часи короля Густава, невже ми хочемо, щоб вони повернулися? Забудьмо про голод і смерть наших синів на війні, бо ж за Густава на нашій півночі з'явився чудовий театр, а при дворі всі бездоганно заговорили французькою?

Нагорі в замку можна побачити дивне світло у вікнах. Хтось каже, що то привиди. Інші стверджують, що просто вогонь відблискує на вітражах. Слуги шепочуться: барон наляканий, хоч і намагається не показувати цього, розважається зі своїми придворними-павичами. Через відсутність розумних радників він звертається до мертвих: кожного вечора проводить сеанси. Магнетисти, спіритисти, ясновидці — усі збираються в замку після настання темряви. Якщо країною керуватимуть з того світу, її чекає загибель. Так ще стародавні

мудреці казали. Мертва заздрять живим і найбільше хочуть забрати їх до себе.

Наближалася північ, чатовий на вежі припинив віддзвонювати час. Безпритульні діти набилися до шинку. Надто багато, щоб він міг їх просто прогнати. Недаремно вони зібралися такою купою саме в нього й саме зараз. Йому сяйнуло: у Місті між мостами від малих безхатків немає таємниць. Тепер вони знають і його таємницю. Шинок залишився без нагляду. Його товари ніхто не охороняє.

Поодинці чи по двоє ці діти сором'язливі, бояться, що їх поб'ють. Але коли збираються натовпом — тут треба стерегтися. Кількість дає їм перевагу і вводить у транс, сильніший, ніж алкогольне сп'яніння. Їм аби тільки побешкетувати, та й втрачати нема чого. Вони жадібно зціджують залишки напоїв з глеків на столах. Трактирник вирішує купити прихильність: приймає їхні жалюгідні випрошені монети й дає цілий джбан пива. Хоч і не певен, що вони на цьому зупиняться.

Надворі з настанням темряви вже не так спекотно, вітерець розганяє гаряче повітря. Але небо досі світле. До сходу сонця темніше вже не буде: літня ніч — коротка мить між занадто довгими днями.

Інших гостей майже немає. Усі пішли спати, крім найзатятіших пияків. Ті, що залишилися, уже геть п'яні й скоро, мабуть, стануть здобиччю малих розбишак. До стіни притулився здоровань-пальт із широким обличчям.

Його всі знають і воліють не зустрічатися з ним удень. Раніше він дуже багато пив, але зараз, кажуть, зовсім покинув. Утім, тверезість ніякої користі йому не принесла: він змарнів, щоки запали, очі згасли. Як завжди в Місті між мостами, люди пліткують усяке, а де правда, ніхто не годен сказати. Подейкують, що він вліз у борги, що береться за будь-яку роботу й майже не спить, але все одно має віддавати більшість зароблених грошей, щоб не потрапити в боргову тюрму. Сам він про це мовчить, і ніхто не посміє з ним про таке заговорити. Фактично він зараз належить до тих, кого чесні люди вважають за

краще не бачити: тінь, що не має сьогодення і майбутнього, лише минуле, повне каяття і болісних спогадів.

Звісно, він досі може битися, але не сьогодні. Діти підкрадаються ближче. Він міцно спить, схрестивши на грудях руки, кожен видих супроводжується гучним хропінням. Усі ці діти так спали. Це сон виснаженого організму, коли від слабкості тіло тремтить навіть у спеку. Вони притискали руки до живота, щоб шлунку здавалося, ніби він повний.

Діти роблять ставки. Важкий дерев'яний кулак пальта всі знають. Хто насмілиться вкрасти протез? Один з менших бачить у цьому шанс заробити собі авторитет, підповзає й починає акуратно розривати по шву лівий рукав сорочки. Спритні дитячі пальці оголюють вкриті шрами куксу, навколо якої обв'язані шкіряні ремінці. Серце гупає від хвилювання. Малий розстібає пряжку. Зрештою терпець йому уривається, він хапає дерев'янку й щосили тягне, відхилившись назад. За мить ремінці сповзають з руки й малий падає на підлогу разом зі здобиччю. Дітлашня вибухає реготом і вискакує з шинку надвір. Але тікати немає потреби — Мікель Кардель навіть не ворухнувся. Ще годину чи дві він сидить на місці, здригаючись від неспокійного сну, аж поки півень за вікном несамовито загорлав, сповіщаючи, що прийшов ранок. Мікель підводиться, хитаючись, виходить надвір. Притримуючись куксою і здоровою рукою за стіни, він долає лабіринт провулків і дістається своєї кімнати, за яку не платив уже кілька тижнів.

2.

Літо. Надворі дедалі більша спека. Те, що навесні сприймалося як благословенний порятунок від зимових холодів, зараз стає прокляттям, просто іншого роду. Стіни будинків, ще недавно геть крижані, нагріваються, і вже навіть ніч не приносить прохолоди. Вікон ніхто не відчиняє, бо в стічних канавах гниє покидь і в повітрі напевно висять хвороботворні міазми. Дерев'яні частини будівель пересохли, риплять і тріскають від спеки. Люди стараються не розпалювати плит, ковалі загасили свої горнила, побоюючись пожежі. Спека збирає перший урожай жертв серед тих мешканців міських нетрів, хто не здогадався перебраться ближче до колодязів, поки ще мав сили. Найменші подряпини червоніють, набрякають і загнивають. Старі й діти помирають у своїх розпечених халупах, і знаходять їх лише за трупним запахом.

Кардель щосили намагається проспати це літо. Він теж пітніє, як і всі інші, але ще не виснажений до краю, ще має сили, і, коли спрага стає нестерпною, він може наповнити глечик водою. Сон також допомагає не відчувати голоду — за день він їсть лише кілька шматків ріпи, яку одержує від сусідів взамін на те, що приносить воду. У шинках усі знають про його становище, але більше не хочуть давати йому роботу. Єдине місце, де на нього могли зглянутися, — шинок «Мавпа», але туди він не піде й під страхом смерті. Анна Стіна віддаватиме йому останнє, вдячна за все, що він для неї зробив. Так недовго й збанкрутувати, а Мікель не міг собі дозволити стати призвідцем її бід. Остання крапля гідності для нього важливіша за їжу. Він задовольняється кількома ковтками води, яка важким каменем лягає у шлунку, повертається обличчям до стінки, обіймає обрубок руки й чекає, поки прийде сон.

Через блощиць він спить у сорочці. Коли прокидається, вона мокра від поту, хоч викручуй. Кидає погляд на дзвіницю — Святий Миколай повідомляє, котра година. Стрілки дзигарів, здається, тремтять від

спеки. На щастя, скоро вечір. Спросоння намацує глечик з водою і виявляє, що він порожній. Скрушно лається, встає й одягається.

На сходах значно гірше, ніж у його кімнаті. Побиті вікна завішені ганчір'ям і забиті дошками. Усе, що мешканці не могли чи не хотіли винести на вулицю, лежить тут. Кутки стали туалетом для тих, кому несила терпіти. Карделю доводиться затулити носа й сподіватися, що доля вбереже його черевики від пастки. Війнуло розкопаною могилою. І раптом Мікель зрозумів чому, бо, спустившись на три сходинки, він стикається з привидами. У пальта перехоплює подих, ніби його вдарили в дихало. Вузьке бліде обличчя, світле волосся, його очі, та сама хустинка, якою він затуляє рота. Паралізований страхом, Кардель завмирає на місці, а привид звертається до нього:

— Жан Мішель Кардель?

— Вінге?

Але голос... Схожий, та не той. І коли чоловік опускає хустинку, Мікель помічає, що обличчя трохи інше. Когось воно могло ввести в оману, але не Карделя. Під пильним поглядом пальта чоловік сором'язливо обсмикує рукави.

— Так, Вінге. Але не той, про якого ви подумали.

Карделю вистачило кмітливості запропонувати гостеві спуститися. Вони вийшли в провулок.

— Мене мало грець не вхопив. Чому ви ховалися на сходах? Могли просто постукати.

Відповідь незнайомця пролунала невпевнено, йому явно було ніяково.

— Я чув ваше хропіння, тому подумав, що краще почекати, а не будити вас.

— Гарзд. Якщо ви шукали Мікеля Карделя, ви його знайшли.

— Мене звати Еміль Вінге. Сесіл був моїм братом.

Кардель невідривно роздивляється обличчя цього Вінге, а збентежений Еміль опускає погляд і дивиться в підлогу, аж поки палът порушує мовчанку:

— Ходімо до «Чорного кота», поговоримо там. Це єдине місце, де мені ще дають випивку в борг. Зачекайте хвильку, я освіжуся.

Вінге кивнув, і Кардель завернув за ріг, де у дворі стоїть діжка з водою для курей. Наче не надто брудна. Кардель зачерпнув у долоню води й потримав перед обличчям, сподіваючись побачити у воді своє відображення. І помітив, як дрібно тремтить рука.

3.

Вулиця, на яку вони вийшли, майже порожня. Нечисленні перехожі схожі на тіні. У кінці минулого року з усіх церковних кафедр зачитали указ барона Ройтергольма про заборону розкоші. Щось подібне пам'ятали тільки старожили. Мережива, вишивка, шовк і фарбовані тканини — усе це тепер було заборонено, щоб жоден шведський ріксдалер не покинув країни в кишені іноземного купця. Тепер на вулицях яскравих кольорів не побачиш.

Тим, хто майже нічого не має, найлегше відмовитися від усього. Барвисті стрічки, якими служниці раніше підв'язували волосся, щоб якось прикрасити себе, поступилися місцем смужкам лляної тканини з плямами поту замість візерунків. Недільні костюми, які в сім'ях ремісників передавалися у спадок від покоління до покоління, лежать у скринях на радість молі. Модники й модниці, що звикли вдягатися у найкраще, зараз насмілюються вбиратися у гарне вбрання тільки вночі, коли темрява скрадає всі кольори. Яскраве вбрання носять лише ті, хто може собі дозволити не звертати уваги на міську варту. У міста ніби забрали його колишній блиск і всіх одягли в сіре лахміття. Дотепники вже назвали 1794 рік Залізною добою.

У «Чорному коті» відвідувачів майже не було. Кардель показує на стіл і завмирає під суворим поглядом шинкаря: йому вже давно слід сплатити свій борг. Але все ж таки їм приносять по кварти пива, безбожно розбавленого водою.

— Я перепрошую. Треба було постукати або повернутися пізніше.

Вінге кілька разів надпив із кухля, і Кардель побачив, як швидко заспокоївся його погляд, плечі розслаблено опустилися. Еміль уже не затинався. Світла в шинку не світили. Довелося задовольнитися тими слабкими променями, що проникали крізь брудні вікна.

— Не думайте про це. Просто потемки ви дуже схожі. На мить я подумав...

Він не договорив речення. Еміль, здавалося, навіть не помітив.

— Я вже багато років не бачив Сесіла, але все життя чув, які ми схожі на матір.

Вінге знову надпив, перш ніж вести далі.

— Сесіл був на два роки старший за мене. Якщо я правильно розумію, ви добре його знали? У поліції мене направили в пивницю, там я знайшов чоловіка на ім'я Блум, а він уже підказав мені, де шукати вас.

— Так, певним чином я його знав. Недовго.

— Ви були на похороні?

Не найкращі спогади. Були тільки пастор, Кардель і кілька осіб із поліцейного управління. Тіло Сесіла певний час тримали в трупарні, поки викопали могилу. Мікель просто напружено киває, допиває своє пиво й замовляє ще, піднявши руку. Вони мовчки чекають, поки їм принесуть замовлення, і Кардель озивається тільки після кількох глибоких ковтків:

— Навіщо я вам знадобився?

Еміль Вінге підніс кухоль до рота. Здавалося, він старається якомога довше не опускати його, бо не дуже хоче відповідати. Коли він нарешті поставив посудину на стіл, вона виявилася порожня.

— Я приїхав до Стокгольму, щоб подбати про спадок Сесіла. Був у мотузника Роселіуса, де залишилося братове майно. Не було тільки годинника. Це подарунок від батька. Мене це здивувало. Сесіл дуже дорожив цим годинником, не думаю, що він міг його продати чи загубити.

— Я пам'ятаю його.

— Не знаєте, куди він подівся?

Кардель трохи подумав, перш ніж відповісти.

— Ваш брат під кінець свого життя розслідував дуже дивну й драматичну справу. Мені випала честь йому допомагати. Щоб закінчити справу, йому довелося закласти годинник.

Еміль закусив нижню губу, ніби обмірковуючи те, що почув.

— Тоді я знаю, де його шукати. Дякую.

Карделеві на мить здалося, що в повітрі висять і якісь інші запитання. Але Вінґе нічого не сказав. Мікель відчув, як хміль ударив у голову,— він уже досить довго не пив. Зловив себе на тому, що не може відірвати погляду від такого знайомого, але водночас і чужого обличчя. Струснув головою.

— Вибачте, що я витріщаюся. Мені важко усвідомити, що вас двоє... було.

З того, як нахмурився лоб у співрозмовника, пальт зрозумів: ця тема йому не надто подобається. Вінґе ще раз махнув шинкареві, дочекався нової порції пива, випив, поклав на стіл гроші й підвівся.

— Навіть троє. Ще є старша сестра. Але схожість між нами тільки зовнішня. У нас із братом було небагато спільного. Хто знав мого брата, швидко розчарувався у мені.

Він повернувся і зібрався іти. Кардель тим часом допив своє пиво й витер рота від піни.

— Я можу попитати про годинник, якщо хочете. Де я можу вас знайти, якщо дізнаюся щось корисне?

Еміль Вінґе повідомив свою адресу й упевнено, навіть після трьох кухлів пива, вийшов надвір, залишивши Карделя самого за столом у шинку.

— У кожному разі, ваш брат пив не стільки, як ви...

Кардель посидів ще певний час, дослухаючись до свого стану. Щось змінилося. І раптом зрозумів: його кукса вже кілька годин не боліла, а якщо й боліла, то він цього геть не помічав.

4.

Еміль Вінге жив у найвіддаленішому кутку міста. Він винаймав кімнату у вдови, що успадкувала великий будинок і не мала ніякого іншого доходу. Будівля стара, з товстими кам'яними стінами й малесенькими вікнами. Схожа на казкову темницю, де шляхетний герой чекає своєї долі. Він єдиний пожилець на своєму поверсі, в інших кімнатах зберігаються мішки з цибулею і буряками. Він бачить лише торговців, які приносять чи виносять товар, та щурів, які щосили трощать мішки між візитами людей. Це була найкраща з усіх кімнат, які він дивився, — далеко від жвавих вулиць і гамору. Дубові двері обшиті залізом. Лише зачинивши їх за собою і повернувши ключ у замку, він відчувається трохи спокійніше.

Розуміючи, що разом зі сп'янінням його покине й сила волі, Еміль зразу сідає переглядати документи, що залишилися після Сесіла. Швидко зрозумів систему, з якою брат їх складав: один стос для листів, другий для рахунків, усе в хронологічному порядку. Розуміння братової логіки значно полегшило пошуки. Квитанція з ломбарду знайшлася там, де й мала бути, — майже нагорі стосу з рахунками. Перегорнувши документи, знайшов ще одну таку саму — на кілька років старішу, але на той самий годинник. Не дивно, що Сесіл заклав годинник, знаючи, що скоро помре. Але те, що він уже робив це й раніше, здивувало Еміля й змусило замислитися: що спонукало його до цього кроку в період, коли жив він відносно непогано? Відпив ковток просто з пляшки. Кров побігла швидше судинами, але разом з тим ковтком прийшла і байдужість до цієї загадки, тим паче, надії на пояснення не було.

Еміль Вінге майже не знав Місто між мостами. Стокгольм був стихією Сесіла. Нестерпно захотілося повернутися до своєї Уппсали, у кімнату, яку винаймає ще з часів студентської молодості й за яку вже кілька років не платить, бо домовласник давно став вважати його своїм сином.

На квитанції не написано ні назви, ні адреси ломбарду. Доведеться шукати самотужки. Посидів непорушно. Випив ще трохи. Дзигарі на соборі щойно дзенькнули половину. Вирішив почекати ще пів години. Ковток за ковтком осушив пляшку. Дзенькнуло три чверті. Еміль підвівся і пішов до дверей. Узявся за ручку й завмер, перетворившись на стрілку сонячного годинника у світлі з вікна. Тінь його проповзала по дошках на підлозі, а він вичікував. Ось і дзвін годинника. Він заплющив очі, відчинив двері й ступив за поріг.

Вулиці викликали в нього нудоту. Такі вузькі, що майже неможливо рукою, плечем чи боком не зачепити інших перехожих, хоч як старайся. Бруківка на вулицях оманлива: тільки не глянув під ноги — і вже вступив у коричневу калюжу. Ще не пройшов і кварталу, а черевики вже промокли й з кожним кроком чвакають. Мабуть, його нерішучість зразу видає в ньому немісцевого і провокує інших гримати на приїжджого телепня:

— Ану геть з дороги!

— Обережніше! Чи ти безсмертний?

Кожен будинок здається величезним, мов Вавилонська вежа,— каміння аж до неба і лише вузька смужечка неба десь угорі. Навіть серед дня в Місті між мостами панують сутінки.

Ломбардів у Стокгольмі надзвичайно багато, до того ж вони розташовані не в якомусь окремому кварталі чи вулиці, а розкидані по всьому місту. Раз по раз він губиться в цьому лабіринті вуличок, заходить у ломбард і бачить, що вже тут був, розмовляв з цим чоловіком, і тому це аж ніяк не подобається. Кишенькових годинників багато — товар ходовий, легко переходить з рук у руки, коли попередні власники втрапляють у скруту. На табличках читає назви: «Кокк», «Гувеншельд», «Ліндмарк», «Ернст». Жодного «Бюрлінґа» між ними немає. Ніхто не знає, де годинник його брата.

Небо нарешті з'являється над головою, коли Еміль сходить на Слоттсбакен. День помалу хилиться до вечора. Вінге тихо лається, бо знову помилився в напрямку руху, але вигляд чистого неба над

головою зразу заспокоює. Тут навіть дихається легше, коли перед носом не брудні вулиці, повні людей. Схил спускається до моря, хвилі якого майже повністю приховані від поглядів густим лісом мачт і переплетінням мотузок, канатів і сітей.

Еміль глянув на дзигарі собору й знову повернувся думками до годинника, який шукає. Чудова робота видатного Югана Генріка Бюрлінґа. Корпус оздоблений камінцями, задня частина виконана за ескізом батька Сесіла та Еміля: дві пташки перед стіною з колонами. Батько подарував годинник Сесілу, коли той одержав диплом в університеті. Старий так надувся від пиhi, що на жилеті мало гудзики не повідлітали. Поки святкували цю подію, раз за разом підносив келих за майбутні успіхи свого старшого. Було в цих тостах щось від мрій і пророкувань: мовляв, спершу стане адвокатом, прокурором, потім далі, вище, до міського суду — а там і дворянський титул. Потім батько оглянув залу, на мить затримав погляд на Емілеві. Молодший син помітив, як ледь скривилося батькове обличчя, ніби його присутність залишала якийсь гіркий присмак на цьому святі.

Зграя птахів пролетіла над головою Еміля так несподівано, що він від переляку мало не впав. Під сміх якогось вуличного хлопчика, присоромлений, він швидко зійшов на вулицю і присів під стінкою відпочити.

Над площею чуються крики і лайка: двоє вартових тягнуть якогось чоловіка до будівлі на іншому боці. Еміль раптом розуміє, що то, мабуть, той самий дім Індебету, до якого сотні разів ішов цими вулицями його брат. Роздратовано він намагається змінити позу, але це ніяк не допомагає: будівля поліційної управи немовби стала ще вища й масивніша, тільки-но він зрозумів її важливість і значення. Тепер її стіни висять над ним, як величезна долоня над надокучливою мухою. У цих приміщеннях ще торік з величезною повагою зустрічали його брата. Хто він порівняно з ним? Ніхто. Не заслуговує навіть на презирство. Власний батько його соромиться.

Еміль спітнів, сіль раптом запекла на укусах блощиць значно сильніше, ніж він звик. Невже лихоманка? Торкнувся чола — суше, як

бруківка Слоттсбакена. Підвівся й помалу пішов знову в Місто між мостами — до своєї кімнати й незавершених справ.

5.

Закінчується ще один день, якого Кардель навіть назви не знає. Він перейшов через синій підйомний міст над Полгемським шлюзом. Вода гнівно сичить під ногами у вузькому каналі. Піднявшись трохи схилом, повернув між кам'яниці у першу ж вулицю. Тут за огорожею розкинувся тихий цвинтар церкви Святої Марії. Іноді тільки чується хропіння якогось безхатька. Ні, не віра приводить їх сюди — просто не маючи власного даху над головою, приходять вони ночувати під церковним причітком. Дзвіниця розтинає небо, гілля дерев кидає тіні на могили. Карделю світло літньої ночі й не потрібне — дорогу через цвинтар знає надто добре.

Дві могили зовсім поряд. Гробар Швальбе погодився перенести труп, ім'я якого після всіх старань встановили Сесіл Вінге й він, Кардель. Із землі викопав тоді невеликий клунок, ніби дитину, замотану в пелюшки. Тепер Сесіл Вінге та Даніель Деваль чекають Страшного суду поряд, кожен під своїм намогильним каменем з іменем.

Жах, який так часто його охоплює і після якого з'являється гострий біль у лівій відсутній руці, насправді — лише плід його уяви, і ніякий лікар йому з цим допомогти не може. Але тут біль трохи відступає, його принаймні можна терпіти — ніби саме повітря просякнуте спогадами і з кожним вдихом дарує втіху. Мікель лягає, притискається спиною до землі, слухає шелестіння сухої трави, яка мріє про дощ чи хоча б росу. Думав просто трохи відпочити, але несподівано провалився у сон.

Минають години. Навколо нього прокидається місто. Дзвінко горлають півні у дворах. Стукають відра, свистить помпа — діти, які щойно прокинулися, уже прибігли по воду. У Єрнграфені дзенькає залізяччя, торговці на базарі на все горло викрикують, який товар мають. Через цвинтар проходить парубок, хтозна-який раз киває головою Карделеві на знак привітання і йде на дзвіницю — дзвонарем служить. Невдовзі вже видзвонює перші ранкові дзвони, за ним повторює дзвіниця

Катаріниної церкви, з іншого боку Слюссена — дзвони ще трьох церков. Усі бажають доброго ранку Місту між мостами. Кардель встає і йде додому.

— Пан пальт має відвідувача.

Зупинився. Мати безлічі дітей, які всі разом тісняться у кімнаті навпроти, висунула голову за двері. Спершу подумав, що Еміль Вінге забув щось розповісти. Сусідка висунулася ще трохи.

— Пустила до вас у кімнату почекати. Не личить дамі самій ні у дворі, ні на сходах.

Кардель знизав плечима.

— Якщо прийшла красти, то швидко зрозуміє, що в мене легше своє загубити, ніж знайти щось варте крадіжки.

Постукав у власні двері й зайшов.

— Жан-Мішель Кардель?

— Уже двічі цього року мене те саме питають, і все на цьому тижні.

На вигляд — має років сорок. Одяг охайний, навіть гарний, але дуже поношений і незвичний для міста. Поки сиділа, скидалася на дрібненьку бабусю, але коли встала — виявилось, що вона доволі висока й пряма, ніби палиця.

— Мене звати Маргарета Коллінг.

Не маючи, чим пригостити гостю, Кардель примудрився випросити у сусідки горня кави, запрягнувшись, що це востаннє.

Подмухав на чорну рідину й відпив.

— Раніше я цю муть зневажав, але тепер звик. Правда, з моїм щастям — скоро й каву заборонять.

Відчув слабке полегшення, коли дама сказала, що кави не буде. У кожному разі, її присутність не викликає в нього радості. Строга й стримана. Так тримаються люди, які або захищають свій внутрішній світ, або намагаються щось втримати в собі, щоб не вирвалося назовні.

— Сподіваюся, ви не будете проти, якщо я зразу розповім про свою справу?

Кардель з повним ротом кави махнув їй рукою — розповідайте, мовляв.

— Ми з чоловіком влітку видали заміж нашу дочку. Весілля було доволі незвичайне, дуже багато було незнайомих нам гостей. Ночувати ми не залишилися, пішли додому. Коли ж уранці прийшли привітати молодят і вручити подарунки — у будинку панувала жалоба. Нам сказали, що наша дочка мертва. Нібито з незбагненої причини вночі покинула подружнє ложе й пішла гуляти. А в лісі на неї накинулася зграя вовків і роздерла.

Пані зупинилася на якусь мить, даючи Карделю можливість обдумати почуте. Мікелеві здалося, що цю розповідь вона вивчила напам'ять, щоб викласти все якомога коротше.

— Спершу нам не хотіли її навіть показувати. Потім таки пустили у погріб, куди її поклали, накриту радше червоним, ніж білим простирадлом. Ми з чоловіком взяли простирадло за краї і підняли. Побачивши нашу дочку, я подумала, що таке з нею могла зробити справді тільки зграя вовків.

Знову замовкла. Пауза затяглася, і Карделеві довелося озватися:

— І?

— Пане Карделю, у лісах навколо маєтку «Три троянди» десятиліттями не бачили жодного вовка, не кажучи про зграю. Ліннея Шарлотта все життя гуляла в лісі. Від нас щось приховують.

Жінка неймовірно стримана. Жодної емоції на обличчі. Речення зв'язні, говорить спокійно. Дивиться йому просто у вічі й не відводить погляду.

— Чого ви від мене хочете, пані Коллінг?

— Ніхто навіть не намагається розслідувати смерть моєї дочки. Я приїхала до Стокгольму й пішла в поліцію, але й там не хочуть допомогти. Лише один секретар, Блум, назвав мені ваше ім'я і сказав, що ви вже колись допомогли поліції розслідувати справу, від якої всі інші відмовилися.

— Я не маю ніяких прихованих талантів. Те, що ви бачите,— це не якесь хитромудре маскування, щоб ввести в оману моїх ворогів. Я колишній солдат, каліка, який не знає, що вранці їстиме. А справу, про яку вам казав Ісак Блум, розслідував чоловік, який вже давно пішов у кращий світ.

Марґарета Коллінг кивнула ніби сама собі. Через кілька секунд знову заговорила:

— А що ви бачите, коли дивитеся на мене?

Кардель не знав, що на це відповісти.

— Я вам скажу, що ви бачите. Просту селянку, чиє життя обмежується стайнею і льохом. За весь свій труд вона може сподіватися хіба на крихту співчуття. Ви не знаєте, як воно — бути жінкою. Від нас чекають, щоб ми забули про свій глузд і все віддали в руки чоловіків, залишивши собі банальні й примітивні справи. Ви думаєте, що наші голови порожні, якщо прикрашені квітами чи косами. Що не маємо ми жодної вартої уваги думки, жодної мрії, крім однієї: спокійний дім, де могли б крутитися біля плити й одне за одним приносити на світ дітей, бажано синів, аж поки старість відбере в нас красу — єдине, за що нас хвалять. Ліннея Шарлотта була моєю молодшою дочкою. Вона була інакша. У ній я бачила себе — таку, якою була, поки не схилилася перед усім, чого світ вимагає від жінки. Вона була дика, пане Карделю. Вірила тільки своїм думкам. Щоразу, як чоловік згадував про її

заміжжя, я мотала головою. Казала, що цією дівчиною ніхто не може керувати, вона йтиме своєю дорогою. А думала: і я мала так вчинити.

— Навіщо ви мені це розповідаєте?

— Намагаюся пояснити, пане Карделю: я краще за багатьох знаю, що людину не можна оцінювати за одягом.

— А де ваш чоловік?

— Ліннея Шарлотта для батька була всім на світі. Після того як ми вийшли з погребя, я його не бачила тверезим. Минуло небагато часу, і я зрозуміла, до чого він готувався, стільки п'ючи. Знайшла його в струмку... Він ліг на дно. Там неглибоко, міг би встати. Але в кишнях було повно каміння. Отже, мій чоловік мертвий, а старші дочки достатньо дорослі й розумні, щоб втекти зі зруйнованого гнізда, перш ніж нещастя навечно занапасть і їх. Я залишилася сама. Але не думайте, що я слабка. Якби це було так, уже давно лежала б поряд зі своїм Ескілем.

Жінка таки опустила погляд.

— Але я збрехала б, якби сказала, що пан Кардель — перший, кого я прошу про допомогу. Правда в тому, що просити більше нема кого.

6.

Кав'ярня «Мала біржа» набита тими, хто вірить, що влітку треба випити якомога більше кави, щоб восени вже не хотілося. На початку року оголосили, що з серпня каву заборонять, для всіх. Причина? Нібито імпорт знищує королівство. Але хто в це повірить? Усі вважають, що заборону вигдав особисто барон Ройтергольм. У кав'ярнях збираються і бідні, і багаті, всі там мало не рівня і всі змагаються в наклепах на владу. Барон хоче вгамувати народ і змусити до послуху. І через це каві винесено вирок. У кав'ярні Густава Адольфа Суннберга з весни повелося зачитувати елегії про прийдешнє — елегії, де сміх і сум ідуть пліч-о-пліч.

Кардель ліктями розпихає натовп, але хоч як швидко йде, все одно встигає почути плітки. У всіх на вустах Магдалена Руденшельд, коханка Армфельта. Вона залишилася вірна йому й після його вигнання, продовжила ширити його ідеї між густавіанцями. З початку року сидить ув'язнена в колишній королівській резиденції, звинувачена у зраді.

Це ж скандал, і з усіма складовими, які натовп так любить і ніколи не стомиться переказувати. Ніби знайшли їхні любовні листи, у яких дама не тільки освідчувалася своєму коханцеві, а й обмовляла барона та герцога — а це ж така пікантна деталь, бо сам герцог Карл роками не міг пройти повз фрейліну Руденшельд, щоб у нього штани не рвалися по швах між ногами. Закладалися на її подальшу долю: без сумніву, барон Ройтергольм найбільше хотів би скарати її на голову, але в неї чимало друзів, які намагаються виторгнути щонайм'якше покарання. Державний канцлер Спарре просить, щоб її пороли різками — через це його навіть прозвали «канцлером Спорє». Інші кажуть, що байдуже, який вирок їй оголосять, бо жоден швед до цього не доживе: жадібні селяни усе шведське збіжжя продали французам у Копенгагені й прирекли королівство на голодну смерть ще до зими.

Коли Ісак Блум помітив Карделя, було вже пізно. Мікель поклав важку руку на плече секретаря й з силою всадив того на лавку.

Багатозначно обвів поглядом Блумову компанію — усі зразу відчули, що прийшла поважна особа, й посунулися. Кардель сів на звільнене місце. Вилив залишки кави в чашку. Блум змирився зі своєю долею і вирішив вдавати дурника.

— Скільки літ, Карделю. Сподіваюся, у тебе все гаразд.

Кардель надпив ледь теплої кави й скривився.

— То був якийсь невдалий жарт на мою адресу, Блуме? Ти вирішив з мене покпинити?

Блум спробував зобразити нерозуміння.

— Ти про що?

— Ти послав до мене пані Коллінг. У мою кімнату, де смердить щурячим послідом. Хотів нагадати, що я без Вінґе ніхто й ніщо?

На обличчі Блума з'явився вираз страху разом з боязкою посмішкою. Він зібрався щось сказати, але Кардель жестом його зупинив.

— Звісно, це правда...

Блум недовірливо глянув на пальта.

— Ти не злишся?

— Власне, мені все це нагадало, що я до тебе не завжди ставився з повагою, якої ти заслуговуєш. Може, раз чи два під час наших зустрічей я був занадто різкий. Якщо ти можеш мені пробачити, Блуме, — чи не почати нам з початку?

Кардель простягнув руку й стиснув товсті Блумові пальці. Ніяк не зреагував, коли Ісак спробував звільнити долоню з його клешні. Навіть не поворухнувся, коли Блум потягнув уже всю руку. Секретар поліційного управління зрозумів, що втрапив у пастку, і здався.

— Тепер, коли ми помирилися,— заговорив Кардель,— маю до тебе кілька запитань. Ти вчився в Уппсалі тоді ж, як і Вінґе. Пам'ятаєш, він мав молодшого брата? Скажімо, Еміля?

— Звичайно.

— І?

Блум знизав плечима й покинув спроби звільнити руку. Зрозумів, що не піде з цього місця, поки не скаже всього, що хоче від нього пальт.

— Сесіл склав іспит з права удвічі швидше, ніж усі інші студенти. Тож коли він у Стокгольмі вже працював адвокатом, я ще сидів на університетській лаві. Я добре пам'ятаю день, коли Еміль Вінґе вступив до університету. Сесіл мав там дуже гарну репутацію, тож і на Еміля всі покладали великі надії. Упізнали його зразу — дуже вони схожі. Подейкували, що молодший брат ще й розумніший за старшого. Словом, чекали його як надзвичайного студента. На його приїзд навіть зійшлися подивитися. Узяв якусь книжку з полиці і став так швидко перегортати сторінки, що всі подумали: вдає, ніби читає, не може він бути такий меткий. З часом виявилось, що не помилилися: з Еміля Вінґе так нічого й не вийшло. Не склав жодного іспиту, не справив ніякого враження, а скоро взагалі зник з-перед очей. Якщо хтось його й стрічав, то дивувався його дивній поведінці. Він був, скажімо так, ексцентричний. Це не дивина, звісно,— певен, ти в армії і не таке бачив. Юнаки вилітають з рідного гнізда, розправляють крила — і розуміють, що вони не тримають. Кажуть, старий Вінґе дістав серцевий удар від розчарування в молодшому сині.

Кардель слухав, замислено киваючи.

— Якби Кардель був такий добрий та відпустив руку...

— Іще дещо, Блуме. Торік поліційна управа мала певні кошти, щоб платити позаштатним співробітникам. За ті гроші Нурлін наймав на розслідування Сесіла Вінґе. З тих грошей ще щось залишилося з новим начальником Ульгольмом?

— Усе, чим новий начальник поки що не зацікавився, залишилося так, як і було. А чому ти питаєш?

— Можеш внести мене в список платних співробітників?

Ісак Блум форкнув.

— Навіщо б я це робив? Чи не надумав ти взятися за справу пані Коллінг? То це вже ти кепкуєш...

Кардель махнув головою.

— Я серйозно. Ульгольм знав про Вінге, а про мене — ні. Ти можеш виділити мені гроші хоча б на невеличке розслідування. Я багато не прошу. З мене робоча сила дешева, платні не треба, тільки відшкодування витрат.

Пальці поліційного секретаря час від часу похрускують у лещатах, які стискаються щодалі сильніше. Кардель потягнув Ісака до себе.

— Блуме, хай ким ти мене вважаєш, але ти знаєш, що я не жебрак і не злодій. Я теж про тебе всяке думаю, але певен, що у твоєму драглистому тілі живе чесна людина. Ти сам чув розповідь Маргарети Коллінг. Хіба вона не заслуговує моєї допомоги, якщо може отримати тільки її? Чи хай поліційні гроші лежать у скриньці й чекають, поки Ульгольм знайде їм краще застосування?

— Пані Коллінг заслуговує на всяку шану, і мета її благородна. Але вся ця історія, як мені здається, не тільки жахлива, а й безнадійна.

Блум подумав пів хвилини, зважив щось і врешті-решт змирився.

— Добре, Карделю, хай буде так. Якщо обіцяєш, що кожен рундстюке витратиш на добру справу.

Кардель кивнув і ще сильніше стиснув руку бідолашного Блума.

— Домовилися.

Кардель походив провулками над Вестерлоннґатан, аж поки побачив купку обірванців, що зібралися півколом біля стіни одного будинку. Більшості з них ще не було й десяти років, зате найстаршому, схоже, виповнилося вже п'ятнадцять. Його обличчя, вкрите підлітковими прищами, стирчало над головами інших хлоп'ят. Він тримав рукою за комір одного з молодших і випишував ляпас за ляпасом.

У зграйці були різні діти. Серед них і такі, що мали дах над головою, але батьки або дозволяють так вештатися вулицями, або мають важливіші справи й не звертають на те уваги. Інші — з тих, що сплять на вулиці, не мають опікунів і їдять тільки те, що випросять чи знайдуть. Утім, що ті з батьками, що безбатченки — однаково бідні, і важить між ними тільки закон вулиці. Дитина в цілому взутті й чистій сорочці тут зразу мусила віддати все, що мала, найсильнішому. У безпеці лише той, хто не має нічого цінного. Хто вродився надто гарненьким, але не хотів цим заробляти, постійно мазав обличчя багном з канави, сподіваючись, що такого його ніхто не помітить і дадуть спокій, а вже як підросте, то навчиться себе боронити. Кардель зустрів погляд ватажка й підняв монету, затиснуту між двома пальцями. Довготелесий обережно підійшов, як сполохана тварина, що побачила здобич. Кардель тихо, щоб ніхто не почув, спитав:

— Знаєш, хто я?

Хлопчак кивнув.

— Цього тижня, поки я спав у шинку, хтось вкрав мою дерев'яну руку. Або ви, або хтось типу вас. Неважливо. Мені потрібна моя рука.

— Давай монету.

Кардель простягнув, але зразу забрав назад, щойно малий потягнувся по гроші.

— Дам. Але спершу попереджу. Коли ви крали мою руку, я був безтямний і сумирний. Зараз я при тямі й злий. Обіцяю: якщо візьмеш монету, а руку не принесеш — я тебе знайду. Місто маленьке, тільки

питання часу, коли я тебе зустріну. Схоплю за шкірку, віднесу до сходів Біржі, скину з тебе штани й відлупцюю по голій дупі перед усіма, хто захоче подивитися.

Хлопчак схвильовано зглитнув:

— Не дуже й треба мені твоя монета. Залиш собі.

— Мабуть, ти не зрозумів. Я не пропоную. У тебе немає вибору.

— Я бачив, як твою руку викинули в купу на Флюгметі.

У Місті між мостами одна з вічних тем для розмов — купа лайна біля площі Корнгамн, де скидають нечистоти з міських нужників. Здається, що вона ніколи не зменшується, хоча по вінця навантажені баржі щодня вивозять і вивозять ці людські відходи. Більшість сходиться на тому, що її висота — не менше чотирьох сажень.

Кардель на мить замислився.

— Тоді отримаєш дві монети. Вистачить на всіх кілька разів добре поїсти. Але горе тобі, якщо дізнаюся, що ти шукав не так ретельно, як усі інші.

7.

Кардель енергійно постукав у двері лівою рукою, яку вранці йому залишили під дверима. Мікель давно звик до її ваги, вона додавала йому впевненості. Дітлашня помила протез у брудній воді, але стерти малюнок набряклого пеніса, який хтось видряпав ножом на дерев'яній долоні, їм не вдалося.

Мікель трохи почекав, постукав ще раз — ніякої реакції. Приклав вухо до дверей — з того боку чулося слабке хропіння.

Довелося повмовляти вдову Бергман, щоб запасним ключем відімкнула двері. Тільки коли Кардель натякнув, що працює на поліцію, пані дістала велику в'язку ключів і навмисно повільно почала один за одним устромляти в замок, аж поки знайшла потрібний.

Мікель добре знав сморід, яким війнуло з розчинених дверей кімнати. Багато годин він провів серед такого смороду. Так смердять найгірші шинки, де власники подають дешеве питво відвідувачам, яких не турбує, що підлогу давно не підмітали й тим паче не мили, де чистота й порядок — на совісті самих клієнтів, де тисячі розлитих кухлів просочили спиртним тирсу, розсипану по підлозі зали, де кожен, кому несила терпіти, відступає на крок назад і мочиться тут-таки, з іншого боку діжки, яка щойно правила йому за стіл, може, й під носа своєму колезі, котрий випив трохи більше й безтямно впав на долівку. Кардель плечима затуливав вхід до кімнати, щоб удова не бачила непорушного тіла пожилця.

— Здається, мій друг трохи перебрав. Я про нього подбаю, у кімнаті приберу. Він вам щось винен?

— Кімната оплачена до неділі.

Скрізь лежали пляшки. Єдине, що чулося, — хропіння Еміля Вінге. Лежить на підлозі — очевидно, був такий п'яний, що не дійшов до

ліжка. А все одно пощастило, подумав Кардель. По-перше, матрац не промок від усього, що з пияка витекло. По-друге, упав на живіт, тож не захлинувся власним блювотинням. Мікель підняв безвільну Емілеву руку, відпустив. З глухим стуком вона знову впала на дошки.

Зібрав порожні пляшки в кошик, у якому, мабуть, їх і принесли. По вінця повен нічний горщик виніс на сходи й вилив у двір через вікно. Трохи розчистивши підлогу, з певним побоюванням узявся за наступне завдання — перекласти Еміля на ліжку. Та з'ясувалося, що це легше, ніж думалося: молодший Вінге — сама шкіра й кістки. Поклав його на подушку, стягнув сорочку, намочив у відрі з водою ганчірку й заходився помалу відмивати небораку. Потім протер підлогу. Вийшов з кімнати, прихопивши з собою ключ, що досі стирчав у замку з внутрішнього боку дверей.

Через годину прийшов знову. Тицьнув два ріксдалери в долоню удові Бергман, яка невідь-звідки вискочила перед ним.

— Мій друг просив сказати, що залишиться ще на місяць.

Повернувшись до кімнати, Кардель розклав усе, що приніс: пляшки, воду, в'язку трісок, кресало. Хліб, сир, в'ялену баранину — вистачить на кілька днів, якщо заощаджувати. Скоро вже полудень. У кімнаті задушливо й темно. Вікно не відчиняється, тож через нього не потрапляє ні повітря, ні світло.

Зробивши все, Кардель сів на старий стілець і зняв протез — хай рука відпочине. Заклав до рота порцію тютюну й повільно почав жувати, час від часу спльовуючи в залишену порожню пляшку. Чекав.

Минуло досить багато часу, перш ніж Еміль Вінге прийшов до тями. Ледь розплющив червоні запалені очі, застогнав, відчуваючи біль у кожній частині тіла. Кардель підвівся і подав йому пляшку. Вінге схопив і жадібно приклався до шийки. Перш ніж він устиг розчаровано запитати, Кардель повідомив:

— Солодове пиво^{13}. Тамує спрагу.

Еміль протер очі й ще кілька разів ковтнув, кривлячись від огиди.

— Поспи ще. Сон — найкращі ліки від похмілля.

Кардель далі терпляче чекав. Єдиний промінчик сонячного світла, що проникав у кімнату, яскравим трикутником здирався по стіні — сонце сідало.

Еміль прокинувся, коли вже смерклося. Кардель це зрозумів тільки з його дихання, бо Вінґе вирішив ще певний час полежати в тиші, перш ніж щось сказати.

— Чому ти тут?

Кардель виплюнув тютюн.

— Я тебе шукав, але знайшов те, чого геть не чекав.

Вінґе окинув поглядом кімнату.

— Не варто було прибирати за мною.

— Хтось же мусив. Мені здалося, хай краще це буду я. Можу тепер я тебе про дещо спитати?

Еміль присоромлено похнюпився.

— Звичайно.

— Ти все це сам випив чи тобі тут хтось допомагав?

— Боюся, що таки сам.

— Тоді, припускаю, тебе знову мучить спрага.

Кардель узяв ще одну пляшку слабого пива й простягнув Емілю. Той мотнув головою.

— Солодове пиво не втамує моєї спраги. Потрібен бренвін, найміцніший, який можна знайти.

Кардель доклав собі ще тютюну.

— У домі маємо лише це.

Вінґе сів на ліжку й потягнувся по сорочку.

— Тоді я піду сам.

— Сиди де сидиш.

В очах Вінґе зблиснув страх, коли він глянув на двері й побачив, що ключа в замку немає. Кардель поплескав по своїй кишені:

— Ключ тут. Можеш спробувати забрати.

Еміль якось геть по-дитячому прошепотів:

— Я помру...

Мікель нахилився до нього.

— Я бачив на війні таких людей, як ти. Після битви біля Свенсксунда я лежав у таборі в Ловісі, щойно втратив руку. Нас, поранених, було багато, фельдшерів мало, та й ті, що були, більше думали, як швидше повернутися додому, раз вже ми уклали перемир'я. Зрештою в таборі закінчилася випивка. Нам обіцяли, що скоро підвезуть, але так і не привезли. Багато з моїх товаришів по кілька років ні дня не були тверезі. Хто міг ходити, вставали з ліжок і йшли лісом, сподіваючись знайти маєток чи село, де можна розжитися випивкою. Декого з них я так більше й не побачив — мабуть, попадали у фінському лісі, а потім чи розбійники забили, чи мороз прикінчив. Думаю, навіть коли шкіра почорніла від обмороження, вони думали тільки про оковиту. Інші не могли встати з ліжок. Я з усіх сил намагався допомогти фельдшерам полегшити їхні муки. Часто найкраще, що ми могли зробити, — ляскати їх по губах, аж поки вони непритомніли. Дехто не міг подолати цієї залежності — такі помирали. Інші одужували. За

тиждень дізнаємося, до кого належиш ти. Перший день буде легко, далі стане гірше. Але нічого, Емілю Вінґе, виживеш, повернеш своє життя. Мертвий або до смерті п'яний ти все одно нікому не потрібен.

8.

Остаточно прокинувшись, Еміль Вінґе відчув, що вже не такий втомлений. Його нудить так, що, здається, витримати цього він не годен. Але найбільше мучить страх перед тим, що має статися. Щоразу, вдихаючи, він ніби будить страшного звіра, що дрімає в ньому, і той у відповідь так штурхає в шлунок, що аж підвертає. Але що тут зробиш... Можна хіба спробувати дочекатися, поки однорукий наглядач засне. Має ж і він колись спати.

Уже ніч спустилася, а Еміль все лежав, упівока дрімаючи, аж поки від стола почулося хропіння. Він обережно відкинув ковдру й опустив ноги на підлогу, молячись про себе, щоб дерево не зарипіло. Підвівся і тихо прокрався на інший край кімнати.

Став над Карделем і уважно роздивився його лице. Цікаво, це що ж у житті треба виробляти, щоб заслужити таку фізію?.. Широка голова й так була не надто гарна, але з віком на обличчі з'явилися не тільки глибокі зморшки, а й чіткі сліди всіх жорстоких подій, які йому випало пережити. Зламаний ніс зрісся неправильно, над одним оком майже немає брови — на її місці рубець. Весь лоб вкритий шрамами. Вуха поламані й посічені. Вилиці на різній висоті.

І це обличчя викликало не жалість, а страх. Еміль помалу простягнув руку до кишені, дихаючи ротом, щоб було тихіше. Пальцями намацав залізо, обережно вийняв ключ і ступив до дверей.

Обома руками встромив ключ у щілину замка і якомога повільніше почав повертати, сподіваючись, що механізм не надто іржавий. Замок відімкнувся. Еміль відчинив двері, і тишу розітнув звук від удару скла об підлогу. Карделева здорова рука схопила невдачу за плече. Усе, втекти не вдасться. Пальт виявився значно спритнішим, ніж можна було очікувати за його статури. Мікель тихо зауважив:

— Якби ти так не поспішав, то побачив би, що я підставив під двері пляшку.

Підштовхнув Еміля в глиб кімнати й замкнув двері. Замислено подивився на Вінге.

— Що ж, це ми вже пройшли. Тепер спробуймо так.

Кардель кинув ключ на підлогу й ногою штовхнув його попід двері у коридор. Еміль стривожено спитав:

— І що, тепер обоє тут помremo? Я від спраги, а ти від голоду?

Кардель вийняв з кошика буханку хліба й помахав перед своїм бранцем.

— Коли закінчимо, виламаю двері. Гроші є, збитки пані Бергман відшкодуємо. А зараз лягай і спробуй поспати. Тобі знадобиться вся сила, яку зможеш зібрати.

Невдовзі Еміль Вінге нажахано зрозумів, про що казав Кардель.

Він був певен, що палът або перебільшував, або його хвороба протікає швидше, ніж очікувалося, бо вже перша доба була найгіршою за все його життя. У животі ніби колихався розплавлений свинець. Він раз за разом блював у нічний горщик, і коли з нього вийшло все солодове пиво, гірким вогнем полізла жовч.

Але наступний день був ще гірший.

Еміль був готовий на будь-що, аби тільки випити, але Мікель не реагував ні на погрози, ні на благання, ні на обіцянки винагороди.

У другу ніч Кардель почав палити тріски. Першу підпалив від кресала, встромив у тримач, а коли догоріла до краю — від неї підпалив наступну. Вогонь викривляє підпалену тріску, вона догоряє, потім блимає червоним жаром і нарешті чорніє.

Кімнату наповнює дим і запах смолистого дерева. У червонястому світлі Еміль бачить, що по ньому щось повзає. Він здригається і намагається скинути його з себе. Скидає з себе ковдру й бачить сотні хробаків на ногах, які наполохано намагаються втекти від світла. Шкіра горить, на ній з'являються пухирі, хробаки вигризають діри в ногах і заповзають усередину. Вінге нажахано верещить на все горло. Кардель кладе йому на лоба мокру ганчірку.

— Те, що ти бачиш,— не справжнє. Тобі ввижається.

Еміль щосили замружується. Звідкись чується скреготіння. Боже, це ж він сам скрегоче зубами!

Далі починається лихоманка. На короткий час це дає полегшення, бо в лихоманці не відчуває болю. Кардель не відходить: то обтирає його вологою ганчіркою, то годує хлібом, змоченим у солодовому пиві, який Еміль здебільшого зразу виблювує.

— Чого ти хочеш від мене?

— Ти мене вже багато разів про це питає.

— Може, цього разу я запам'ятаю відповідь.

— Прийшов попросити тебе допомогти в одному розслідуванні. Сподівався, що ти схожий на брата не тільки зовнішністю, а й розумом. Але в тому стані, в якому я тебе знайшов, ти мені не допоміг би, навіть якби схотів. Тому я намагаюся допомогти тобі одужати. Коли закінчимо, ти будеш тверезий, вислухаєш мою пропозицію і вирішиш, що робити. Якщо відмовишся, то підемо далі кожен своєю дорогою.

— Ти мене тримаєш тут проти моєї волі. Чому я маю тобі допомагати після такого ставлення?

— Я не раз бачив, як пиятика гробить людей. Не дуже гарна картина. Дивлячись, скільки ти пив, я дав би тобі ще рік життя. Ну, може, п'ять найбільше. Так що я тебе рятую, хоч і силоміць.

— Я нічого не знаю про те, що робив мій брат.

— Твій брат був найрозумніший з усіх, кого я в житті зустрічав. А ви яблука з одного дерева.

Вінге різко мотнув головою.

— Ми просто схожі на вигляд, от у тебе й заграла уява. Я не такий, як брат. Я не можу зробити те, що робив мій брат.

Пальт задихав тяжко. Довго сидів мовчки. Тріска догоріла й згасла. Еміль і далі мовчки лежав у тиші й темряві. Але потім знову почувся удар кресала об кремінь, і знову вогонь запалав на трісці й освітив Мікелеве обличчя. Грубий голос не виказував ніяких емоцій:

— Хай так. Ти маєш дещо, чого не мав твій брат. Його в могилу звели сухоти, проти яких він не мав можливості боротися. А в тебе є шанс вижити.

Еміль затремтів і натягнув ковдру до підборіддя. Після нападу лихоманки, коли тіло, здавалося, вогнем горіло, почало морозити. У голосі Вінге почувся страх:

— Що буде далі?

— Пропасниця. Але до того ще кілька годин.

На кілька годин Еміль провалився в неспокійний сон. Коли прокинувся, нудоти ще не було, але серце гупало дедалі швидше.

— Карделю.

Пальт посовався на стільці й змінив позу. Напевно, і він задрімав. Ніжки стільця проскреготіли по дошках — підсунувся ближче до ліжка.

— Я тут.

— Мені страшно.

У тиші Емілева рука почала бити по краю ліжка. Вінге спробував опанувати себе й припинити це, але марно.

— Карделю...

— Починається.

Минали години. Кардель раз по раз тихо повторював:

— Ну все. Найгірше позаду.

На ранок шостого дня, коли прокричав півень, ці слова вже не були брехнею.

9.

Вони вдвох стояли в провулку, у тіні від високого будинку навпроти. Кардель ніколи не вважав повітря в Місті між мостами свіжим, але після тижня в кімнаті Вінге він міг його таким назвати. Краєм ока помітив, що й Еміль глибоко дихає. Вінге блідий і худий, але в ньому видно якісь глибокі зміни. Кардель часто бачив таке на війні. Вираз обличчя людини, яка була на межі смерті, але вижила і усвідомила, що всі дні, які відтепер проживе,— позичені. Еміль мружився від світла й роззирався, ніби вперше опинився надворі. Обвів поглядом дахи, стіни, вікна, хідники. Несподівано здригнувся.

— Усе таке різке.

— Думаю, це через те, що раніше все тобі здавалося нечітким. Як відчуваєшся?

Вулицею проходить чоловік, на все горло закликаючи перехожих зазирнути в його ящик зі стереокартинками. Кардель різким жестом показує, що їх це не цікавить. Чоловік бурмотить якусь лайку у відповідь.

Нижче вулицею хлопчик веде порося на мотузці.

Від навколишнього галасу Вінге кривиться.

— Я багато чого не пам'ятаю.

— А що пам'ятаєш?

— Упсалу. Свою кімнату. Як усі на мене дивилися, коли я тільки приїхав. Я був дуже схожий на брата. Пам'ятаю сподівання, очікування, заздрість і повагу. Обличчя своїх однолітків. Мабуть, усі давно склали іспити й знайшли собі посади. До університету прийшло нове покоління, і наступне. Мені вони всі здавалися дедалі

молодшими. Старів лише я. І старався, щоб забули ім'я, яке запам'ятали через мого брата.

Поринувши у свої думки, Вінґе став гризти ніготь, але скривився і сплюнув дотолу. Раптом струснув головою, відскочив на крок назад, у тінь, ніби його злякав якийсь неочікуваний звук.

— Ти чув?

Гамір на Корабельній набережній, дзеленькання скла й металу, яке підказує, що ось-ось з-за рогу вигулькне вуличний торговець, рипіння коліс і цокання підків по бруківці. Кардель не почув нічого, крім звичного міського шуму. Вінґе побачив, що співрозмовник нічого не розуміє, і махнув головою.

— Ми можемо піти кудись, де будинки не стоять так близько один від одного?

Спустилися до берега. Вулиця закінчилася на Слоттсбакені, і перед ними зненацька відкрилося величезне небо. До пристані припнуто десятки суден, між ними на сонці блищить вода. Еміль Вінґе випростав спину. Кардель повів його до церкви, де перехожих менше. Спинився, прихилився до кам'яної стіни.

— Минулого тижня до мене прийшла одна вдова. Зветься Коллінґ. Убили її дочку. Їй сказали, що дівчину роздерли вовки, але вона думає, що винуватець двоногий і без хутра. Ніхто не хоче їй допомогти. Але я таки дістав підтримку поліції для цієї справи.

Подивився довгим поглядом десь удалину.

— Минулої осені твій брат попросив мене допомогти йому. Він помирав, був сам-один, а хотів докінчити справу. Мабуть, думав, що я маю сили на таку роботу. Мені зараз здається, він з першої миті був певен, що я погоджуся і чому. Він знав про мої підстави й довіряв мені. Сили я досі маю, але зараз я такий самий самотній, як був він тоді. Та й не маю я досить розуму. Я не можу бачити тебе наскрізь, як твій брат бачив мене, але все одно важливо, щоб ми один одному довіряли.

Кардель покопирсався в кишені й вийняв ріксдалер. На ньому престолонаслідник дивився на трон, якого чекатиме ще два роки. Мікель простягнув монету Вінге. Той запитально глянув на нього.

— Ти знаєш, на яку відповідь я сподіваюся, але всі способи змусити тебе допомогти мені я вже перепробував. Тепер я тебе прошу. Пропоную тобі можливість домогтися правосуддя. І хоч ти будеш біля мене, не мушиш і далі утримуватися від пиття. Гроші є, і я дам тобі половину, хоч і певен, що ці гроші не оплатять наших зусиль. Шлях до правди може бути довгий, темний і важкий. Ми не знаємо, що шукаємо й на який ризик наражаємося.

Малий дзвін на церкві Святої Гертруди відбив третю чверть години.

— Скоро десята. Чекатиму тебе на сходах набережної о четвертій. Якщо вирішиш іти своєю дорогою, цих грошей тобі вистачить доїхати додому й купити стільки випивки, що зможеш залити всенькі спогади про минулий тиждень. Трактири скоро відчиняються. Поїж щось. Але пам'ятай, що коли вип'єш хоч ковток — більше на цьому світі з тебе нікому не буде користі, навіть тобі самому.

Кардель повернувся й пішов униз схилом. Швидко спустився на Лоннґатан, повернув ліворуч, пірнув в арку й уже наступної миті залишив за спиною жовті міські будинки. Перед ним море й небо. Сонце в очі. Мікель ішов Корабельною набережною на південь і слухав жебоніння води в Меларені, що закручувала круговерть і виривалась у Солоне озеро, на волю. Пройшов повз митницю, сів на кам'яні сходи. Човнярка йому грубо крикнула, щоб він підняв своє товсте гузно, якщо не хоче заробити веслом. За звичкою відповів їй не менш вишукано й відчув біль у куксі — згадався корабельний ланцюг і мить, коли йому роздробило руку. Глибоко замислився про своє, і невгамовний гамір навколо відступив. Еміль Вінге тримає у своїх не одну долю, а дві.

Години минали, сонце опускалося. Біля нього пролягла тінь. Хтось сів поряд. Ще якусь мить Кардель посидів замуржений, потім розплющив очі. Еміль простягнув йому половину хлібини. Тремтливою рукою віддав і решту грошей.

— Мало не спустив усі на бренді.

— Чому не спустив?

Еміль зітхнув, окинув поглядом щогли, глянув на острів Блекгольмен, де Солоне озеро зустрічалося з Містом між мостами.

— Я приїхав до Стокгольму знайти братів годинник. Сам хотів його закласти. На ті гроші я міг пити й пити. Або знайти хоча б той ломбард, де був годинник, щоб лихвар видав мені квитанцію, я її послав би сестрі й попросив грошей викупити годинник. А гроші все одно пропив би.

— А зараз?

— Якщо я допоможу тобі, ти потім допоможеш мені? Допоможеш знайти Сесілів «Бюрлінг»?

Кардель трохи помовчав. Штовхнув камінець з пристані у воду.

— А чому ти досі хочеш його знайти?

— Якщо я тобі допоможу в тому, в чому не може більше допомогти мій брат, і дістану його годинник — може, я не просто його матиму, а й відчуватиму, що я його заслужив. Цього достатньо?

Кардель кивнув:

— Так. Я обіцяю. Ти допоможеш мені, я допоможу тобі.

Еміль потер очі — промені сонця відблискували у воді й світили просто в обличчя. Роззирнувся, ніби щойно вперше побачив усе навколо.

— Карделю, котра година?

— Прошу, називай мене Жан-Мішель.

10.

Виїхали зразу, намагаючись дістатися до місця якомога швидше і якомога дешевше. Їхали багажними екіпажами, вирушали рановранці. Еміль Вінґе постійно совався, старався вмотитися зручніше, весь час махав руками, відганяючи мошкарку. На скільки сягав погляд, скрізь видно лише ліс. Хіба іноді дерева трохи розступалися і відкривали невеличкі шматки, де селяни покорчували пеньки й щось вирощували.

— Дай-но я спробую ще раз згадати, що ми знаємо. Більше для себе, ніж для тебе.

Вінґе на мить замовк, збираючи докупки думки.

— Насамперед треба встановити, чи було взагалі вбивство. Чи можна вірити пані Коллінґ на слово, чи вона з горя почала вигадувати те, чого не було? Найкраще було б нам самим спершу оцінити, скільки вовків живе навколо «Трьох троянд».

Кардель натягнув капелюха на очі, щоб трохи захиститися від мошкари.

— Схоже, що вовки — звичайна вигадка. Згряя вовків о такій порі не нападала б просто так на людину. У лісі повно іншої здобичі, простішої для них. Таке буває, тільки якщо під кінець зими настільки зголодніють, що вже нічого не бояться.

— Усе одно треба встановити, чи той злочин стався в лісі, чи десь в іншому місці. А потім побачимо, чи місце злочину нам щось дасть.

— Так само і я думав.

Краєвиди навколо в літніх барвах, жито й пшениця колосилися за низькими огорожами, обіцяючи вперше за кілька років хороший врожай, ніби сама природа намагалася перепросити за всі муки суворості

зими. Для багатьох — уже запізно. Зелень і квіти тепер годилися хіба на могильні букети. Екіпаж проминав покинуті садиби. Хмари мух вилися над трупами пожилеців, що померли ще взимку, і лише до літа їх знайшли й винесли з будинків. Рипучі колеса везли наших героїв звивистою дорогою.

В останньому заїзді спитали дороги й далі вирушили пішки.

Удова Коллінг вийшла їм назустріч. Ще не встигли зайти у двір, а жінка вже винесла відро води — напитися і вмитися з дороги.

— Я вже й надію втратила...

Кардель попив води.

— Це Еміль Вінґе, допомагатиме мені.

Роззирнувся — подвір'я занедбане. Двері будинку й клунь розчахнуті, скрізь безлад.

— Що тут сталося?

Удова пирхнула:

— Хіба ж я можу вести господарство? Щойно управитель маєтку висловив мені співчуття, як заходився ставити такі запитання, що я зрозуміла: або мушу сама відмовитися від оренди, або мене виженуть силою. Дали мені часу рік, і скоро він збігає. Моя сестра живе в одній з сусідніх парафій — не маю іншої ради, як упасти їй до ніг і просити часово прихистити мене. Поки що збираю пожитки й сподіваюся дістати трохи грошей за те, що не зможу забрати з собою.

Вінґе й Кардель не знали, що й сказати,— така гіркота чулася у її словах.

— Але то таке. Мої біди — не ваші. З чого ви почнете?

Кардель тільки розтулив рота, а вже озвався Вінґе:

— З маєтку. Треба оглянути «Три троянди» всередині й зовні.

Жінка знизала плечима.

— Я покажу вам дорогу.

Повела їх через ліс. На узліссі зупинилися: з того боку поля виднівся маєток «Три троянди» — з тих садиб, які сільська шляхта воліє називати палацами, сподіваючись, що мало хто завітає туди особисто й побачить їх на власні очі. Для людей зі Стокгольму такі споруди — не більше ніж особняк з двома флігелями для кухні й пекарні.

Удова пальцем вказала їм на дорогу.

— Зможете самі повернутися? Я вам приготую якусь вечерю, але до маєтку ніколи більше й кроку не ступлю.

Кардель постукав у двері головного будинку. Відчинила служниця, вислухала, залишила їх чекати — доволі довго — і повернулася з якимось чоловічком. З його тону було зрозуміло, що він незадоволений. Подивився на них поверх окулярів:

— Ви ще хто?

— Жан-Мішель Кардель, Еміль Вінге зі стокгольмської поліції.

— З якої справи?

— Ліннея Шарлотта Коллінг.

— Чи можу я побачити якийсь документ на підтвердження ваших повноважень?

Кардель нахмурився:

— Це перше, про що питають люди, яким є що приховувати.

— Ви не схожі на тих, хто працює у поліції.

— Тим, хто працює у поліції, краще не бути схожими на працівників поліції. У наші часи вигляд надто оманливий. Ви теж на перший погляд не схожі на ідіота, який стане чинити перепони поліційним слідчим.

Чоловічок густо почервонів. Перш ніж він устиг вдихнути, щоб щось сказати, Кардель простягнув йому документ з печаткою поліційного управління, що його написав Ісак Блум.

— Ось вам документ. А тепер було б краще, якби ви добровільно відступили й дали нам зайти.

Обличчя чоловічка раптово спітніло й перетворилося з грізного на запобігливе.

— Я перепрошую панство... Зараз стільки лихих людей в окрузі... Я погано виконував би свою роботу, якби не перевіряв наміри кожного відвідувача.

— А яка взагалі ваша робота, якщо смію спитати?

— Я керую маєтком на час відсутності господаря. Мене звати Свеннінг.

— Були знайомі з цим домом раніше?

Свеннінг мотнув головою:

— Зовсім ні. Я все життя був рахівником. Але мій батько селянин, і подібну роботу я виконував в інших місцях. Тут мені запропонували значно вищу платню, ніж я мав раніше. Колишній господар помер навесні, а його єдиний син був за кордоном, тож орендатори тут керували, як самі знали. Потім син повернувся і думав оженитися, але, наскільки я зрозумів, сталося щось недобре. Мені сказали: пощастило, що я нічого про це не знаю. Колишнього управителя звільнили й запропонували місце мені.

— Хто вас найняв?

— Та ж син, звісно, нинішній господар. Ерік Тре-Русур.

Кардель почухав комариний укусу на лобі.

— Тепер наша черга попросити у вас документ.

— Звичайно, я маю угоду, можу негайно вам принести. Усе записано й затверджено. Але можна спершу спитати, чим я ще можу вам допомогти?

Кардель глянув у темний коридор.

— Шлюбне ложе. Покажіть нам кімнату, де стояло їхнє ліжко.

Слідчі зайшли до кімнати й зачинили за собою двері. Красива кімната, посередині велике ліжко з чотирма стовпами й вишитою завісою. Меблі залишали те саме враження, що і весь будинок: масивні, якісні, передавалися з покоління у покоління далеко від новомодних смаків, за ними добре доглядали. Східний килим, на шпалерах — візерунок з квітів, обплетених лозою.

Вінге озвався перший:

— Відчуваєш запах?

Кардель кивнув:

— Мило. Але це нічого не значить. Звичайно, у кімнаті старанно поприбирали. Але гарно вимити кімнату можна як перед шлюбною ніччю, так і після вбивства.

Раптом щось пригадав і став на коліно:

— Допоможи.

Разом загнули килим і оглянули підлогу під ним. Дошки там мали трохи інший колір. Кардель оцінив розмір килима й світлішої ділянки.

— Раніше тут лежав інший килим. Або його заляпали, або він не підходив до кімнати молодят.

Хруснувши колінами, Кардель тяжко підвівся, а Вінге замислено кивнув. Уважно оглянули все в кімнаті — марно. Чисто, підметено, помито, і так ґрунтовно, що залишки піни засохли в щілинах між дошками. Кардель здався перший. Сів на стілець і кинув до рота снюс:

— Даремно.

Вінге погриз ніготь і подивився на стелю. З вигадливо виліпленої розетки на ланцюгу звисала люстра.

— Ти не міг би...

І затих, сам не певен, що хотів сказати. Кардель нетерпляче глянув на нього.

— Кажи, що хотів, якщо надумав щось. Хай що скажеш, навряд чи від цього стане гірше.

— Можеш попросити, щоб хтось запалив свічки в люстрі?

— Серед дня? Хіба тут мало світла?

Вінге навіть не спробував пояснити, тільки знизав плечима й далі роздивлявся стелю. Кардель зітхнув, встав і вийшов з кімнати. Через кілька хвилин повернувся з тією самою служницею, яка відчинила їм ворота,— та несла довгу палицю з запаленою свічкою, долонею затуляючи полум'я. По черзі запалила всі свічки в люстрі, обережно, щоб не закіптюжити кришталеві призми. Вінге зсунув штори. Кардель підвів погляд на люстру.

— Не там, Жане-Мішелю. Допоможи мені обстежити стіни. Шукаємо тіні, яких тут не має бути.

Обоє повільно рушили вздовж стін. Вінге тихим вигуком засвідчив, що дещо знайшов на шпалерах: слабенька пляма тіні ледь помітно

рухалася з кожним порухом язичка полум'я на свічці, ніби комаха на квітці. Еміль роззирнувся.

— Допоможи підсунути стіл.

Підтягли стола, Вінґе став на нього й випростався. Поволі повернувся, подумки проводячи лінію між тінню на стіні й люстрою. Простягнув руку до кришталевих призм і зняв одну з гачка. Кардель подав йому руку, допоміг злізти зі стола, й обоє підійшли до вікна. Еміль відсунув штору й роздивився кришталеве скельце на світлі.

— Припускаю, що Ліннея Шарлотта була руда, як її мати?

На одній з граней призми крапелька засохлої крові приклеїла руду волосину.

11.

Через певний час прийшов Свеннінг і приніс документи. Вінте ґрунтовно вивчив підписи — самого Свеннінга й другий, що, мабуть, належав Ерікові Тре-Русуру, хоча більше був схожий на чорнильну пляму з кількома завитками.

— Ви підписували угоду одночасно?

— Ні, спершу я підписав два примірники, а потім мені прислали мій з другим підписом.

— Тобто ви з ним ніколи не зустрічалися?

Свеннінг мотнув головою.

— Вас це не здивувало?

— Та не дуже. Якби він не був такий зайнятий, то, мабуть, і мої послуги йому не знадобилися б. Не скажу, що мене щось насторожило.

Вінте намацав пасмо волосся на потилиці й накрутив на пальця.

— Скажіть, а яке було ваше перше завдання на цій посаді?

— Знайти нових працівників. Тут не було ні лакеїв, ні служниць.

— Усіх звільнили?

Свеннінг знизав плечима:

— Думаю, що так. Знайти нових було неважко. Охочих працювати повно, хто пропонує роботу, має з чого вибрати.

Кардель трохи підвищив голос:

— Знаєте, де ми могли б знайти Еріка Тре-Русура?

— Ні. Поки мені вчасно платять, не маю підстав цікавитися.

Надворі під деревами досі жарко, хоч сонце вже опускається і крізь листя пробиваються його останні промені. У рожевому світлі рояться мушки й комарі. Кардель відчепив протез і за ремені повісив на плече.

— За життя я бачив багато кровопролить, але не розумію, що треба робити, щоб кров потрапила аж так високо.

— Що тепер про все це думаєш?

— Удова Коллінг, схоже, не помилилася. Її дочку не лише вбили, а й доклали чимало зусиль, щоб приховати правду про те, що сталося. Кімнату старанно вимили, усіх, хто міг щось знати, розігнали.

— Лише одна особа мала бути в кімнаті одночасно з Ліннеєю Шарлоттою — молодий. Але він теж зник, і це свідчить не на його користь, особливо те, що й за ним усі сліди замели. Майже певен, що коли ми знайдемо Еріка Тре-Русура — знайдемо й убивцю.

Кардель кивнув.

— Я не раз чув такі історії. Хоча, звісно, не з таким трагічним кінцем. Молодята йдуть до спальні, він вдає бравого чоловіка, а сам переляканий і п'яний. І коли в першу шлюбну ніч йому нічого не вдається, лють б'є в голову й молода дружина розплачується за його вражену чоловічу гідність.

— У цьому й полягає принцип леза Оккама: найпростіше пояснення того, що ми вже знаємо, має бути найімовірнішим. Але в кожному разі маємо знайти Тре-Русура.

Вітальня селянського будинку майже порожня. Незважаючи на вечірнє тепло, у каміні горить вогонь, бушує, язики полум'я піднімаються аж у комин. Удова Коллінг палить те, що не може ні продати, ні

подарувати. Сидить на ослінчику біля вогню, сокирою рубає старі стільці, поламані інструменти, які уже неможливо полагодити, домашнє приладдя, що пережило вже не одне покоління господарів.

Струмок поту залишив світлу смужку на чорному від сажі обличчі Марґарети Коллінґ. Жінка завмерла, коли до кімнати зайшли Вінґе й Кардель. Не повертаючись, спитала:

— То що?

Кардель сів на лавку під стіною, поклав поряд свою дерев'янку.

— Ви знаєте, куди поїхав молодий після весілля?

Удова через коліно розламала тріснуту дерев'яну тарілку й кинула шматки в камін.

— Бачила екіпаж, коли він їхав з маєтку. Побігла слідом, щоб спитати куди. Самого Еріка я не бачила, а візник був француз. Він крикнув щось мені по-своєму, засміявся і поїхав на Стокгольм, тією ж дорогою, що й ви приїхали.

— Пам'ятаєте, що він сказав?

— Я не знаю французької, але постаралася запам'ятати.— Жінка кілька разів як змогла повторила чужинські слова, а Еміль зосереджено старався зрозуміти, що це могло б значити.

— Le ton beau des vivants?^{14}

— Так. Саме так і було. Але якщо ви думаєте на Еріка, то хибуєте. Він не міг убити мою дочку.

Кардель нахилися до неї.

— Чому ні?

Пані Коллінґ різко повернулася до нього. Голос її звучав як люте сичання:

— Цей хлопчик любив Ліннею Шарлотту більше за все на світі. Ні разу її не торкнувся, хоч вони ціле літо гуляли лісом, де їх ніхто не бачив, а сама Ліннея цього хотіла б. Але юнак бажав повінчатися, і не було таких перепон, які його зупинили б. Я бачила їхню зустріч після його повернення з довгої подорожі. Такого кохання, як у його очах, я ніколи не бачила. Він багато місяців страждав без неї. Через нього і волосина з її голови не впала б.

Еміль Вінґе, стоячи у дверях, пильно глянув на скривлене мукою обличчя жінки.

— Часом одне сильне почуття перетворюється на інше...

Вона різко мотнула головою.

— Він добрий хлопчик. Він хотів їй лише добра.

Кардель не витримав її важкого погляду й глянув убік.

— Та все ж кров летіла аж до люстри над їхнім шлюбним ложем.

Сльози вдови потекли темними від сажі щоками.

— Якщо мою дочку вбив Ерік, значить, на світі не залишилося добра.

Ні Еміль, ні Мікель не знайшли слів, щоб на це відповісти, і вийшли, залишивши Марґарету Коллінґ перед каміном, у якому горіли залишки її колишнього життя.

12.

Еміль Вінґе ніяк не міг заснути, незважаючи на свіжість повітря й мірне гойдання воза. Лежав і дивився на зірки. Ніхто ніколи не міг їх полічити. Тисячі безіменних між сузір'ями — уперше за багато років він згадував їхні назви. Від Діви ліворуч до зірки Арктура в сузір'ї Волопаса й далі до Серця Карла. Здригнувся, згадавши, до якого сузір'я належить та зірка: Гончаків. Візник куняв, анітрохи не переймаючись віжками — коні самі знають дорогу. Кардель голосно хропів на іншому краю воза. Якщо небо буде таке чисте всю ніч, зупинятися не доведеться і до ранку вже будуть у Стокгольмі.

Він іще не звик до всього, що знову міг відчувати. Мабуть, уже далеко за північ. Молодик висів у небі й кидав на землю своє світло, від якого дерева здавалися блідими. Віз огортали незвичні лісові звуки, невидимі ноги крокують у тінях, ламаючи тоненькі гілочки, і від цих звуків було трохи лячно.

Еміль спробував обдумати минулий день. Уперше за дуже тривалий час йому спала свіжа думка і навіть дала результат. Як Кардель тоді подивився на нього... З таким виразом на нього вже давно ніхто не дивився. Прихильно, з повагою і визнанням.

Вінґе почув якийсь новий звук і здригнувся від холодку, що пробіг по спині. Приглушений ритм. Торохтіння коліс на коренях і каменях не може його заглушити — ніби кроки когось, хто їх наздоганяв, і кроки настільки важкі, що земля від них двигтіла. Еміль замружився і затулив вуха. Через кілька хвилин йому вдалося заспокоїтися, серце вже не стукотіло як шалене, і він зважився опустити руки й прислухатися. Нічого. Чи далеко переслідувач відстав і коли їх наздожене знову? Обхопив коліна руками й марно намагався думати про щось інше. Підсунувся ближче до Карделя, який правою рукою обняв обрубок лівої. Еміль якусь мить повагався, потім простягнув руку й тицьнув Мікеля пальцем у бік. Кардель щось крізь сон

пробурчав і знову захропів. Вінге кілька разів його штурхонував, і лиш тоді велетенсь сів і ліниво роззирнувся.

— Жане-Мішелю, тобі теж не спиться?

Кардель щось буркнув у відповідь, позіхнув і почухав неголене підборіддя.

— Якщо й ти не спиш, може, трохи поговоримо?

— Про що?

Хрипкий голос Карделя видавав його втому.

— Про війну — якщо ти можеш про таке говорити. Чи про те, що ти робив до війни. Або після війни. Або про Ройтергольма й Армфельта. Про Стокгольм. Будь-що.

Кардель пильно глянув на товариша й уже не здавався сонним. Еміль згадав пропозицію, яку почув на Слоттсбакені, і подумав, що Мікель не сказав йому всієї правди, бо цей погляд кого хочеш наскрізь бачить. Але Кардель знизав плечима, сів зручніше, й потекла розмова, яка тривала доти, доки на сході не з'явилися перші промені сонця. Мікель знову глянув на Вінге тим самим поглядом. Еміль кивнув, Кардель ліг на своє місце й заснув.

Прокинувся він лише тоді, коли ранкове сонце вже почало припікати. Струснувся всім своїм великим тілом, ніби пес після дощу, протер очі. Вінге досі сидів, спершись спиною на мішок пшениці. Блідий, очі напівзаплющені. Кардель узяв пляшку з водою, прополоскав рота, налив трохи води на руку й сполоснув обличчя.

— Доброго ранку, Жане-Мішелю.

— Ти хоч трохи поспав?

Вінге мотнув головою.

— А ти?

— Я звик засинати будь-де. Але хоч ранок і мудріший за вечір, я за ці кілька годин мудрішим не став.

Еміль Вінґе довго вагався, перш ніж щось сказати — не знав, як краще висловити те, що думалося.

— Я розмірковував про ті слова французького візника. *Le ton beau des vivants* можна перекласти як «прекрасна пісня живих», якщо я все правильно зрозумів. І пані Коллінґ сказала, що вони поїхали стокгольмською дорогою.

— Чим це нам допоможе?

— Як думаєш, вона добре розуміється на людях?

Кардель на мить замислився.

— Коли ми вперше зустрілися, вона сказала мені дещо таке, що переконало мене: вона розумніша за нас обох.

— Тоді вважаймо, що вдова не помилилася. Ерік Тре-Русур до того не показував схильності до насильства і такий вчинок у шлюбну ніч, м'яко кажучи, несподіваний. Досвідченого злочинця після такого, може, сумління і не мучило б. Але Ерік мав би відчувати глибоке каяття.

Кардель виявив, що несвідомо киває, бо напрямок Емілевих думок йому подобався.

— Так-так, кажи далі.

— Можливо, Ерік Тре-Русур подався до Стокгольму топити свою тугу у вині. Тоді візникові слова означають, що знайти його можна там, де натовп, розваги й питво, у Місті між мостами. Треба шукати молодого шляхтича, імовірно під чужим іменем. Можливо, при ньому буде французький слуга. Пані Коллінґ добре описала хлопчика: худорлявий, з тонкими руками й ногами, темноволосий, з привабливими рисами обличчя.

Кардель широко усміхнувся:

— Якщо він ховається у таких місцях — у нас непогані шанси. Навряд чи в місті є корчма, де я не почувався б як удома.

13.

У Місті між мостами нашим героям ніч замінила день. Щоранку Кардель падав на свій лежак, що аж дошки квилили. Еміль Вінге ішов до своєї кімнати, яку досі винаймав, щасливий, що коли знову прокинеться від кошмару, то буде світло. Коли ж спадали сутінки й на вулицях засвічували ліхтарі, для них знову починалася робота. Скрізь шукали Еріка Тре-Русура — вздовж вулиць, від корчми до корчми, біля дверей яких перші відвідувачі збиралися вже після обіду. Шукали до самого ранку, коли шум у пивницях помалу стихав і пияки, підтримуючи один одного, розбрідалися хто куди. Кардель погрозами й підкупом залучає на допомогу безпритульних дітей, і ті ширять поголос вулицями, додаючи деталі, які їхня фантазія домальовує. Шукають вбивцю жінок з ангельським обличчям. Дивлячись на нього, ніколи не скажеш, що згубник. Видає його тільки безмежна туга в очах. Молодесенький, ще навіть не справжній мужчина. П'є по-чорному, щоб забути вчинені злочини.

Цьому опису багато хто відповідає. Трактирів у місті — не злічити, і всі повнісінькі, спрагли випивки в черги вишиковуються перед дверима, чекаючи, поки їх відчинять. Кожен сотий відвідувач на вигляд міг би бути шляхтичем-утікачем, другим сином, якого зреклися, небажаним байстрюком, що марно намагався домогтися визнання свого походження, розтринькав усі гроші, а розуму так і не набрався. Хтось сором'язливий і переляканий, інший різкий і дратівливий, без міри п'ють разом із шахраями, що видурять і останню монету, яка залишалася. Кожен з них грав головну роль у власній трагедії, але жоден не ніс на душі вбивство молодої дружини, і ніхто з них не був Еріком Тре-Русуром. Кардель і Вінге шукали його між багатих та бідних: чекали на площі перед Біржею, поки затихала музика балу й потік людей спускався сходами, розпитували і графів, і лакеїв. Літо збігало. Кожен день ставав коротший за попередній, а ночі все довші. Уже й серпень закінчився, і всі, хто вважав вересень літнім місяцем, ще раз могли переконатися, як помилялися. Вітер з Солоного озера дедалі холоднішав. Нагріті за день міські стіни ввечері швидко

холонули, і вже не походиш усю ніч у самій сорочці похмурими вулицями, де ще недавно було так задушливо. Осінь хапає все живе у свої холодні руки, літня спека швидко забувається. Вісники зими попереджають про наближення тяжкої пори. Минула зима була страшна. А як ця буде ще гірша? Усі пам'ятали, скільки торік було трупів, і переживали за тих, хто вижив.

Червоні сльози крапали з лип на цвинтарі церкви Святої Марії того дня, коли Еміль Вінге вирішив уперше відвідати могилу свого брата. Ранок був похмурий і холодний. Еміль пішов сам — хай Кардель відпочине, перш ніж трактири відчиняться і їхня робота знову почнеться.

Прихід нового дня витискає вологу з землі. Туман спускається на Седермальм і сивою завісою відділяє Еміля від вранішнього міста. Тут лише він і могила. Кілька ліктів землі відділяє його від світу мертвих. Сесілів надгробок пронизливо простий. Ім'я і роки. Сесіл Вінге, 1764–1793. Для Сесіла час зупинився. Іще трохи більше року — й Еміль стане старший за свого старшого брата. Ця думка раптом здалася такою абсурдною, що він ледве стримався, щоб не засміятися. Натомість за спиною почув якийсь інший звук. Він був тут не сам. Різко обернувся.

— Емілю.

Цього обличчя він не бачив багато років, але, здається, і для нього час теж зупинився. Сестра була саме така, якою він її запам'ятав. Вродлива, з блідою, майже білою шкірою. Стояла так близько, що могла торкнутися його рукою, якби захотіла. Він забув, як тихо вона вміла ходити. Їй ніколи не набридали такі ігри в дитинстві. Щойно він звертав свою увагу на щось, вона нечутно підкрадалася, затуляла холодними долонями йому очі й дзвінко сміялася у вухо.

— Гедвіг. Ти зовсім не змінилася.

— Якби ти знав, як я хотіла б сказати про тебе те саме, брате.

Еміль пирхнув:

— Так, дивно: трупи тварин кладуть у склянки й заливають спиртом, щоб вберегти від руйнівної дії часу, але якщо ту саму рідину заливати в людину — діє зовсім навпаки. Але така була ціна одужання від моєї недуги, а ліки були значно кращі, ніж ті, що пропонувала мені ти.

— Не будемо сваритися — тепер, коли вже сама доля звела нас.

Мабуть, тисячний раз Еміль подумав, наскільки її вигляд не відповідає характеру. Вона досі гарна й струнка. Обличчя ніби вирізьбив майстерний скульптор, щоб прославити у віках досконалу красу. Пам'ятав він десятки юнаків, які опускалися на коліна перед цією красою, і всі без винятку мусили встати й повертатися додому з розбитими серцями. Його це не дивувало. Хто міг бути достойним її? Вона за мить розв'язувала задачі, над якими він і Сесіл билися годинами. Брати були рівними суперниками й добрими друзями, а вона була старша й просто видатна. Їй не годилося мірятися силами з ними, але якби який з братів і зважився кинути їй виклик — швидко зрозумів би, що не варто було.

Вона перша покинула батьківський дім. Еміль пам'ятав, як щосили притискався вухом до дверей, дослухаючись до її сварки з батьком, але чув дуже мало. А потім лише за те, що ненароком вимовив її ім'я, можна було скуштувати різок.

Гедвіг Вінге провела по надгробку ніби вирізаними з алебастру пальцями.

— Коли ти востаннє його бачив, Емілю?

— Сесіл приїжджав до мене в Уппсалу, питав, чому я досі в студентській кімнаті й не склав жодного іспиту. Спершу я його навіть не впізнав, не хотів пускати. Підпер двері скринєю, а потім ледве зміг її відсунути. Я сказав, що батько припустився помилки, коли заповів мені утримання на кожен рік навчання в університеті. Ми посварилися. Я накричав на нього.

— Ви з Сесілом завжди були такі близькі...

Дитячий спогад озвався різким болем десь у боку. Коли вони були ще дітьми, їх частенько відсилали спати без вечері — як покарання за порушення якогось із численних домашніх правил. І у своїй дитячій спальні, лежачи в ліжечках, вони шукали втіхи одне в одному, тримаючись за руки, аж поки заснуть. Еміль лежав посередині й засинав останнім, випускаючи спершу одну руку, потім другу.

— Ви обоє мене покинули, але після його від'їзду стало зовсім погано. Довгих два роки я залишався сам, змушений коритися батькові й грати в його кляту гру в лабіринт. Хоч як я старався, хоч як швидко добігав до центру лабіринту — це ніколи не було достатньо добре для нашого тата. І не дивно: спершу він отримав тебе, потім Сесіла, а потім прийшов найменший — у всіх значеннях цього слова: суцільне розчарування, той, хто й нігтя не вартий старшого брата й старшої сестри. Знаєш, коли я тільки приїхав до Уппсали, хоч куди прийшов би — скрізь мусив вислуховувати про Сесіла та його неймовірні успіхи. Наприклад, мені розповідали, як Сесіл Вінге виконав усі завдання на іспиті менш ніж за п'ятнадцять хвилин, або як професори помилялися, читаючи щось латиною, а Сесіл їх виправляв просто з пам'яті.

— І як ви тоді розійшлися?

— Він сказав, що попросив руки однієї панни й скоро одружиться. Питав, що зі мною не так. Питав, чи я пиячу. Я сказав, що ні,— і в той час це була правда. Зрештою він здався і дав мені спокій, але попередив: якщо йому не вдасться наставити мене на праведний шлях, то за мене візьмешся ти і методи будуть гірші. Я лише посміявся.

Гедвіг подивилася убік, щоб він не помітив докору в її погляді.

— Що ти робиш у Стокгольмі, Емілю?

Лють його закінчилася так само раптово, як і налетіла. Зітхнув, опустив плечі, заплющив очі й провів пальцями крізь волосся.

— Допомагаю поліційному управлінню з однією справою.

— Як виходить?

Його мовчання стало красномовною відповіддю.

— Чи можу я допомогти?

Еміль подивився Гедвіг просто в очі, щоб зрозуміти, чи вона це сказала серйозно. На своє здивування, у погляді її побачив те, чого аж ніяк не чекав: каяття. Але у відповідь гірко просичав:

— Ти допоможеш мені? Я добре пам'ятаю, яка з себе твоя допомога. Коли я тебе бачив востаннє, ти кинула мене до божевільні. Ти й твої найняті лакеї. Я кричав твоє ім'я крізь ґрати й шибки, а ти просто відвернулася, щоб не дивитися на мене. Ти знов мене покинула, Гедвіг. Ти знаєш, як нещасні бранці називають такі місця, сестро?

Еміль різко повернувся. На прощання вона майже прошепотіла:

— У неділю я ходжу в церкву на Ріддаргольмені. Якщо передумаєш — там мене завжди зможеш знайти, брате.

Еміль злісно махнув на те рукою, ніби намагався відігнати муху, що набридливо дзижчала над вухом. Ледь не врізався у дзвонаря біля цвинтарної огорожі й не звернув уваги на збентежений вираз обличчя, з яким той дивився на Еміля.

14.

Тіні проганяють з вікна промені післяполуденного сонця, і в кімнаті на вулиці Гостренд стає дедалі холодніше. За тіннями на стелі Кардель вгадує, котра година може бути. Невдовзі його здогади підтверджує дзвін на церкві Святої Ґертруди. Він проспав майже до вечора. Крізь щілини в підлозі продимає холодне повітря. Час зустрітися з Вінґе й знову починати свою безнадійну роботу. Щовечора вони розширювали коло пошуку. Цього вечора планували піти вздовж каналу Реннілен до озера Трескет і далі, до Клари, через бідні квартали, куди жодна порядна людина з власної волі й кроку не ступить. Невдовзі на сходах почулися кроки — ішов Еміль Вінґе. Уже з кроків Кардель зрозумів, що щось сталося. Еміль Вінґе рухався інакше, ніж протягом усього цього безуспішного літа. Зазвичай він рухався повільно й стримано, і пожвавитися його міг змусити хіба переляк, коли йому здавалося, що в тіні щось побачив. Еміль став на порозі захеканий і почервонілий від швидкого підйому та хвилювання.

— Я дещо згадав і зрозумів те, що вже давно мав зрозуміти!

— Що саме?

— Француз-візник! Що, як він сказав не *le ton beau des vivants*, а *le tombeau des vivants*? Пані Коллінґ не помилилася, бо звучить майже однаково, особливо для того, хто не знає французької. Але якби я зрозумів зразу — заощадили б багато часу!

Кардель розвів руками, ніби на мить забувши про своє каліцтво.

— Слухай, висловлюйся так, щоб і мені дійшло.

— Я думаю, що Ерік Тре-Русур у Данвікені.

— У божевільні?

— Так. Або в лікарні. Вони там поряд.

— І як ти про це дізнався?

— Ті слова — не про прекрасну пісню живих. Le tombeau des vivants можна перекласти так, як називають місця на зразок Данвікена.

— І як?

— Могила живих.

Пішли пішки через Червону греблю, яку вже почали готувати до зими, повз кузню на Залізній площі, далі вздовж пристані. Під стіною скидані на купу дошки й баласт. Якийсь моряк розпалив багаття й варив щось у казані. Інші вишикувалися в чергу перед напіврозваленою яткою, у якій спритний корчмар вже подавав напої, розраховуючи, що спрагли моряки не схочуть пертися хтозна-куди. Посередині сходів, що вели на вершину пагорба, зупинилися на дерев'яній платформі передихнути. На Солоному озері суден майже немає. Поганий час для торгівлі. Дехто з торговців ще плыв з товаром до Стокгольму, а ті, що припливали, швидко розуміли, що їхні товари тут оголошено поза законом.

Піднявшись на Стігберг, Вінге з Карделем побачили далеко внизу міські верфі, де снували робітники, схожі на мурашок. Виступ суші внизу звужувався і сповзав у воду. На митному посту Кардель показав документи й повідомив, що вони скоро повернуться. Уздовж вузького потічка пішли на північ і невдовзі дійшли до лікарні.

У дворі тремтіли від вітру напівголі липи. Вітер з Солоного озера зривав листя й кидав у потічок, що тягнувся до лікарняної огорожі від озера Гаммарбі. Вінге й Кардель пішли через занедбане подвір'я. Потічок зник у ямі під муром. Постукали у двері — відчинила жінка. Кивнула, почувши ім'я, жестом запросила зайти.

Усю центральну частину будівлі займала каплиця. Сходи обабіч вели на верхні поверхи. Слідчі пішли за жінкою на другий поверх, уздовж відчинених дверей кімнат, у яких ліжка з хворими стояли так близько,

що ті легко могли дістати один одного. Жінка привела їх в один з бічних коридорів, відчинила двері й пробурмотіла:

— Ерік Тре-Русур.

Хлопець сидів на ліжку, склавши руки на колінах, саме такий, як його описувала Маргарета Коллінг, тільки зі слідами пережитого горя на обличчі. Симпатичне обличчя досі більше дитяче, ніж чоловіче, але бліде й змучене, тіло худе й знесилене, немите волосся звисає пасмами. Ніякої реакції на них. Еміль Вінге звернувся до нього:

— Ерік Тре-Русур?

Хлопець так само тупо дивився перед собою. Він наче спробував повернути голову до них, але нічого з того не вийшло.

— Я Жан-Мішель Кардель з поліційного управління,— відрекомендувався Мікель.— А це Еміль Вінге. Ми хотіли б дещо спитати про Ліннею Шарлотту Коллінг.

Ерікове обличчя скривилося, ніби його хтось ударив. Глухим голосом ледве вимовив, наче язик його прилип до піднебіння:

— Я її убив.

Кардель підійшов ближче й, не приховуючи люті, спитав:

— Чому, заради Бога?

Ерік здивовано подивився на свої коліна й сильно мотнув головою.

— Не знаю.

Кілька секунд дивився на свої долоні, потім щосили замружився і показав руки відвідувачам:

— Ось, дивіться!

Руки тремтіли. Ніяких плям на них не було.

Годину гості розпитували пацієнта, але нічого до пуття не дізналися. Час від часу здавалося, що Ерік відповідав на якісь зовсім інші запитання. На деякі взагалі не відповідав, поринувши у свої думки, і було схоже, що відвідувачів узагалі не бачить і не чує. Коли знову повертався до цього світу — уже не розумів, з ким розмовляє, і тоді мусили заново відрекомендуватися і заново розпитувати, і все починалося знову. Зрештою Карделю увірвався терпець, він вийшов з кімнати, дорогою грюкнувши протезом у двері й лаючись так, що повітря навколо нього ніби почорніло. Вінге ще трохи побув у кімнаті Еріка, доки і йому набридло повторювати те саме. Вийшов до Карделя — той у коридорі вперся у стіну й намагався заспокоїтися. В одному з приміщень знайшли жінку, яка пустила їх досередини. Вінге відвів її убік.

— Він завжди такий?

Та знизала плечима:

— Я бачу його, тільки коли приношу їсти, але він ніколи не поведився інакше.

— Даєте йому щось, крім їжі й питва?

Кивнула:

— Так. Ми добре про нього дбаємо. Даємо ліки — так часто, як маємо можливість.

— Можу я глянути на ліки?

Жінка повела їх до комори, важкі двері відімкнула ключем, що висів у неї на мотузку на шиї. Пальцем поводила вздовж полиць і зупинилася біля однієї пляшечки, на якій було написано ім'я Тре-Русура й доза. Еміль Вінге вийняв корок, понюхав вміст пляшечки, обережно вмочив палець і лизнув. Кивнув Карделю. Той добре зрозумів жест товариша й схопив жінку за лікоть:

— Слухайте мене уважно. Еріку Тре-Русуру більше не давайте нічого з цього, тільки їжу й воду. Жодної краплі нічого іншого. Наказую від імені поліційного управління. Ми повернемося...

Глянув на Вінґе — той показав два пальці.

— Повернемося післязавтра. До того часу Ерік Тре-Русур вже має відійти і зможе з нами поговорити. Якщо ні — ми знатимемо, що ви порушили наше розпорядження. У такому разі всі винні відповідатимуть перед законом.

Коли вийшли надвір, Кардель плюнув на стіну будівлі.

— Не віряться мені, що цей хлопчина вбивця.

Еміль Вінґе кивнув:

— І в мене таке ж відчуття. Але якби всіх убивць можна було безпомилково впізнати з першого погляду — світ напевно був би значно кращим місцем, ніж є.

— І що робитимемо?

— У пляшечці в них тебайка. Дія схожа на опій. Полегшує біль, але перетворює людину на рослину. Я вважаю, що лише через ці краплі він у такому стані. Сподіваюся, коли тебайка вийде, він зможе говорити.

— Добре, що ти розумієшся на таких штуках.

Вінґе ледве стримав дроз, згадавши вузьку камеру, шкіряні ремені, якими його прив'язували, щоб проти його волі пустити кров, і солодкуватий смак крапель, що їх крапали йому до рота. Це приниження він запам'ятав на все життя.

15

Кардель уже давно не мав вільного дня і тепер, коли він йому нарешті випав, не знав, що робити. Довго лежав у ліжку, слухаючи, як потріскують точильники в дерев'яній стіні. Зрештою блощиці й голод вигнали його з постелі. Налив води в миску, змочив обличчя і волосся. Після такої швидкої ранкової гігієни Мікель встромив протез у щілину між ліжком та стіною, вставив культю в заглибину й затягнув ремінці. Як завжди, шкіра аж запекла під ремінцями. Нічого, скоро мине. Натягнув куртку й спустився сходами.

Уночі дощик сполоснув місто, і світло далекого сонця, яке о цій порі вже майже не гріє, відбивалося на всіх мокрих поверхнях. Кардель мимоволі задивився на цю картину. Життя навчило його не вірити Місту між мостами, і якщо воно й дивувало іноді своєю красою, здивування швидко змінювалося упевненістю, що це лише приманка для дурненьких легковірів. А все одно на мить зупинився помилуватися веселкою над дахами. Куди ж піти? Кинув до рота дрібку тютюну, пожував. Коли тілом попливло приємне пощипування від запашного зілля, він уже знав, куди піти. Повернув праворуч і пішов брукованою вулицею у бік Слюссена.

«Мавпа» — корчма, але не з найгірших, тому власник не посоромився повісити над входом вивіску — на збитому з дошок щиті намалювали мавпу, не дуже гарно, але легко впізнається, а чого ще треба? Кардель не був тут уже рік. Після похорону Сесіла Вінге мав багато похмурих думок, та все ж його тішила думка, що Анна Стіна,

точніше, тепер Ловіса Ульріка, нововіднайдена дочка корчмаря, знайшла свою тиху гавань. Досі він не мав причини турбувати маленьку сім'ю своєю появою. Полічив на пальцях, скільки місяців минуло. Під час останньої зустрічі дівчина була вагітна. Звісно, вже давно народила. Ця думка його раптом дуже схвилювала. У Стокгольмі мало не половина немовлят прощаються зі світом, щойно

народившись. Життя крихке, ніхто не знає, що станеться далі. Кардель ніколи раніше не просив за себе ніякі вищі сили й тепер здивовано зрозумів, що з його вуст злетіло щось схоже на молитву.

Постукав у двері. Раз. Удруге. Нарешті хтось з того боку відсунув засувку й відчинив. Кардель не зміг згадати, чи бачив раніше це обличчя, але працівники в корчмах часто міняються. Зараз перед ним стояв худий чоловік з переляканим обличчям.

— Я хочу побачити господиню, Ловісу Ульріку Блікс.

Чоловік розтулив рота, наче хотів щось відповісти, але передумав. Широко відчинив двері й показав жестом, де можна почекати. Зала порожня — ранувато ще приймати відвідувачів. У каміні лише попіл. Коли був тут востаннє, побачив, що дівчина розумно витрачає гроші, які Кардель приніс як запізнілий весільний подарунок від нещасного Крістофера Блікса, її формального нареченого. Лавки й столи зі струганих дощок, підлога підметена й вимита з милом, стіни свіжо побілені. Але зараз усе мало такий вигляд, ніби голодний, ненажерливий Стокгольм знову повернувся сюди й усе проковтнув. Меблі брудні й побиті. Розкидана на підлозі солома увібрала розлиті напої і блювотиння, але тяжкий сморід з приміщення вже не вивітрювався. Вздовж стін валявся щурячий послід. Кардель відчув занепокоєння. Чи дівчина хоч жива після пологів?

У дальньому кутку зали сходами спустилася жінка, якої він раніше не бачив. Трохи схожа на Анну Стіну, але не вона. З неприхованим презирством глянула на нього.

— Якщо ви шукаєте Ловісу Ульріку — знайшли. Але я ніколи не була Блікс, як і та, кого ви шукаєте, ніколи не була Ловісою Ульрікою. Я повернула собі своє ім'я, а самозванку звідси вигнала. Якщо ви з її банди, то вам краще зникнути, поки я не послала слугу по поліцію.

Кардель закусив губу, згадавши, що мала пережити Анна Стіна у Прядильному домі на Лонгольмені. Якусь мить вагався, не знаючи, як краще розпитати про те, що його цікавило. Від люті затремтіла ліва

рука. Але, на своє здивування, несподівано тихо й ввічливо звернувся до жінки:

— Пані має пробачити мені помилку. Стільки роботи, що дуже легко переплутати імена. Я служу у сепарат-варті, як ви можете бачити з моєї форми. Дівця Анна Стіна розшукується за перелюб, а я тут просто роблю свою роботу, розпитую, чи не бачив її тут хтось.

Ловіса Ульріка пхикнула.

— Не дивно, що ви так погано працюєте, раз у вас ліва рука не знає, що робить права. Учора я вже говорила з одним із ваших, і моя відповідь відтоді не змінилася. Якщо вона не у в'язниці, значить, повернулася до стічної канави, з якої вилізла. Місто не таке велике, не розумію, чому так важко знайти звичайну дівулю.

Кому як не йому знати, наскільки вона близька до правди.

16.

Холодний дощ кропить Еміля Вінге й Мікеля Карделя. Уже знайомою дорогою вони знову йдуть до лікарні в Данвікені. Рвучкий вітер раз по раз підриває кожен клаптик тканини, який не тримає пасок, гудзик чи пряжка. Укочена возами колія на дорозі наповнюється брудною водою, і зрештою калюжі розповзаються так, що обминути їх уже не виходить. Певний час вони крокують врізнобій, намагаючись знайти хоч більш-менш сухі місця, але невдовзі черевики набирають води, й ось вони вже крокують у ногу навпростець. Кардель весь час зажурено мовчить, і скоро Еміль розуміє, що не лише погода й мокрі черевики засмучують товариша. Усе частіше Вінге крадькома на нього поглядає і щоразу бачить суворе, нахмурене задумане обличчя. Уже біля митного поста наважився спитати:

— Жане-Мішелю, що сталося? Наші справи непогані. Ерік Тре-Русур сьогодні буде при пам'яті без того зілля. Нарешті почуємо його розповідь.

Кардель різко зупинився, зняв капелюха й знервовано витер спітнілого лоба.

— Є одна дівчина... Ні, це не те, що можна подумати,— я вже застарий для неї і... багато іншого. Вона допомогла твоєму брату й мені розгадати частину загадки. Учора я хотів її провідати, але не зміг знайти. Коли бачив її востаннє, вона була при надії. До цієї пори мала б уже народити. Не знаю, куди вона зникла, але відчуваю щось недобре. Стокгольм — не найкраще місце для молодої матері з немовлям на руках.

Кардель повернувся спиною до вітру й вгледівся у будинки та ратушу, ніби те, що він шукав, легше було побачити здалеку. Повернувшись, побачив розчарований погляд Вінге, зібрався і струснув головою.

— Вибач. Це правда, моя кисла пика — погана нагорода за твою кмітливість. Наше слідство вперше має перед собою якесь світло, і лише завдяки тобі. Я часом поринаю у якісь сторонні думки, але це означає тільки те, що я повністю тобі довіряю.

Він рішуче пішов уперед, здоровою рукою поплескавши Еміля по плечу — доволі сильно, щоб того трохи відкинуло вбік. Еміль щосили старався не відставати.

— Я хотів би тобі допомогти. Опиши мені її, щоб я впізнав, якщо побачу.

Кардель змалював Анну Стіну так докладно, як тільки зміг.

У кімнаті Еріка Тре-Русура їх зустріло порожнє ліжко — навіть без матраца. Нічого з його речей не видно. Кардель і Вінге ошелешено зупинилися і роззирнулися. Мікель перший озвався:

— Хай йому, що тут сталося?

Вінге так і стояв непорушно в центрі кімнати, поки Кардель оглянув усі чотири кути, ніби хотів пересвідчитися, що пацієнт не ховається за стільцем чи столом. Їхнє здивування перервав стук у стінку з сусідньої кімнати.

Там зразу видно було, що в кімнаті вже не перший рік живе та сама людина. На ліжку в самій сорочці лежав незнайомий чоловік. Фіранки на вікні зсунуті. Коли очі звикли до напівсутінків, відвідувачі побачили, що набряклий живіт і ноги чоловіка прикриті простирадлом.

— Мене звати Йоакім Ерсон. Раніше я був торговцем, поки хвороба мене не здолала.

Кардель привітався кивком голови.

— Кардель. Вінге. Сподіваємося, що ви скоро одужаєте.

Ерсон поплескав себе по стегнах і гірко посміхнувся:

— Щодня з мене виціджують цілий глек рідини. І ліків від цього немає.

— Ми шукаємо Еріка Тре-Русура.

Торговець кивнув:

— Його тут більше немає.

— А де ж?

— Перевели в божевільню.

Кардель здивовано заревів:

— Якого дідька?

На обличчі Йоакіма з'явився вираз відчаю.

— Не бачили іншої ради. Хлопчина був геть не при тямі. Хоча він і від самого початку був тяжкий. Часом, коли з мене зливали воду, я міг ступити кілька кроків до його кімнати. Його розум майже завжди був затьмарений тими краплями, що йому давали, то він на мене уваги не звертав. Я мав говорити за двох, зате відчував, що не сам, що біля мене хтось є. А тепер...

— А що було?

— Хтось до нього приходив. Я чув голоси Еріка й ще двох. Коротко поговорили. Потім вони щось зробили — не знаю що. Були якісь дивні звуки, далі потягло смаженою свининою. Після цього Еріка залишили самого. Через кілька годин я зміг дотягти своє нещасне тіло до його кімнати. Він лежав на ліжку і...

Товсті губи чоловіка затремтіли, він мало не плакав.

— Я був уже тут, коли Еріка привезли. Думаю, вам зрозуміло, що мені вже недовго залишилося, але він був молодий, усе життя попереду. Я весь цей час надіявся, що хлопчина одужає. Нас небагато таких, хто

має шанси звідси вийти. Знав, що я тут і помру, але дожидав, що побачу, як він оживе.

Сльози потекли набряклыми щоками. Ерсон затулив обличчя краєм простирадла. Через тканину відвідувачі ледь розбирали, що старий казав.

— Йому щось зробили з головою. Заляпали підлогу. Пов'язка не могла зупинити кров, і вся подушка була червона. А Ерік... Від нього залишилася тільки порожня шкаралуща.

Божевільня стояла на горі над морем. Охоронець, який вів Карделя та Вінге коридорами під галас і лайку пацієнтів, час від часу поглядав через плече, ніби перепрошуючи.

— Забагато їх тут, дуже шумно. А як у когось напад, то вже всю палату охопить, і оком не змигнеш.

Пройшли сходами, через внутрішній двір, знову в будівлю, і нарешті проводир відчинив важкі дубові двері й жестом запросив у ще один коридор.

— Тут ми тримаємо нашого новачка.

Відчинив люк у дверях однієї з камер, скривився від смороду, який вдарив у носа. Махнув рукою — мовляв, подивіться самі. Відійшов у бік і став терти ячмінь на оці. Кардель кілька разів моргнув, щоб очі швидше звикли до темряви. Нарешті щось став бачити. Солома на підлозі, перевернутий горщик. Четверо чоловіків, голі або в лахмітті, зіщулилися, нажахані світлом, яке нічого хорошого ніколи не приносило. Мікель гучно вилаявся і відійшов, щоб і Вінге подивився. Дерев'яною рукою стукнув по замку.

— Відчиняйте, випустіть його. І дайте щось йому прикритися.

Четверо хворих завмерли під стіною, коли Кардель грізно став посеред кімнати. У камері холодно. Ерік Тре-Русур сидів на підлозі

з випростаними ногами. Не рухався, не реагував ні на світло, ні на відвідувачів, які намагалися його підняти. Здавалося, що ноги його не тримали. Безвільно дав повести себе до вікна. Вінге над вухом - говорив йому все, що спадало на думку, але на Еріка це не справляло аніякого враження. Еміль м'яко поклав руки йому на плечі й посадив на лавку під заґратованим вікном. Від хлопця смерділо навіть гірше, ніж від усієї камери. Сеча й кал стікали по ногах і збиралися під ним, поступово підсихали й подразнювали шкіру. Губи посиніли від холоду. З-під брудної пов'язки на голові досі сочилася кров.

Охоронець повернувся з великою полотняною сорочкою. Вінге обережно натягнув її на Еріка, зв'язав за спиною рукави і показав на пов'язку:

— Знаєте щось про його рану?

Чоловік замотав головою так, що полетіли воші.

— Ні, пане, його так привезли.

Вінге пальцями легенько обмацав череп, розв'язав край бинта й почав розмотувати. Ерік ніяк не реагував. На голові під пов'язкою волосся обрізане й виголене. Рана завбільшки як монета. Навколо неї розсілися воші — бенкетують. Круг рани чорною шкіркою запеклася кров. Вінге кілька хвилин оглядав рану, потім опустився на одне коліно перед Еріком і взяв його руками за щоки, щоб глянути в очі. Порожнеча. Набряк після операції навис над очима. Одне око постійно косить на ніс, здається, що не рухається. Губи обвисли, в роті збирається слина й стікає на підборіддя.

Кардель повернувся до охоронця.

— Помийте його і дайте окрему кімнату.

Той ще нічого не встиг відповісти, як Мікель випередив:

— Мене не хвилює, що у вас місця немає. Вигадайте щось, віддайте свою кімнату, якщо не маєте іншої. Від нього проблем не буде.

У такому стані його навіть замикати не треба.

Глянув на Вінге — той прошепотів:

— Порожня шкаралуца.

Навколо божевільні повіває вітерець. Коли йшли сюди, вітер дув їм в обличчя. Чомусь так само й зараз. Хвилі Солоного озера розбивалися об берег. Зазвичай, коли ввечері вітер повертає з міста в бік моря, Кардель ховається у корчму чи кімнату. Але зараз не звертає уваги на пориви, навіть задоволений, що одяг провітриться і, може, не тхнутиме лікарнею. На протилежному березі тіні Вальдемарсуддена й острова Блекгольмена розчиняються в суцільному мороці. А далі в затоці Місто між мостами чекає, коли засвітять вуличні ліхтарі. Запізніле суденце поспішає до пристані з надією причалити, поки ще геть не стемніло. Лише коли митний пост залишився позаду, на схилі Стігбергу, Кардель озвався:

— І що тепер?

Вінге здригнувся від несподіванки. Він і сам про це думав. Трохи помовчав і махнув головою.

— Дай мені трохи часу все обміркувати.

За Слюссеном кожен пішов своєю дорогою, Кардель — човгаючи важкими черевиками, Вінге — швидко перебираючи ногами й лякаючись кожної тіні.

17.

Сотні мартинів кружляють у бляклому небі, видивляючись будь-яку нагоду кинутися вниз до землі й схопити нерозважливо залишену без нагляду рибину чи вкрасти здобич свого брата. Торговки й рибалки зібралися з кошиками на мосту й площі, обклали ноги соломною, щоб хоч трохи захиститися від холоду, і так чекали люд, що невдовзі мав повалити з церкви на острові. Еміль Вінґе пройшов мостом і поспішив повз сірі надгробки, щоб вибрати місце, з якого добре видно двері церкви. На кладовищі він не сам. Голодранці усіх мастей, що встигли пробратися сюди, перш ніж міська сторожа стала на пости на мосту, тепер повилазили зі своїх сховків у надії, що багатіям слово Боже навіє хоч трохи милосердя. Усі репетирують найжалібніші вирази облич і поправляють одяг так, щоб якнайкраще показати свою бідність. Чекати довелося недовго — дзвони віддзвонили останні акорди за жителями парафії, котрі померли минулого тижня, усі мовили «Амінь», двері відчинилися, і вірні почали виходити надвір.

Еміль витягнув шию, щоб краще бачити й краще видно було його. Перед церквою не було ганку, на якому людей, що виходили з церкви, було б видно, мов на сцені. Але навіть так він її не проґавив, та й вона побачила його зразу, щойно вийшла. Еміль не помітив, чи був хтось із нею. У кожному разі, вона відійшла в бік і тепер чекала, поки натовп пройде і можна буде безперешкодно наблизитися до нього.

Одягнена в темну сукню, з чорною хусткою на голові, вона дуже відрізнялася від багатьох містян, які старалися одягти щонайяскравіше вбрання, демонструючи своє багатство. Звіддалік кивнула, не питаючи, навіщо прийшов, і пішла з ним до мосту вздовж вулиці Ріддарегатан.

На вулиці за мостом під корчмою вже вишикувалася чимала черга тих, чиєї спраги не втамувало вино для причастя.

В аркаді під колонами він знайшов кам'яну лаву, запропонував їй сісти. Різкий вітер з північного сходу приніс гострий запах кінських

стаєнь з острова.

— Я прийшов не задля себе.

Від неї не пролунало жодного запитання, але він усе одно відповів на одне:

— Про допомогу мене попросив чоловік, якого дуже цінував наш брат — Жан-Мішель Кардель. Хороша людина, хай на перший погляд таким і не здається. Війна його пережувала й виплюнула без руки. Але він має добрі наміри. І я прошу твоєї допомоги задля нього, бо він заслуговує більше, ніж я сам можу йому запропонувати.

Вона лише кивнула й спитала:

— Розкажеш мені всю історію з початку?

Не перебиваючи, прослухала все від початку до кінця, взяла з коробочки понюшку тютюну, нюхнула й чхнула в хустинку.

— Що ж, братику, я бачу тут дві можливості. Перша — Ерік Тре-Русур сам від початку до кінця коваль свого нещастя. З причин, яких ми ніколи не дізнаємося, убив свою молоду дружину й з чиєюсь поміччю влаштував собі покарання, якого, як вважав, заслуговував.

— А друга можливість?

— Змова, звичайно.

— І як дізнатися, якщо це змова?

Вона підвелася і стала ходити перед лавою, заклавши руки за спину — так само, як у дитинстві, коли здавалася на його благання і погоджувалася допомогти в розв'язанні батькових задач.

— Ви поки що не розглядали мотиву, який мені спадає на думку першим,— грошей. Ерік Тре-Русур був другим сином, але успадкував усе батькове майно. Хто зараз розпоряджається його грішми, коли він

не може? Найчастіше трагедії стаються з волі тих, хто на них може заробити.

— З чого ж мені почати?

— З управителя Тре-Русура, того Свеннінга. Я не бачу причин приписувати йому злі наміри, але треба перевірити, як йому сплачують платню. Який був підпис на договорі, що він вам показав?

— Та просто нерозбірлива пляма.

— Лише один підпис, інших не було?

Еміль мотнув головою, Гедвіг на те кисло посміхнулася.

— Значить, документ підписаний без свідків. Я на твоєму місці потягла б за цю нитку й подивилася, що витягнеться з клубка. Не впадайте у відчай, поки цього не перевірите. Пиши тому Свеннінгу й вимагай, щоб прислав вам поштою договір.

Вони ще трохи обговорили формулювання листа, дійшли до найкращого тексту, після чого Гедвіг, що весь цей час ходила туди-сюди, зупинилася.

— Для тебе це важливо, Емілю?

— Так.

— Я розумію, що тобі хочеться піти шляхом Сесіла. Ти маєш свої причини дошукуватися правди в цій справі, але не будь наївним і не думай, що інші не мають своїх причин.

— Ти про що?

— Кардель.

Переступила з ноги на ногу, готуючись до монологу.

— Ти кажеш, що війна його перемолола. Думаю, наш любий брат справді повернув йому власну гідність — принаймні на певний час. А потім цей Кардель знайшов тебе. Ніхто не скаже, що ви не схожі, ти й Сесіл. Припускаю, що він таким чином прагне знову пережити те, що відчував недавно. І не забувай, що він відданий не тобі, а тому, кого з нами вже немає. Це може бути небезпечно. Ним керує серце, тому дії його важко передбачити. Стережися.

Сіла зовсім близько до нього — може, навіть надто близько.

— Ти йому скажеш про мене? Що він дістає допомогу не лише від тебе.

І не дочекавшись братової відповіді:

— Я перед тобою завинила, Емілю, і ніколи цього не спокутую. Якщо тобі так важливо, щоб він тебе цінував,— можеш нічого про мене не казати, я не проти.

До Емілія раптом повернулося знайоме з дитинства відчуття, що він говорить з кимось, хто знає його так само добре, як він сам себе знає, від кого немає сенсу щось приховувати. Гедвіг перша підвелася, стала між колонами й подивилася вниз на течію. Змінила тему:

— Емілю... Як ти впізнав свою хворобу, коли вона тільки з'явилася?

Він відвернувся і заплющив очі. Як же швидко охоплюють усі ці спогади...

— Я бачив те, чого не існує.

— Що ти маєш на увазі?

— Яюсь я прокинувся від того, що на мене хтось дивився. Поряд на ліжку сидів батько, геть сірий на лиці. На колінах тримав папери... усі ті листи, які мої професори слали йому — зі скаргами, докорами й попередженнями. Був розлючений, думаю, якби мав силу, то відлупцював би мене так, як ніколи в житті. Хотів знати, що я можу

сказати на свій захист, чому я не старався, як посмів занепасти всі вкладені в мене зусилля. Кидав мені в обличчя успіхи Сесіла, які мали довести, що його методи виховання плідні, бо ж ось приклад! Я не міг нічого йому пояснити, а він ставав дедалі лютіший, тому я розплакався і натягнув ковдру на голову. І сидів так, аж поки він стомився.

— А потім?

— А потім згадав, що батько помер ще кілька тижнів тому, хай я і не встиг на похорон.

Вона сіла на лаву, мовчки дивлячись додолу. Еміль теж мовчав, тож вона озвалася:

— А далі що? Ставало гірше?

Еміль посміхнувся.

— Ти подумаєш, що я жартую, але я таки розкажу, хоч і ризикую нарватися на кпини. Сесіл мені якось на іменини подарував книжку — було мені років сім, може, вісім. Плутарх, легенда про Тесея, як він пішов у Дедалів лабіринт і зустрів Мінотавра. Сесіл так хотів пожартувати, натякаючи на батькову гру в лабіринт. Але я ще був замалий, щоб зрозуміти, в чому суть. Навіть не знаю, скільки разів я прокидався в холодному поту, бо мені снівся Мінотавр, неблаганний людожер з головою бика на людських плечах. Після зустрічей з батьком я чув його кроки, важкі кроки Мінотавра по той бік стіни, яка так само могла бути стіною лабіринту в Кнососі. І щоразу кроки чулися ближче.

— Ти ж не віриш у легенди?

Еміль скривився:

— Ні, Гедвіг. Не вдень. Удень я думаю, що моя хвороба набувала подоби того, чого я більше за все боявся в дитинстві, відкопавши його у моїх споминах. Але вночі, коли я сам і ніхто не може мені допомогти, багато разів я чув важкі кроки звіра. Вони наближалися, і все навколо

двигтіло від них. Якби ти спитала в таку мить — я відповів би інакше...

— І ти досі їх чуєш?

— Так. Іноді.

Цікаво, чи зрозуміла вона з виразу його обличчя, наскільки він применшив? Бо часом він їх чує сильніше, часом слабше, але чує. Чує завжди.

Якщо сестра й зрозуміла, що він прибрехав, то не показала цього.

— Маячня,— вів далі Еміль,— так лікарі назвали мою хворобу. Видіння. І з часом ставало гірше. Вони, звісно, таке бачили не вперше: нездатність відрізнити реальність від видінь, упевненість, що за тобою хтось стежить. Але хоч скільки разів вони таке бачили, у кожного пацієнта хвороба розвивається по-своєму. І жоден не одужав. Вийшовши з лікарні, я сам почав шукати способи полегшити страждання. Виявилось, що тільки пияцтво й давало мені можливість трохи перепочити.

Еміль відчув її тепло на своєму плечі. Не міг би й згадати, коли вона востаннє його торкалася. Голос тихий і заспокійливий — так вона його колись у дитинстві питала, які страхи йому наснилися:

— Якщо тобі знову знадобиться моя порада, залиш мені записку на перетині Вестерлонгтан і Скреддергренд, у розі собору. Я проходжу там щодня.

Погладила його по щоці.

— Тесеї переміг Мінотавра. А потім нитка Аріадни показала йому вихід з лабіринту. Можливо, ти мусиш зустрітися зі своїм страхом, щоб його здолати.

— Хто зараз вірить у легенди...

18.

До самого вечора Кардель ходив містом. З десяток разів йому здавалося, що ось він її побачив. Часом наздоганяв якусь дівчину, у якої з-під хустки вибивалося таке ж пасмо, як у Анни Стіни, клав руку на плече й різко розвертав, але вже наступної миті мусив перепошувати — не вона. Бачив її скрізь, але все не вона.

Спадає ніч. Між будинками лине сморід від олійних ліхтарів. Смердить так сильно, що люди жартують: мовляв, у лабіринті міських вулиць знайти дорогу легше за запахом, ідучи від одного світильника до іншого, ніж орієнтуватися на їхнє тьмяне світло. Карделеві не треба ні того, ні того — він знає кожну вулицю, кожен провулок у місті, не заблукає ні вдень, ні вночі. За кожними дверима галас і дзенькання пляшок. Тільки-но заходить новий відвідувач, чується крик десятків горлянок, щоб зачиняв швидше двері й не випускав тепло. З Карделя глузують скрізь, хоч куди зайде:

— Недавно шукав жінковбивцю, тепер повію-втікачку. Що ж буде завтра?

Але навіть добрі знайомі, з ким не доводиться зразу шкодувати про кожне сказане слово, нічого про неї не знають.

Вряди-годи Кардель прокидається рано-вранці, у час, коли на війні сурмили підйом. Зазвичай повертається на другий бік і знову засинає. Але сьогодні встав, потягнувся і почав збиратися. Нагострив бритву, з тяжким трудом поголився. Він рідко так ретельно голився, бо ж на те треба часу: на бороді й щоках багато зморщок, виямків і горбочків, за якими постійно ховаються від леза куцики щетини. Вода холодна, мило погано піниться, та й бритва могла б бути гостріша, але врешті-решт він побачив у дзеркалі абсолютно гладенькі щоки. З ящика під ліжком вийняв свою форму, зі штанами й портупеями, щіткою струсив з куртки міль. Вбрався, зійшов сходами донизу й вийшов на вулицю. Налетів на прибиральників, які вивозили на тачці діжки з фекаліями.

Відскочив, щоб не заляпало, під голосні насмішки лайновозів.
Перейшов через Полгемський шлюз і вулицею Горнстатан подався до
Анстарієбергет.

Перетнув міст і зразу, ще навіть не бачачи стін, відчув, що Прядильний
дім близько,— за густим гнилим запахом, що висів над безплідним
Лонгольменом. Він не дуже часто приходив сюди, хоч це й центральне
місце сепарат-варті, куди з усіх кінців міста приводять засуджених
жінок. Кіптява й бруд на шибках залізними ґратами захищені від води
й ганчірок, але навіть звідси можна почути торохтіння прялок
у великих залах і зітхання пряль. Їм судилося тяжко працювати, аж
поки життя не покине більшість із них.

Мікель струснув головою, щоб відігнати похмурі думки,
й відрекомендувався на воротах:

— Кардель, номер двадцять чотири. Я шукаю головного наглядача.

Вартовий на вході пильно подивився на нього.

— Гюбінетт застудився. Можу покликати Петтерссона — може,
прийде, якщо пощастить. Або радше не пощастить...

Кардель не часто зустрічав людей, що могли суперничати з ним
у габаритах, але Петтер Петтерссон — віл, а не людина, височезний
і широчезний. Формену куртку головного наглядача розшили
добрячою смугою синьої тканини, трохи іншого відтінку, але шви все
одно мало не розходяться від кожного руху. Від нього тхне перегаром
від учорашньої п'ятики. Червоні запалені очі підозріло дивляться на
Карделя, поки той пояснює, чого прийшов. Петтерссон відхилився
назад і голосно повторив:

— Він цікавиться, чи є тут Анна Стіна Кнапп, щоб викреслити її зі
списку розшуку.

Петтерссон зубами витягнув корок з пляшки, виплюнув його додола
й кілька разів ковтнув з шийки. Підняв брову й простягнув пляшку
Карделю. Той помахом голови відмовився.

— Це ім'я я добре запам'ятав.— Головний наглядач схилився над столом, що відділяв його від візитера.— І вже чув раніше ім'я Кардель.

Спорожнив до дна пляшку й повернувся до розмови:

— Кажуть, що Кардель — не один з нас. Що роботу пальта він вважає негідною, хоча платню отримує радо. І от мені цікаво: з якого дива пан Кардель так нарядився і прийшов сюди спитати про втікачку, ім'я якої, як мені здавалося, ніхто не пам'ятає, окрім мене?

Петтерссон підняв ручище й жестом зупинив Карделя, який збирався щось відповісти. Очевидно було, що його розкрили. Наївно було сподіватися, що всі пальти ідіоти. Тепер залишається нарікати на свою дурість.

— Те, що ти, Карделю, мені тут розкажуєш — дурня повна. Управа знає, що Анна Стіна Кнапп оголошена мертвою. І те, що останки, знайдені торік у нашому підвалі, явно належать іншій бранці, більше нікого не хвилює. На папері все сходиться. Але я знаю, що до чого, як і ти, бачу. Ні, Карделю, тут точно якийсь особистий інтерес. От тільки який саме — я можу лише здогадуватися.

Петтерссон примружив очі й пильно вдивлявся в Карделя, ніби якийсь суворий слідчий.

— Вибач, що я так багато вголос розмірковую, — голова в мене туго думає з похмілля. Коли минулого разу Кнапп сюди потрапила, ти не мав підстав приходити сюди про неї розпитувати. А це означає, що ти її зустрів уже після того, як вона втекла. І де ж? Десь у місті? Напевно, коли розсувала ноги десь у підворотті. Може, ти був одним з її клієнтів і скучив?

Якийсь дивний мрійливий вираз з'явився на обличчі Петтерссона.

— Щось у ній є, у цій Анні Стіні, еге ж? Щось особливе...

Кардель відчув, що зашарівся. У ньому закипав гнів, але що він міг зробити? Лише сидіти мовчки, поки Петтерссон глузливо посміхався

від вуха до вуха.

— Я вже й втратив надію колись її побачити. Думав, що вона покинула столицю і знайшла собі прихисток десь далеко звідси. Аж тут прийшов ти й знову пробудив у мені давні мрії. Дякую тобі, Карделю! Тепер вона знову ніби стоїть переді мною і тремтить від страху, дивлячись на Майстра Еріка, як і годиться. Тепер я знову поновлю її пошуки. Якщо вона десь у місті чи в передмістях — скоро ми нападємо на слід. Знайдеш її перший — можеш навіть з нею розважитися перед тим, як приведеш сюди. Думаю, що і якусь скромну винагороду для тебе організуємо.

Петтерссон підняв одну сідницю і гучно перднув, задоволено видихнувши.

— А зараз, будь такий ласкавий, іди до чорта, Карделю. Тут ти нічого не дізнаєшся.

Кардель не мав іншої ради, як зробити, що йому сказали. Під смішки вартових Мікель понуро побрів геть. Ішов повз занедбані будиночки парафії Святої Марії і думав, що все й так було погано, а він зробив ще гірше. Він мусить її знайти, і якомога швидше. Усе інше може почекати.

19.

Адреса, яку Свеннінг написав у своєму листі, привела Еміля Вінге на вулицю, що спускалася до Корабельної набережної. Піднявся на ганок з двома сходинками, постукав у двері. Якийсь чоловік відчинив і запросив у невеликий, але охайний кабінет. У грубі затишно потріскували дрова. Чоловік знову сів у крісло за столом. Його звали Палліндер, і він геть лисий. На спинці крісла висить перука з овечої шкури. На столі, крім чорнильниці й іншого письмового приладдя, графин і два келихи з монограмами. Чоловік доволі гладкий — мабуть, здебільшого сидить за столом і мало рухається. Обличчя рум'яне, навіть червоне. На носі — окуляри для читання. З легкою усмішкою поглянув на гостя поверх окулярів.

— Отже, пан Вінге.

Еміль стрепенувся, зрозумівши, що чоловік знає його ім'я.

— Ви на мене чекали?

— Звичайно. Думаю, листи від пана Свеннінга ми одержали одночасно. Хоча в мене залишилося враження, що варто чекати двох відвідувачів.

Вінге вчора двічі приходив до Карделя, але на стук ніхто не відчинив.

— Мій колега зайнятий іншими справами.

— Неважливо. Перейдімо до справи. Свеннінг вам уже достатньо розповів, і немає сенсу мені заперечувати, що я плачу йому платню за завданням іншої особи. Як ви розумієте, для мене на першому місці інтереси мого клієнта, тому я не можу відкрити вам його імені й місця проживання.

— Ви бачили документ, що уповноважує мене на одержання потрібних відомостей.

Вінґе вилаяв сам себе, що не може сказати жодного речення, не затинаячись, як студент на іспиті з дисципліни, якої не вчив. Кожне його невпевнене слово — ніби вітер у вітрила самовладання Палліндера.

— Бачив, але це якийсь зовсім незнайомий мені документ. І як я помітив, там немає вашого імені.

— Я маю дозвіл пана Карделя виступати від його імені й від імені поліційного управління.

— Управління ніколи не зазіхало на моє право зберігати приватність клієнтів. Я теж маю контакти в поліції і волів би спершу перевірити ваші повноваження, перш ніж ми продовжимо цю розмову.

Вінґе кілька секунд посидів мовчки, потім закинув ногу на ногу, марно шукаючи слів, які допомогли б достукатися до повіреного. Безнадія тяжким гнітом лягла на його шию і плечі, змушуючи схилити голову. Палліндер терпляче чекав, дивлячись на гостя поверх окулярів. Вінґе вже зібрався встати й піти. Кинув погляд на власника кабінету, як марну обіцянку невдовзі повернутися,— і побачив руки. Руки невеличкого лисого чоловіка дрібно тремтіли.

Вінґе ще раз глянув Палліндеру у вічі й побачив там добре знайоме почуття. Повірений добре його приховував, лише на мить втратив контроль, та Емілеві було цього достатньо. Чоловік швидко сховав руки під стіл, але пізно. Вінґе розслабився, зручніше всівся на стільці.

— Пане Палліндер, не запропонуєте мені щось випити на коня?

Палліндер не зміг відмовити й рішуче взяв келих, але вгамувати тремтіння рук йому не вдалося. Бренді розлилося на стіл. Чоловік відставив графин і потер замазаними чорнилом пальцями. Обоє мовчали, не знаючи, що робити далі й до чого це призведе. Нарешті Еміль глибоко вдихнув і сказав:

— Страх.

Почув, що зараз його голос лунає значно впевненіше й твердіше.

— Неприємне почуття. Паралізує розум. Внутрішній ворог, який не дає керувати своїми думками. Думаю, небагато на світі людей, знайомих зі страхом краще за мене. Я був слабкою дитиною, мене мучили кошмари й страшна невпевненість у собі. Я виріс, але не став боятися менше. Не можна перерости свою тінь. А найгірше буває, коли людина сама. Але зараз нас тут двоє. Що, як ми змогли б допомогти один одному?

Палліндер узяв келих з калюжки бренді, одним ковтком випив бурштинову рідину й неприємно посміхнувся:

— А пан Вінґе вже не хоче випити? Це теж ліки, хай і на короткий час.

— Терпіти не можу випивку.

— А хто ж її може терпіти?

Палліндер випив і з другого келиха. Зняв окуляри, поклав на стіл.

— Я можу говорити з вами відверто? Тільки пообіцяйте не розкривати нікому того, що я скажу.

Еміль ствердно кивнув. Палліндер налив у келих знову. Щоразу, коли з графіна лилася рідина, кімнатою линув приємний аромат бренді. Повірений узяв келих, підійшов до вікна й подивився надвір.

— Вибачайте, якщо мені важко буде знайти правильні слова. Ніколи не любив слова, завжди віддавав перевагу цифрам. Сподіваюся, вас не образить незграбність моїх висловлювань.

— Не думаю, що я маю право першим кинути камінь за такий гріх.

Палліндер кашлянув.

— Певен, ви розумієте, що часи зараз не найкращі. Не знаю, який фах нині процвітає. Тут доводиться бути вдячним за кожного клієнта, якого вдається тримати при собі. Тут у нас успадкований договір: я допомагав у справах батькові, тож тепер допомагаю синові — усе

одно більшість документів складав і посвідчував я, а кожна маєтність з часом набуває своїх особливостей. Якби я мав достатньо сміливості — давно вже послав би його до дідька, але тут ще й сам король втрутився, ніби все й так не було збіса кепсько. А найгірше те, що я не міг собі дозволити відмовитися від цього клієнта. Але він вдався не в батька... І шляхетське дерево може мати трухляві гілки. Ви у своєму становищі не можете бачити всієї картини й навіть не уявляєте, які наслідки можуть бути — не тільки для нас, якимось причетних, а й для зовсім сторонніх і невинних людей.

Вінге нахмурився.

— Я ціную вашу довіру, але за такими загальними формулюваннями важко зрозуміти, що ви маєте на увазі.

Палліндер рукавом витер спітніле чоло.

— Звичайно. Я сам чую, як це звучить. Не запропонував вам ніякого пояснення своїх мотивів... Але дозвольте мені заради всіх нас просто вас попросити... Чи не можна було б саме цього разу спрямувати пильне око поліційної служби в якийсь інший бік? У Стокгольмі вистачає злочинів, які треба розслідувати.

— Ви, пане Палліндер, теж не бачите всієї картини. Якби ви могли поглянути на все це моїми очима, ваші проблеми вас не так вражали б. Загинула дівчина. Її вбили так жорстоко, що навіть кришталева люстра під стелею була заляпана її кров'ю. Юнакові пробили дірку в голові й тепер він бездумно сидить у власних нечистотах, чекаючи смерті, як ніхто інший не чекає. А ваш клієнт, хай хто він є, пов'язаний зі злочином, який ми розслідуємо. І якщо він не винний, йому це потрібно ще більше, ніж нам.

Палліндер примирливо кивнув і знову сів до столу.

— Так. Можливо... — тихо мовив. — Як я вже казав, це не той клієнт, якого я собі бажав би.

На його обличчі відбилися сліди внутрішньої боротьби.

— Якщо вже я не можу відмовити вас, дозвольте хоча б повідомити моєму клієнтові про вашу справу. Якщо я в ньому не помиляюся, він швидко відгукнеться. Тільки залиште мені адресу, за якою він зможе вас знайти. Якщо ви на це погодитеся — дуже мені допоможете. Так я не зраджу довіри свого клієнта.

Вінге зважував, чи варто пристати на прохання Палліндера, а той ставав дедалі блідіший. Схоже, на кону стояло щось більше, ніж гонорар і професійна етика. Навряд чи вся стокгольмська поліція могла налякати чоловіка сильніше за його таємничого клієнта. Еміль зітхнув і погодився — якщо струну перетягнути, вона порветься і стане абсолютно марна.

— Хай буде так, пане Палліндер, але якщо завтра до полудня я не дістану відповіді — чекайте мене знову тут, і не самого, а з колегою. Повірте, він не такий добрий, як я.

Палліндер, що досі майже не дихав, полегшено видихнув і схопив графин, наче збираючись спорожнити його весь. У нього явно відлягло від серця.

— Не забуду вашої доброї волі ніколи.

Перед самим порогом Палліндер зупинив Еміля, і вперше за весь час у його мові почувся вплив випитого бренді.

— Пане Вінге... Дозвольте попередити. Просто як послуга у відповідь. Будьте з ним обережні. І... я непокоюся не через нього.

20.

Вінґе вже дві години чекав на розі вулиці, де Гедвіґ пропонувала залишати записки. Сонце вже проминуло зеніт, і йому увірвався терпець.

З'явилася після полудня з боку Корабельної набережної, як і обіцяла. Без запитань пішла з ним у «Малу біржу», де знайшли для себе вільний куток. Сіли. Гедвіґ підняла брову.

— Я отримав листа від такого собі Тюко Сетона. Відрекомендувався як опікун Еріка Тре-Русура.

— Що ще пише?

— Хоче увечері зустрітися зі мною. Просив, щоб я прийшов сам.

Еміль Вінґе поклав аркуш зі зламаною печаткою перед сестрою, вона взяла й піднесла до світла. Еміль почекав, поки Гедвіґ прочитає.

— З усіх місць на світі він зажадав, щоб ви зустрілися там? Так пізно?

— Так. Жана-Мішеля досі немає вдома. Якби я його знайшов, то попросив би, щоб хоч здалеку за мною наглядав. Але часу немає. Тому прошу тебе.

— Навряд чи я зможу тебе врятувати, якщо той Сетон надумас застосувати силу.

— Не зможеш. Але в разі чого хоча б розповіси Жану-Мішелю, що зі мною сталося і...

Голос йому раптом відмовив. Еміль мусив прокашлятися, перш ніж вести далі.

— Повірений Палліндер попередив мене, що його клієнт небезпечний. Я не надто хоробрий, але мені буде легше, якщо знатиму, що ти поряд.

Вона на мить замислилась і кивнула:

— Гарзд, хай буде так.

— Тоді увечері, за пів години до півночі?

— Добре.

— Тримайся у тіні. Не можна, щоб хтось тебе помітив.

Ніч огорнула темрявою Єрнторгет. Лише на кутах площі тьмяно блимали ліхтарі. Полум'я тріпотіло й потріскувало. Між будинками Еміль налетів на криницю, але її обриси в темі здалися йому такими гротескними й нереальними, що серце впало у п'яти й раптом зникла вся сміливість, яку він назбирав перед цією пізньою зустріччю. Темрява ніби допомагає, ховає, але одночасно й викликає жах. Причаївся, прислухався. Тільки далекий гамір з трактирів на Багтенстатан і покvapливі кроки, кожен другий з яких дзенькає металевим наконечником милиці об бруківку. Еміль згадав, що десь неподалік у провулку чекає його Гедвіг. Вона пішла в цей бік від Корабельної набережної, щоб не викликати підозри, якщо хтось її побачить.

Вінге заспокоївся й помалу рушив далі, щосили вдивляючись у темряву, щоб не перечепитися і не зарити носом. Над головою зблиснули золотаві грона винограду на вивісці «Золотий світ». Несподівано з темряви вигулькнула чоловіча постать з ліхтарем у руці.

— Пан Вінге?

— Пан Сетон?

Вклонилися, і Сетон підняв вище ліхтар, даючи змогу роздивитися один одного. Еміль тяжко задихав, побачивши поранену щоку візаві.

На мокрих краях рани жовто зблиснуло світло ліхтаря. Сетон роздивлявся Еміля з цікавістю.

— Вибачте за своєрідне місце зустрічі. Маю тут ще деякі справи. Може, вас це теж розважить, то ми могли б поєднати приємне й корисне.

Сетон відчинив двері й запросив Еміля всередину.

— Дав охоронцеві кілька монет, щоб залишив для нас двері незамкненими.

У приміщенні не світиться, відвідувачів уже кілька годин немає, хоча запахи їхні досі витають у повітрі і висітимуть, аж поки служниці рано-вранці підметуть і помиють підлогу. Сетон, освітлюючи дорогу ліхтарем, повів Вінґе сходами до підвалу, склепіння якого тримали на собі всю вагу будівлі. Камені стін утворювали чудернацькі візерунки, місцями побілені, щоб було трохи світліше. Сетон підняв ліхтар, і Еміль раптом побачив, що вони не самі. У залі було повно людей, але поводитися вони якось дивно. Вінґе зауважив, що ніхто не рухається, а оживляє їх тільки нерівне полум'я в ліхтарі. Сетон повернувся до Еміля.

— Це все воскові фігури. Може, пам'ятаєте, не так давно в газетах писали про скандал, пов'язаний з ними.

Еміль Вінґе похитав головою і ступив ще кілька кроків у глиб зали. Зупинився перед жінкою в розкішному вбранні. Обличчя її було виліплене так майстерно, що здавалося, ніби вона просто задля сміху затамувала подих. Сетон теж підійшов ближче.

— Марія-Антуанетта. Тут на цілу голову вища, ніж насправді. А ось і її чоловік.

Сетон повільно пішов від фігури до фігури.

— Творця цих воскових фігур звати Курце, німець, їздить з одного міста в інше, показує свої творіння. Але в Стокгольмі йому не

пощастило. Виставку заборонили, завтра збиратиметься від'їжджати. Погляньте — ось причина такого поспішного від'їзду.

На постаменті стояв бюст чоловіка з високим чолом і гордим поглядом. Вінге подивився на обличчя ляльки й відчув, ніби воскові очі дивляться просто на нього. Еміль здригнувся, а Сетон відреагував усмішкою:

— Так, це наш покійний король Густав. Минуло всього кілька годин після відкриття, а розлючений Ройтергольм уже прислав сюди самого начальника поліції Ульгольма, щоб закрити цей балаган. Їм здалося, що бюст занадто схожий на оригінал і може спровокувати людей на повстання. Але я прийшов не через нього. Гляньте сюди.

Сетон відсунув перед Вінге завісу, за якою виявилася ніша. Пропустив Еміля, засунув за собою завісу й затулив ліхтар, ніби намагаючись якомога довше зберегти таємницю цього місця. Вінге крізь сутінки намагався щось побачити і скоро розгледів обриси фігури на ліжку.

— Ви готові?

Сетон опустил руку, й ліхтар доволі яскраво освітив невеличку кімнатку. На низькому широкому столі лежав голий зраний чоловік. Рук і ніг не було, тільки голова. Обрубки кінцівок ніби ще недавно намагалися чинити опір. Очі витріщені від страху й болю, рот роззявлений у беззвучному крику.

Сетон посміхнувся, дивлячись на вражене обличчя Вінге.

— Не бійтеся, він не справжній. Курце не показує його всім, але це таки шедевр. Знаєте, чия це фігура?

Вінге мотнув головою і простягнув руку, щоб торкнутися кривавої рани. Якщо вірити очам, кров мала бути ще мокра, але палець відчув лише сухий твердий віск.

— Це мсьє Робер-Франсуа Дам'єн, який 1757 року скоїв замах на короля Людовика XV. При цьому збирався убити монарха ножом, яким

важко було навіть загострити перо. Король дістав лише подряпину на грудях, ледь помітну, але подумав, що прийшла його остання година, покликав до смертного ложа королеву й розповів їй про всіх придворних дам, з якими зраджував Її Величність. Потім йому перев'язали рану, і монарх одужав. Зате страта Дам'єна перетворилася на справжнє народне гуляння. Чотири години його катували на площі, розстрожили ступні, розпеченими кліщами відірвали статевий орган, над жаровнею спалили долоню, яка тримала ніж. Розпороли груди, руки й стегна й заливали в рани розплавлений свинець. Потім прив'язали до кінцівок коней і змусили тягнути, і десь годину коні вивертали й розтягували йому суглоби. Потім кати взяли пилку й почали пиляти руки й ноги. Так він втратив одну руку, потім другу, далі обидві ноги, і зрештою від нього залишилося отаке, як ми бачимо: скривавлена купа плоті, яка, незважаючи ні на що, боролася за життя. А над ним тримали хрест і вимагали, щоб він його поцілував. Люди веселилися, а на площу з одного з вікон споглядав сам Казанова, тримаючи руку під сукнею своєї дами.

Сетон водив ліхтарем то в один бік, то в інший, щоб жодна деталь воскового шедедру не приховалася від їхніх поглядів.

— Оце смерть, еге ж, пане Вінґе? У Парижі зараз тисячі людей страчують за допомогою спеціально винайденої для цього машини. Цих людей засуджують на безлику й безіменну смерть. Але не Дам'єна. Завдяки Курце він і далі нас розважає і дивує. А його останні слова закарбовані у вічності. Знаєте, що він сказав у своїй камері того ранку, коли його повели на страту?

Вінґе мотнув головою.

— «Це буде дуже довгий день».

Сетон посміхнувся, вийняв з кишені хустинку й витер кутик губ. Відступив назад і зібрався виходити. Еміль Вінґе перейшов до справи.

— Ерік Тре-Русур...

— Ох, вибачте мені. Я побачив те, що хотів, дякую за терпіння. Так, Ерік Тре-Русур. Ви, пане Вінге, провадите поліційне розслідування, якщо я правильно зрозумів? Припускаю, що вдові Коллінг не дає спокою трагічна доля, що спіткала її дочку. Зразу хочу сказати: хлопчик не винен. Він може бути запальним і різким, занадто емоційним, але він точно не вбивця.

— Пані Коллінг стверджує, що в лісах навколо «Трьох троянд» уже багато років немає вовків.

Сетон кивнув:

— Так, вовки теж не винні в тому, що сталося.

— Чому ви так вважаєте?

Полум'я в ліхтарі знову почало танцювати. Як недавно Вінге не міг зрозуміти, чи рухаються ляльки, так і зараз не міг збагнути, чи Сетон посміхається, чи це тільки так здається.

— Я залюбки розповім вам і вашому товаришеві Карделю, — Палліндер правильно передав мені його прізвище? — що я думаю про цю трагедію. Прошу вас приєднатися до мене завтра за обідом у ресторані «Горнсберґет» на Кунґсгольмені. Вибачте, що забрав ваш час сьогодні, але, може, знайомство з роботами Курце буде достатнім вибаченням. Просто я хотів спершу зустрітися з вами віч-на-віч, перш ніж запрошувати на обід. І ви мене анітрохи не розчарували. Бачу, що вами керують не честолобство чи жага наживи. І раз уже ми зустрілися, я хотів би показати вам ще дещо...

Раптом змовк і схилив голову, почувши в сусідній кімнаті дряпання.

— Ви це чули, пане Вінге? Можливо, хтось зайшов слідом за нами. Ви ж не привели з собою когось всупереч моєму проханню? Боюся, що це могло б усе змінити...

Сетон відсунув завісу й підняв вище ліхтар, освітлюючи залу. Тіні воскових фігур затанцювали по стінах. Сетон поглянув в один бік,

у другий, уважно розглядаючи ряди ляльок. Серед них абсолютно непорушно стояла Гедвіг як одна з двох фрейлін Катерини II, опустивши голову й тримаючи кінчик шлейфа імператриці. Якусь мить Сетон дивився прямо на неї, і Еміль подумав, що найменший порух, навіть подих може її викрити. Але ні, вона не рухається. Невеличка тінь промайнула вздовж стіни й зникла в дірці.

Сетон повернувся і махнув рукою.

— Усього-на-всього щур. І моя уява.

21.

Кардель подивився на Еміля, і в його погляді Вінґе побачив щось нове. А потім розгублено зрозумів, що Кардель вражений, ба більше — може, й гордий тим, що вибрав собі такого помічника. Його брат зустрічався з таким ставленням мало не щодня, але вперше такий погляд побачив він.

— А ти не байдикував без мене.

Еміль подумав про Гедвіґ і відчув, що похвала не зовсім заслужена. Сором'язливо глянув на міст, що вів через затоку на Кунґсгольмен.

— Та ми поки що не знаємо, куди це нас приведе...

Плечем до плеча ступили на вологі мостини. Бажаючи запобігти подальшим розпитуванням, Вінґе спитав Карделя:

— А ти, Жане-Мішелю, де був?

Тепер уже черга Карделеві уникати відповіді. У голосі ясно чути втому.

— Вибач. Мусив зробити дещо термінове. Від нашої останньої зустрічі я був сам не свій, навіть не спав жодної години. Це ніяк не пов'язано з нашою справою. Але, чорт забирай, мені здається, варто частіше тебе залишати самого, раз ти без мене маєш такі успіхи.

Перейшли через міст і пішли путівцем, що починався з місця, де майстерня складува й лікарня серафимок утворювали ніби ворота Кунґсгольмена. Ці дві будівлі — останні сліди міста, за ними далі простягаються сади й поля, вже порожні й безлюдні. Путівець тягнеться між ярками. У затоці видно острівець Блекгольмен, а за ним — велику будівлю міського сиротинця. Вітер змінив напрямок і тепер віяв їм просто в обличчя, несучи з собою сморід селітри з Роламби — ніби купа яєць протухла. Далі густі зарості — ліс, якого ще не змогли захопити ні місто, ні село. За лісом погляду

відкривається озеро, там путівець закінчується й починається дорога, вздовж якої обабіч ростуть старі липи. Дорога спускалася до саду. Яблуні в саду акуратно підрізані — так легше збирати врожай. Сад поділений на рівні прямокутники, у кожному ростуть яблуні іншого сорту. Хмари розповзлися і дали блідому осінньому сонцю ще трохи погріти землю.

Перед очима Вінге й Карделя постала побілена вапном головна будівля маєтку з західним та східним крилами. Вдалині кілька хлопчаків у блакитних шапках пасли отару овець. Чарівний краєвид фіорду змусив слідчих зупинитися.

— І той тип жодним словом не обмовився, що хоче нам показати?

— Жодним словом. Тільки сказав, що запрошує нас на обід і розкаже про всі трагічні події, що спіткали Еріка Тре-Русура та його молоду дружину.

Кардель сплюнув тютюн у траву й голосно відкашлявся. Еміль уважно роздивлявся місцевість перед ними.

— Жане-Мішелю, ти знаєш, куди це ми прийшли?

Кардель знизав плечима.

— Та якийсь маєток. Їх будували шляхтичі, щоб виїхати з міста, але Стокгольм шириться, як пліснява, тому поступово маєтки переносять ще далі. Не знаю, як називається саме цей, але отам неподалік має бути Крістінеберг.

Лисий чоловік у червоному оксамитовому камзолі махнув їм з-поміж колон на ґанку й з широкою усмішкою привітав:

— Панове Кардель і Вінге, я не помиляюся? Мене звати Рудштедт. Ласкаво просимо до Горнсбергета. Охоче

показав би вам маєток, але, боюся, пан Сетон залишив це задоволення для себе. Щоправда, спершу на вас чекає обід — але обіди в нас ще

нікого не розчарували. Юакіме! Кларо!

Плеснув долонями, і до нього швидко підбігли дівчинка й хлопчик, обоє років дев'яти-десяти, у довгих білих сорочках.

Вклонилися, стали біля кожного з гостей і взяли їх за руки. Хлопчик узяв Карделя за ліву руку й не стримався — скрикнув від здивування. Мікель узяв малого за плече й спрямував на інший бік.

— Якщо вже ти мушиш це робити, то краще праворуч.

Діти провели гостей красивим передпокоєм, ніби за командою відпустили їхні руки, забігли вперед і відчинили дві половинки дверей. За порогом розкинулася яскраво освітлена зала, посеред якої стояв накритий стіл. Сетон підвівся зі свого стільця і вийшов назустріч гостям. Бездоганно одягнений, на взутті й штанях — срібні пряжки. Показав рукою на два стільці за столом.

— Добрий вечір, панове, радий вас вітати. Прошу ласкаво, сідайте, пообідайте зі мною, а потім перейдемо до наших важливих справ.

Діти, які зайшли за гостями, відсунули стільці. Кардель і Вінге сіли, дівчинка налила червоного вина з кришталевого графіна. Сетон підніс келих, дивлячись то на Карделя, то на Вінге.

— Ваше здоров'я, панове.

Вінге підніс келих, але не пив. Кардель скуштував і впізнав смак рейнського — найкращого з усіх вин, які коли-небудь пив. Але навіть чудове вино не могло вгамувати його нетерпіння. Сетон закинув голову, і з розрізаного кутика рота вино струмочком потекло на груди. Він того навіть не помітив, але Кардель здригнувся і відвернувся.

— Що це за маєток? Ви тут живете?

Тюко Сетон мотнув головою:

— Ні. Я теж тут гість, як і ви, хоча не можу заперечувати, що певним чином відповідаю за те, що тут відбувається. Горнсберґет —

сиротинець. Може здатися, що я вихваляюся, але з гордістю можу сказати: другого такого сиротинця немає не лише в місті, а й у цілому королівстві.

Діти в таких самих білих довгих сорочках принесли з кухні їжу на срібних тацях: фазан, прикрашений власним пір'ям, тушковані овочі й густий соус. Сетон спостерігав, як птицю розрізають і розкладають на тарілки гостей.

— Усю їжу діти готують самі — під наглядом дорослих, звичайно. Смачного, панове.

М'ясо виявилось м'яке й соковите, овочі досконало приправлені топленим маслом. Кілька хвилин усі мовчки насолоджувалися їжею, потім Еміль відсунув келих, з якого так жодного ковтка й не випив, і нахмурився. Трохи вагаючись, з непевністю спитав:

— То ви, значить, опікун Еріка Тре-Русура?

Сетон кивнув.

— Якщо наполягаєте, можу вам показати всі відповідні документи. Але маєте розуміти, що це лише моя добра воля. Можливо, ви й дієте від імені поліцейного управління, і Палліндер може стверджувати, що ви маєте повноваження, але я дуже сумніваюся, що начальник поліції Ульгольм знає, що ви робите.

Кардель різко прокашлявся:

— Чому ви так вважаєте?

— Ульгольм — слухняний пес намісника. А того не цікавлять такі справи взагалі й ця справа зокрема. Але це неважливо. Я все одно до ваших послуг.

Сетон безтурботно повернувся до їди, але Вінґе знову спробував повернути розмову до теми, яка цікавила відвідувачів:

— То що сталося з Еріком Тре-Русуром? Ви знаєте щось про операцію, яка відібрала в нього здоровий глузд?

Сетон кілька секунд замислено пожував, відклав ножа й виделку. З різьбленої скриньки вийняв сигару, прикурив її від свічки й випустив дим через поріз на щоці.

— Я багато місяців провів на острові Бартелемі. До того літа, як познайомився з Еріком і його кузеном, я спілкувався лише зі своїми рабами. Один із них від самого початку відрізнявся від усіх інших. Я нічого не знаю про його походження, але не здивувався б, якби в себе на батьківщині він був вождем абощо. З найпершої ж миті я побачив у його очах проблиск інтелекту, і хоч він корився наказам, як усі інші раби, було очевидно, що рабство його гнітить. Він завжди був насторожі й чекав зручної нагоди. Ми довго грали з ним у гру, правила якої встановили самі для себе, і це ще один доказ його розуму — ми добре розуміли один одного, хоча не говорили однією мовою, користувалися тільки жестами й мімікою. Звичайно, він знав, яка доля чекає його одноплеменців, але я дав йому зрозуміти, що має можливість купити собі довше життя. Він мені намагався запропонувати те й се, ми торгувалися і зрештою зійшлися на тому, що один палець коштуватиме йому один день життя. Спершу він вибрав мізинець лівої руки — відгриз його сам собі й віддав через годину. Так тривало кілька днів, я збирав свою платню, аж поки залишилися тільки великі й вказівні пальці. Він став пропонувати мені інші частини, але зауважив, що я мушу дати йому якесь знаряддя, бо зубами вже не дотягнеться до тих частин тіла, які мусить мені віддати. Мене досі вражала його воля до життя і викликала дедалі більше поваги, особливо з огляду на те, що він майже нічого з цього не одержував. Визнаю, що вся наша гра була від самого початку ошуканством. У сараї, де його тримали, була одна слабка дошка, яку він щоночі терпляче колупав уламком кістки. Я про це знав, і я це замислив лише для того, щоб він не згубив надії. Його мрія про втечу від самого початку була морквиною для віслюка. Коли він це зрозумів, щось погасло в його очах, і мені нічого не залишалось, як дати йому піти тим же шляхом, що й усі інші раби. Зрештою він став останнім

у рабській могилі, над якою згодом вирости найкращі франжипані на всьому острові.

Сетон затягнувся і випустив кілька навдивовижу несиметричних кілець диму. Вони пропливли до свічки й хмарками піднялися над полум'ям.

— Я розповів вам цей анекдот, бо ви чимось нагадали мені того бідолаху. Ви обоє схожі на голодранців з великої дороги, але відчувається у вас якась сила, всупереч тому, що ви не маєте ніякої надії домогтися справедливості.

Вінге відсунув тарілку, поставив лікті на стіл і нахилився вперед.

— То це зробили ви? Ліннея Шарлотта, Ерік і все?..

— Звичайно, це зробив я.

Вінге стривожено нахилився ще більше, ніби намагаючись перешкодити Карделю негайно кинутися на Сетона.

— Навіщо ви нам у цьому зізнаєтеся?

— Попросіть свого друга ще трохи потерпіти, і я вам усе поясню. Кави? Сподіваюся, вас не образить, якщо ми всупереч забороні потішимо себе цим чорним золотом.

Діти принесли срібний кавник і налили кави у три чашки з тонкої порцеляни. Сетон надпив. Чорні краплі впали поверх червоних на його камзолі.

— Знаєте, коли бачать, що людина зробила добру справу, вважають її хорошою людиною і хвалять. Люди вважають, що вміють відрізнити добро від зла. Але якщо добро коштуватиме їм хоч гріш, вони радше вчинять щось лихе або просто залишать усе як є, аніж зроблять добро. Особливо якщо мають змогу вирішити все таємно, коли не буде кому ні похвалити, ні засудити їх за вибір.

Сетон повів рукою, показуючи на залу й усе, що їх оточує.

— У Стокгольмі є сиротинець, який утримує місто. Той заклад — нещодавно, як мануфактура дитячих трупів. Я використав спадок Еріка Тре-Русура, щоб створити Горнсбергет. Приписав цю заслугу губернатору Моде, і він радо цим пишається, пальцем об палець не вдаривши. Люди думають, що він із власної кишені дає гроші, щоб безпритульні діти отримали майбутнє. Люди дивуються і кажуть: от добрий чоловік, думає про інших більше, ніж про себе. Завдяки йому інші теж хочуть стати доброчинцями Горнсбергета, і я охоче дозволяю їм хизуватися цим. Гарно вбрані пани приїжджають сюди у своїх великих екіпажах, показують це місце своїм коханкам, а вони, як усі жінки, розчулюються і залюбки розставляють ноги для тих праведників. Без мене цієї брехні не було б. Тому я маю їхній захист, і поки я в фаворі у головного, ані найгірші вороги мені не страшні. Навколо багато людей, для яких найголовніше в житті — гроші. А для мене і гроші, і всі ті люди — засіб мати свободу й жити так, як я хочу.

Вінге з сумнівом роззирнувся і показав навколо рукою, як недавно Сетон.

— Кажуть, коли Катерина II забажала відвідати нещодавно завойовані володіння, князь Потьомкін уздовж її маршруту побудував декорації багатих поселень, сповнених життя, щоб показати імператриці, ніби там усе чудово. Хоча насправді в тих місцинах панувала страшенна бідність.

— Ви не бачите всієї краси мого плану. Але я розумію, що ви хочете сказати: бідолашні діти, які муки чекають їх від чудовиська Тюко Сетона, коли світло гасне й відвідувачі їдуть додому. Так? Насправді Горнсбергет — не потьомкінське село, а чистісінька правда. Тут усе саме так, як ви бачите. А чому? Бо я завжди готовий до візитів таких, як ви. Тих, хто хоче мене на чомусь упіймати й викрити. Тих, кому нема чого втрачати і кого не можна купити. Винятки, які підтверджують правило. І ось ви зараз сидите тут.

Сетон плеснув у долоні й покликав дівчинку, яка весь цей час сумирно стояла під стінкою зали:

— Кларо, будь ласка, підійди!

Дівчинка вклонилася, швидкими кроками підійшла й слухняно завмерла біля стола.

— Слухаю, пане Сетон.

— Сьогодні можеш звати мене Тюко.

— Так, Тюко.

— Розкажеш нашим гостям, як ти жила до того, як потрапила до Горнсбергета? Не соромся, ніхто тебе не скривдить.

Дівчинка втупилась у підлогу й почервоніла.

— Удень спала, де знаходила місце, а ввечері ішла до західної стіни замку, де збираються дядьки, що шукають доступних маленьких дівчаток.

Сетон схилився до дівчинки й краєчком хустинки витер сльозу на її щоці. Глянув на хлопчика, який досі стояв позад Еміля.

— А ти, Юакіме?

— Крав, що міг, у неуважних, забирав у слабших. Коли був геть голодний, теж ішов до замку, як і Клара, і робив те саме, що й вона.

Сетон розвів руками.

— Цим дітям запропоноване краще життя, і не тимчасово, а з надією на хороше майбутнє. Коли вони не працюють у кухні й саду, ми вчимо їх читати й рахувати. Якщо виявляють нахил до певного ремесла, то знаходимо майстра, який їх учить. Жодна волосина з їхньої голови тут не падає, не кажучи вже про те, щоб я їм щось робив. Коли закінчимо з обідом, можете вільно піти будь-куди в Горнсбергеті, дивитися що заманеться. Поговоріть з дітьми. І подумайте: яка доля чекала б на них, якби не Тюко Сетон? Нашкодите Сетону — нашкодите цим дітям. Ви хочете покарати мене за смерть Ліннеї Шарлотти й долю Еріка Тре-Русура. Але, зробивши це, ви скоїте значно більше зла. Закуєте мене в кайдани, але тим самим змусите Юакіма, Клару

й сотню інших дітей іти під стіну замку й ставати на коліна перед розстебнутими штанами якогось нічного хижака. Хіба не так?

Знову звернувся до хлопчика:

— Юакіме, будь ласка, збігай до кабінету й принеси папери, що лежать там на столі.

Хлопчик побіг. Сетон допив свою каву з чашечки.

— Можливо, вам буде цікаво прочитати деякі записи самого Еріка, коли закінчимо обідати. Скажімо, від того часу, як ми познайомилися. Ще коли він лежав у Данвікені, я попросив його записати все, що він пам'ятає. Просто задля своєї розваги. Може, ви зрозумієте, чому я такий радий, що ви прийшли. Адже ви такі безсилі, що я можу вам показати й розказати все, нічого не приховуючи. До цього я дуже довго почувався як скульптор, змушений приховувати свій шедевр у студії під покривалом. А чого варте мистецтво без достойних глядачів?

22.

Еміль Вінґе гарячково читав і дедалі сильніше бліднув. Кожен прочитаний аркуш передавав Карделеві, який не встигав за товаришем: купка непрочитаного праворуч від нього зростала, і пальт мусив вдовольнитися тим, що поглядом швидко пробігав сторінку в надії зрозуміти сенс. Вінґе прочитав усе менш ніж за годину й почав переглядати аркуші спочатку, перечитуючи окремі уривки. Сетон розвалився у кріслі, закинувши нога на ногу, викурив одну сигару, розкурив другу. Дивиться то на одного гостя, то на другого.

Час минає, і Кардель не витримує напруженої тиші. Відсувається від стола, важко дихає. Відчуває біль у лівій руці. Голос аж бринить:

— Що ви зробили з Еріком Тре-Русуром?

— Особисто я і пальцем його не торкнувся. Мені завжди більше подобалося спостерігати, що роблять інші. Але, звичайно, я організував вінчання, розіслав запрошення і налив Еріку стільки снодійного, що він на своє шлюбне ложе впав як мертвий. Коли сусіди й родичі розійшлися, ми увірвалися до кімнати молодят і розважилися з ними, як тільки хотіли. Бідолашний Ерік через свій непритомний стан залишив не надто приємне враження, хоч і був дуже гарний. Зате його юна дружина виявилася значно цікавішою іграшкою. Щодо операції, певна річ, домовився теж я, і дуже легко — усе-таки я опікун спадкоємця.

Еміль Вінґе, ставлячи нове запитання, не зміг навіть глянути на Сетона:

— А ті всі гості — хто то були?

— Перш ніж поїхати на Бартелемі, я входив до одного товариства, члени якого певною мірою поділяли мої інтереси. Але ми в дечому

розійшлися, стався конфлікт, і через те я і поїхав. Це весілля було моїм подарунком задля примирення.

— І як? Ваш подарунок прийняли вдячно?

Сетон знизав плечима:

— Досить і того, що ми помирилися, навіть якщо більше й не можемо бути друзями, як раніше.

Вінге спитав так тихо — майже прошепотів:

— А Юган Аксель Шильдт? Що з ним сталося?

Сетон зареготав так, що попіл з сигари впав йому на штани. Він обережно струснув, зблизнувши коштовними перснями на пальцях.

— Невже ви не впізнали його в тексті? Він повернувся, щоб попрощатися з Еріком, хоча Ерік його не впізнав і не зрозумів, що той намагався сказати. У них було нетривале побачення у Каренажі, перш ніж Шильдт назавжди покинув Бартелемі.

Випустив цівку диму через розріз у щоці.

— Ми його закували, постригли й мазали дьогтем. Він став геть чорний, мати рідна не впізнала б, що вже казати про Еріка... А потім продали на невіленьницькому ринку першому ж, хто запропонував за нього кілька монет.

Сетон кивнув, ніби підтверджуючи свої ж слова, поки гості намагалися зрозуміти весь жах того, що сталося. Кардель потер обличчя рукою. Коли знову заговорив, у голосі вже не було навіть люті, ніби всі емоції висохли. Він просто спитав:

— Навіщо все це?

Сетон знову знизав плечима:

— Я живу так, як мені диктує моя природа. Що оса мала б робити зі своїм жалом, якщо не жалити? Хіба не робите й ви того самого, тільки по-своєму?

— Чорт забирай, та що з вами?!

Сетон на якусь мить задумався. А коли відповів, його тон більше не був ні веселий, ні добрий.

— Торік видали прекрасний виступ Русенстайна в Академії 1789 року. У своїй промові називав він наш час добою великого просвітництва. Усього чотири роки знадобилося, щоб підготувати виступ до друку,— а бачте, які наслідки те просвітництво має за такий короткий час! Он у Європі вже позбулися дурних вигадок, які століттями гнітили людей. Спершу завдали смертельного удару біблійному Богу, потім випробували міць монархів, що владарювали його іменем, і кров залила площі й вулиці. Кров однаково червона як у невинних, так і у винних. Зараз кожен користується можливістю помститися за кривду, а сокири нагострені вже давно. *Bellum omnium contra omnes*.^{15} Я не сумніваюся, що всі ті великі мислителі мали добрі наміри, але чого вони домоглися, скинувши гнобителів і звільнивши людину? Тільки того, що кожен отримав нагоду показати свою справжню одвічну сутність. Людьми так само керують закони природи, як і тваринами в лісі. А в лісі що панує? Насильство. І слабший завжди стає здобиччю сильнішого. Згадайте лише Париж. Залишилися самі кати. А де енциклопедисти? Миттю попадали в могили, щойно запустили мадам Гільйотину. І після цього Русенстайн і Келлгрєн ще називаються філософами й просвітниками! Помилка. Безглузда помилка! Зате яку розвагу майбутнє готує синам на зразок нас, хто справжню радість знаходить у насильстві, проголошеному ознакою прогресу! Наступне століття чекає мене з розпростертими обіймами.

— І де тут відповідь на моє запитання?

Сетон підняв брову:

— Гм... Вибачте, мені здавалося, що це очевидно. Я намагався сказати, що річ не в мені. Я просто людина майбутнього, що трохи випередила

свій час.

— А що ж чекає таких синів, як ми?

Кардель мало не прогарчав своє запитання, і Сетона це насмішило:

— Будьмо щирі, якщо вже в нас така довірлива розмова. Таких, як ви, ні в які часи нічого особливого не чекає.

Роздушив рештки сигари в чашці з-під кави, встав і злегка вклонився:

— До побачення, панове. Прошу, можете оглянути тут усе, ідіть куди душа забажає. Сумніваюся, що колись доля знову зведе нас.

Уже біля дверей раптом зупинився.

— Ерік Тре-Русур у своєму зізнанні написав, що через мою рану ніяк не міг зрозуміти, посміхаюся я чи ні. Скажу вам: я завжди посміхаюся. Чом би й ні?

23.

Ідучи з маєтку-сиротинця, обоє мовчали, заглиблені у свої думки. Сонце помалу спускалося за спинами, і їхні все довші тіні показували дорогу назад до міста. Кардель досі бачив перед собою обличчя дітей, які жили в Горнсберґету і які так відрізнялися від дітей з міських вулиць. Ці діти не були ні знеможені, ні брудні, без синців і ран, не в лахмітті. Мали рожеві пухкенькі щоки — видно було, що їх добре годують. Одягнені в чисті сорочки, білі як сніг. З їхніх слів було зрозуміло, що вони вдячні своїм благодійникам. Дитячі очі випромінювали надію.

Мікеля здивувало, як легко діти з ними розмовляли, тільки згодом він зрозумів: у місті та передмістях діти навчені триматися далі від дорослих, бо на власній шкурі випробували, наскільки небезпечно буває з ними спілкуватися. Якщо заговорити з міськими дітьми, можна зауважити, що вони завжди стоять боком, постійно готові будь-якої миті дати драла. У Горнсберґету було не так. Коли Кардель присів поговорити з хлопчиком приблизно того ж віку, що й Клара, до них підійшла інша дівчинка, років п'яти, всілася поряд і притулилася до здорованя-пальта. А за кілька хвилин мала вже спокійно спала! Скоро прокинулася, але не тривожно, а з усміхом, адже світ за цей час не став небезпечніший і вона знову могла взяти за руки своїх друзів і гратися з ними. Мікель ще ніколи не чув, щоб діти стільки сміялися.

Уночі до сну Вінґе знову прийшов Мінотавр. Еміль стоїть босими ногами на червоній землі Криту, а перед ним височіють стіни лабіринту. У його кошмарах ніколи не світить сонце, але якщо придивитися, то можна розібрати обриси в сутінках. Еміль роззирається — а де ж інші? Має бути сім хлопців і сім дівчат, яких послали в жертву Мінотавру. Немає, лише він. І вибору немає. Іде до входу будівлі, що її збудував Дедал.

Спав досить довго, але міцно заснув тільки під ранок. Під полудень вийшов на Єрнторгет купити їжі й знову пішов до свого помешкання. З площі чується галас людей, зайнятих своїми справами, говорять різними мовами, змішуються умовляння і лайка, сміх і зойки. Місто між мостами зводить його з розуму. Нескінченний потік людей, що суне вулицями, розділяється у провулки й знову зливається в один натовп на площах, невпинний рух, візерунку й темпу якого він ніяк не може зрозуміти. Щоб звернути туди, куди треба, необхідно добряче поштовхатися, але вже через два чи три повороти залишається сам у цілковитій тиші. Перед дверима будинку, де він зупинився, майже ніколи не буває людей. Часто здається, що про цю вуличку всі забули, хоч вона зовсім недалеко від найжвавіших місць, а от сюди мало хто приходить. Зупинився перед сходами, обмацуючи кишені у пошуках ключа від винайнятої кімнати,— і раптом почув добре знайомий голос, хіба трохи слабший, ніж раніше. Озирнувся і здригнувся, як від сильного удару. На вулиці ніби хтось поставив дзеркало.

— Сесіле?

Перед ним стояв брат, блідий і худий, з чорним волоссям, зав'язаним заду у хвіст. В одній руці тримав ціпок, у другій — хусточку. Терпляче чекав, поки Еміль відійде від несподіванки. Молодший брат сів на сходи, ніби ноги відмовилися тримати вагу його тіла й підігнулися.

— Сесіле, я ж стояв біля твоєї могили... Що за...

— Вибач за цей переляк. Я не приїхав би, якби це не було потрібно. Ні заради тебе, ні заради себе цього не зробив би. Але ідеться про Жана-Мішеля.

Закашлявся і затулив рота хусточкою.

— Через сухоти я мусив переселитися в місце з іншим кліматом, але я не зовсім відрізаний від світу. Ваше розслідування не минуло непоміченим. Що ти робиш, Емілю? Це якийсь реванш чи помста мені?

— Я...

— Колись давно я приїхав до Упсали допомогти тобі. Якби ти мене тоді послухав, усього цього можна було б уникнути. Після мене й Гедвіг' батько був переконаний, що став досконалим педагогом. Ти, наймолодший, мав стати вінцем його виховного таланту. Але нічого не вийшло. Батько помер повністю зламаним. Емілю, ти не можеш змінити минулого. Свій гострий розум ти пропив. Але я не збираюся гаяти час на докори. Просто не можу дивитися, як ти своїми помилковими висновками наводиш Жана-Мішеля на хибний слід. Хочеш зробити його жертвою твого зіпсованого життя? Це дуже егоїстично.

— Він сам прийшов до мене...

Сесіл змахнув пісок зі сходинки й сів поряд з братом. Мимо них двоє хлопчаків проволокли тачку — один тягнув спереду за ручки, другий штовхав ззаду, люто лаючись щоразу, як ноги ковзали в болоті.

— Жан-Мішель і я були як два боки однієї медалі. Він сильний у тому, в чому слабкий я, а де був повільний і неповороткий він, я був швидший і спритніший. Обоє мали свої підстави дошукуватися правди. Удвох ми стали дечим більшим, ніж просто двоє калік, і зуміли домогтися своєї мети. А хто ти для Жана-Мішеля?

Еміль затулив обличчя долонями:

— Утішна нагорода...

Сесіл кивнув.

— Жан-Мішель — не твій друг, Емілю. Він хотів би, щоб ти був такий, як я, але ти не можеш. А він заслуговує більшого. Те, що ти робиш, може закінчитися погано.

— І чого ти від мене хочеш?

— Їдь додому, поки ще не пізно. Хочеш — почни знову пити. Принаймні це ти вмієш добре після стількох років тренувань.

Еміль закусив губу, так сильно, аж відчув солоний присмак крові на язика.

— Він не згадує про свою руку, поки ми йдемо до чогось. Чи в цей час йому менше болить, чи просто забуває про біль.

— А якщо щось не вдається?

Еміль добре знає, що тоді буває. Щоразу, як вогник надії слабшає, Кардель стискає щелепи й скрегоче зубами. Губи стають схожі на рівну білу лінію, а права рука хапається за ліву в тому місці, де кукса треться об дерево.

— Ти займеш моє місце, Сесіле, якщо я зроблю те, що ти кажеш? Ця справа варта того, щоб біля неї потрудитися, а він заслуговує допомоги.

Сесіл помовчав якусь хвилю. Склав на набалдашнику ціпка долоні й сперся на них підборіддям.

— Обставини не дозволяють мені допомогти йому цього разу. Моя хвороба...

Знову змовк. Коли Еміль наважився знову глянути на брата, не повірив своїм очам:

— Сесіле, ти плачеш?

Той не відповів.

— Усі думають, що ти помер. Чому...

Раптом сльоза на братовій щоці змінила напрямок. Еміль нагнувся ближче й зрозумів, що то білий хробак намагається заповзти назад у братове око. І хустинка виявилася не розшита червоною ниткою, а заляпана кров'ю. Шкіра на братовому обличчі місцями побіліла,

місцями почорніла. Очі, які щойно здавалися синіми, побіліли від бридких хробаків.

Сесіл відвернувся, ніби від сорому.

— Слухай...

Еміль простягнув руку, щоб торкнутися братового плеча, але зустрів лише порожнечу й хмарку пилу в сонячному промінні. У кошмарах, що мучили Еміля, мертві часто поверталися до світу живих. Еміль обхопив руками свої коліна, намагаючись стримати пропасницю. Серце гучно гупало, він щосили намагався вдихнути повітря на повні груди, і ніяк не виходило. Роззирнувся, щоб пересвідчитися, що довкола досі міські будинки, досі Стокгольм. Повороти, стіни, провулки. З-за кожного рогу може вигулькнути чудовисько, хоч воно й не поспішає, адже точно знає, чим закінчиться полювання. Еміль ще довго прислухався, перш ніж повірив, що навколишні звуки — не тяжкі кроки Мінотавра, а гупання його власного серця.

24.

Еміль піднявся сходами до кімнати Карделя, де світло вечірнього сонця малює чудернацькі тіні на стіні. Пальт сидить, поринувши в тяжкі думки. Руками підпер похилене чоло. Підвів погляд, тільки коли почув, як Еміль зупинився на порозі.

— Заходь і зачиняй двері — випустиш усе тепло.

— Я не можу залишитися.

Кардель з тону гостя розуміє, що справа серйозна.

— Що ти маєш на увазі?

— Завтра вранці повертаюся до Уппсали. Уже все готово. Щойно домовився з візником. Увечері зберу речі.

Кардель скочив на ноги, кров вдарила в лице.

— Чому, чорт забирай?!

— Хіба ти не бачиш, що наше розслідування ні до чого не приведе? Сетон правий. Зло часто буває просте й банальне, але коли воно таке потужне й нестримне, що проти нього можуть вдіяти такі, як ми?

— Має бути якийсь спосіб.

Еміль мотнув головою:

— Я більше не маю думок. Їду додому.

Кардель раптом підозріло примружився й підступив до товариша.

— Щось сталося. Ти аж тремтиш від страху. І не перед цим Сетоном. Що? Ми вже досить добре знайомі, щоб ти міг мені сказати правду.

Кардель простягнув руку, щоб завести Еміля до кімнати, але той відсахнувся, ніби побачив зброю. Сором іскрою впав у порох страху. Вінге почув, як голос його перетворився на жалюгідний шепіт:

— Що ж, ось тобі правда. Від сьогодні «ми» більше немає. Поглянь на нас. Я — тимчасово тверезий п'яниця, який щомиті мріє напитися. Ти — каліка, що взяв у заручники молодшого брата свого мертвого друга, щоб не почуватися таким самотнім. Але я не Сесіл. Кінець.

Слова самі лізуть з Еміля, і він навіть не намагається їх зупинити.

— Думаєш, він був твоїм другом? Ніколи в житті я не чув, щоб Сесіл мав друга. Найбільше він любив свою винятковість, свою самотню велич, яка давала йому право судити всіх інших. Він ніколи не страждав від своєї самотності. Тебе він використав, щоб досягти мети, бо був слабкий і помирав. Він вибрав тебе не тому, що ти якийсь особливий. Просто ніхто інший не хотів йому допомагати. Він тебе використав, а ти такий за це вдячний, що досі за ним сумуєш. Яюсь це розіб'є тобі серце.

Кожне слово Кардель відчував як удар шаблею. Але найбільше боліло від того, що це була правда. Не було чим крити. Ліва рука палала від болю, розірвана якірним ланцюгом і кинута на дно Фінської затоки.

Тільки коли Еміль повернувся і рушив сходами вниз, Кардель приглушено мовив:

— Зачекай.

Кардель сперся правою рукою на стіл і став колінами на підлогу. Одна з мостин хиталася, і палът звичним рухом підняв її і вийняв з-під неї згорток. Підвівся, сів на лежак, поклав згорток і розв'язав. Узяв двома пальцями золотий ланцюжок і простягнув Емілеві:

— Твоя платня. Як обіцяв.

Еміль узяв у руку годинник Сесіла. «Бюрлінг, Стокгольм». Арабські цифри, між ними розетки. На задній кришці — герб з двома птахами.

На ланцюжку й ключик з лавровим вінком.

Вінге подивився на Карделя поглядом, сповненим усього, чого краще не казати, поклав годинник у кишеню і вийшов.

Мікель залишився сидіти в кімнаті, зусібіч оточений густими тінями. Хитався вперед-назад, масуючи обрубок руки, щоб не так боліло. У двері постукали. Кинувся відчиняти, на мить подумавши, що Еміль повернувся перепросити й забрати свої отруйні слова. Але коли відчинив двері, зразу й не зрозумів, хто прийшов. Не людина — тінь: худа, виснажена, темна. Аж за кілька секунд зрозумів, хто перед ним, і це розуміння вибухнуло, як постріл гармати над вухом у давні воєнні часи.

— Господи боже, що з тобою сталося?

Широко розплющеними очима він дивився на дівчину, яку безплідно шукав багато днів. Ніколи раніше він не бачив ні натяку на благаання в її погляді. Але зараз на неї страшно дивитися. Потріскані губи ледь чутно прошепотіли:

— Допоможи, Мікелю, мені нема більше до кого піти.

Третя частина. ТРЕМТЛИВІ ВОГНИКИ

Весна 1794 року

Бідна я бідна мала сирота,
З рідних у мене лиш горе й нужда.
Замерзну на лютім морозі —
Ніхто й не знайде при дорозі.

Анна Марія Леннґрен, 1794

1.

Останній подарунок Югана Крістофера Блікса, який передав палът Кардель, став їй у пригоді. Ловіса Ульріка Блікс, яка раніше називалася Анна Стіна Кнапп, мудро вклала кожен монету, і корчма «Мавпа» під її керівництвом мала успіх. Замість перевернутих діжок з'явилися справжні столи зі струганих дощок і лавки — тепер гості могли вільно простягти стомлені ноги. Щовечора після закриття приходили дівчатка й хлопчики з сусідніх будинків — підмітали й мили підлогу, витирали столи. Корчма ставала все чистіша й ошатніша.

Коли вона вперше обговорила плани на майбутнє зі своїм так званим батьком Карлом Туліпаном, старому на очі навернулися сльози від гордості й надії на кращі часи. За все життя він не мав нічого, крім корчми, він майже зрісся з нею, став її частиною. Коли ж Анна Стіна владнала справи «Мавпи» — взялася за її господаря. Спершу він опирався — надто довго йому доводилося заощаджувати й він не звик витратити гроші на себе. Анна Стіна ледве зуміла переконати його, що старий жилет поверх тієї самої сорочки не личать власнику пристойного закладу. Купила йому новий одяг і черевики. І хоч він наполягав, що старе вбрання могло ще послужити не один рік, видно було, що новий костюм йому подобається. Корчмар ніби помолодшав і аж засвітився. Біла сорочка розправила його плечі, нові сині штани видовжили ноги. Зрештою Анна Стіна вмовила його викинути стару плісняву перуку з овечої шкури й акуратно підстригла ті сиві пасма, які в нього ще залишилися. Спершу він соромився своєї лисини й намагався не показуватися перед постійними гостями, але ті напрочуд схвально сприйняли цю зміну. На додачу до цього ще й воші, які більше не мали де ховатися, мусили покинути старого Карла й вирушити на пошуки нових жертв.

Коли Анна Стіна тільки з'явилася тут, то взялася за роботу, якої тривалий час ніхто не робив. Вона не зупинялася ні перед чим. А роботи було багато: треба було вимити підлогу, на якій за хтозна-скільки років бруд закам'янів у кілька шарів; щось зробити з туалетом

у саду, з якого вже кілька місяців не вивозили нечистоти, бо чистильникам не платили. Карл вирішив почекати морозів, розбити замерзлі фекалії кайлом і вивезти на санках. Але Анна Стіна з цим не погодилася. Вона вимила підлогу, навела лад у саду й дворі, знайшла чистильників, які вивезли стару діжку з нужника, поставила замість неї новішу, цілу.

А після цього зрозуміла, що це лише початок і докласти рук треба й до іншої роботи. Карл Туліпан до закриття корчми частенько був так само п'яний, як і його відвідувачі, обліку майже не вів. Гроші складав до скриньки, яку часто забував замикати, тож гості з липкими пальцями охоче запускали руки до каси. Витрат теж не записував. Анна Стіна взялася вести як уміла і швидко збагнула, що принцип тут не набагато складніший від торгівлі фруктами й овочами в Маріїнській парафії: треба порівняти витрати й доходи, і якщо витрати більші — щось негаразд і треба міняти. Найперше зупинила дрібні крадіжки відвідувачами. Домоглася, щоб «Мавпа» щодня закривалася точно у визначений час, і тому більше не було потреби безплатно поїти нероб у синіх мундирах, які вечорами після десятої починали свої рейди трактирами й вимагали дармової випивки у порушників. Заткнувши дірки в фінансах корчми, замислилася над тим, як підвищити прибутки.

З'ясувалося, що це легше, ніж можна було очікувати. Можливо, ніхто цього не помічав, бо більшість закладів у місті тримали чоловіки, які не здатні були усвідомити: навіть найбільші нечупари серед клієнтів не дуже хочуть сидіти в корчмі, схожій на смітник. Зрозумівши це, потихеньку придбала кращий посуд, невдовзі пішов поголос, що у «Мавпі» подають найкраще пиво в окрузі і водою напої не розбавляють. Відвідувачів ставало дедалі більше, натовпом стояли біля шинквасу й купчилися навколо столів. Тоді трішки підвищили ціни. У прибраному дворі стали тримати курей, а під однією стіною знайшлося місце і для пари свинок. Залишки їжі, які не віддавали свиням, діставалися вуличним безпритульним дітям, а ті віддячували тим, що трималися подалі від «Мавпи» самі й не пускали інших безхатьків. Скоро відвідувачі вже знали, що навіть у дим п'яних ніхто не поцупить годинник чи гаманець.

Спільними зусиллями старий корчмар і молода дочка приготувалися до зими. Пічник поправив камін, купили дров, щоб вистачило до весни. Коли прийдуть холоди — матимуть усе потрібне, щоб без зайвого диму тримати в залі тепло. Смердючі лойові лампадки замінили на воскові свічки. Анна Стіна цього не планувала, але якось сама собою почала змінюватися клієнтура: старих пияків, з ким часто набирався і сам Карл Туліпан, змінили порядніші й заможніші гості.

Дитя, яке вона носила, росло й росло. Живіт став такий великий, що вона вже не бачила своїх ніг, шкіра на ньому натяглася, як на барабані. Важко сказати, скільки часу залишилося до пологів, але точно небагато. Якось вона стала на коліна, щоб вимити пляму на підлозі, і животом торкнулася мостин. Маля штовхало ногами й крутилося, ніби хотіло якнайшвидше покинути свій перший дім, але ще трохи побоювалося і поки що залишалося там, у безпеці.

Карлові страшенно кортіло побачити внуча. Завжди прокидався раніше від Анни Стіни. Коли вона розплющувала очі, він уже сидів біля її ліжка зі свічкою, схвильований і занепокоєний.

— Як ти почувашся? Звати пупорізку?

Анна Стіна розуміє, що Карл Туліпан значно проникливіший, ніж дехто про нього думає. Він добре знав, що вона не його дочка, так само добре, як вона знала, що Туліпан — не її батько. Часом він дивився на неї з блиском в очах, що видавав їхню таємницю, і ніби мимохідь кидав якусь підказку:

— А раніше ти завжди їла правою рукою, Ловісо.

Тоді вона йому з награним здивуванням усміхалася:

— А й справді! Навіть не знаю, любий тату, що це на мене найшло!

Обоє сміялися на це, і ніколи вголос не казали й слова про свою безмовну угоду. Він вибрав мати її за дочку, а вона його — за батька, якого ніколи не мала.

2.

Анна Стіна не раз казала Карлові, щоб думав про своє здоров'я, особливо зараз, коли вона сама не могла йому допомагати, як раніше, бо час від часу мусила йти до своєї кімнати й годину чи дві перепочивати. Але він упертий. Може, це його спосіб боротьби зі старістю — щоразу доводити собі та їй, що він ще багато може. Безліч разів просила його не тягати самому діжки з пивом, попросити когось допомогти — а він тільки усміхався, трохи засоромлено, трохи гордо.

Сьогодні Анна Стіна дрімала довше, ніж звичайно, а прокинулася від якогось незрозумілого занепокоєння. Спустилася сходами, спираючись на стінку.

— Батьку!

Ніхто не озвався. «Мавпа» порожня, до відкриття ще година чи трохи більше. Скрізь лад. Вікно відчинене, щоб помита підлога швидше висохла, надворі кричить півень, і крик його відлунює у залі. Визирнула з вікна на подвір'я, де мале сусідське дівча перевіряє курячі гнізда й складає яйця до свого фартуха.

— Не бачила мого батька?

Дівчинка мотнула головою. Залишається тільки чекати, але щось Анні Стіні муляє, щось не дає спокою. Карл ніколи надовго не покидав корчми, навпаки, часом здавалося, що він до «Мавпи» приклеєний.

— А де Нільс?

Старший брат малої часом допомагає їм у господарстві. Але зараз саме хворий, каже дівчинка. Сподівається, що скоро одужає. Анна Стіна сідає на пень і рубає поліна на тріски, щоб якось згаяти час.

Його принесли на ношах, нашвидкуруч зроблених з двох жердин і мотузки. Загупали у двері, Анна Стіна відчинила й пустила. Двоє

чоловіків, яких ніколи раніше не бачила, різко спитали, куди його віднести. Показала на сходи. Коли спустилися, з виразу облич було зрозуміло, що чекають за це винагороди. Дівчина наточила їм випити. Старший чоловік, тримаючи капелюха в руках, затримався трохи довше.

— Він упав нагорі біля криниці, як тільки відра підняв. Хтось упізнав, що це господар «Мавпи», і ми принесли його сюди.

Анна Стіна зрозуміла, що сталося. Нільс не прийшов, а Карл не хотів чекати, узяв коромисло, відра й пішов на площу по воду, але впав під її тягарем. Дівчина намочила останніми краплями води з умивальника ганчірку й витерла чоло старого. Він притомний, але, здається, її не бачить. Водить очима туди-сюди, погляд ні на чому не зупиняється. Обличчя змінилося: правий кут рота не рухається, брова обвисла на праве око. Схоже, що йому відняло весь правий бік. Лівий бік живий: нога смикається, рукою безцільно махає в повітрі. Паралізований правий бік не дає піднятися. Карл Туліпан безпомічний, як перевернутий на спину хрущ. Намагається щось сказати, але з горла видушує тільки мукання і стогін, слів розібрати не вдається.

Анна Стіна послала сусідську дівчинку до лікаря, який іноді зазірав у цей квартал, але з'ясувалося, що вдома того немає — зайнятий з іншими пацієнтами. Поставила малу біля входу, щоб виглядала, коли лікар промайне серед інших відвідувачів, які стовпилися під дверима й нетерпляче стукали, бо корчма вже давно мала бути відчинена. Скоро з'явився і лікар, у чорному плащі, з торбою в руці. Тільки глянув, раз торкнувся пацієнта, зітхнув і оголосив діагноз:

— Калле спіткала апоплексія.

Не довелося навіть розпитувати — лікар не вперше таке бачив і знає, про що близькі питають у таких випадках.

— Важко сказати, чому це сталося. Причин багато. Саме життя — причина. Одне можна сказати точно: частіше це буває від віку й грішного життя. Зробити нічого не можна, тільки чекати — наука ще не знає ніяких ліків від цього. Дехто одужує, дехто ні. Час покаже.

Але... Мусите бути вдячні, що ваш батько дожив до апоплексичного удару — багато людей помирає значно молодшими й набагато страшніше.

Попрощався з Анною Стіною, ковзнувши поглядом по її животу.

— Один відходить, інший займає його місце. Таке життя. Вам варто знайти когось, хто допоможе доглядати батька. Бачу, що ваша дитина вже ось-ось з'явиться на світ.

Дівчина простягла йому капелюх і плащ.

— Когось знайду...

А живіт усе ріс. Здавалося, ось-ось розірветься. Анна Стіна найняла на поміч одного чоловіка, який раніше теж мав корчму (щоправда, розорився). Хоч і знала, що підкрадає, і робітник з нього кепський, але так хоч щось заробляли, а то мусили б «Мавпу» зачинити. Сама весь час присвятила догляду за Карлом. Пити з чашки він не міг, захлинався, тому поїла його, кладучи до рота мокру полотнину, з якої старий смоктав воду.

Кожного ранку намагалася побачити в його безтямних очах щось знайоме, погляд того чоловіка, якого вона знала й встигла полюбити,— і не бачила. Найгірше було не знати, чи він досі там, ув'язнений у тілі, яке його не слухається, чи й свідомість його вже відлетіла, залишивши ще живе тіло без господаря. Карл перетворився на велику дитину. Навколо стегон обмотала його двома старими сорочками, що замінили дитячі пелюшки. Невідомо, чи розрізняв він день і ніч, але саме посеред ночі він прокидався і починав стогнати й кидатися. Тоді Анна Стіна лягала біля нього, притулялася, він відчував біля себе іншу людину, заспокоювався і ще кілька годин спав. Протягом дня вона тільки й встигала мити й годувати старого, бо життя, яке росло в ній, потребувало від неї усе більше. За кожної нагоди вона лягала спати, бо почувалася дуже слабкою і виснаженою.

Минуло три тижні, а Карлові не ставало ні краще, ні гірше. День за днем те саме, тільки він худнув і гірше їв. «Мавпа» знову стала

збіговиськом тих покидьків, які раніше були її завсідниками. Анна Стіна намагалася щось виправити, але нічого не виходило. А якось у середу вранці, коли вона ще лежала в ліжку в тій самій кімнаті, де й Карл, на сходах почувся якийсь шум і до кімнати вдерлася компанія на чолі з високою жінкою. Несподівана гостя мала дуже люті очі.

— То ось яка наша самозванка!

Біля неї стояв опецькуватий чоловік — головою не сягав їй і до плечей, але був широкий, грубий, з густими вусами. За їхніми спинами ще люди. Декого Анна Стіна знала на ім'я, не раз бачила в корчмі. Дівчина протерла очі, ледве сіла на ліжку.

— Хто ви? Чого вам тут треба?

Голос незнайомки задрижав від гніву:

— Хочеш знати, хто я? Цікаво, бо я прийшла дізнатися, хто ти!
Я Ловіса Ульріка, єдина дочка Карла Туліпана!

Чоловік біля Ловіси глузливо посміхнувся, дивлячись на реакцію Анни Стіни. А та благально подивилася на Карлову дочку.

— Ми можемо поговорити наодинці?

Ловіса Ульріка на мить замислилася, потім кивнула своєму чоловікові, а він вивів з кімнати всіх інших.

— Ну?

— Мені ось-ось народжувати. Будь ласка, дозволь мені залишитися тут, поки народжу й стану на ноги. А потім я піду й ніколи більше мене не побачиш.

Ловіса Ульріка мовчала так довго, що Анна Стіна не витримала:

— Я прошу тільки про це. Хіба ти не маєш дітей?

Можливо, саме ці слова стали останньою краплею. Якщо досі на її обличчі відбивалося вагання між милосердям і люттю, то зараз вона стала цілковито байдужна:

— Мої діти померли. А моя мама була чесною жінкою, не якась брехуха на зразок тебе. Від мене ти милості не дочекаєшся. Геть з мого дому. Можеш залишити собі те, що на тобі, але якщо спробуєш хоч щось винести — пошлю чоловіка по поліцію.

Спускаючись сходами, Анна Стіна побачила одного з постійних гостей «Мавпи», який весь час був біля Карла. Чоловік докірливо глянув на неї:

— Поки старий був щасливий і задоволений, цей фарс можна було допустити. Але зараз він при смерті, і все змінилося. Ми не могли допустити, щоб усе його майно успадкувала чужа дівка. Нам нічого не залишалося, окрім привести його справжню дочку.

З кімнати нагорі почувся стогін, що переріс у виття,— Карл Туліпан без слів плакав за теплом, яке покинуло його оселю.

3.

Анна Стіна зуміла потихеньку пройти три квартали, потім притулилася до стіни, нахилилася, щоб живіт ліг на стегна, і дала трохи перепочити попереку. Так далеко не ходила вже з тиждень, але треба було йти далі, бо назад дороги немає. Від страху швидко хапає повітря: безпека, задля якої вона стільки працювала, в одну мить зникла. Опустилася нижче, сіла, колінами затулила свій велетенський живіт. Повітря тепле — літо наближається, але каміння на дорозі досі холодне, і цей холод передається їй, нагадуючи, що навколо безліч загроз. Не має нічого, крім того, що на ній: плаття, блузка, кофта, хустина на голові. Так не дожити до старості в Місті між мостами, яке не пробачає слабкості. Ніхто на неї і не дивиться, усі тільки лаються і обходять, як купу сміття.

Почуття нуртують, але вона намагається опиратися емоціям і думати розважливо. Встала, усією вагою тіла спираючись на стінку, і тяжко пішла далі, на північ. Спершу подумала про пологову лікарню біля Норрмальмської площі, але щось їй в тому місці лякало. Хоч подейкували, що там приймають пологи, не питаючи породілей, як звати й звідки прийшли, але так само кажуть, що на виході звідти можуть схопити пальти. Сама не раз бачила, як вони товчуться на площі в надії, що здобич сама вийде їм у руки. Анна Стіна не хотіла так ризикувати.

Хоч як поспішала, а знадобилася не одна година, щоб своїми черепащачими кроками дісталася Кунгсгольмена. Дуже боялася, що двері замкнуть раніше, ніж вона дійде. Дорога знайома: треба пройти мимо Королівського монетного двору, через мости над потоком, що відділяє Гельгеандсгольмен від міста. Вода вирує під нею, пінисті буруни мчать до Солоного озера з усією весняною силою. Дівчина повернула ліворуч, пішла через Червоні склади, де нічого не чути від галасу портових робітників, далі — через довгий міст над Прозорим озером. Цього спокійного дня воно справді прозоре. Сонце ще пригріває і сліпить очі, але вже відчувається наближення ночі, коли

можна добряче змерзнути. Навколо неї у всіх напрямках проходять люди, перейняті своїми справами. Людям і природі однаково байдужа її доля, і вона відчула, як піднімається у ній вже підзабута лють, шалений вогонь якої втримав її живою у Прядильному домі.

До воріт Серафену Анна Стіна дійшла ще за дня. Усе тут саме таке, як описав Крістофер: гордий герб над входом, розкішний зелений каштан. З усього, що Блікс розповідав, вона запам'ятала це місце як єдине, де до нього поставилися по-людськи. Ніхто нічого не питав. Вона пройшла доріжкою через двір, відчинила двері головної будівлі й занесла всередину свій живіт. У коридорі в усі боки поспішають медсестри. Одна з них зупинилася і строго глянула на відвідувачку. Анна Стіна легенько кашлянула й спитала, сподіваючись, що правильно запам'ятала прізвище:

— Я можу побачити професора Гагстрема?

Жінка стисла губи й мотнула головою:

— Пан професор поїхав і не повернеться раніше кінця червня. Як це вам спало на думку в такому стані прийти сюди? Зараз саме сезон пропасниці, і тут її підхопити найлегше.

Анна Стіна непорушно стояла на місці. Жінка, мабуть, побачила впертий вираз на її обличчі й трохи пом'якшала:

— Ну добре. Побудьте тут. Я бачу, чому ви прийшли.

Анна Стіна залишилися чекати на тому самому місці, ніби боялася, що найменший крок може зрушити терези, на чашах яких з одного боку життя, а з другого — смерть. Невдовзі до неї підійшов молодий чоловік, витираючи руки брудною ганчіркою. Коротким кивком привітався і показав рукою:

— Прошу, ідіть за мною.

Анна Стіна пішла за ним коридором. Чоловік дорогою відчиняв кожні двері з лівого боку — усі кімнати були зайняті. Нарешті знайшов

порожню. Показав їй, щоб сіла на лаву біля вікна, де найбільше світла.

— Можете підняти блузу й кофту? Мені треба оглянути живіт.

Дівчина зробила те, про що її попросили. Чоловік став перед нею на коліно й обережно пальцями обмацав живіт, спостерігаючи за її реакцією. Після пальпування приклав до живота якусь лійку й притулився до неї вухом. Кілька разів переставив лійку й кивнув сам собі, ніби підтверджуючи, що не помилився. Показав їй, щоб опустила одяг, сів на стілець навпроти неї.

— Розумію, чому ви прийшли.

Анна не знала, що на це відповісти, тож мовчки почекала продовження.

— На ваше щастя, я можу вам допомогти, та ще й безплатно. У нас є два місця для тих, хто не може заплатити за медичну допомогу, і одне зараз вільне.

Підвівся, заклав руки за спину й підійшов до вікна.

— Зважаючи на ваш вік, можу припустити, що це ваша перша вагітність?

Дівчина кивнула.

— Таз у вас вузький, а вони лежать неправильно. Не певен, що пологи закінчатся вдало і для вас, і для них.

— Для них?

Він підняв брову.

— Носите двійню. Я думав, ви знаєте.

Це здалося таким очевидним зараз, коли він це сказав. Зразу почула в собі биття двох маленьких сердець. Ось чому її живіт значно більший, ніж у тих вагітних жінок, яких вона бачила.

— У вашому стані можемо зробити лише одне: терпляче очікувати. Ми тут не хочемо дитячих смертей, але мусимо дати природі зробити свою справу. Безпечно вийняти їх ми зможемо, тільки коли вони самі помруть. Тоді спеціальними ножицями й гаком розділимо їх у матці і щипцями виймемо по частинах.

Вона мовчки дивилася на нього. Не знаючи, що ще сказати, він витер руки й спитав:

— Показати вам мої інструменти?

4.

Покидаючи Серафен, Анна Стіна відчувала нудоту від того, що їй запропонував молодий лікар. Поверталася через той самий міст, яким прийшла. Небо ще досі було блідо-золотаве, але землю вже вкрили сутінки, шлях слизькими дошками лякав. Весь час міцно трималася за перила, при цьому майже не розрізняючи їх на тлі бурхливого потоку. Кожен крок ступала, сподіваючись, що не впаде. Ішла дедалі повільніше — за день стомилася безмірно. Невже міст і вдень був такий довгий? Нарешті перейшла на інший бік, але нова напасть — тепер триматися нема за що. Нормальський берег озера не освітлений. На тлі темно-синього неба ледь розізнала край даху якогось будинку, а за ним наче церковна дзвіниця. Намацала стіну з грубих колод і сіла, сподіваючись трохи зігрітися.

Їй знадобилося два дні, що перетнути Нормальм, повільно плетучись вулицями, мов у лихоманці. Ноги понатирали черевики, не призначені для тривалої ходьби. Думала тільки про те, що за будь-яку ціну треба залишити позаду людей і їхні домівки, сховатися, залишитися на самоті. Якби зараз хтось захотів їй нашкодити — це було б так само легко, як скривдити дитину.

Що далі йшла, то менше було будівель. Біля церкви Святої Клари напилася води, звідти пішла в напрямку церкви Адольфа Фредріка, оминувши пагорб, на вершині якого видно дзвіницю церкви Святого Івана. Під церквою знайшла собі місце для ночівлі.

Під пагорбом, як гангрена на тілі природи, простяглося озеро Трескет. Розпізнати, де закінчується берег і починається озеро, неможливо: лише посередині видно трохи води, а попід берегами гойдається сміття, трава, гілляччя. Здається, що вода просочила все навколо й від неї ближні будівлі похилилися в усі боки. Ніхто з власної волі не ставить дім на такому березі. Жителі переходять з однієї корчми до іншої, топлячи своє горе в оковитій, а їхні діти граються посеред сміття, злісно гигаючи, коли хтось із приятелів послизнеться і влізе

ногами в багно. Навколо озера побудовані загородки, у яких збирають гній. Фекалії вже роз'їли дерево й цвяхи, і стоять ті загородки невідомо як. Містком Анна Стіна перейшла через жовтий потік Реннілен. Перед нею постала остання міська корчма, яку всі звать корчмою Малого Яна. Далі немає нічого.

Вечір другого дня вона зустріла в лісі, далеко від останніх міських дворів. Чула, що цей ліс називають Тінню, і цілком зрозуміло чому. Між густими дубами трапляються колючі кущі, але земля майже гола. Анна Стіна ніби посеред похмурої колони. Тиша спершу гнітить, але далі вуха починають розрізняти незвичні звуки. Вони неголосні, але їх безліч. Крони дерев над головою хитаються від вітру, який не долинає донизу. Десь неподалік по сухому торішньому листю ступають невидимі істоти.

Денне тепло довше затримується під деревами. Анна Стіна не знає, куди йде й що шукає. Думки плутаються від утоми й болю, але вона не зупиняється. Вона дуже давно востаннє їла. Живіт її одночасно й дуже повний, і дуже порожній. Глибоко всередині спалахує гострий спазм. Невдовзі це повторюється, і знову, і все частіше.

Анна Стіна помітила світло між деревами й спершу не могла розібрати, привиділося їй чи ні. Пішла до нього, піднялася на горбочок і побачила багаття, дбайливо обкладене навколо камінням. Яскравий вогонь засліпив, і лише за якусь хвилину вона збагнула, що там хтось є. Біля багаття, зовсім близько, стояла дівчина, не набагато старша за неї. Очевидно, злякалася несподіваного гостя. На вигляд — ніби якесь загадкове лісове створіння з кори, гілок і трави. Біля неї на землі розстелений шматок тканини, на якій розкладено: закіптюжена мідна каструля, кілька торбинок, пляшка, заткнута ганчіркою, старий ніж. Анна Стіна ступила ще кілька кроків до неї. Наблизившись до багаття, опустилася на землю і подивилася дівчині в очі. Та дивилася на неї з обережним очікуванням, мов дика тваринка, але без агресії. Анна Стіна заплющила очі й провалилася у сон.

Не могла б сказати, скільки перебувала в такому стані — годину чи кілька хвилин. Навколо досі темрява. Дівчина з іншого боку багаття

обняла свої коліна й дивиться на Анну Стіну. На мить їхні погляди зустрілися, дівчина відвернула обличчя і голосно прошепотіла:

— Здається, дитина хоче вийти.— І мотнула головою у її бік.

Анна Стіна відчула, що, поки спала, з неї потекла вода, добігла до багаття і тепер сердито сичала біля гарячого каміння.

— Мене звати Ліса. Ті, хто мене знає, називають Ліса-Одиначка.

Анна Стіна радо й сама назвалася б, але її так вхопили перейми, що змогла тільки застогнати. Ліса нерішуче встала, переступила з ноги на ногу, потім взяла глечик і зникла між деревами.

Ліса ще не встигла далеко й відійти, як Анну Стіну скрутив новий напад болю. Подих перехопило, а ноги самі собою так вигнулися, що спина відірвалася від землі. І щойно Анна подумала, що дійшла до межі й більшого болю не витримає, перейми знову почалися, і вона протяжно закричала. Напади дедалі частішали. Світ навколо захитався під натиском нездоланної сили, яка шукала виходу назовні, байдужа й безжальна до всього, що стоїть на її шляху.

Знову з'явилася Ліса. Анна Стіна над своїм гігантським животом побачила її бліде стривожене обличчя. Тепер, зблизька, роздивилася: те, що спершу здалося плямою бруду, насправді — червоний опік, схожий на пляму, яка стікає з маківки на лоб, око й щоку. Тіло, руки й ноги дівчини худі, але міцні, видно, що сильні. З-під хустки вибивається пасмо, але складно сказати, якого кольору її коси. Ніби одного кольору з лісом — приглушеного коричневого, зеленого й сірого. Очі яскраві, блакитні. Анна Стіна подумала, що Ліса зовсім не потворна, якби хтось хотів побачити її красу — побачив би.

Темнота розсіялася, стало світло. Потім світло згасло, і знову запанувала темрява. Вона відчувала лише біль і розгубленість. Втішало тільки те, що ці відчуття захопили все ество і для страху місця не залишилося. Непритомніла й знову приходила до тями — тільки коли перейми ставали найсильніші. А вони не виходили й не виходили... Її живіт був для них кліткою із плоті й крові.

5.

Ліса ходила туди-сюди й щось бурмотіла собі під носа мовою, якої ніхто інший не розумів. Слухала, як вагітна дівчина, навіть імені якої не знала, щось казала у напівсні. Вона говорила з мертвими й живими. З мамою, що її дуже любила, але більше не мала. З невідомим батьком, якому вимріяла обличчя і все пробачила. З батьком своєї ненародженої дитини, чиє ім'я проклинає. Ліса затуляє руками вуха, щоб не чути цього непотрібного їй потоку споминів. Чужі турботи її більше не цікавлять, вона нікому нічого не винна й нічого ні від кого не чекає. Ліс дає їй усе, що треба. Тужним поглядом подивилася у глиб лісу, в безпечні зарості. Внутрішній голос умовляв її схопити свої пожитки й тікати, а приبلуду залишити тут. Але совість не дала. А Ліса ж думала, що давно вже її втратила. Вона не може до пуття зрозуміти, що відчуває, але знає, що якби втекла, то карталася б усе життя. Більше ніколи не могла б спокійно сидіти біля свого лісового багаття. У язиках полум'я бачила б привида з животом, і до кінця днів біля неї сиділа б та, кого своєю втечею прирекла на певну смерть.

Минула ніч і ще пів дня відтоді, як води відійшли, а дитина ніяк не виходила. Ліса розуміла: щось не так, але допомогти вона не може. Ніби й знає, що треба робити, але не наважується і лає себе за боягузтво. Тільки після полудня крики вагітної змусили її відкинути свої страхи. Зігнулася над дівчиною нерішуче й прошепотіла їй на вухо:

— Я скоро повернуся. Покличу допомогу. Чекай мене. Потерпи ще трошки.

Швидко пішла крізь зарості. Звичний неспокій перетворився на нудоту, коли побачила перші стодоли й огорожі над полями. Це починалося передмістя. Невдовзі побачила й людей, маленькі фігурки, зайняті своїми справами. Накинула хустку на плечі, відкрила обличчя так, щоб видно було опіки — потворність, яка гарантувала, що ніхто її не займатиме. Опустила очі й поквапилася мимо всіх тих людей, готова

будь-якої миті вкусити руку, що зупинить її. Тривожним поглядом вивчає всі можливості якнайшвидше звідси втекти. Але ті, хто на неї дивився, навіть не приховували відрази, і за це вона була їм вдячна. Усе далі заходила в Місто між мостами, відстані між будинками з кожним кроком ставали менші, людей усе більше. І голос у ній щодалі голосніше кричав, волав: тікай, повертайся у безпечний ліс, бо буде пізно! Але мала ще трохи сили йому опиратися. Соромилася тієї частини себе, яка хотіла, щоб вагітна дівчина вже померла, щоб її спіткала швидка легка смерть, у якій Ліса була б не винна, бо зробила все, що могла, аби їй допомогти.

6.

Роки залишали свої відбитки на Гедді Даль один за одним, день за днем. Ця сива баба майже сімдесяти років щоранку розуміла, що життя дало їй усе, чого хотіла, але тільки тоді, коли вона втратила здатність цим насолоджуватися. Десять років тому від мозкового удару помер її чоловік — один з очільників кравецького цеху. За статутом їй дозволили перейняти керівництво майстернею, і невдовзі з'ясувалося, що вона вела справи значно успішніше за покійного чоловіка. У неї достатньо грошей, щоб не боятися померти в старечому притулку, але за гроші не можна купити зір. Кожного ранку, розплющуючи очі, вона боялася, що нічого не побачить. Уже й зараз світ навколо ніби затягло сутінками й треба було дуже напружувати очі, щоб побачити дрібні деталі.

Коли їхня остання дитина відселилась у власну оселю, Гедді було за сорок, і ця подія викликала в неї страшний неспокій. Без дітей, про яких вона мала дбати й щось для них робити, дім спорожнів і осиротів. Жінка не знала, чим їй зайняти себе. Навіть якщо цілими днями щось пекла, варила варення, готувала соуси, прала й прасувала одяг, маринувала й в'ялила м'ясо — усе одно залишалося ще багато нерозтраченої енергії. Їй хотілося до чогось цю енергію застосувати, а не просто дивитися, як минають роки її життя. І в неї виникла одна думка.

Гедда Даль вирішила стати повитухою. Вік у неї відповідний, сама народжувала сім разів, не дурна. Усе це підтвердила й головна повитуха Болл, яка взяла Гедду під свою опіку. Відтоді жінка кожну вільну хвилину удосконалювала свої знання. Вимоги були серйозні. Багато кандидаток не втрималися. Гедда мала навчитися писати й читати — і не тільки те, що пишуть у катехізисі. Щовечора ішла з кимось зі старших колег і дивилася, як та приймає пологи. У анатомічному театрі хірург їй і її колегам показував і розказував усі таємниці людського тіла: розрізав жінку, яка померла під час пологів, і всі присутні побачили, як ненароджена дитина розташовується

у матці. І хоча Гедду від цього мало не вивернуло, згодом у багатьох випадках це допомогло: вона обмацувала живіт вагітної, намагалася зрозуміти, у якому положенні лежить дитина й що їй робити для вдалих пологів. Зрештою разом з кількома колегами вона опинилась у Врангельському палаці, де королівський лікар Шульценгайм влаштував їм суворий іспит. Сам лікар недавно дістав дворянський титул за те, щовилікував спадкоємця престолу від віспи. Гедда на іспиті отримала найкращі оцінки. Королівський лікар зазначив, що вона розумна, обдарована й має велику силу волі. Після цього Гедда Даль поклала два пальці на Біблію і присягнулася перед Богом, що однаково старанно служитиме людям високого й низького походження, багатим і бідним, удень і вночі.

Ця присяга була їй дороговказом усі двадцять років, що вона служила повитухою в Норрмальмі. Це був найкращий час. Її все більше цінували й хвалили, впевненими руками щодня вона дарувала молодим людям найбільше щастя на світі. Заплакані татусі її обіймали, а виснажені матусі цілували руки. Тепер вона часто задумувалася про те, що ж пішло не так. Це сталося не одразу, не щось одне спричинило зміни, а низка взаємопов'язаних обставин. Вона старішала, зір слабшав. З'являлися молодші повитухи, лагідні й послужливі, зазіхали на її роботу. Молодші жінки частіше вибирали їх, ближчих до себе за віком, а стару Гедду кликали рідше й рідше. До неї зверталися тільки тоді, коли породіллі найгірше мучилися, а всі інші повитухи не знали, що

робити. Часто, поки вона приходила, було вже надто пізно, допомогти нічим не вдавалося, і так поступово сама поява Гедди Даль стала вважатися передвісником смерті. Усе частіше чула, як її називали Пекельна Гедда й Гедда-Смерть. Невдовзі вже від неї просто сахалися.

Усе, що їй тепер залишилося,— обстежувати дівчат, яких суд звинувачував у дітовбивстві. Тільки раз випало їй свідчити під присягою. Збрехати вона не змогла, і її свідчення послали на шибеницю нещасну молоду матір. Звісно, дівчина була винна, але не минало й дня, щоб Гедда не шкодувала про свої слова. Могла ж сказати, що то був викидень...

Словом, повитухою Гедда Даль більше не працювала. Нічого хорошого не залишилося у цьому світі, який щодалі темнішав. Але над дверима ще висить мідна печатка з дитячим тільцем — свідчення її фаху. Коли якийсь жартівник на дитячій спинці намалював ангельські крильця, вона майже вирішила печатку зняти. Але якби навіть знайшла в собі сили на це — очі вже не давали.

Сиділа непорушно на краю ліжка, заглиблена у свої невеселі думки. Частина прокляття її старіння полягає в тому, що все менше спить, а чим заповнити цей вільний час — не має. Хатня робітниця кудись вийшла. Наближається вечір. Найважча пора. Увечері й уночі думки біжать у такі місця, яких вона хотіла б уникнути. Не зразу й збагнула, що той дивний звук, який вона ніби почула, насправді стукіт і долинає від її дверей. Тяжко підвелася і навпомацки пішла до входу. Від ліжка до порогу кімнати, від порогу до столу, вздовж стінки коридором. Зазвичай вона неохоче відчиняє в такий час, але таки відчинила — краще так, ніж кричати через двері. По той бік дверей суцільний морок.

— Хто?

Тиша. Нікого немає? Хлопчаки бешкетують. Таке буває. Принаймні цього разу не помочилися під двері, сподіваючись, що вона вийде боса й вступить у калюжу. Думала зачиняти, але почула, що хтось швидко й поверхово дихає перед нею. Схоже, жінка. Гедда трохи почекала.

— Я побачила ваш знак.— Голос тонкий, але говорить різко.— Одній дівчині потрібна допомога. Дитина не виходить.

— Хай їй хтось інший допоможе. На Лілла Бастугатан знайдеш Сусанну Альфварс, це над Норрбрунном. А Лотта Ріга живе на горбі коло Обсерваторії, за будинком купця Петтерса.

Чує, як жінка переступає з ноги на ногу, вагаючись.

— Я не знаю міста. І немає часу. Якщо вона ще досі не померла, то може вже скоро відійти.

Гедда Даль вже кілька років не приймала пологів. Її охопило таке почуття, як тоді, коли вона стояла магістратом, присягаючи чесно виконувати свої обов'язки, знервована й перелякана величчю свого нового покликання. Згадала свою присягу, слова якої давали їй силу багато років, мов у перший день. Вона присяглася, свідомо усієї тяжкості цього зобов'язання.

— Де вона?

— У лісі над містом.

— Далеко?

— Чверть милі^{16}, не більше. Тільки під кінець дороги немає.

— У кімнаті під ліжком лежить торба. Можеш мені її принести?

Відчула запах гості, коли та тінню пройшла мимо неї. Пахне мохом і глицею. Швидко вийшла, обережно вклала Гедді в руку торбу. Знайомий дотик полотняної ручки, приємна тяжкість вселяє в неї впевненість. У торбі голка й нитка, клістир, олія для змазування рук. Гедда переступила через поріг. Коли востаннє вона виходила з дому? Давно. Різко зупинилася на власному ганку. Найголовнішого ж не сказала.

— Я більше не бачу. Тобі доведеться вести мене.

Вона простягнула руку, відчула, як тремтять її пальці, видаючи хвилювання. Кілька довгих секунд рука так і висіла в повітрі. Потім відчула в своїй руці чужу долоню. Мозолясту, з грубою шкірою, але маленьку, ніби дитячу.

7.

Дівчина знесилена, це чути здалеку. Поганий знак. Гедда Даль сперлася на Лісину руку й опустилася на коліна біля породіллі. Тяжко дихала, ноги були збиті. Жінка зразу відчула, що на світ просяться двійнята, інакше живіт не був би таким набряклим. Вона важко зітхнула, досвідчено обмацавши стегна дівчини. Вузькі, дуже вузькі. Дівчинка геть молода. Гедда взяла торбу, обмацала її вміст, вибрала одну пляшечку й налила олії на долоню. Дівчина непритомна, нічого не чує і не розуміє. Гедда не знає, в який бік повернути голову, тому навмання попросила свою провідницю:

— Тримай її коліна розставленими.

Ліса мовчки приходить на допомогу, а Гедда поправляє, показує, як треба тримати ноги породіллі.

Матка розкрита як годиться, вона готова народити. Але перейми заслабкі. Воно й не дивно — стільки марно намагатися виштовхнути дітей з материнського тіла. Гедда засунула пальці глибше, щоб зрозуміти, в чому річ. Відчула, як між пальцями пульсує пуповина. Принаймні одна дитина жива й хоче вийти. За пуповиною кінчиками пальців відчула щось інше. Вона вже здогадувалася що, але сподівалася, що помиляється. Хотіла сподіватися, що дівчина не могла народити, бо просто не знала, що і як їй робити. Але то була таки ручка. Перша дитина повернена боком і закриває вихід, як корок у пляшці, а друга тисне на неї. Її пальці обмацують слабку ручку в надії встановити точне положення дитини. Тепер відчуває усю долоню. Маленькі пальчики стискаються навколо Геддиного вказівного пальця.

Якби можна було, вона воліла б викликати лікаря, найкраще хірурга. Матері б дали знеболювальну настоянку, почекали, щоб вона знепритомніла, першу дитину порізали б ножицями, а потім і другу, і частинами витягли б. Обох дітей принесли б у жертву, щоб урятувати

життя матері. Але тут нема від кого чекати допомоги, і цим двом дітям доведеться якось вийти, якщо вона не хоче, щоб усі троє померли. Вона ніколи не була особливо релігійною, але тепер згадала ту давню молитву, яку зазвичай промовляють побожні повитухи, коли опиняються у складній ситуації.

— Боже, благослови справу моїх рук і допоможи мені своєю благодаттю в цю тяжку годину.

Потім звернулася до дівчини, яка привела її сюди:

— Як тебе звати?

— Ліса.

— Можеш нагріти води? Є якась тканина, яку можна використати?

— Я маю казанок. Вода в потоці. З тканини я маю лише те, у чому ходжу.

Гедда відправила дівчину по воду й зняла з себе сорочку. Коли Ліса повернулася, попросила і її сорочку теж. Знову змастила руки, підсунулася до породіллі й почала повертати дитину. З кожною секундою вона все більше згадувала мистецтво, у якому раніше була такою майстерною. Навіть не бачачи очима, вона бачила крізь шкіру руками й шостим чуттям. Вона знає, що десять років тому справді була найкращою повитухою у місті, хоча більшість тих, хто отримав до рук свою дитину, не цінували її старань. Вона згадувала усі свої давні випадки, згадувала, як рухати руками, щоб не завдати шкоди матері й дітям. Дівчина, звичайно, досі кричить, бо знеболювального немає. Геддина права рука всередині обмацує голівку дитини аж до шиї. Лівою рукою тисне на живіт, помалу повертаючи маля. Впирається ще сильніше, підштовхуючи обережно, але рішуче. Якщо дитина не вийде, то сподіватися нема на що. Просунула руку ще глибше, молячись про себе, щоб нічого не розірвати бідолашній дівчині, і раптом подумала: «А добре, що я за останній час так схудла». Дитина впирається, і Гедда відчуває, що ненароджене дитя з характером. Але потроху положення його тіла змінюється. Гедда виймає руку, тільки

пальці залишаючи біля шийки матки. Чекає, поки перейми відновляться. Нахилилася до обличчя породіллі.

— Тепер ти маєш зробити все можливе, чуєш мене? Дитина ось-ось вийде, але їй потрібна твоя допомога. Наступного разу, як стане боляче, виштовхуй, штовхай щосили.

Через пів години Гедда глянула через плече.

— Поклади палицю їй між зубів і тримай за руки. Дитина виходить.

— Вона надто сильна, я не можу її утримати.

— Тримай!

І ось перша дитина з'являється на світ. На вигляд розвинена, сильна. Дівчинка. Навіть не замислюючись, Гедда пальцями очистила її рот від слизу й ляснула долонею по сідницях, щоб дитина вдихнула. Дівчинка закричала. Гедда підкликала Лісу до себе.

— Загорни й потримай.

Гедда відчула, як дівчина вагається.

— Ну бери ж. Мені потрібні вільні руки. Друга йде.

Слідом за сестрою з'явився хлопчик.

Гедда обмила матір, поки та спала, змочила сорочку в гарячій воді, скрутила її валиком і поклала породіллі між ніг. З другої сорочки зробила теплу пов'язку на живіт. Коли вода в казанку стала вже не гаряча, помила руки. Від напруги боліло все тіло. Вона знала, що їй не дозволено хрестити дітей, окрім найгірших випадків, коли видно, що дитина не проживе стільки, щоб її встигли відвезти до церкви. Ці новонароджені діти здорові, але хто ще в цій глушині подбає про їхні душі? Повернулася в той бік, звідки чулося потрійне дихання.

— Лісо, будь ласка, піди ще раз до струмка, принеси глечик води. Вона має бути чиста, абсолютно чиста. Дай цих малят мені поки що.

Дівчина мовчки віддала дітей Гедді й пішла. Вага теплих тіл заспокоювала. Ліса швидко повернулася.

— Візьми їх і простягни до мене по черзі, щоб я могла їх дістати. Хтось має бути хрещеною матір'ю, а більше тут нікого немає. Тож вітаю тебе, якщо це вперше.

— Я не вірю в Бога.

— Тоді тобі точно не завадять ці заботони.

Вона взяла долонею води, вмила нею зморщену голівку, бурмочучи тихо:

— В ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа.

Коротка молитва. Прохання Божого благословення. Молода мати щось простогнала крізь забуття. Гедда підійшла до неї. Кивнула.

— Хрещу вас іменами Мая і Карл.

Так заведено.

Породілля ще спала, коли Гедда Даль зібралася іти. Ліса довела її до митного поста. Це не так і далеко, вдень вона сама може знайти дорогу цими вулицями, які сходила вздовж і впоперек і які досі на тих самих місцях, що й раніше. Коли вони прощаються, Гедда бере Лісу за руку й повертає так, що вони опиняються лицем до лиця.

— Я чула, як ти збирала речі. Але ти не можеш покинути її.

— Скільки?

— Поки вона стане достатньо сильною, щоб подбати про себе й своїх дітей. Ти зрозумієш, коли це станеться. Не раніше кінця літа. Пообіцяй мені.

Відчула, що дівчина кивнула, але й далі тримала її за руку, аж поки та сказала вголос:

— Так.

Полудень. Гедда Даль сама йшла передмістям. Зовсім інша людина, ніж та, що покидала його. Геддина старість здалася їй світлішою, дотеперішні муки набули нового сенсу. Вона дещо зрозуміла. Усі ті інші діти померли, щоб ці двоє вижили. Знаючи це, Гедда тепер багато чого може зрозуміти й пробачити. Чує, як людям, які проходять мимо, перехоплює подих. Відчуває, як вони дивляться на неї. Вона йде без сорочки, з голими грудьми, але це неважливо. Вона знає те, що знає. Вона розуміє, що люди помилялися щодо неї. І тому їхні погляди її зовсім не турбують.

8.

— Твій одяг у струмку полощеться, я каменюкою притиснула. Тут немає ні перини, ні шовкових простирадл. Але я вкрила тебе своєю старою ковдрою.

Анна Стіна не розуміла, чи не було сном те, що вона пережила. Може, ці слова її розбудили й повернули до реальності? Але ось вони лежать на її руці, двоє прекрасних немовлят, зморщені й рожеві. Хлопчик спить спокійно, а дівчинка постійно намагається повністю розплющити очі й спостерігати за світом, до якого вона прийшла. Її губки шукають груди й швидко знаходять. Щоправда, молока ще зовсім мало. Але мала задоволена й тим. Анна Стіна не може на них надивитися. Кожна риса маленьких личок, кожен найменший рух здаються їй дивом. Вони дихають неглибоко, але спокійно й упевнено. Блакитне очко раптом подивилося прямо на неї. Усього за один день вона переступила в нову пору життя. Те, як вона раніше боялася за себе,— ніщо порівняно зі страхом за них.

По той бік багаття сидить Ліса, перевертаючи над вогнем три рибинки, насаджені на загострені палички.

— Через день-два станеш уже на ноги.

— Не знаю, як я зможу тобі віддячити і чи взагалі зможу.

Голос Анни Стіни звучить інакше, хрипко. Від криків у неї досі болить у горлі. Ліса зняла рибу з вогню і подала їй одну.

— З усіх людей, хто вчора був біля цього багаття, я зробила найменше.

Передбачення Ліси-Одиначки збулося. Сили Анни Стіни поверталися швидше, ніж вона могла уявити. Їжа тут проста, але додає сил. Вони їли різну рибу, і скоро Анна Стіна дізналася, що кожна частина риби має свою цінність. Навіть м'ясо червонопірки їй подобається, лящ іще більше, а шкіра дуже смачна, коли добре пропечена, до хрускоту. А з

решток можна варити юшку. Увечері, коли стає прохолодно, або вранці, коли ще холодно після ночі, варять чай із листя суниці і запивають ним м'які ягоди.

Ліса говорить лише тоді, коли жестів чи рухів недостатньо. Але Анна Стіна майже все розуміє, тож багато слів їм не треба. Ліса показала їй під берегом вершу, сплетену з гілочок верболозу, і навчила, як найкраще зробити приманку із залишків останнього улову. Провела її до місця, де ростуть суниці й малина, а трохи далі скоро будуть журавлина й чорниці. З невидимого джерела в глибині лісу струмок тече аж до солонуватої затоки Угглевікен.

Ідучи до лісу, кожна несла на руках одну дитину. Спочатку Ліса брала дітей неохоче, хоч нічого їй не казала, бо іншої ради не було. Часто вони передавали немовлят одна одній. Обидві дитини постійно шукали мамині груди й сердилися, коли не знаходили. Молоко в неї зараз постійно сочиться з набряклих грудей, які швидко пристосувалися до невгамовного апетиту дітей. Ліса щовечора перебирає свої речі і складає так, як планувала їх спакувати. Анна Стіна кожного разу думає, що коли прокинеться, Ліси вже не буде. Але їй далі щоранку бачить її поряд.

Коли спадає ніч, вони сидять одна навпроти одної біля багаття, а побіч них спокійно сплять малята. Поки діти не сплять, ніколи не буває тиші. Але зараз вони сплять. Анна Стіна постійно дивиться на Лісу, вивчає, як вона сидить, нахилившись до вогнища, і палицею поправляє дрова, щоб краще горіли. На її полотняній сорочці назавжди відбилися сліди крові Анни Стіни.

— Ти ніколи не хотіла мати дітей?

Ліса не відводить очей від вогню.

— Я не проти дітей. Але не за таку ціну, яку за них треба заплатити, — чоловіка. Чоловіка, який за першої ж нагоди тебе покине. Або ще гірше — залишиться.

Ліса опустила погляд на дітей, сповитих полотняною тканиною. Підняла руку й показала на шрам на обличчі.

— Коли була молодша, думала, що цей червоний слід — прокляття. Через нього люди мене сторонилися. Казали, що я позначена дияволом і трималися на безпечній відстані від мене. Навіть ті, кому не було з ким гратися чи поговорити, не хотіли моєї компанії. З віком я зрозуміла, що правда інша. Цей шрам — благословення. З тієї самої причини. У дитинстві я щодня засинала, плачучи, бо народилася потворною. Зараз я за це щодня вдячна.

Коли вони вже лягали спати, її голос пролунав із темряви, мов шепіт згасаючої вуглинка:

— Колись у мене була дитина. Померла в мені. Навіть жодного разу не вдихнула.

9.

Вони швидко почали розрізняти обличчя дітей, хоч вони тільки недавно й народилися. Обличчя Маї спокійне. Вона рідко вередує й чогось вимагає — хоча чого вона може вимагати в такому віці? Молоко, сон, тепло, чисті пелюшки, заради яких довелося пожертвувати рукавами сорочок. Анні Стіні здавалося, що вона вже геть усе розуміє — такий і ясний, і допитливий у малої був погляд. Вона постійно дивилася туди, куди й Анна Стіна, ніби намагалася показати, що вона розуміє, що діється. Анна Стіна бачила в ній втілення своєї матері Маї Кнапп, на честь якої дівчинку й назвали. Вона швидко звикла до цієї схожості, але постійно дивувалася, як таке могло статися, як новонароджена дитина могла бути така схожа на людину, якої давно немає на світі. У них навіть однакове волосся. Густий м'який пушок на голові був того самого кольору, що й коси її матері, темніші, ніж у самої Анни Стіни.

Карл, синок, менший і неспокійний. Він міг раптово заплакати чи навіть загорлати, голосно висловлюючи своє невдоволення. Не схожий на свою сестру, та й своїх рис Анна Стіна в ньому бачила небагато. Вона часто думала: чи ці чужі риси були спадком її тата, якого вона ніколи не бачила й імені якого не знала, чи хлопчик був схожий на свого батька. У нього менше волосся, ніж у сестри, і воно світліше. У нього швидко змінюється настрій: ось він плаче, а тут уже сміється, і так, що заражає сміхом сестру й матір. Нестримний регіт вкриває весь ліс кольоровими барвами. Анна Стіна швидко помічає, як він реагує на лоскіт: як тільки торкалася кінчиками пальців м'якої шкіри на шиї під підборіддям чи на животику, малий зразу починав корчитися від веселих судом.

Діти різні, але їм постійно хочеться бути разом і якомога ближче. Вони відчайдушно опираються, коли мама обгортає їх пелюшками кожне окремо, і заспокоюються, тільки коли відчувають своєю шкірою дотик іншого, і тоді спокійно засинають. Мама дивиться, як вони сплять, довго вивчає їхні безтурботні обличчя і шукає сліди кровного зв'язку,

який об'єднує їх трьох. Мати Мая завжди наголошувала на важливості спорідненості, майже із забобонною вірою.

— Ніщо так не об'єднує, як кров, моя маленька Анно. Пам'ятай це.

Коли Анна Стіна підросла, часом злостиво відповідала:

— А де ж тоді мій батько? Що сталося з тим кровним зв'язком, який мав тримати його біля нас?

Мая Кнапп ніколи не залишалася в боргу, якщо її хтось чіпляв. Навіть якщо це була дочка.

— Твій батько наживав п'ятами, тільки-но мій живіт почав рости. Але якби ви коли-небудь зустрілися і він побачив би тебе, заперечити свою відповідальність йому не вдалося б.

Передмістя, де жили Анна Стіна та Мая, було густо заселене, і їй часто доводилося нянчити дітей, навіть таких малих, як її немовлята, але всі ті діти були інші. Міські діти народжувались блідими і хворобливими, анемічними і слабкими. Вона рано навчилася розуміти, що дитяче життя — хиткий вогник на вітрі. Вони настільки вразливі, що їх навіть не вважали за потрібне записувати до церковних книг, перш ніж вони проживуть три роки. Численні похорони тільки підтверджували це. Кожна друга могила, яку копав гробар, така мала, що й спина не встигала заболіти.

Мая і Карл не такі, хоч і народжені в лісі. Вони рожеві й міцні, з кожним тижнем набирають все більше ваги. Анна Стіна бачить у них те, чого не бачила в інших дітей: життєву силу, незламність, стійкість. Щось значно сильніше, ніж їхні тендітні тільця. Вони не страждають ні на які хвороби. Вона пам'ятала дітей у парафіях Марії та Катаріни, котрі постійно хворіли, весь час шморгали носами або кашляли. Її близнюків оточує лише чиста вода. Їхня сила зростає з кожним днем. Мая перша починає піднімати голову, перша витягує ноги вгору, навіть повертається на бік. Брат за нею швидко засвоює ті самі навички, весело й щасливо крекчучи.

Ліс щедрий, як і літо. Тепло. Навіть якщо починається дощ, навів під гіллям і листям майже не пропускає води. Коли на небі немає хмар, а сонячні промені нещадно смалять дахи міських будинків, під навісом прохолодно, її дітям не жарко. Ліса щодня ходить по рибу, яку вони ловлять вершею — на світанку, поки діти ще сплять. Риби щодня багато, більше, ніж вони можуть з'їсти. Невдовзі досягають китиці бузини, а через кілька тижнів малинові кущі засвічуються червоними ягодами. За пагорбом росте солодка, вони збирають і очищають від землі її коріння. Анна Стіна уважно відстежує, коли починає темніти й сідає сонце. Але поки що триває літо.

Ліса вчить її, як орієнтуватися. На півночі — затока Угглевікен, яка вузькою протокою з'єднана з солоним озером Вертан. Через неї побудували міст, там можна перейти. Час від часу цією дорогою проходять люди чи проїжджає екіпаж, люди їдуть у літні маєтки до Фіскарторпету, де вони відпочивають. Далі на північ — будівництво, тому вранці проїжджає віз, навантажений дошками й камінням. Якщо вітер дме у цей бік, можна почути удари молотка. Коли Анна Стіна наважилася пройти добрий шматок дороги в тому напрямку, вона побачила великі групи робітників, схожих звіддалік на мурах, що працювали над скелетом будівлі, великої і, мабуть, у майбутньому пишної, до радості якогось багатія. Вона була досить далеко, щоб її не помітили. Більше в той бік вона не ходила.

Як їй хотілося, щоб ті літні дні ніколи не закінчувалися, щоб їй і надалі було достатньо всього для себе та дітей. Малят і Ліси їй цілком вистачало. Але в лісових тінях вже ростуть гриби, і ночі стають холодніші. Зараз вони з Лісою сплять ближче одна до одної, а діти між ними. Якось уночі з неї сповзла ковдра, й вона встала, щоб зігріти всіх теплими від багаття каменями. Тоді вона вперше побачила їх — маленькі бліді вогники між деревами. Вони трохи померехтіли й згасли. Анна Стіна так і залишилася сидіти нерухомо, охороняючи сон своїх близьких. Уранці спитала Лісу:

— А що вночі світиться між дерев?

— Та це просто тремтливі вогники. Нічого особливого. Не ходи туди.

10.

Цікавість перемогла. Коли прийшла черга Анни Стіни збирати ягоди, поки Ліза сиділа з дітьми, які ще не прокинулися від голоду, ноги самі понесли її туди, де вона бачила мерехтливі вогники. Між деревами знайшла майже круглу галявину, вкриту високою, ще зеленою травою. Це було дивно, адже в інших місцях трава вже пожовкла. Справжня літня галявина, схована за деревами, повна квітів, хоч літній сезон вже сливе закінчився. Місцина така гарна, що від неї подих перехоплює.

Спочатку вона їх не бачить — не видно за травою. На галявині повно маленьких могилок, позначених просто гілками чи каменями. Окрім засохлих букетів, є й інші пам'ятні речі: тут лялька, там різьблений коник. Несподівано вона зрозуміла, куди прийшла. Сюди новоспечені матері приносять своїх небажаних дітей, яких в освяченій землі ніхто не поховає — бо нехрещені, бо від блуду народжені. Притоптана трава привела її до могилки, яку закопали зовсім недавно, може, навіть учора ввечері. На горбику залишився вінок і ганчір'яний кіт.

Анна Стіна обернулася іти і зрозуміла, що це попередження прийшло в слушний час. Розбалувана теплом, вона вже почала думати, що якось та й перезимує в лісі, не так і довго до наступного літа. Але коли ночами почнуться морози, вчорашній рай перетвориться на смертельну пастку. На траві під її ногами вже зібралася роса. Але це такі сльози, які проливають страшні чудовиська з далеких країв. Кажуть, є такі тварюки, що плачуть, коли жеруть свою здобич. Зрозуміло, чому квіти тут гарніші й довше цвітуть, ніж будь-де в лісі. Чи росло б тут щось узагалі, якби ліс не спокушав своїх гостей залишатися довше, ніж варто? Дари лісу умовні. Коли вона дивиться на дерева, вони вже зовсім не схожі на себе — тепер це вже нескінченно терплячі хижакі. Їхнє гілля не просто дає захист — це жадібні кігті, що тягнуться до неї та її дітей. І її малюки опиняться на цій галявині, якщо вона затримається занадто довго. Не можна далі залишатись у лісі.

До їхнього багаття вона принесла дуже мало ягід і зразу побачила з Лісиного обличчя: та знає, де Анна побувала. Але в очах подруги більше сорому, ніж докору. Анна Стіна питає про те, що її турбує:

— А твоя дитина... вона теж тут? Тому ти літуєш тут?

Ліса відвернулася.

— Фельдшер сказав, що вона розпалася, як тільки вийшла з мене. Була сіра, як гниле м'ясо, так він мені сказав. Вони віддали мені згорток, якого я так і не змогла розгорнути. Але в моєму серці вона схожа на твоїх дітей. З гарним обличчям, ручками й ніжками. Тільки мертва.

11.

Осінь спроквола проникає до лісу. Дні стають дедалі коротші, листя на деревах і кущах змінює колір, аж поки якось Анна Стіна піднімає очі й бачить, що над головою більше жовтого, ніж зеленого. Але найбільше зміна пір року відчувається в повітрі. Увечері в лісі швидко стає холодно. Складніше визначити час. Сонячні промені, які ще недавно опівдні вертикально спадали крізь листяний навіс, тепер світять під кутом, і коли вітер дме з міста й можна полічити удари дзвона церкви Адольфа Фредріка, Анні Стіні завжди здається, що вона помилилася, бо темніє тепер значно раніше. Коли над лісом пролітає рвучкий вітер, крізь поріділе листя він долинає аж до землі, і тепер вони добре відчувають його холодні удари. Щодня збирають і їдять останні дари літнього достатку. Гілки диких яблунь гнуться під вагою плодів, які вони зривають і збирають. Чимало в лісі й лисичок. Риба в затоці теж поки що ловиться, але Ліса весь час занепокоєно нюхає повітря.

— Іди за мною.

Вони беруть кожна по дитині й ідуть глибше в ліс, куди веде прихована стежка мимо старого трухлявого дуба. Ідуть недовго. Ліса зупиняється і дивиться на невисокий пагорок серед дерев. Підходить до нього ближче й знаходить те, що шукає. Відсунула в'язку хмизу — під ними ховається якийсь щит із дощок. Дощки теж прибрала й жестом запросила Анну Стіну йти за нею. Виявилось, що в пагорку викопана землянка глибиною у кілька ліктів. Стелю тримають балки з товстих гілок. Підлога добре втоптана — Анна Стіна подумала, ніби йде брукованою дорогою.

— Це ти викопала?

Ліса похитала головою.

— Я люблю спати просто неба, щоб втекти можна було не тільки тим самим шляхом, яким до мене проникне лиходій. Не знаю, чия вона. Але хай хто її викопав, не думаю, що вона йому ще знадобиться. І навряд чи ще хтось про неї знає. Я знайшла її багато років тому, і тут нічого не змінилося за цей час.

Анна Стіна ступила ще крок, а Ліса підняла руку й поторсала одну з балок, що тримала на собі вагу стелі. Вона не поворухнулася.

— Коли я тут живу, мені прихисток не потрібен. Але стає холодно, і скоро зникнуть останні плоди.

Тільки зараз Анна Стіна розуміє, чому Ліса привела її сюди.

— Ти збираєшся покинути нас самих.

Ліса не відповідала, але тиша красномовніша за будь-які слова.

— Ми не можемо піти з тобою? Не знаю, куди ти йдеш...

Ліса задумалася, насупилася і похитала головою.

— Чому?

— Хто хоче жити так, як я, мусить дотримуватися певних правил. Ти вже їх порушила. Не можна бути настільки зв'язаним з іншими людьми, щоб не могли негайно їх покинути з єдиним клумаком, що вміщує все твоє майно. Треба триматися подалі від людей, від суспільства. Жінки злі. Двоє ще можуть ладнати між собою, більше — ніколи. І зрозуміти, що вони задумали, завжди нелегко. Вони дуже хитрі. Чоловіків легше зрозуміти, хоч вони й небезпечніші. Вони хочуть вкрати те, що твоє, і не цураються ніякої брехні, аби тільки ти їм це віддала. І навіть якщо ти відмовиш, вони заберуть це силою. А щойно отримають своє задоволення, вони тікають, і більше їх не знайдеш. Вони кидають нас самих розплачуватися за них. Але діти — найгірші. Вони зараз твій тягар. Незабаром він стане для тебе надто важким, ти не зможеш його нести, і це стане якорем твого життя, якого ти ніколи не позбудишся. Вони вже надто важкі для тебе. Поки ти знайдеш

спосіб носити їх обох, я вже давно буду в дорозі, і ти не зможеш мене наздогнати.

— А якщо ти мені допоможеш?

— З однією дитиною ще якось можна. Але з двома — неможливо. Ти маєш знайти їм інше місце.

— Де?

Вона простежила за поглядом Ліси — поміж дерев, униз, туди, де видніються комини й вежі Міста між мостами.

12.

Анна Стіна знає лише одне місце, куди вона може звернутися по допомогу, але дорога туди довга й вона має добре підготуватися. Має повернутися назад, перш ніж темрява сховає лісові стежки, які вона добре знає тільки при денному світлі. Вона прокинулася до світання, розсунула жар у згаслому багатті, нагріла пласкі камені, замотала їх у тканину й підклала під боки Лісі й дітям. Рухалася тихо, щоб не розбудити їх. Надворі похмуро, але хмари світлі — схоже, дощу не буде. Ретельно зцідила молоко з обох грудей у глиняний горщик — Ліса потім за допомогою тканинної соски зможе погодувати малих. Попрощалася з Маєю та Карлом легкими поцілунками й поспішила через ліс униз дорогою — до міста. Обійшла митницю, пройшла через квартали нетрів північного передмістя і вийшла до Паккарторгет. Ще трохи — і ось вона вже в Місті серед мостів.

Після літа, проведеного в лісі, місто оглушило її. Не могла повірити, що це те саме місце, де вона провела більшу частину свого життя. Її мало не вивернуло, коли вітер з Меларена доніс сморід усього міського непотребу й змусив дихати лише ротом. Скрізь люди, шум, хаос. Товкотнеча на вулицях нестерпна, ото й тільки що не б'ються одне з одним — слуги, біднота, панство... Посеред усього цього натовпу хтось ще веде корів на мотузках, тож пішоходам доводиться ступати самим краєчком хідника. У натовпі спритні пальці легко проникають у чужі кишені, гострі лікті штурхають чужі спини, ціпки б'ють незахищені гомілки, і все це супроводжується колоритною лайкою.

— Ану вбік, чорти б тебе забрали!

— Сам убік, ідіоте!

— Придуток драний!

— Та стули ротяку!

— Тримайте злодія!

Коли церковні дзвони з трьох боків почали відбивати повну годину, Анна Стіна аж затулила вуха. Щоб урятуватися від натовпу, заскочила в провулок і зрозуміла, що всі сприймають її за ту, ким вона не є. Молодик у смугастому плащі й капелюсі набакир підштовхнув її до стіни, брязнув гаманцем і привітно прошепотів: «Доброго ранку, панночко. Можете полежати кілька хвилин на спині тут за рогом і заробити два шилінги. Якщо хочете — можна й між стегнами, я не перебірливий».

Вона протиснулася між стіною та чоловіком і поспішила до Полгемської дамби.

Анна Стіна знала тільки назву вулиці, а які двері — навіть не уявляла. Вона не бачила ніякого знаку, за яким можна було вгадати потрібний будинок, і з відчаю почала стукати в найближчі двері. Через певний час відчинила жінка. Почувши, кого шукає дівчина, строго оглянула її з голови до ніг.

— Тобі варто було б добре подумати, перш ніж мати справи з такими, як він.

— Якби я мала вибір, мене тут не було б.

Жінка кивнула. Вираз її обличчя трохи пом'якшав. Вона рухом голови показала через дорогу.

— З того боку шукай двері чорні, як душа господаря. Але скажу тобі одне: я живу тут уже багато років, і рідко хто приходить до нього з доброї волі. Більшість просто змушена.

Анна Стіна вдячно вклонилася, але жінка вже зачинила двері. Там, куди вказала сувора господиня, дівчина швидко знайшла потрібний будинок. Двері відчинилися, хтось нахабно подивився на неї.

— Чого тобі?

— Я хочу поговорити з Дюлітцом.

— Іди звідси, мала, бо отримаєш зараз.

— Скажіть йому, що прийшла вдова Крістофера Блікса.

Блікс ніколи не описував їй ні кімнати, ні чоловіка, який прийняв її. Він сидів за своїм столом, спершу навіть не глянув на неї — втупився у свої папери. На обличчі й у тілі видно перші сліди старості, але він ще доволі сильний. Маківка лиса, скроні й потилиця вкриті сивим коротко стриженим волоссям. Одягнений гарно, але не розкішно: хороші сорочка й жилет, на шії шовкова хустка. Рубінова брошка зблиснула у світлі воскових свічок, коли він склав аркуші паперу перед собою і нарешті подивився на неї. Його світло-блакитні очі не виявляли ніяких емоцій.

— Досі я був переконаний, що мої справи з молодим паном Бліксом закінчені. І те, що ти називаєш себе його вдовою, не дуже тобі допоможе.

Анна Стіна згадала день, коли її викликали до пастора Лісандера й звинуватили в блуді. Сцена майже та сама. Перед нею чоловік, який має владу, позад нього стоїть на все готовий прислужник. Але все-таки зараз інакше. Цей чоловік лякав її значно більше, але сюди вона прийшла сама. Похитала головою.

— Я прийшла не від імені Крістофера, а від свого власного.

Дюлітц підняв брову, і цей рух був би майже непомітний, якби не полум'я від свічки на столі, яке наповнило тінню кожну зморшку на чоловіковому обличчі й зробило його майже гротескним.

— Крістофер розповів мені, чим ви займаєтеся. Ви зважаєте характер і навички людей і продаєте їх тим, хто хоче їх придбати. Зазвичай ви маєте владу над своїми товарами, оскільки купуєте їхні борги. Я хочу те саме, але не з примусу, бо не маю боргів, а з власної волі. І хочу за це отримати плату.

— Знайди роботу, як усі.

— Для такої, як я, немає роботи.

— Усі жінки мають те, за що чоловіки готові платити. Ти обдарована цим навіть щедріше, ніж багато інших. Просто стань на розі вулиці — і побачиш, як гроші самі до тебе попливуть.

Вона глянула на нього.

— Ні.

У кімнаті повисла тиша. Вона заговорила знову:

— У мене нікого немає. Крістофер помер, ви знаєте. Він зняв одяг на березі фіорду й пішов по кризі, аж поки нарешті провалився.

Дюлітц сухо засміявся.

— Ти кажеш, ніби знаєш, хто я і що роблю, і прийшла просити в мене співчуття?

— Я не прийшла б, якби не вірила, що ви можете добре продати мої навички.

Він відкинувся й замислено подивився на неї. Спочатку вона побачила в його очах насмішку, потім злість.

— Ну подивімося...

Анна Стіна глибоко вдихнула і підійшла зовсім близько до його столу. Вона зібралася, подивилась йому прямо в очі і простягла ліву руку так, що її долоня зависла просто над полум'ям свічки. Якщо цей вчинок здивував Дюлітца, то він добре це приховав. Його крижані блакитні очі спершу поспостерігали за маленькою долонею, потім запитально глянули на обличчя дівчини.

Біль прийшов не поступово, як вона очікувала, а раптово, ніби схопилася за розпечений казан. Червоний півень схопився дзьобом за її

руку й гриз немилосердно. Стіни світу впали й зібралися у єдиній точці, де зійшлися вогонь і її плоть.

Вона зосередила всю волю на тому, щоб не відвести очей від байдужого обличчя Дюлітца, яке ледве бачила перед собою. Не можна відвести очей. У думках вона повернулася до Карла і Маї, але навіть там не знайшла сили. Біль повністю охопив її і спотворив образи в голові. Вона бачила, як її шкіра чорніла, на ній піднімаються пухирі, тріскаються... Вогонь випалює діру, під якою розкривається плоть. Кров кипить, вогонь жадібно сичить. Час зупинився. Залишився тільки біль.

Вона не зразу усвідомила, що щось змінилося. Коли прийшла до тям — зрозуміла, що Дюлітц відвів її руку від полум'я. Пекло немилосердно, але коли вона глянула на долоню, побачила тільки червону пляму й кілька пухирів.

— Годі. Не треба знищувати всю долоню.

Звернувся до свого слуги:

— Оттосон, принеси стілець вдові Блікс і поклич Ерлінга з маззю від опіків.

Коли вона сіла, обгорнувши руку вмоченою в холодну воду шматиною, Дюлітц узяв книгу й розгорнув її на чистій сторінці.

— Як тебе звати?

— Анна Стіна Блікс.

— Скажи мені, що ти можеш робити.

Дівчина зосередилася, але зрозуміла, що сказати майже нічого. Вона подумала про все, що сталося за останній рік, і розповіла свою історію, дивуючись, скільки років може минути для людини за один рік. Та все ж у цьому потоці спогадів не змогла виловити нічого такого, що могло придатися Дюлітцу. Побачила, що так само думає і він сам.

Зрозуміла не з його кам'яного обличчя, а з того, що досі нічого не записав. Про Анну Стіну Блікс, народжену Кнапп, майже не було чого розповісти. Вона — просто ще одне тіло, яке старіє, як і всі інші, і не служить ні для чого іншого, окрім занапастити її, поки ще молода. Зрештою він опустив ручку, хоча вона ще розгублено щось оповідала. Коли вона замовкла, він навіть не поворухнувся.

— Усе?

Вона не знала, що ще додати, тому просто кивнула. Дюлітц згорнув книгу. Анна Стіна вже знала, що піде звідси ні з чим. Як вона могла бути такою дурною, сподіватися, що з цього щось вийде? Встала й зібралася вийти, згорблена, ніби під ярмом, а насправді — від сорому за свою дурість. Ліва рука щомиті нагадувала про її фіаско.

— Знаєш ту корчму поблизу Фішарторпета? Коли почувеш у місті дзвони, що скликають на месо, знатимеш, що неділя. Якщо я матиму щось для тебе, пошлю одного зі слуг зав'язати там червону стрічку на розі. Ти її побачиш з берега затоки. Якщо побачиш — приходь сюди.

13.

— Я вранці бачила, як ти щось робила, коли випила чай. Що то було?

Ліса на мить завмерла, потім відповіла:

— Ворожила на чаїнках. Колись я знала одну жінку, вона мені показала, як це робиться.

— І що ти побачила?

Ліса знизала плечима.

— Що буде важка зима, але я її таки переживу. І бачила, що в Тіведені на мене чекає смерть.

— Може, спробуєш поворожити мені й моїм дітям?

Ліса завагалася, потім ще раз знизала плечима й поставила каструльку на жар. Коли вода закипіла, кивнула Анні Стіні:

— Ти мусиш зробити собі чай. Інакше нічого не побачу.

Помінялися місцями. Ліса взяла колисати хлопчика, який прокинувся, тільки-но мама його поклала. Заспокоювала малого, поклавши руку йому на груди. Анна Стіна кинула сухого листя лісових ягід на дно кухля і залила окропом. Подмухала в чай, трохи остудила й помалу випила. На дні залишилися тільки мокрі листочки. Ліса простягла руку, взяла кухлик. Підвелася, відійшла на кілька кроків, вивчаючи, що там хочуть сказати листочки. Видивлялася доволі довго, потім присіла, сполоснула посудину й чисту поставила до інших речей Анни Стіни.

— Твої діти виростуть здорові й сильні. Ти будеш з ними. Будете щасливі.

— А чого ти плачеш?

— Вітер якогось сміття в око наніс.

Не було ніякого вітру. Очевидно, що обманює.

— Що ти побачила?

Ліса витерла сльози зі щік і твердо глянула на Анну.

— Бачила те, що сказала. Просто заздрю, що в тебе все буде добре, а в мене ніколи не буде.

Перш ніж лягати спати, довго ще сиділи біля багаття. Ліса обняла дітей і взяла Анну Стіну за руку. Так, тримаючись за руки, і заснули.

14.

Ліса прокинулася серед ночі. Звечора випила забагато води, ковтала й ковтала, аби тільки наповнити живіт, а серед ночі припекло до вітру. Та й не можна сказати, що вона спала, більше лежала й слухала спокійне дихання біля себе. Намагалася наслухатися. Нечутно виповзла з-під ковдри, вкрила Карла, який лежав біля неї і повернувся, ніби хотів дотягтися до мами. Ліса поспішила за край галявини й присіла біля дерева, яке вони собі вибрали як місце вбиральні. Здригнулася, коли по босих ногах війнув холодний вітер. Повернулася до багаття, перевірила, чи на місці її майно. Усе тут, зібране, готове. Тільки поклади в клунок. Усе, що могло дзенькнути, обмотане ганчірками. Головне — не розбудити. Ліса не хоче прощатися, бо не впевнена, що їй на це вистачить сили.

Одиначкою її назвали, щоб образити. Вони думали, що коли принизять її, то самі з цього стануть вищі й значущіші. Спершу їй було кривдно, потім соромно. Але це було давно. Вона змирилася з цим прізвиськом. Але навіть їй важко було розривати зв'язки, які мала. Її спотворена щока, може, і не відчувала ніколи ніжних поцілунків, але якщо не мав у житті нічого кращого, то й ляпаси ліпші за самоту. Утім, і до самотності можна звикнути. Старі кривди вже втихли. Усе, що колись боліло, з часом стало просто тупо щеміти. Але цього літа вона ніколи не забуде. От тільки тепер доведеться починати все з початку — відвикати від товариства, заново вчитися бути самою.

Втішалася тим, що покидає їх заради них. Тут, біля Анни Стіни, спокуса була надто велика. Вона вже навіть почала думати, що разом, допомагаючи одна одній, могли б і перезимувати в лісі, і дожити до наступного літа. Але знала, чим це закінчилося б. Рано чи пізно одна з них загубилася б у засніженому промерзлому лісі, упала в яр, поламала ногу, і тоді друга мусила б годувати всіх. Ніхто з них не вийшов би живий з цього лісу, і винна в цьому була б Ліса, бо це вона знає, що таке — провести тут зиму. Через свій егоїзм прирекла б їх усіх на смерть.

Ліса пішла на квіткову галявину й зібрала іграшки, залишені на могилках. Для Карла — ганчір'яного кота, різьбленого коника — для Маї. Знайшла ще полотняний м'яч і дерев'яного чоловічка. Повернулася до багаття, поклала подарунки біля дітей, щоб знайшли їх, коли прокинуться.

Поцілувала Анну Стіну в щоку. Та щось занепокоєно пробурмотіла, повернулася, рукою намацала на Лісиному місці теплий камінь.

Лише відійшовши з чверть милі, Ліса збагнула, що забула попрощатися зі своєю дитиною на її могилці. Давні шрами можна приховати тільки свіжими ранами.

15.

Анна Стіна не могла думати про Лісину втечу як про зраду. Вона й так дуже допомогла. Подарунки на ранок чекали не тільки дітей — Ліса залишила чимало потрібних речей, без яких життя в лісі значно складніше. Коли багаття повністю згасло, рознесла камені, землю прикидала місце, де горіло вогнище. Прибравши всі сліди їхнього невеличкого табору, віднесла дітей до землянки.

У лісі поки ще були плоди, і риба ще чіплялася на гачок. Анна Стіна щодня збирала більше, ніж треба для їди,— складала запаси. Але скоро з'ясувалося, що на її добро є й інші охочі. Якось уранці у купі яблук під стіною землянки побачила щура. Тварина незграбно вовтузилася між плодами й злісно писнула, коли Анна кинула по ній дровинякою. Дівчина зрозуміла, що запаси не можна тримати там, де залишає спати дітей. Мая і Карл ще не знали, яка пора наближається. Ніколи ще вони не були голодні. Від цієї думки здригнулася.

Здивовано зауважила, що її малята щодень більше прив'язуються одне до одного. Дедалі частіше перевертаються на бік, щоб бачити одне одного. Мая заводіяка, Карл робить усе, що починає сестра. Спершу махають руками, потім торкаються одне одного, далі обнімаються. Різними чудернацькими звуками щось питають і відповідають. Разом сміються і плачуть. Тепер уже їх неможливо розлучити, навіть під час годування. Доводиться шукати положення, у якому може годувати їх обох одночасно. Анна Стіна співає їм пісні, які збереглися десь глибоко в пам'яті з її власного дитинства й тепер ллються немовби самі по собі.

Кожного ранку слухає дзвони церков. Коли приходить неділя, затуляє вхід до землянки кришкою з дощок, закладає гілками й підпирає каменем. Усе, тепер лисиці не доберуться до діточок. Поспішає до берега затоки й вдивляється вдалину, але ніякої червоної стрічки на розі не бачить.

А наступного дня почула чийсь кроки — уперше відтоді, як прийшла до лісу. Гілочки потріскували, сухе листя шурхотіло під важкими кроками. Чоловік відводив руками гілля і лаявся, коли воно хльоскало його по обличчю. Різко й агресивно розчищав собі дорогу, ніби б'ючись із лісом, ніби ліс винен, що не виявляє до гостя належної поваги. Анна Стіна ненавиділа таких чоловіків. Стиснула руків'я свого ножа, єдиної зброї, якою могла якось захиститися. Страшно, але цей страх легко може перерости в лють і додати їй сил.

Але за мить зрозуміла, хто до неї завітав — вірний пес Дюлітца. Упізнала його з характерної даларнської співучої вимови. Вийшла до нього. Чоловік зупинився й полегшено зітхнув, витерши піт з лоба. Ножа в руці дівчини навіть не помітив.

— Добре, що я тебе знайшов. Господар тебе викликає. Негайно.

Надпив з фляжки й махнув рукою у правильному, як йому здавалося, напрямку:

— Поспіши. Він чекає біля митниці, так що бігом.

Дюлітц чекав її у старій корчмі, збудованій колись з грубих колод для всіх, кому терміново треба було випити дорогою до міста чи з міста. Поверх багатого вбрання накинув широкий плащ, низько на очі насунув капелюха. У корчмі майже немає людей, але після багатозначного погляду Оттосона власник випроводив останніх відвідувачів, сказавши, що час зачинятися.

— Пані Блікс... Несподівано з'явилася потреба в товарі, який можеш продати тільки ти.

Жестом запропонував їй сісти.

— Припускаю, що до твоєї дачі не доходять новини про наші міські справи?

— Ні.

— Знати тобі треба небагато. За тиждень, двадцять третього числа цього місяця, на площі перед Дворянським зібранням буде езекуція. Ганебний стовп уже поставили. Привезуть одну жінку в закритому екіпажі, прив'яжуть до стовпа й висічуть. Ти маєш піти туди. Добре роздивися і запам'ятай обличчя тієї жінки, щоб могла будь-якої миті її впізнати. Це фінал справи, про яку ціле королівство базікає уже рік, тож на площі буде все місто, крім хіба що найсміливіших злодіїв та останніх пияків. Підійти до стовпа достатньо близько буде нелегко.

Анна Стіна кивнула.

— Коли кат виконає свою роботу, засуджену кинуть знову в екіпаж і відвезуть туди, де вона відбудуватиме своє покарання,— принаймні до того часу, поки наш малолітній монарх виросте й зможе сам щось вирішити. Це відома пані, і її триматимуть у золотій клітці в якомусь парафіяльному будинку. Але там ще не все готово до її прибуття, тож тимчасово триматимуть у якомусь іншому місці. Зараз у нас старий місяць, з двадцять п'ятого — молодик, ніч буде темна, як у могилі. Знаєш, як цю пору називають у місті?

Вона добре знала:

— Злодійська ніч.

— Тієї ночі підеш до її кімнати, даси прочитати оцей лист і почекаєш, поки вона напише відповідь. Ту її відповідь принесеш і віддаси мені.

Дюлітц через стіл підсунув до неї запечатаний конверт.

Анна Стіна не могла приховати своєї розгубленості:

— Ви сказали, що тільки я можу це зробити, але мені здається, що багато людей могли б зробити це значно краще.

Дюлітц криво посміхнувся і похитав головою.

— Наскільки мені відомо, ти єдина знаєш таємний хід до Прядильного дому. Її тримають там. Ти вилізла через тунель під стіною. Мусиш тією

самою дорогою повернутися до Прядильного дому й знову вилізти. Якщо не знайдеш якогось кращого виходу, звичайно.

Дівчину затопили спогади. Згадала, як каміння стискало її груди, так що не могла вдихнути. Згадала тунель, у якому померла Альма Густафсдоттер. Нараз здалося, ніби її знову стиснув в'язничний мур, щасливий, що зловив у свої кам'яні лабеті втікачку, якій раз вдалося втекти.

Дюлітц випередив її:

— Я розумію, що ти сумніваєшся. Якщо схибиш, то знову опинишся у прядильні й знову почнеться кошмар, з якого ти ніби вже вибралася. І буде навіть гірше, ніж було тоді. Але я скажу тобі ось що, Анно Стіно Кнапп: ти не маєш вибору. Мабуть, ти подумаєш, що я жахлива людина, але повір, мій замовник значно, значно гірший. Ця справа більша і за тебе, і за мене, і заради неї мій клієнт може кинути в пекло безліч дівчат, особливо тих, про кого ніхто й не спитає. Я сказав йому, що вмовити тебе буде важко. Він на це відповів, що коли не схочеш повернутися до Прядильного дому з власної волі, то тебе туди відведуть зв'язану й передадуть наглядачам.

Анна Стіна зрозуміла, що все так і є, як каже Дюлітц, і відчула полегкість: не мусить нічого вирішувати. Подивилася на нього, намагаючись не видати своїх почуттів:

— Там багато замкнених дверей. Як я через них пройду?

Дюлітц на мить завмер, не вірячи своїм вухам, а потім вийняв з кишені в'язку ключів.

— Такі в'язки використовують злодії, коли не хочуть виламувати двері. Замки в прядильні старі й прості. Якщо не один, то інший ключ підійде.

Схилювався до неї і склав долоні на столі. Обличчя напружене. Досі він суворо давав їй вказівки. До свого здивування Анна Стіна відчула, що його настрій змінився і він уже говорив з нею не зверхньо.

— Маємо ще обговорити ціну за твою послугу.

— Двісті ріксдалерів. Стільки передав мені Крістофер. Усі ці гроші я витратила на облаштування гнізда, з якого мене викинули як самозванку.

Дюлітц відкинувся на спинку стільця:

— Дешево продаєшся. Мій клієнт готовий заплатити значно більше. Якщо згодна дати мені десяту частину, я подбаю про якнайбільшу винагороду для тебе.

Але Анна Стіна знову здивувала старого:

— Ні. Світ винен мені двісті ріксдалерів. Якщо отримаю більше — я буду винна світові. Мені треба лише двісті.

Дюлітц довгу хвилину дивився на дівчину, потім відвів погляд і встав:

— Бажаю тобі удачі.

16.

Анна Стіна годувала Маю і Карла так довго, що животики в них надулися як м'ячі й булькали, коли вона їх колисала. Округлі гладенькі камені, нагріті на багатті й замотані в тканину, зігріють немовлят, поки мами не буде. Затулила вхід до землянки дошками, заклала гіллям, перевірила, чи добре лежить, і притрусила сухим листям, щоб остаточно замаскувати вхід. Подивилася на положення сонця. Вона мала три години, щонайбільше — чотири. Востаннє занепокоєно глянула на вхід, якого тепер і сама не могла відрізнити від інших схилів пагорка, і подалася до Міста між мостами. Не можна гаяти ні хвилини.

Уже на мостах через Стреммен зустріла натовп. Пробираючись між чужих ліктів і спин далі до Ріддаргольмена, дякувала Богу, що за літо схудла. Бронзовий пам'ятник Ґуставу Вазі байдуже дивиться на юрбу зі свого кам'яного постаменту. Щоб обмежити потік людей, на міст викотили гармати, біля них вишикувалися гвардійці. Анна Стіна разом з багатьма іншими прослизнула між ними. З того боку мосту земля ніби поросла найрізноманітнішими людськими головами. Дівчина роззирнулася — на гребенях дахів поближніх будинків горобцями розсілися вуличні дітлахи. Площа перед Дворянським зібранням повна-повнісінька. Когось притиснули до стіни церкви, інші ледь тримаються, щоб під натиском не впасти в канал. Не всім це вдається — час від часу хтось кричить, а потім чується сплеск і регіт. Рибалки підпливають до невдахи й рятують — ціною всіх грошей, які має у кишенях.

З вулиць і провулків пливуть усе нові потоки глядачів — Анна Стіна не могла зрозуміти, як же всі ці люди поміщаються в місті. Посеред площі над людським морем видніється ганебний стовп. На сходах, що ведуть на дерев'яний майданчик, стоїть кат у ковпаку. Ковпак зараз носить хтось інший, не славнозвісний майстер Гесс — той навесні захворів на запалення легень і мусив приєднатися до своїх покійних предків. Біля сходів, заклавши руки за спину, стоїть офіцер. Нервово переступаючи

з ноги на ногу, оглядає натовп. Уздовж майданчика ганебного стовпа — гвардійці з довгими жердинами, якими незабаром стримуватимуть юрмище глядачів.

Люди якісь інші, не такі, до яких звикла Анна Стіна. І атмосфера не схожа на ту, що вона пам'ятала з інших ексекуцій, на які її ввели, перш ніж підросла й вирішила не відвідувати таких розваг. Тут зібралася не тільки біднота, яка тішилася можливістю на час забути про своє важке життя і вдовольнити жагу крові. Здається, що прийшов сюди весь Стокгольм, і низькі верстви, і високі. З кожного вікна навколо площі хтось визирає, повисовувалися якомога далі, щоб краще бачити. Жінок не менше, ніж чоловіків.

Як кола на воді, натовпом поширилося пожвавлення. Біля старого королівського палацу на іншому краю площі з'явився екіпаж, але жінка в чорно-коричневому одязі зійшла сходами й пройшла повз екіпаж. Гвардійці опустили свої жердини паралельно землі й створили з них огорожу, відтісняючи натовп, щоб засуджена у супроводі двох офіцерів могла дійти до ганебного стовпа.

Анна Стіна, пригинаючись і присідаючи, пробиралася все ближче й ближче до місця ексекуції. Мусить підібратися якомога ближче, щоб бачити обличчя жінки. Навколо жебонять сотні голосів. Чоловік у гарному плащі й вишитому жилеті театральню шепоче своєму другові:

— Невже тепер і в Стокгольмі, як у Парижі? Дворян посилають на ешафот, а юрба веселиться. Чорт забирай, які ж страшні часи, брате. Я різне думав про Ройтергольма, але ніколи не підозрював, що він якобінець.

Дебелий дядько в брудному одязі під сміх своїх приятелів горлає до засудженої:

— Малло! Малло Руденшельд! Коли моя черга? У всьому Стокгольмі ти не спала тільки зі мною і герцогом Карлом!

Жінки показують пальцями:

— Блудниця!

Трохи далі якась дівчина шепоче на вухо своїй подружці:

— Те! Якби була розумніша блудниця, була б вільна як пташечка. Я на її місці лягла б з герцогом, замружилась і уявляла, що зі мною Армфельт.

Хтось стверджує, що барон Ройтергольм вимагав смертної кари, але останньої миті його переконали змінити думку. Хоч наполіг, щоб нагайка, якою битимуть Магдалену Руденшельд, цілу ніч лежала в ропі.

— Зрадниця! Так і треба з тими, хто зраджує свою країну!

— Російська курва!

— Час скуштувати іншого прутня!

Анна Стіна підбралася ще ближче. Мов привид, прослизала між людьми, аж поки зупинилася за лікоть від гвардійців. Якщо підійти на крок ближче, то буде видно тільки спітнілу солдатську пику. До ешафоту й Магдалени Руденшельд усього п'ять ліктів.

Ніби сама по собі юрба починає рухатися. Люди намагаються не впасти, притримуються за сусідів, гойдаються вперед і назад. Анна Стіна сперлася на дівчину приблизно її віку, занадто яскраво вбрану наперекір усім заборонам. Бавовняна блакитна блуза в горошок з французькими рукавами поверх біло-червоної сукні. У натовпі Анна Стіна бачила ще багато святково одягнених дівчат. Зрозуміло, серед такої юрби вони не бояться, та й міська сторожа сьогодні зайнята зовсім не відловлюванням порушників заборони на розкішний одяг. Щоразу, як натовп підштовхує в спину, лікті дівчат торкаються і вони дивляться одна на одну. Схилившись ближче до сусідки, Анна Стіна спитала:

— Хто вона? Що зробила?

Дівчина здивовано глянула на неї і посміхнулася:

— Ти в печері живеш?

Анна Стіна не встигла нічого відповісти: дівчина прихилилася до неї і тихо заговорила прямо у вухо, прикриваючись долонями, щаслива, що зустріла когось, хто нічого не знає про цю гучну справу.

— Чула про Армфельта? Він був найкращим другом покійного короля Густава, ну й просто перший красень королівства. До минулого року Малла Руденшельд була найзнаменитішою дамою при дворі, бо за її прихильність змагалися сам герцог Карл і Армфельт. Звичайно, вона вибрала Армфельта — хто на її місці вчинив би інакше? Але зараз Армфельт утік з країни, намагається знайти союзників, які допоможуть покласти край пануванню Ройтергольма. Кажуть, Малла була його найближчою помічницею у Стокгольмі й теж шукала однодумців.

Дівчина витягла шию і глянула, як Магдалена сходить на ешафот.

— Коли посіпаки Ройтергольма вдерлися до маєтку Армфельта, знайшли тисячу Маллиних любовних листів у скрині з рожевого дерева, оббитій всередині червоним оксамитом. Тисячу! Уявляєш? Він усі їх зберігав, щоб знову й знову перечитувати. А найкращі навіть надруковані, щоб і люди могли читати. Хіба це не мило?

Нарешті Магдалена Руденшельд на повен зріст стала на дерев'яному майданчику біля стовпа, і очікувальний вираз на обличчі дівчини змінився розчаруванням.

— Я думала, вона краща. Як Армфельт міг закохатись у таку?

Повернулася до Анни Стіни й приклала пальця до вуст, хоча говорила тільки вона сама:

— Тихо. Зараз почнеться.

Ніколи раніше Анна Стіна не бачила чогось подібного. Звикла, що люди, які збираються на такі видовища, зловтішаються і глузують із

засуджених. Але зараз на площі перед Дворянським зібранням атмосфера зовсім інша. У повітрі повисла якась двозначність, нерішучість, вагання. Молодий лисий офіцер з ріденькою борідкою не міг приховати свого відчаю, передаючи Магдалену Руденшельд катові. І навіть той підходить невпевнено, дзенькаючи ланцюгом, яким мусить прикувати жінку до ганебного стовпа. Від катового дотику Малла здригнулася, і він завмер. Замість начепити їй на шию ланцюг, просто стоїть і не знає, що далі робити. Може, він чекав, що натовп реагуватиме жвавіше, люди плескатимуть у долоні й підбадьорюватимуть його. Не дочекавшись помочі, таки ступив крок уперед і начепив ланцюга на засуджену. Ніхто не рухається. Ніхто нічого не каже. Похмура й напружена тиша, мов перед бурею.

Магдалена Руденшельд стояла на ешафоті в коричневій сукні й короткому чорному плащі. Це вбрання дуже відрізняється від того, у якому вона виблискувала на королівських балах. Світле волосся коротко обстрижене й зачесане назад. Після багатьох місяців ув'язнення шкіра бліда, сливе прозора. Майже пів години вона простояла на своїй сцені, здебільшого опустивши очі, тільки зрідка позирала над тисячами голів. Двічі їй давали води. Ніхто її не торкався, різок чи нагайки ніде не видно. Зрештою захиталася, ноги підігнулися, і жінка опустилася на дошки ешафоту. До неї підбігли найближчі офіцери, обвіяли їй обличчя і повели до екіпажу, від якого вона перед тим відмовилася. Екіпаж тяжко рушив і поповз до Стура-Нігатан під акомпанемент лайки, якою візник і міська варта силкувалися звільнити дорогу від витріщак. Натовп потягнув Анну Стіну за собою. Вибору не було — залишалося тільки піддатися і помалу йти з людським потоком у бік Полгемської дамби. Здалеку побачила, як ніби за командою перед екіпажем вискочили вуличні дітлахи і швидко організували парад: один попереду, мов диригент, вимахував віником, позад нього йшов «оркестр», прикрашений стружками й брудними ганчірками. Вартові вдавали, що нічого не бачать. Один чоловік через плече кинув своєму приятелю:

— Хіба Ройтергольм не розуміє, як очевидно, що він підкупив і поліцію, і цих жебраків? Якби був розумніший, міг би придумати правдоподібніший сценарій.

Приятель плюнув на бруківку:

— Не знаю, як тобі, а мені як підданому королівства не подобається, що державою керує такий баран.

— Бідолашна наша Швеція, хай би їй...

17.

Анна Стіна поспішає виконати другу справу у Місті між мостами. Хоч він більше не живе там, де раніше, багато хто пам'ятає Мікеля Карделя, дехто навіть знає, де його зараз шукати. Бачили його недалеко звідси, біля «Пандори» на Скреддарегренд. А там уже знали, де він зараз. Дівчинка, що гнала лозиною гусей через вулицю, показала, куди треба заходити. Через двері Анна Стіна почула важкі кроки, коли Мікель ішов до дверей, у які постукала.

Двері відчинилися, світло з кімнати визирнуло на сходи. Через це спочатку бачила тільки темний силует. Він нічого не казав. Тільки за якусь мить голосно видихнув, упізнавши її.

— Господи боже, що з тобою сталося?

Тепер і вона впізнала його. Минуло не більше року з їхньої останньої зустрічі, але очевидно, що для нього цей час був не набагато легший, ніж для неї. Очі ще сумніші, ніж були тоді, плечі опущені, наче під якимось невидимим тягарем, обличчя сіре, волосся майже немає. Вона подивилася вниз, щоб він не побачив свого відображення в її очах.

— Допоможи, Мікелю, мені нема більше до кого піти.

Кардель відступив убік і пропустив її до кімнати, пробурмотівши вибачення за безлад. Наче їй не байдуже. Дівчина не знає, з чого почати. Не розповідати ж про останній рік життя. Та й хіба він з першого погляду не зрозумів, у яких вона опинилася обставинах? Здається, Мікеля влаштовує те, що не треба звірятися одне одному. Він перший заговорив, перш ніж Анна Стіна почала розповідати про мету свого візиту.

— Якщо тобі потрібні гроші, я готовий віддати все, що маю. Боюся тільки, що маю небагато. Але якщо даси мені трохи часу — я щось

придумаю, знайду десь. Якщо треба десь жити — можеш улаштуватися тут, на моєму ліжку. Я спатиму на підлозі.

Вона мотнула головою, соромлячись своїх думок, — попередження Ліси-Одиначки глибоко запало їй у душу, й тепер вона сумнівається, що чоловік може пропонувати таку допомогу зі шляхетних мотивів.

— Нічого такого мені не треба.

— А що ж тоді?

— Післязавтра — новий місяць. Тієї ночі мені потрібна твоя допомога. Від північної митниці видно високий дуб над дорогою. Зможеш прийти туди вдень о третій?

— Що треба робити?

— Я маю одну справу, і мені треба з кимось залишити моїх дітей.

Кардель розтулив рота, але так нічого й не сказав. Здивовано дивився на гостю. Обличчя ще більше посіріло. Озався:

— У мене не так багато досвіду з дітьми. Краще візьми мою здорову руку.

— Там просто треба побути.

— То їх двоє? А якщо вони плакатимуть?

— Заспіваєш щось чи розкажеш історію. Спробуй заспокоїти, або просто хай плачуть, поки не набридне. Від тебе треба просто захистити їх від лисиць.

Мікель неохоче кивнув. Провів її до дверей. Анна Стіна відчувала, що він хотів щось сказати, але чомусь мовчав. Вона сама не впевнена, що хоче щось почути, тож квапилася вийти. Але щойно переступила поріг, почула його голос:

— Мене втішало, що ти була в добрі й безпеці. Після всього, що зі мною сталося за рік, тільки ця думка давала мені надію. Бог свідок, що надія мені потрібна найбільше. Горе тій лисиці, яка надумає прийти до твоїх дітей...

Вона не змогла повернутися і ще раз глянути йому в очі, хоч він на це й заслуговував після таких слів. Не хотіла показати, як її щоки почервоніли від сорому за це. Але інакше не могла. Щось заважало. Вона й так попросила його допомоги, а що менше вона попросить, то менше від неї зажадає він.

18.

Уночі лив дощ, але на світанку вщух, і до полудня небо вже було блідо-блакитне. Анна Стіна пішла до митниці. На узліссі почула, як дзвін церкви Святого Івана віддзвонив за п'ятнадцять третю. Кардель уже на місці, нетерпляче ходив навколо дуба. Їх з дубом наче витесав один тесля — однаково грубі, жилаві й важкі. Наблизившись, дівчина побачила, що Мікель вичистив куртку, натер олією черевики й чисто поголився. Побачив її і стримано кивнув. Анна Стіна рукою показала, щоб ішов за нею. Показала йому все, що треба знати: де вода, як дітям поміняти пелюшки, де лежать різьблений коник та ганчір'яний кіт, де дрова й де можна розпалити багаття. Вмочила ганчірку в молоко й піднесла Маї, але та розчаровано відвернулася — добре знала, що мама може дати дещо краще.

— Тобі буде простіше — від тебе вони нічого не чекають.

Кардель похмуро кивнув. Анна Стіна зібрала те, що мала взяти з собою,— лист і ключі. Поцілувала Маю і Карла на прощання.

— Якщо все пройде добре, повернуся до ранку. Найпізніше — до полудня.

Діти серйозно глянули на маму, яка кудись ішла від них, потім на свого нового опікуна. Кардель здоровою і дерев'яною руками взявся у боки:

— Під Виборгом я проплив до мису Крісснаурт під вогнем п'ятдесяти російських фрегатів. Так що вперед, нападайте. Сміливіше.

Діти заверещали зразу ж, як тільки Анна Стіна вийшла з землянки. Ідучи між деревами, вона ще чула, як Кардель пробурмотів:

— Це буде довгий день...

Вона побігла, щоб дитячий плач не змусив її відмовитися від завдання. Вибігла з лісу. Через деякий час побачила світло у вікнах корчми

Малого Яна й відчула сморід від Трескета. Іти ще довго, і що швидше вона пройде цей шлях, то краще.

Минула Норрмальм, пройшла вздовж Котячого моря й подалася далі, до мостів у місто.

19.

Біля Полгемської дамби вирішила зупинитися. Усе одно мусить дочекатися темряви, то краще це зробити тут, де більше метушні й менше шансів наштовхнутися на когось, хто її знає. Опустила хустку нижче на лоба, знайшла місце біля млина, звідки може бачити годинник на дзвіниці церкви Святої Ґертруди.

Наближалася «зłodійська ніч» — найтемніша ніч місяця, і вона обіцяла бути найстрашнішою за тривалий час, бо в місті досі повно іноземців, які приїхали до Стокгольму на езекуцію Маґдалени Руденшельд. Перед дверима трактирів і пивниць утворилися довгі черги. Для багатьох корчмарів перспектива прибутку здалася достатньою підставою, щоб порушити правила й відчинитися раніше. На вулиці стає гамірно, і Анна Стіна ще більше зіщулюється у своїй схованці за великою діжкою. Низькі чоловічі голоси, заплітаючись від випитого, перекрикують один одного. Хтось співає, інші регочуть, дехто свариться. Спускається темрява. Коли запалили перший ліхтар, якийсь молодик заліз на плечі приятеля і задув полум'я — старовинний звичай. У зłodійську ніч світло на вулицях непотрібне. Усякий, хто не може за себе постояти, стає законною здобиччю лиходія.

З вузьких вулиць, де зłodії влаштовують засади, час від часу чується крик жертв і глузливий сміх грабіжників. Тут і там виникають бійки, де за діло, де просто для розваги, бійці хекають і крекчуть, кружляють по бруківці, намагаючись завдати противнику якнайсильнішого удару. Десь жінка відчайдушно кличе на допомогу, аж серце крається. Мабуть, якась нетутешня дівчина мала необережність забрести у вузьку неосвітлену вулицю і зустрілася з тим, хто вирішив скористатися її безпомічністю. Якби була розумніша, зробила б те, чого давно навчилися міські дівчата: сказала б, що вона повія і її захищають звідники з борделю на Баґтенсґатан,— так хоч заробила б якусь копійку й не була бита. Міська варта все те чує, але синьомундирники просто знизують плечима й далі сидять у шинках,

цмулячи випивку й покурюючи люльки. Ніч же злодійська, хто такий дурний, що вештається, той має сам про себе дбати. Стокгольм охопило божевілля, опиратися марно.

Дзвіниця церкви Святої Гертруди помалу розчиняється в сутінках. Коли дзвін пробив восьму, Анна Стіна вирушає у своїй справі. Перейшла через Слюссен і опинилась у Маріїнській парафії, де провела дитинство. Щоправда, ніхто тут за нею не плакав. Нічого не змінилося. Ніч перефарбувала жовті стіни в сіре, але не змогла приховати безнадії і туги, у якій проживають своє життя тисячі бідняків під цими дахами. Вечірній вітерець ліниво крутив крила вітряка. Звіддалік лине сморід — там сумнозвісне озеро Фатбурен. День добігає кінця, залізо скрегоче на морі й на суші, моряки, що почали пити ще до того, як розвантажили свої судна, впускають діжки, лаються і погрожують комусь розпороти черево. До зоряного неба тягнеться напівзруйнована дзвіниця Святої Марії. Нема коли затримуватися. Анна Стіна іде далі на Горнсгатан.

Тільки підходячи до пагорба Ансгарієбергет, відчула напад паніки. Дорога тут повертає вздовж берега, і Анна добре знає, де вона закінчується. Там Міст зітхань, а за ним і Прядильний дім, байдужий до її долі, терпляче чекає на її повернення, готовий кожної миті замкнути за нею усі свої двері. Тут стрічається чимало пальтів, треба стерегтися. Але попереду порожньо. Повільно тече під мостом вода Меларену. Востаннє дзвонять дзвони Святої Марії.

Вода внизу чорна, як і міст. Нікого не чути, нікого не видно. Поміркувала, краще через міст перебігти чи перейти. Краще не бігти. Дошки під ногами риплять. Їй здається, що це рипіння чути на все місто. Рибина скинеться у воді — Анну Стіну аж пересмикує. Таки перейшла на інший бік і вперше за рік ступила ногою на Лонгольмен. Десь тут будинок начальника, але цього разу з нього не чути старих арій, які виспівував хрипким голосом Ганс Б'єркман, бо ще торік мусив залишити свою посаду, як і священник Неандер. Анна Стіна пішла ліворуч до зарослого садка й знайшла там місце в кущах, щоб почекати середини ночі. Серце гупає мов шалене.

Зі свого місця бачила, як ледачі коні тягнуть воза дорогою. Зарипіли дошки моста. Після розваг у місті до Прядильного дому поверталися пальти.

Анна Стіна вибралася зі свого сховку, пригнулась і підібралася ближче. Побачила головну будівлю, обидва її крила, прибудови, двір і заляпану кров'ю криницю, навколо якої Петтер Петтерссон і Майстер Ерік змушували бранок танцювати останній танець. Світиться лише у двох вікнах, що виходять на Ріддарефіорден.

Підібралася так близько, що могла дотягнутися рукою до в'язничної стіни. Обштукатурене каміння, у денному світлі яскраво-жовте, зараз чорне, як усе навколо. Анна Стіна торкнулася рукою, намагаючись вловити все зло, сконцентроване в цій будівлі, якийсь імпульс чи поштовх — і не відчула нічого. Усе, що коїлося всередині,— творіння лише людської жорстокості, просто обнесене байдужим мертвим каменем. Може, він бачив і щось гірше або ще побачить гірше, але ніколи нікому нічого не скаже.

Зсередини не долинали жодного звуку.

Анна Стіна зовсім не пам'ятала тієї ночі, коли востаннє бачила в'язничні стіни. Пам'ятала, як виповзла з тунелю і побачила зорі, але це ніяк не допомагало зараз знайти отвір. Згадала, що з води подимав свіжий вітерець, який трохи розвіяв тяжкий сморід, який вона винесла з собою на поверхню. Так, значить, отвір з того боку, який виходить до затоки. Навпомацки дійшла до бічної стіни й поповзла вздовж підмурку, обмацуючи каміння і сподіваючись, що наскочить на отвір. Уже за кілька ліктів побачила ще чорнішу пляму на чорному тлі й уловила гнилий сморід. Пальцями дослідила краї отвору й відчула, що волосся на шиї стало дибки — який же він вузький! Двері до пекла в мініатюрі. Занадто вузькі, щоб випустити Альму Густафсдоттер, яка знайшла свою смерть посередині тунелю, але достатні для Анни Стіни.

Ніч тепліша, ніж попередні,— хвала Богу хоч на цьому. Скинула з себе весь одяг, зв'язала в клумак і паском сукні прив'язала до ноги, щоб

тягти за собою. Черевики сховала в кущі й зробила те, що й минулого разу: розтяглася на спину, випростала руки над головою і поповзла.

П'яти й лопатки, потилиця і сідниці перетворилися у частини тіла черв'яка в людській подобі, що повільно пробирався підземним ходом. Що далі вона відповзала від входу, то вужчий ставав тунель, то сильніше вона відчувала його тиск. А це ще ж тільки початок. Повільно-повільно повзла до місця, де просів камінь і закінчився земний шлях Альми. Спершу просунула під нього голову, трохи полежала, збираючи усю свою хоробрість, щоб зробити те, що мусила. Тут вона мала докласти всіх зусиль і або пройти через цей тунель, або застрягнути під каменем і більше ніколи не звільнитися від його обіймів. Так вивернула голову, що в шиї хруснуло. Видихнула все повітря з легень і щосили штовхнула тіло вперед. У найширшому місці — на грудях — застрягла. Спробувала вдихнути, але місця в легенях не було. Перед очима затанцювали зірочки й різнобарвні спалахи. У паніці почала смикати тілом вперед-назад, як ошаліла тварина в останню мить життя. Минулого разу каміння було змазане останками Альми Густафсдоттер, але за цей час щури й хробаки з'їли все. Анна Стіна з жахом зрозуміла, що хоч яка вона худа, усе ж не настільки, як була торік. І тепер вона не могла пролізти ні вперед, ні назад.

20.

З підвалу, приваблений звуками й запахами, забіг щур. Анна Стіна заверещала, відчувши його вуса кінчиками пальців. Від її вереску тварюка втекла, але було очевидно, що це тимчасова передишка. Дівчина тепла, свіжа — зовсім інша річ, ніж тверде пересолене в'ялене м'ясо чи засушена ріпа з діжок та мішків у підвалі. Дуже скоро щур повернеться — спершу сам, бо зажерливий, а далі й товариство підтягнеться. Простягнуті руки — її єдина лінія оборони. Якщо потвора прослизне між ними, обличчя її стане легкою здобиччю для зубів і пазурів.

Зовні час летить, а під землею — стоїть. Усе, що вона могла зробити, — спробувати контролювати дихання. Шкіра німіє там, де її притиснув камінь. Знову підкрадається щур — хоч і тихими кроками, та їх усе одно чути в тиші тунелю. Ближче, ще ближче. Дівчина вдарила від себе рукою і знову змусила пацюка тікати. Залишилася сама.

Плакати надто боляче. Від кожного поруху гострі краї каменюки знаходять нові місця, у які можна вгризтися. Тихо лежить і чекає краю, хоч і далекого, та незворотного. Як довго смерть змусить себе чекати, перш ніж змилується? Можна її пришвидшити — схопити щура й притиснути до шиї, щоб зуби перегризли судину.

У тунелі з боку підвалу знову почула тихі звуки: щур обнюхує вхід, обережно ступає. Усе в житті — не те, чим було раніше. Усе стало чорне й марне. Якщо просто непорушно лежати, то вже важко зрозуміти, де закінчується її плоть і починається камінь. Поморгала очима, щоб зрозуміти, заплющені чи ні. З темряви перед нею виринули барви: зелене листя початку літа, чисте кам'яне дно під кришталево-прозорою водою потічка, коричневі стовбури дерев.

Мая з корабликом. Нагинається над струмком — уже не малятко, а дівчинка. Вона присідає, і коліна стирчать мало не до вух. Карл стоїть за нею. Він трошки нижчий, розгублено дивиться на сестру

й вагається. «Мама казала стерегтися води». Мая пирхає через плече й відкидає пасмо з лоба, щоб краще бачити, як їй спустити судно на бурхливі води струмка. «Не починай. Щоб тут втонути, доведеться лягти долілиць». Як же вона схожа на бабусю! А Карлові очі такі ж блакитні, як і в сестри. Мая відпускає кораблик, той гойдається з боку на бік, потім випрямляється і пливе за течією. Сміючись, обоє босоніж біжать уздовж струмка, наздоганяючи суденце. Мая перша, Карл за нею. Анна Стіна біжить за ними й думає: може, це і є те майбутнє, яке бачила в горнятку Ліса?

Видіння зникло, коли раптом заболів палець — щур прокусив. Анна Стіна заверещала, смикнула рукою і майже схопила пацюка за лапу. Той пронизливо запищав, зумів вивернутися і кинувся тікати, досі відчуваючи її смак на язиці.

Дівчина знову спробувала викликати видіння, але марно. Усе, що вона бачила,— двох безпомічних немовлят, залишених на того, хто не зможе дбати про них довше одного дня. Десь там її діти плакали від голоду. Вона не зуміла стримати плач, і камінь гостро вгризся їй у бік.

Але потім щось сталося. На животі стало тепло. Вона трохи поворухнулася і відчула, що стінки тунелю тримають уже не так жорстко. Щось по ній стікало. Іще не розуміючи, що відбувається, Анна Стіна вперлася п'ятами в землю і руками схопилася за виступи лазу. Видихнула й щосили відштовхнулася. Вдалося! Просунулася лишень трошки, але дихати стало вільніше. Глибше вдихнула, відштовхнулася. І ще трохи просунулася! І ще! Протиснувшись ще трохи, відчула запах і несподівано зрозуміла, що її врятувало: з притиснутих каменем грудей потекло молоко й визволило її з кам'яної могили.

21.

У кінці тунелю темрява трохи інакша. Підвал добре знайомий і так само жахливий. Тут вони знайшли останки Альми, які витягла Анна Стіна. Завдяки ним керівництво закрило дірку у відомості про втікачів, а більше ніхто нічого не хотів дошукуватися. Повітря в підвалі просякнуте кислим запахом з численних діжок і пліснявим — з подертих мішків. Анна Стіна натикалася босими ногами на різні предмети, розкидані на долівці. Найрізноманітніші комахи повзали її голою шкірою, деякі злетіли й тепер перелякано билися об її руки й обличчя. Повернулися й інші спогади з цього місця, які вона довго намагалася забути, але зараз не до них. Пішла в напрямку, де мали бути сходи. Притиснулася вухом до зачинених дверей. Тихо. Прядильня спить.

Сходи ведуть на перший поверх колишнього маєтку. Світло скрізь погашене. Навіть згори, де сплять наглядачі, темно й чується тільки хропіння. Праворуч від неї замкнені двері. Вона лягла, зазирнула в щілину під ними. Нічого не чути, світла не видно. Обмотала тканиною в'язку ключів, щоб не дзенькали, і з третьої спроби знайшла потрібний. Дюлітц не помилився: замки старі й прості. За дверима якийсь кабінет. Безлад цілковитий, стоять шафи, у них якісь книжки з пожолобленими палітурками. Повітря сухе, як часто буває у кімнатах, де зберігаються папери. Пахне пилом.

Іще одні двері. Знайшла потрібний ключ. За дверима сходи. На іншому краю коридору — кімната, що раніше була кабінетом Неандера. Дюлітц сказав, що саме там тримають засуджену. Почала підбирати ключ, але вперше жоден не відмикав. Аж потім зрозуміла, що взагалі не замкнено. Відчинила двері. На підлогу падає світло. Не спить.

Жінка сидить спиною до входу за розкішним туалетним столиком у самій сорочці. Розчісує волосся і дивиться на себе в дзеркало, прикрашене золотими листочками. Це вона, жінка, яка стояла біля ганебного стовпа. Повертає голову, уважно роздивляється своє

відображення. Може, оцінює, скільки її краси забрав рік ув'язнення, витягує шию, щоб не видно було зморщок на шийі. Анна Стіна не знала, як підійти, та й нагоду втратила — їхні погляди зустрілися у дзеркалі.

— Чому ти мене турбуєш? Не знаєш, котра година?

Магдалена Руденшельд повернулася і здивовано оглянула Анну Стіну.

— Це ще що? Брешуть просто у вічі. Ульгольм особисто обіцяв, що я не зустрічатимуся з іншими ув'язненими. Невже недостатньо того, що мене тримають серед шльондр і жебрачок? Ти прийшла мене обікрасти, дитинко, чи просто хочеш похвалитися своїм подругам, що познайомилася з Маллою Руденшельд?

Анна Стіна обмацала спідницю і вийняла принесеного листа.

— Мене прислали з повідомленням.

Магдалена різко встала й вихопила конверт з простягнутої руки. Спритно розпечатала його нігтем і пожадливо прочитала, після чого підпалила від свічки й кинула в грубу. Переможно посміхнулася на всі зуби, знову сіла до свого столика й відкрила каламар. Бурмочучи собі щось під носа, пустила перо танцювати над папером. Анна Стіна кинула погляд через її плече й здогадалася: пише довгий перелік імен у стовпчик.

— Помста ще можлива, мій Ґустафе. Ми повернемо своє і воздамо всім те, що заслужили, і поцілунки нашого возз'єднання будуть відповіддю на їхні благання милосердя. Я буду майже як королева, мене всі обожнюватимуть...

Відклала перо, згорнула лист і запечатала воском.

— Ось, тримай. І негайно неси назад, чуєш? Не зупиняйся біля корчми, навіть якщо від спраги помиратимеш.

Анна Стіна оглянула кімнату, сподіваючись знайти якийсь вихід, але на вікнах ґрати. Магдалена нетерпляче підняла брову, але потім про щось

подумала й посміхнулася:

— Звичайно. Тобі потрібен un souvenir. Ти така не одна. На жаль, усі мої речі розпродали. Зараз вірні мені люди за великі гроші купують мій одяг і надягають на знак вірності. Ех, лялечко моя, якби ми зустрілися за інших обставин, залюбки розписалася б на аркуші паперу для тебе, щоб ти могла всім показувати. Але це розкриє нашу таємницю.

Подивилася довкола й просяяла, коли погляд її впав на столик. Повернулася до Анни Стіни, змовницьки підняла пальця і взяла якусь незвичайну пляшечку. Підняла її над головою і махнула Анні, щоб та підійшла ближче. Показала, щоб дівчина простягнула руку, зняла з пляшечки кришталеву накривку й добре навченим рухом крапнула густу рідину на зап'ясток.

— Підстав їм руку до носа, і ніхто не зможе сумніватися, де ти була. Мені цю пляшечку прислала сама герцогиня. Це з Парижу. Зараз там усі парфумерні збанкрутували, й тепер кожна крапля таких парфумів на вагу золота. Відчуваєш, який аромат? Спершу лаванда, касія і бергамот, а потім благородна амбра. Це називається медова вода. Цей аромат мого Густафа з розуму зводить.

Розгубленість на обличчі Анни Стіни аристократка сприйняла за німе здивування і підштовхнула дівчину до дверей з поблажливою усмішкою, як і годиться майбутній майже королеві. І замкнулася зсередини.

22.

Повернувшись тією самою дорогою до дверей підвалу, Анна Стіна збагнула, якої помилки припустилася. Вона причинила за собою двері, а зараз побачила, що замок на них не такий старий і розбитий, як на інших, на ньому не було тих численних подряпин, які залишалися, коли п'яні наглядачі силкувалися встромити ключа. Дівчина проклинала себе, що не подумала про це зразу. Б'єркман і його підлеглі тунелю не знайшли, але навіть вони зрозуміли, що з підвалом не все гаразд, якщо дві бранки зуміли через нього втекти. Рішення знайшли просте: новий замок на дверях і особлива увага до ключа.

Замок клацнув, і тепер мишоловка замкнена. Жоден з Дюлітцових ключів не підходив. Анна Стіна опустила на підлогу й сперлася на стіну, щоб подумати. Подивилася на сходи, що вели на поверх наглядачів. Сходинок за сходинок стала підніматися, за кожним кроком уважно дослухаючись.

Кімната, у якій спали наглядачі, на вигляд і на запах скидалася на свинюшник. Анна Стіна налічила вісім вузьких лежаків, з яких п'ять зайнято. Чоловіки хропли так, що вікна двигтіли. На столі порожні пляшки й склянки. Повітря загуло від смороду поту, перегару й вологості. Дівчина ступила до порогу, і раптом найближчий сів на лежку й подивився прямо на неї:

— Іди до дідька, Ніблом, у мене сьогодні вільна ніч. Хай тебе змінить хтось інший.

Так само різко впав на лежак і знову провалився у сон. Вона завмерла, серце впало у п'яти. Коли нарешті набралася сміливості й ступила ще крок, знову почула:

— Чорт, Ніблом, як ти змінився...

Анна пішла від лежака до лежака, дивлячись на подушки. Здебільшого спершу бачила тільки волосся і не могла впізнати, хто це, тому чекала, поки поверне голову, чи переходила на другий бік, щоб побачити лице. На дальньому лежаку розгледіла обличчя, яке востаннє бачила у червонуватому відсвіті люльки на сходах підвалу, у який більше не може зайти. Юнатан Леф, батько її дітей. Лежить з роззявленим ротом, важко дихаючи затхлим повітрям. З кута рота стікає слина. На його обличчі бачить схожість зі своїми дітьми. Так. Карл успадкував батькове обличчя, це очевидно.

Тихо вийшла з кімнати.

До світанку обмірковувала всі свої можливості. Виходило, що є тільки один варіант — змішатися з іншими ув'язненими. Уранці їх вишикують на подвір'ї полічити й оглянути. Якщо когось бракуватиме, це легко виявлять, але ніхто не очікує, що з'явиться якась зайва. Щоранку групу дівчат з тих, хто добре поводиться і кому вже залишилося зовсім мало напярсти до звільнення, посилають за стіни прядильні працювати в саду чи навіть по дрова до міста. Якщо їй вдасться затесатися до них і вийти за ворота, потім можна непомітно втекти. Спостерігаючи крізь вікно, дочекалася, поки нічний вартовий зі смолоскипом відійде далі, і побігла через двір до того крила, де її тримали. Відімкнула двері, прослизнула всередину й сіла під стіною за прядками. Несподівано провалилась у неспокійний сон.

Вона досі не забула, що треба робити, коли вранці пряль будить дзвін. Підскочила, ніби й дня не минуло з часу, коли сама була тут бранкою. Поки інші застеляли ліжка, вона ходила між ними й намагалася здаватися зайнятою. Але ніхто не мав вільного часу, щоб її помітити. Через кілька хвилин ключ відімкнув замок і різкий голос скомандував шикуватися. Жінки поспішили у двір, і Анна між ними.

Наглядачі горлали, штурхали ув'язнених — їм не подобалося, як вони вишикувалися. Ніби зараз були інші вартові, не ті, яких вона пам'ятала з минулого року. Лише через кілька хвилин зрозуміла, що насправді наглядачі ті самі, просто тепер вона дивилася на них іншими очима. Раніше відчувала тільки страх. Зараз же бачить перед собою лише набрід, якого не пустила б і на поріг «Мавпи». Людські оболонки, на

яких війна залишила свої сліди: цей без ноги, цей майже сліпий. І одягнені в таке лянале лахміття, що нагадують карикатури на солдатів. Смердять перегаром і тютюном. Від похмілля не потерпають лише ті, що встигли на сніданок випити чарочку-дві й тепер хитаються, стоячи перед строєм. Ледве-ледве вишиковують бранок у групи згідно з залами й починають вигукувати імена й прізвища. Усе це уповільнюють різні непорозуміння і неправильно прочитані імена. У цій метушні Анна Стіна тихенько підійшла до групи жінок з кошиками, яких пошлють працювати в сад. Свої шматочки хліба на сніданок вони отримують за воротами. Деякі здивовано оглянули її з голови до ніг, затримали погляди на босих ногах, але в прядильні всі вчаться не лізти в чужі справи, тож скоро вона вже нікого не цікавила.

До них підійшов один наглядач. Покрутив на пальці великий ключ, готовий вивести їх за ворота. Інші пряді помалу пішли на сніданок. Одна з них зупинилася — баба з тонкими кривими руками, схожа на поламану прядку. Стала на місці і втупилася в Анну Стіну. Коли один з наглядачів гаркнув на неї, щоб поквапилася, та простягла руку з кривим пальцем і показала:

— Он та. Її не має тут бути.

Наглядач схопив бабу за вухо й потягнув, але стара й не думала йти. Чоловік на мить розгубився, бо не звик до такої непокори. Глибоко вкорінене почуття самозбереження змусило інших жінок як за командою відійти від Анни. Кривий палець націлився прямо на неї.

— Вона. Її тут не має бути.

Уся ця сцена почала привертати увагу інших наглядачів. Підійшли дізнатися, у чому річ. Стара загорлала:

— Це Анна Стіна Кнапп, та, що зникла! Вона якось повернулася!

Комусь із наглядачів ім'я здалося знайомим.

— А від учора не приводили новеньких?

Усі знизували плечима у відповідь. Чоловік, який спитав, потер неголене підборіддя і сплюнув тютюн:

— Іди до Петтерссона.

— Будити його в такий час? Сам іди.

Послали наймолодшого. У тиші баба наймилішим голоском звернулася до старшого:

— Я ж заслужила маленьку нагороду?

Той глянув на неї з неприхованим презирством:

— Яка ж ти невдячна! Ти вже її отримала.

Вона махнула головою, нічого не розуміючи. Наглядач підніс кулака до її носа:

— Ти не одержала по пиці тієї ж миті, як розтулила пащу, хоч тебе ніхто ні про що не питав. От тобі й нагорода.

Один із чоловіків засміявся голосніше за інших:

— Ти хіба не знаєш, хто вона, Седергельме? Мабуть, ти тут один такий. Ми зємо її Ерссон-На-Колінах. Вона не випряла ще жодного мотка пряжі відтоді, як Петтерссон запросив її на танець у перший же день. Тепер вона заробляє на їжу єдиним способом, яким може. Найсмішніше, що якби ти їй врізав по писку, то зробив би послугу. Вибив би їй зуби, і тоді вона могла б заробляти не восьмушку хліба, а четвертину.

Седергельм засміявся.

— Залишу це вам, бабії. Ти ж знаєш, що на війні мені в яйця влучила шрапнель. А зараз оце дивлюся на панну Ерссон і думаю: ніколи ще не був такий щасливий з того.

Усі зареготали. Анна Стіна не могла повірити в те, що почула. Перед нею стояла сама Дракони́ха, і вона її здала! Торік їх разом сюди привезли. Зараз вона сива, майже лиса, худа як палиця. Карін Ерссон теж засміялася, мовби йшлося не про неї, і злісно подивилася на Анну Стіну.

— Анна Стіна Кнапп.

Тієї ж миті, коли почула голос Петтера Петтерссона, Анна Стіна зрозуміла, що їй кінець.

23.

Вона крок за кроком відступала до криниці, поки вперлася в неї. Краєм ока глянула вниз. Часто бачила, як новенькі підходили якомога ближче до криниці й зазирали в неї, сподіваючись, що вона принесе звільнення. Їм здавалося, що краще кинутись униз і провести останні кілька хвилин життя під водою, ніж багато років нидіти над прядкою. Але на всіх без винятку обличчях вираз страху і надії змінювався розчаруванням. У криниці була натягнута сітка з товстих канатів. Воду брати не заважала, але якщо хтось надумав скочити — нічого з того не вийшло б.

Анна Стіна не встигла й опам'ятатися, як Петтерссон уже був перед нею. Узяв її шию велетенським ручиськом, подивився їй у вічі своїми червоними очима. Він важко дихав, а в його погляді світилося щось схоже на благоговіння, і це було страшніше за лють або хіть. Його пальці обхопили її шию повністю, але не стискали. Здавалося, він її схопив радше щоб пересвідчитися, що це справді вона. Анна Стіна відчула, що він тремтить.

Нарешті головний наглядач відпустив її і грубим шепотом наказав своєму помічникові:

— Кинь її в одиночку. Я сам про неї подбаю, коли розберемося тут.

Двоє наглядачів узяли її за руки й під перешіптування бранок вивели з двору. Навчено обшукали, забрали Магдаленин лист і ключі й замкнули двері.

У камері не було вікон, а на підлозі не можна було навіть лягти на повен зріст. Ця кімната не призначена для зручного перебування. Сюди кидали істеричок, щоб вони витратили свою лють, марно лупцюючи кам'яні стіни, або тих, кому хотіли нагадати про в'язничні правила, щоб голодна й холодна ніч показала: поведься добре. Підлога смердить сечею, бо горщика немає, тож якщо несила терпіти — просто вибирай,

у якому кутку справити потреби. Між двома каменями лежить чийсь відірваний ніготь.

Петтерссон не поспішає. Анна Стіна не знає, котра година, але напевно вже близько полудня.

Походжаючи залами Прядильного дому, Петтер Петтерссон відчуває, як його широкі груди переповнює нетерпляче очікування. У нього прекрасний настрій, він ні на кого не сердиться. Штурханці, якими часом когось нагороджує, слабенькі, а часом і взагалі забуває, що збирався когось ляснути. Сьогодні йому здається, що порядок у прядильні ідеальний, і взагалі все чудово, краще й бути не може. Б'єркмана немає ще з минулого року, коли він поїхав на нове місце служби до Фінляндії. Поголос про його старання на новій посаді перетнув уже Балтійське море. Кажуть, він ще ні разу не з'являвся на роботі, все віддав на відкуп іншим чиновникам, і за таку лінь ще й одержує платню. Новий начальник Прядильного дому Бенгт Кроок з таких самих: усі справи залишив на головних наглядців, а сам насолоджується новим життям у столиці та роз'їжджає по гостях. Від минулого року Петтерссона більше ніщо не стримувало. Він зразу ж запровадив такі порядки, які йому подобалися. З Майстром Еріком у руці будь-якої миті міг запросити хоч яку ув'язнену до танцю і навіть не мусив вигадувати формальних причин для покарання.

Але думав він постійно про дівчину, що торік втекла від нього. Навіть до того, як пальт номер двадцять чотири Кардель прийшов сюди зі своїм незвичайним запитанням. Анна Стіна Кнапп. Її сором'язливо опущені очі він бачив уві сні. Вона вдавала, що така сама, як усі інші, зламана й покірنا, але він її розкусив. Її він вибрав для наступного танцю, у своїй уяві вже бачив кожен її крок. Він навіть вирішив почекати довше, ніж звичайно, бо зрозумів: що довше витерпить, то більше буде задоволення. І раптом однієї ночі вона зникла й залишила його, сповненого бажання, вдовольнити яке він не міг. Обставини змусили його пристати на брехню, що труп у підвалі — це Анна Стіна. Усі бачили, що останкам не менше кількох років, але обладка

звільняла Б'єркмана від звинувачення в недбалому керівництві Прядильним домом.

І ось вона повернулася. Як він і мріяв. І тепер вона чекала його за ґратами й замком — цього разу без шансів утекти.

Петтерссон роздав підлеглим вказівки й пішов у ванну помитися. Щоб усе було ідеально і для нього, і для неї. Намилився від голови до п'ят, ретельно вимив і старанно розчесав волосся гребінцем від вошей. Зараз, коли він весь такий чистий, у ніс ударив сморід від форми. Зморщився й узяв іншу сорочку. Ось так. Тепер можна йти по ключ від камери.

Зазвичай коли Петтер Петтерссон приходить до одиночної камери, бачить ту саму картину: дівчата намагаються відсунутися якомога далі від дверей, марно силкуючись зіщулитися, втиснутися у якийсь із обмочених кутків, перетворитися на мушлю — яка так легко відкривається одним ударом по спині. Але ця не така, і це дуже радує головного наглядача. Анна Стіна інакша. Саме тому він так мріяв по неї, маючи скільки завгодно інших.

Дівчина стоїть посеред камери й дивиться йому прямо в очі, ніби вони рівня. Петтер зупинився на порозі. Скориставшись нагодою, вона перша озивається:

— Маю пропозицію.

Петтерссону знадобилося кілька секунд, щоб зібратися з думками й відповісти. Він широким жестом показав на камеру:

— Якщо я не помиляюся, твої можливості дуже обмежені.

Наглядачеві не сподобалося, як прозвучав його голос. Ніби підлітка поставили перед священником складати іспит і від хвилювання в нього перехопило подих. Кашлянув. Якщо Анна Стіна щось і помітила, то не показала цього.

— Я можу купити свою свободу. Ваші наглядачі забрали в мене листа. Він дуже цінний. Я дам вам половину винагороди, якщо ви мене відпустите.

Петтерссон на мить замислився.

— Ти ж була в неї, так? У Магдалени Руденшельд. Її парфуми такі сильні, що й тут пахнуть.

Анна Стіна мовчала, не бажаючи цього визнавати, тому Петтерссон став міркувати далі:

— Торік ти втекла звідси. Не знаю як, але, очевидно, хтось дізнався, що ти знаєш дорогу. І ти повернулася до неї. Ти знаєш, у що ти влізла? Це ігри з вогнем.

Засунув руку під куртку й вийняв нерозпечатаного листа Магдалени Руденшельд.

— Що тут написано?

Дівчина махнула головою:

— Не знаю.

— Ти сказала, що воно цінне.

— Двісті риксдалерів. Половина ваша.

У Петтерссона аж перед очима потемніло від самої думки про це. Він навіть не міг згадати, чи бачив колись таку суму зразу. Сто риксдалерів вистачило б на все, що можна побажати: новий гарний одяг, добротний будинок без вошей і блощиць, службу десь подалі від усього цього бруду. Але ці картинки зникли, як тільки він знову подивився на Анну Стіну, побачив її очі, веснянки й білу шкіру під розірваною сорочкою. Ні, він має відповісти інакше, ніж вона сподівалася.

— Я людина проста, потреби в мене невеликі. Мені твої гроші не потрібні.

Його відповідь неприємно вразила й змусила опустити очі. Але за мить вона знову подивилася — на нього, але разом з тим і крізь нього, від чого стало аж холодно.

— Ви хочете, щоб я танцювала для вас.

— Так,— ледве видушив із себе, тому прокашлявся і повторив ще раз: — Так.

Якусь мить вона постояла мовчки, а коли знову заговорила, голос її був тихий, але впевнений:

— Якщо ми можемо домовитися, я танцюватиму довше, ніж будь-хто. Ви з Майстром Еріком лічите кола? Пам'ятаєте, хто відтанцював найбільше?

Він усміхнувся своїм спогадам. Легке збудження залоскотало десь нижче живота й поповзло вгору.

— Була одна, маленька й слабка. Темні коси. Тиха, полохлива, бліда. Я налічив більше шістдесяти кіл. Ніколи не повірив би...

— Я відтанцюю вісімдесят.

Петтерссон відчув, як піднялося волосся на його велетенських руках і напружилися соски під сорочкою.

— Вісімдесят?

— Не менше вісімдесяти, навіть більше, скільки матиму сили. Я танцюватиму найкраще з усіх, кого ви водили до криниці. Кричатиму голосніше за інших, проклинатиму більше за інших, але не зупинятимуся. Ви ж хочете, щоб я вас боялася? Ви це отримаєте. Я тут, я вас боюся. Поки що я це приховую. Але ви це отримаєте, тільки якщо ми домовимося.

— А якщо я відмовлюся?

— Ляжу біля криниці й не поворухнуся. Ніякі удари не змусять мене встати. Відгризу собі язика й ковтатиму кров, аж поки жили спорожніють, а живіт наповниться, і мої муки закінчаться. Не доб'єтеся від мене ні кроку, ні крику, хоч як сильно битимете.

Петтерссон бачив, що вона не бреше. Дивно, але він їй вірив. Вірив, що їй вистачить сили забрати в нього його мрію. Це єдина цінна валюта, яку вона мала. І для переговорів цього було достатньо.

— І чого ти хочеш?

— Поверніть мені лист і дайте тиждень часу. Я народила двох дітей, близнюків. Окрім мене, у них нікого немає. Грішми, які мені заплатять, я можу забезпечити їхнє майбутнє. Відпустіть мене на тиждень, потім я до вас повернуся. Присягаюся своєю кров'ю, життям своїх дітей, усім, що для мене коли-небудь було святе. Подивіться мені в очі й побачите, що я не брешу.

Петтерссон раптово спітнів. Він почухав шию, що немилосердно свербіла.

— Це ти зараз кажеш. Якщо брешеш — добре виходить. Але всі хороші брехуни вірять у те, що кажуть. А потім все роблять інакше.

Петтерссон помахав листом.

— Ти цінуєш життя своїх дітей більше за своє?

— Так.

— Двісті ріксдалерів... З такою спадщиною твої діти матимуть шанс у житті.

Чоло його нахмурилося від тяжких роздумів. Потім він облизав губи й поклав лист знову в кишеню.

— Ось моя пропозиція. Лист залишиться в мене як гарантія, що ти дотримаєш обіцянки. Дам тобі тиждень, щоб уладнати справу з дітьми.

Потім повернешся і відплатиш борг. А я подбаю, щоб лист потрапив куди треба.

Анна Стіна марно намагалася щось придумати. Перебирала подумки всіх можливих союзників і розуміла, що не може звернутися ні до кого, бо всім уже й так забагато винна. А з кровних зв'язків у неї залишився лише один. Згадала слова своєї матері Маї: «Ніщо так не об'єднує, як кров, моя маленька Анно. Якби твій батько побачив тебе, заперечити свою відповідальність йому не вдалося б». У маленького Карла батькове обличчя. Вона схопилася за останню соломинку.

— Коли повернуся, скажу вам час і місце. Віддасте листа Юнату Лефу, щоб відніс. І скажете, що гроші, які отримає, — для Маї і Карла, щоб купив їм краще життя, ніж мали ми. Я скажу, де їх знайти.

Петтерссон бридливо повторив ім'я, яке щойно почув:

— Леф? Якого чорта? Чому він?

— Бо він батько дітей. Узяв мене силою, але діти все одно його. Ви подбаєте, щоб він виконав свій обов'язок, якщо його совісті буде недостатньо?

— Відтанцюєш сто кіл зі мною і Майстром Еріком — зроблю.

Анна кивнула — вибору немає. Він сплюнув коричневу від тютюну слину на долоню і простягнув руку через поріг. Її маленька долоня загубилась у велетенській клешні головного наглядча.

— Присягаюся життям своїх дітей.

— А я присягаюся Богом і чортом.

Виходячи, не зміг стриматися і тихо перепитав ще раз — чи не почулося:

— Сто кіл?

— Сто.

Четверта частина.

МІНОТАВР

Осінь 1794 року

Чи варте життя страждань?
Нітрохи, ані на мить!
Не відвертайся, поглянь,
Бачиш — там череп лежить.

Де очі недавно палали —
Лиш діри порожні й пітьма.
І сліду не знайдеш, катма
Того, що недавно ще мали.

Карл Мікаель Бельман, 1794

1.

Ранній вечір. До останньої ночі в Місті між мостами ще є трохи часу. На язиці ще печуть прощальні слова, які він сказав Карделеві.

У двері постукали. Гедвіг.

— Побачила твою записку на розі. Через що поспіх?

Еміль повернувся до своїх нечисленних пожитків, які помалу складав у скриню, але недостатньо швидко — уважний погляд сестри помітив золотий ланцюжок на жилеті. Брат вийняв з кишені годинник і показав їй:

— Весь цей час він був у Жана-Мішеля. Ще взимку викупив, зразу після Сесілової смерті. Тільки Бог знає, скільки йому це коштувало. Напевно, мусив багато місяців відкладати кожную монету. Через пам'ять про Сесіла був ладен голодувати.

Механічне серце годинника голосно відцокувало секунди. Гедвіг довго дивилася на нього, ніби хотіла впевнитися, що годинник саме такий, як вона пам'ятає. Еміль глянув убік.

— Хочеш узяти? Ти маєш на нього більше прав, ніж я.

Відчепив ланцюжок, поклав годинник на стіл і знову заходився збиратися. Речі безладно лежать на ліжку, він просто збирає все й кидає у скриню. Гребінець без кількох зубів, хліб, пляшка води з криниці, документи.

Папери, які Сесіл залишив у своїй кімнаті в Ладугорсландеті, шкіряний чохол з інструментами для ремонту годинників. Відчув, що погляд Гедвіг пече йому спину. Іще кілька хвилин удавав заклопотаність, але потім здався: сів перед нею, опустив плечі безвільно, руки поклав на коліна. Опустив очі, щоб не бачити її стривоженого обличчя.

— Отже, ти їдеш. З чого така раптовість, Емілю? Що сталося?

Лише короткого спогаду вистачило, щоб він почав задихатися.

— Мені привиділося... Я його бачив, Гедвіг. Сьогодні вранці. Сесіл прийшов до мене, на вулиці, серед білого дня. Він був такий... справжній. Значить, до мене почали повертатися видіння. Моя манія стає сильніша. Я поїду додому. Не варто було сюди приїжджати.

— Повернешся у свою студентську кімнату? Для чого? Чекати смерті? Знову пиячитимеш?

— Краще пиячити, ніж це. Твої лікарі нічого не знають. Ніяке їхнє лікування мені не допомогло. Мене роздягли й посадили в темну кімнату з отвором у стелі, через який час від часу виливали відро крижаної води, коли я того найменше чекав. Думали шоком повернути в моє тіло здоров'я. Потім я зрозумів, що вони тримали мене тільки тому, що я був їм цікавий. Кожен Божий день приходили студенти й один за одним зазирали у віконечко. Єдиним способом зберегти хоч трохи глузду була втеча, а коли втік — допомагала випивка. Може, і зараз допоможе. Ціна висока, але хвороба гірша. Я не хочу більше зустріти Сесіла на вулиці. Він мені таке казав... Хоча все правда.

Еміль не зміг стримати почуттів, по щоці поповзла сльоза, і від цього він ще більше розгнівався на самого себе. Гедвіг дала йому трохи часу заспокоїтися. Коли його худі плечі перестали здригатися і дихання трохи вирівнялося, вона сказала:

— Ти помиляєшся, якщо думаєш, що наш брат — це той образ, який створила твоя хвороба.

— Але те видіння, яке я бачив, зіткане зі спогадів. Із чого ж іще? Якби Сесіл був живий і справді був там, сказав би мені те саме, слово в слово.

Гедвіг мотнула головою.

— Ні. Це несправедливо щодо нього. Або біль затуманив твої спогади.

— Доведи мені.

— Емілю, як ти втік з «могили живих»?

— Украв ключ.

— У кого? Як?

— Не пам'ятаю.

— А може, ти просто знайшов його у своїй камері ввечері, коли в коридорах погасили світло? А коридори саме були порожні, ніби щось десь сталося і всі пішли туди? І всю дорогу до міста не було місяця і ніде не світилися ліхтарі?

— Що ти хочеш сказати, Гедвіг?

— Може, хтось тобі допоміг утекти? Хтось, хто розумів, що ти не приймеш допомоги, якщо знатимеш, хто її пропонує.

Еміль відчув, як кров ударила йому в голову. У вухах зашуміло.

— Сесіл? Ти кажеш, що Сесіл допоміг мені втекти? Але як? Звідки в нього гроші, щоб купити мою свободу?

Він підійшов до ліжка й роздер коричневий папір, у який загорнуті братові документи. Швидко перебрав і знайшов потрібний аркуш. Пальцем провів по тексту, аж поки знайшов дату, яка не може викликати ніяких сумнівів. На мить перед очима потемніло.

— Я вже бачив цю розписку, але не звернув уваги на дату. Він двічі закладав годинник. Перший раз — щоб оплатити мою втечу...

— Коли я приїхала по тебе, ти був у жахливому стані. Більше не в цьому світі, ти бачив те, чого не бачив ніхто, розмовляв тільки зі своїми видіннями. Можливо, лікування допомогло б, якби ти залишився достатньо довго. Але Сесіл вибрав інший шлях — хоча з тих самих причин, що і я. Думаю, що ти досі йому дещо винен.

Еміль поклав розписку до інших паперів і затулив обличчя долонями.

— Пізно.

Через сорочку відчув її холодну руку на своєму плечі.

— Думаєш?

І залишила його в тиші кімнати, де єдиним звуком було цокання годинникового механізму.

2.

Діти плачуть, а Кардель не знає, що робити. Їм потрібна мама, але вона зникла в лісі, а замість неї з'явився якийсь чужий дядько, якого вони ніколи раніше не бачили. Він марно махає перед їхніми обличчями різьбленим коником і ганчір'яним котом. Вони кричать ще сильніше, ніби докоряють йому за спробу знецінити зникнення їхньої мами. Рожевими щічками течуть великі сльози.

Кардель у паніці виконав кілька незграбних танцювальних фігур, але дітей це анітрохи не зацікавило. Кардель мимохіть роззирнувся — ніхто більше не бачив?

Вирішив дати малим достатньо наплакатись у надії, що їм набридне й вони вгамуються. Залишив їх неподалік входу в землянці, а сам сів надворі біля обкладеного каменями вогнища.

Спробував думати про щось інше, але це неможливо. Затулив праве вухо пальцем, ліве — дерев'яною долонею, але дитячі верески пробиваються і крізь дерево. Надворі прохолодно, а він під сорочкою мокрий — чи не приніс з міста лихоманки? Та ні. Це все через дітей. Тихо вилаявшись, повернувся до землянки, опустився біля немовлят на коліна й заговорив голосом, який, як йому здалося, міг сподобатися дітям:

— Якщо ви трохи заспокоїтеся, я покажу вам те, чого ви ніколи не бачили.

Показав їм обидві руки, потім сховав праву під куртку. Ослабив шкіряні ремінці протезу, нахилився, щоб підняти Карлового кота. Дерев'яна рука з глухим стуком впала долі. Кардель вдав здивування. Мая втихла й подивилася на нього. Хоча її брат весь цей час плакав із замруженими очима, він теж стих, як тільки почув, що щось змінилося. Кардель підняв руку й знову повторив свій фокус. Потім ще раз. І ще. Коли гра їм набридла, підповзли дослідити чудернацький предмет,

який щойно їх розважав. Виявилося, якщо його штовхнути, він посунеться по земляній долівці. Мов зачаровані, малі тяжко поповзли за дерев'яною рукою.

Відблиски полум'я тьмяно освітлювали вхід до землянки. Сонце хилилося до обрію. Кардель сів і притулився спиною до глиняної стінки. Діти майже зразу підповзли до нього й спробували залізти йому на коліна, а він незграбно допомагав їм здоровою рукою, обережно, ніби може пошкодити ці крихкі створіння одним дотиком. Карл схопив його мізинець і засунув до рота. Заспокоївся і затих. Дівчинка допитливіша — тягне ручки до його обличчя, а він притримує її куксою, щоб не впала, поки втамовує свою цікавість. Її ніжні пальчики гладять його грубі зморшки, обмацують незвичайний ніс і щоки. І усміхається.

Спадає ніч. Малі притулилися до великого теплого тіла, Кардель обняв їх руками й зручніше вмовстився. Вони досі не засинають — звісно, не звикли, що замість мами з ними хтось незнайомий.

— Заспівати вам?

Кардель легенько прокашлявся і почав, намагаючись втрапити в тон:

*— Я знаю одну троянду прекрасну,
Пелюстки у неї як сніг...*

З його хрипким голосом тільки співати. Та і, якщо чесно, забув він уже, які далі слова в цієї старої пісні. Але відчуває, що повністю заволодів дитячою увагою — вони навіть товктися припинили. Що ж, Мікелю, сцена твоя. Добре, що в темряві не видно, як він зашарівся.

— Добре, краще я розкажу вам якусь історію. Хоча я їх небагато знаю. Про привида з Индебету й однорукого пальта для невинних дитячих вух не підходить.

На мить задумався. Вгледівся в їхні личка. Вони вже схожі на маму.

— Гаразд, почнімо.

Сів трохи зручніше, поклав руку як подушку для дітей. Вляглися, ніби все життя тільки так і спали. Хлопчик обняв свого ганчір'яного кота. Кардель знає: вони надто малі, щоб розуміти його. Але чому ж з такою цікавістю дивляться на нього?

— Жив собі один красень-принц на ім'я Густав. Батько його був чужинець, принца запросили з-за моря, бо старий король помер і не залишив після себе нащадка, і не було в країні нікого, достойного корони. Люди хотіли мати короля, але не бажали давати йому владу, і новий монарх скорився цій волі. Він мав сидіти на троні, аби тільки місце не було порожнє, а люди — самі собі керувати. Але молодий принц бачив, що скрізь несправедливість і народ бідує. І того дня, коли прийшла пора сходити на трон, він прийшов до палацової варті й наказав присягнути йому, новому королеві, і виконувати тільки його накази. Вартові були люди чесні й віддані, бо тільки таким дозволялося носити гарну військову форму, а в молодому принці вони бачили краще майбутнє, тож поклали зброю до його ніг і опустилися перед ним на коліна. Принца потім у прекрасній кареті провезли через усе місто, щоб кожен житель побачив його відкрите привітне обличчя. І всі, хто його бачив, відчували надію, співали йому здравиці й кілька днів святкували. Після коронації він одружився з вродливою принцесою з Данії. Молодята тільки одне на одного й дивилися, і невдовзі їхнє кохання дало плоди. У них народився син, і вони так його любили, що й думати не могли про іншу дитину. Коли лихі недруги збройною силою наблизилися до кордонів королівства, король Густав зібрав флот, щоб захистити країну й дати людям жити вільно та щасливо. Усі бачили, що король робить праведну справу, й з усіх кінців королівства чоловіки пішли під його знамена. Війна була страшна, але все королівство стало за свого монарха й прославляло його мужність. Вороги нічого не могли зробити, бо хоч Густав мав мирну вдачу, але разом з тим був хоробрим і мудрим полководцем. Одержав він блискучу перемогу. Король подбав, щоб доблесні воїни, які дістали важкі поранення і не могли повернутися до своєї колишньої роботи, мали честь і пошану скрізь, куди тільки приходили, і за свою службу отримали достойну винагороду. Тож поранені відчували таку велику вдячність, що зовсім забували про свої каліцтва. А коли війна

закінчилася і королівство повернулося до спокійного життя, народ вирішив для улюбленого короля влаштувати бал-маскарад.

Уже стало зовсім темно, але з рівного дихання Кардель почув, що під звуки його голосу малята заснули.

— Тут і казочці кінець.

І теж поринув у сон, неспокійний і тяжкий через незвичайну відповідальність, що впала на нього.

3.

Кардель поволі прокидається і раптом підскакує: діти зникли! У повітрі відчувається волога від роси, уже ранок. Протер очі й побачив, що Анна Стіна повернулася й годує дітей. Тупо дивиться на неї, перш ніж розуміє, що треба відвернутися і дати їм спокій. Труснув головою, тяжко підвівся і вибрався із землянки.

Коли Анна Стіна теж вийшла, він уже встиг роздмухати іскри під складеними березовими цурпалками, і вони засичали в слабеньких язичках полум'я.

— Спасибі, що залишився з ними.

Надворі світліше, і він має можливість краще її роздивитися. Брудна з ніг до голови, одяг висить, як ганчірка для підлоги. Коротко кивнув.

— Я принесу води.

Вона показала, куди йти, а коли він повернувся з повним казаном і мокрими ногами, трохи відлила в миску з березовим листям — умитися, казан підвісила над вогнем. Коли каміння розігрілося, нашвидку спекла кілька грибів на сніданок. Кардель, вагаючись, покуштував, знизав плечима і з'їв те, що вона приготувала.

Дерева навколо жовті, листя починає облітати. Анна Стіна підсунулася до вогню. Кардель бачив, що вона змерзла, хоч і намагається не показати.

— Надовго тобі тут залишатися не можна.

— Уже й не треба.

Очі порожні. Вона нічого не каже, але Мікель відчуває: сталося щось значно гірше, ніж просто безсонна ніч.

— Не розкажеш, де була?

Похитала головою.

— Хоч вдалося зробити твою справу? — Потім глянув убік і пробурмотів: — Забудь, що я це питав. Сам очі маю...

Мовчить. Значить, вгадав. Діти в землянці знову повзають доли, ганяючи його дерев'яну руку, яка відсувається щоразу, як вони намагаються її схопити, сміються і знову пробують.

— Що я можу зробити? Ти знаєш, мені тільки скажи.

Вона й далі мовчить, ніби й не чула, стежить за дітьми. Нарешті він підвівся. Сполоснув кухля, щоб повернути таким же чистим, яким вона дала. Але коли потягнувся поставити поряд з іншим посудом, кухоль вислизнув з руки, і він зробив те, що вже сотню разів робив у подібних випадках: простягнув свій обрубок, намагаючись зловити рукою, якої немає. І зразу ж усвідомив, що міг би зловити, міг би... Якби не був калікою. Глиняний кухлик дзенькнув об камінь і розпався на дві частини. Обоє одночасно кинулися підбирати уламки, й обоє схопилися за той самий. Кардель наткнувся на гострий край. Пальці заніміли від холодної води, й він навіть не відчув, що порізався, аж поки Анна Стіна ошелешено скрикнула.

Завмерли, пригадавши, що вже були в подібній ситуації. І минулого разу, коли вони були так близько одне від одного, між ними було одне вістря, яке вони обоє тримали. Вона хотіла себе вбити, він хотів її врятувати. Кардель глянув на Анну Стіну й, коли їхні погляди зустрілися, більше не міг відвести очей. Він схилився до неї. І її, і його самого це здивувало, але опиратися цій невідомій силі він не міг. Він завмер лиш на мить — і тут вона здригнулася і відскочила, та ще й так різко, що рукою схопилася за гарячий камінь позад себе, шукаючи, на що спертися. Її обличчя скривилося від болю, але для Карделя це була милість, бо за мить до цього її обличчя не виражало нічого, окрім гидування. Вона застогнала й відповзла назад, далі від нього. На якусь мить завмерли, кожне зі своїм болем у руці. Шумно дихали, чекаючи, що ця неприємна мить мине й прийде якась краща. Марно.

Кардель тяжко встав і відійшов далі, щоб дати їй більше простору. Став по інший бік багаття — хай так почуватиметься безпечніше. Шукав слова, щоб перепросити, але не міг знайти і тільки проклинав себе за свою дурість. Зітхнув, натягнув капелюха, пробурмотав, дивлячись на вогнище:

— Ну добре. Я повертаюся туди, звідки прийшов. Ти знаєш, де мене знайти, Анно. Якщо буде потреба, заходь, допоможу, чим зможу.

Повернувся до землянки й махнув близнюкам своєю закривавленою рукою:

— Бувайте, Має і Карле. Бережіть одне одного й свою маму.

Потайки глянув на Анну Стіну. Знав: бачить її востаннє. Мимовільний порив, якого він не зміг здолати, показав їй, що допомога його умовна. Більше вона нічого в нього не попросить. По ній це видно: наїжачена, уся як пружина. Не від холоду, а через нього. Очі як у загнаної тваринки.

Кардель пішов у бік митниці, проминув її, навіть не глянувши на чатового, який щось крикнув йому навздогін, через Нормальм до дзвіниці, де починається Стадсгольмен. Зупинився над Трескетом. Вибрав найбруднішу корчму, напівзруйновану, з такими щілинами в стінах, що вітер вільно гуляв. Ніякої вивіски. Тільки відчинені двері на поламаних завісах і кілька голодранців. Після першого ковтка крикнув корчмареві:

— У тій брудній калюжі більше піни, ніж у твоєму пиві! Думаю, що й на смак болотна вода краща!

П'є кухоль за кухлем, сам іде до діжки й точить собі, як тільки бачить дно. Відвик уже так пити, але така навичка швидко згадується. День добігає кінця, Мікель дедалі п'яніший, у голові хаос, через який він ледве рухається. Шкіру пече її останній погляд. Він ненавидить усе, що робить його чоловіком. Ненавидить свої м'язи, форму, звання, створені, щоб проявляти насильство щодо інших. Він належить до тих,

хто завжди чинив з такими, як вона, все, що заманеться. І він так само не здатен змінитися, як і всі інші.

Сидить у тиші, чекаючи, поки з передмістя зберуться відвідувачі. Приходять після роботи, на якій пальцем об палець не вдарили, або взагалі недавно прокинулися. Ліву руку ховає за спиною. Коли в корчмі зібралось достатньо пияків, які могли б наважитися на сварку з ним, підійшов майже впритул до найбільшого й найнахабнішого і промовив, мабуть, найдавніший виклик на бійку:

— Ти чого витріщився?

Після короткої сварки й обміну словами, яких уже не можна взяти назад, вийшли на задній двір. Їх зразу ж оточили глядачі. Це ж розвага, за яку не мусять платити. Зразу починають приймати ставки. Присутні поплескують «своїх» бійців по плечах і шепочуть на вухо підступні поради.

Кардель зустрів перший удар лобом. Брова луснула, як перезрілий чиряк. Посміхнувся:

— А що тут у нас, дівчинка мене пір'інкою гладить?

Наступний удар влучає у вилицю, яка зразу темніє і наливається кров'ю.

— Так шльондри на Багтенстатан цілують. Щоправда, їм платити треба.

Отримав удар у вухо і відчув, як гаряче потекло по шії.

— Твоя мати мене так вдарила, коли я з нею витримав тільки пів ночі.

Грудна клітка гуде від ударів, мов барабан. Через кілька хвилин губи так набрякли, що вже не міг уголос вимовляти свої образи, але цього вже й не треба було. Сенс і так зрозумілий.

Тут його не знають і довго вважають, що він просто клеїть дурня. Мовляв, хтось із приятелів поставив гроші на його перемогу і він

приймає удари, щоб підвищити заробіток. Лише через тривалий час публіка розуміє, що в бійці лише один учасник, і збудження переходить у розчарування: неписані вуличні правила проголошують, що в такому разі всі ставки недійсні. Вигуки змінюються бурмотінням, а потім чуються лише удари.

Люди поодиночі чи групами повертаються до корчми. Залишилося кілька глядачів, яким просто цікаво, скільки ще ударів витримає цей приبلуда, перш ніж упаде. Коли Карделів противник нарешті опускає закривавлені кулаки, на обличчях присутніх з'являється вираз огиди.

За якийсь час Кардель зрозумів, що його противника тут більше немає і він стоїть сам у кривавій калюжі. Підняв обрубок лівої руки, махнув ним у повітрі й згадав про дерев'яний протез, який залишився у дітей як іграшка.

4.

Кардель повертався додому вдосвіта. Його обличчя перетворилося на суцільну маску з засохлої крові, і нечисленні перехожі, яких він зустрів на порожніх вулицях, перелякано ховались у найближчі провулки, аби тільки не опинитися надто близько до нього. Навіть чистильники туалетів, які звикли, що це їх усі обходять, так різко відійшли вбік, що діжка нахилилася і фекалії обляпали їм ноги. Кардель обмацав язиком поламаного зуба. Насилу розтулив рота. Струпи на губах знову потріскалися. Схопив зуб двома пальцями, похитав у різні боки, витягнув з коренем і кинув на бруківку.

Піднімаючись сходами, через кожні два-три кроки ставав і згинався, хапаючи повітря. Кожен вдих відбивався болем у ребрах.

Біля дверей його кімнати сидів Еміль Вінге. Прихилився до стіни, обняв ноги руками, голову поклав на коліна. Слав. Кардель сперся на стіну, Еміль розплющив очі й подивився просто на нього.

Не зразу впізнав товариша — спершу тільки нажахано дивився. Потім Кардель побачив, що Емілеві губи рухаються, навіть почув звук його голосу, але не мав змоги дослухатися і розуміти, що той питає. Зібравши останні сили, відштовхнув Вінге, відчинив двері й невпевнено ступив кілька кроків до ліжка. Провалився у сон тієї ж миті, як голова торкнулася подушки.

Прокинувся від того, що обличчя люто пекло. Великим і вказівним пальцями розклепив набряклі повіки. Вінге сидів на краю ліжка з мискою на колінах, витирав йому лоб вологою ганчіркою.

— Болить?

— Тільки коли сміюся.

— Що сталося?

— Нічого особливого. Святкував іменини. Традиція у мене — битися задля розваги.

Кардель ледве вимовляв слова своїми набряклими, як пиріжки, губами.

— Я ходив до «Ворона», знайшов там помічника аптекаря. Він тебе оглянув і підказав, як за тобою доглянути.

— Якщо я нічого не забув, ми розійшлися не як найкращі друзі. З чого раптом така турбота?

Вінге взявся протирати рану на лобі Карделя. Мікель уловив запах оцту, й за мить у рані запекло. Він засичав і відштовхнув Емілеву руку.

— Усе, годі. Дай мені спокій.

Вінге зітхнув, підійшов з мискою до вікна й вихлюпнув воду надвір. Поставив посудину на стіл, став біля вікна.

— Коли ми востаннє бачилися, я сказав багато того, чого не варто було. Навмисно добрав слова, щоб тебе образити. Тепер прийшов перепросити.

— І що змінилося за цих кілька годин?

— Я наймолодший з трьох дітей у сім'ї, і майже всі таланти перепали не мені. Учора я говорив зі своєю сестрою, вона допомогла мені дещо зрозуміти. Те, чого я не розумів раніше. Мої спогади про Сесіла... багато років не відповідали дійсності.

Кардель кінчиками пальців обмацав своє побите обличчя.

— Коли я тільки познайомився з твоїм братом,— це було рік тому на кладовищі біля церкви Святої Марії,— я теж сказав йому дещо... Хотів його образити. Потім про це пошкодував. Хоча я сказав правду, як і ти мені. Якби це не була правда, хіба ж було б так боляче? Правда, тоді все було навпаки: я шукав Вінге, щоб попросити вибачення. Він мені пробачив без жодних вагань. З іншого боку, він потребував моєї

допомоги. А мені потрібна твоя. Хто може знати, чи щиро ми щось кажемо за таких умов...

Вінґе повернувся:

— Чи пробачиш ти мені й коли — твоя справа. Я прийшов просити пробачення, незважаючи ні на що.

— Допоможи мені відрізати тютюну і отримаєш своє пробачення.

Сік від тютюну запік поранені ясна й губи. Кардель з шумом вдихнув.

— І що тепер? Я тобі пробачив. Поїдеш до Уппсали й заливатимешся випивкою чи залишишся тут і допоможеш мені в цій безнадійній справі?

— Залишуся, якщо ти ще цього хочеш.

— Тоді перекажи сестрі, що з мене могорич. Якщо, звісно, вона краще переносить випивку, ніж її брати.

Кардель вишкірився і нахилився над плювальницею, щоб тютюновий сік витік, — губи не слухалися.

— Але наші шанси на успіх кращі не стали. Сестра часом не підказала, що нам робити далі?

Вінґе став ходити кімнатою, заклавши руки за спину.

— Так, ситуація наша дуже погана. Але ми досі не знаємо всіх обставин. Ми нічого не знаємо про Сетона — крім того, що він сам нам сказав. Можливо, у його броні є слабке місце. Тільки коли ми бачитимемо всю картину, зможемо оцінити, чи така вона безнадійна, як показують нам окремі частини.

Кардель нахилився вперед щось сказати, але зумів тільки тихо застогнати від болю. Мабуть, ребро зламане. Але Вінґе кивнув, ніби той стогін щось означав.

— Ми дуже ризикуємо, Жане-Мішелю. Навряд чи можна легковажно ставитися до Сетонного попередження. Не можемо навіть уявити, що він зробить з тими дітьми, якщо дізнається, що ми досі під нього копаємо. Тут потрібна найбільша обережність. Ти згоден?

— Не думаю, що пані Коллінг буде останньою, чиїх дітей забере цей диявол, якщо його не зупинити. Задля цього варто ризикнути. Утім, твоя правда, потрібна обережність. То що робити?

Вінге підійшов ближче й заговорив тихіше, ніби хтось міг їх підслухати:

— Коли ми були в Сетона, я бачив на його лівій руці перстень. Тюко Сетон має дружину, і провалитися мені в пекло, якщо це щасливий шлюб. Можливо, пані Сетон знає про нього більше й захоче нам щось розповісти. Якщо зуміємо її знайти. Коли ти знову станеш на ноги?

Кардель випростався на ліжку, перевіряючи, як його слухаються руки й ноги.

— Найбільше перепало по голові, а там навряд чи щось могло погіршитися. Дай мені день, хай набряки трохи спадуть. Вулиці Стокгольму тобі за це подякують. Можеш подати мені дзеркало?

Кардель досвідченим поглядом окинув свою чорно-червону маску.

— Схоже, той тип мені дуже вдало виправив ніс.

5.

Підійшовши до контори Палліндера, Вінге зрозумів, що вона порожня. Двері замкнені. Зазирнув досередини крізь шпарину для ключа — полиці майже порожні, залишилось усього кілька книг. Якийсь чоловік підійшов від сусіднього будинку. З цікавістю поспостерігав за Вінге, а потім тихо, майже дружньо спитав:

— Ви прийшли забрати борг?

Еміль мотнув головою, на що чоловік голосно зареготав.

— Кілька днів тому бачив, як Рудольф Палліндер спускався сходами з цілим оберемком паперів. Блідий як смерть, очі шалені. Я тоді ще подумав: «Точно тікає від поліції. Мабуть, скоро його кинуть у боргову яму».

— Я таки з поліції, але в іншій справі.

— Судячи з його поспіху, не думаю, що він досі в королівстві.

Чоловік вийняв з кишені табакерку, запропонував Вінге, той відмовився. Сусід узяв понюшку, нюхнув і голосно чхнув.

— Так, чорт забирай, коли справи йдуть погано, одна радість — що в когось іще гірше.

Еміль вирішив спробувати щастя і пішов по всіх церквах підряд. Найближча — Святої Гертруди, далі Святого Миколая біля палацу, потім церква Святого Франциска на островці. Але шукати щось у церковних книгах — марна справа. Він не знає ні року, ні дати заручин або вінчання, та ще й записи ніби ногами писані. У багатьох місцях пропуски — книги ведуть недбало. Священники вдають, що зайняті, допомоги від них не діждеш.

Коли є змога, вибирає місця, де над головою видно відкрите небо. Іде довшою дорогою через Корабельну набережну й Мункброн, уздовж пристані Лейонбакен і навіть через Корнгамн, хоч там і страшенно смердить лайном від Мушиного парламенту. Найприємніше йому ходити тими вулицями, що пролягають уздовж води. Зараз він поспішає додому, але відчуває, як страх переростає в нудоту. Ноги самі несуть його до світла й людей, і скоро він захеканий входить у найближчу кав'ярню, знаходить собі порожній куток і непомітно сидить, забутий світом, поки що в безпеці. Люди досі пліткують про Магдалену Руденшельд і Армфельта, розмірковують, на кого з союзників опального барона впаде гнів влади й чи зможе Ройтергольм цього разу домогтися страти чи знову задовольниться ув'язненням. До столу Еміля підсіла група чоловіків, усі замовили гарячий шоколад.

— І не шкодуйте какао, мені треба не спати всю ніч!

Звідси збираються йти на Багтенсгатан. Скоро вже тільки й розмови — про переваги й вади тамтешніх повій і про те, яка з них найкраща.

— Найкраща — Ягнятко.

— Та що ти розумієш! Німкеня!

— Ти або не відчуваєш різниці між вином і оцтом, або ніколи не спав з Квіткою.

— Годі вже тут горлати, ходімо кожен до своєї улюбленої. Якби у всіх були однакові смаки, черга стояла б до митниці.

Усі засміялися — а таки ж правда. Допили свій шоколад і пішли, залишивши Еміля за брудним столом. Але після цієї розмови в нього з'явилася нова ідея.

Кардель усе ніяк не прокидався.

— Жане-Мішелю! Ерік Тре-Русур писав, що в Густавії Сетона всі знали, але ніде не приймали. Може, у Стокгольмі так само?

Пальт ледве-ледве підняв одну повіку й щось прогудів. Повернувся на інший бік і захропів ще голосніше, ніж до цього. З таким самим успіхом Вінґе міг спробувати розбудити скриню. Він став гризти ніготь на великому пальці, аж поки відчув солоний смак крові.

— Що ж, тоді піду сам.

Спустився сходами на вуличку Еверскерарґренд і пішов до Великої площі. Місто темне, але в корчмах ніч тільки починається. Мінотаврові кроки глухо відлунюють між стінами, але поки що він далеко. Більшість ліхтарів на будинках ще не запалили. Ті, що вже світяться, не освітлюють навіть питного фонтану в центрі площі. Вінґе трохи пригинається, щоб розгледіти силует фонтану на тлі сірого неба. У темряві натикається на один зі стовпчиків, які встановили навколо, щоб карети не під'їжджали надто близько до фонтану. Набрал у долоню води, сполоснув обличчя. У Біржі почали запалювати свічки — готуються до балу. Чоловіки й жінки в темному одязі проходять повз, сміються і щось обговорюють. Еміль іде далі, до Солоного озера. Ще до того, як повернув за ріг, почув голоси з Баґґенсґатан.

Освітлення тут інакше. Ліхтарі прикриті, щоб не видно було відвідувачів, які проходять посередині вулиці. Світло падає на стіни і яскраво освітлює гордість кожного дому — нічних метеликів у вікнах. Одна сидить на вікні, курить люльку й гойдає голими ногами, залюбки показуючи всім охочим, що там у неї під спідницею. Інші нагинаються з вікон і голосно розхвалюють свої особливі таланти або за зачиненими вікнами показують вистави з тіней. Нижче на тротуарах відвідувачів підстерігають нахабніші й наполегливіші повії. Одна геть п'яна виставила груди, тримає їх у руках і без слів підносить кожному, хто проходить мимо. Порожні очі, марно прожите життя, хоча за звичкою досі посміхається беззубим ротом. Перед дверима борделів стоять мадам, розхвалюють своїх дівчат і їхні послуги. Указ Ройтергольма про заборону розкоші не дуже хвилює тих, хто й так поза законом, а попит на їхні послуги такий значний, що й міська

сторожа дивиться крізь пальці на деякі порушення. Вони вдягаються яскраво, майже як папуги. Через двері кожного борделю постійно хтось заходить або виходить. Тут і цеховики, що відзначають Синій понеділок, і купці з друзями чи поодинці, компанії молодиків і самотні грішники, що затуляють обличчя хустинками. Усі рівні перед хіттю.

Гладка жінка, у якої лице густо намазане свинцевим білилом, схопила Вінге за рукав, коли він проходив повз. На жінці сірий плащ із синім коміром і червоні туфлі, а в руці — яскраво-зелена парасолька. Тільки почала розказувати Емілеві про переваги її закладу, як підійшов худорлявий чоловік з пляшкою в одній руці й капелюхом у другій:

— Ваші брудні шльондри заразили мене французькою хворобою, мадам!

Язик у чоловіка заплітається, він роззирається, щоб бачити, чи має публіку. Поставив долі пляшку, поклав капелюха, розстебнув штани й показав присутнім рани на члені. Закричав так, що аж луна пішла вулицею:

— Стережіться, люди добрі, дівок з цього дому!

Мадам ще голосніше закричала, щоб усі почули:

— Ви брешете, шановний пане! Мої дівчатка кожної суботи слухняно розставляють ніжки перед лікарем!

У чоловіка штани сповзли до колін, але він не зважає і аж захлинається з люті:

— Зараза! Зараза! Тікайте звідси, якщо не хочете, щоб ніс згнив і хрін відпав!

Жінка зрозуміла, що краще змінити тактику, підійшла ближче до крикуна й примирливо мовила:

— Слухайте, заспокойтеся. Якщо ви не маєте грошей на ртуть, можемо домовитися.

Чоловік відштовхнув її:

— Іди в пекло, стара відьмо! Ти не розумієш, що ви забрали моє життя? Усе моє майно належить жінці! Коли побачить у мене французенку — викине з дому без штанів!

І знову заходився на пів вулиці викрикувати свої звинувачення та попередження. Мадам повернулася до дверей свого закладу й махнула рукою. Звідти вискочив здоровило, схопив бідолаху за руку й потягнув до найближчого провулку, на ходу виймаючи з-за пояса палицю. Худий спробував опиратися, але його крики швидко затихли під могутніми ударами.

Коли здоровило повернувся, витираючи руки, мадам взяла його за плече й шепнула:

— Дізнайся, з ким він був, і подбай, щоб вона теж зникла.

З провулку долинають тільки стогони. Вінге поспішив далі, розуміючи, що на Багтенстатан він нічого не знайде.

Довелося буквально продиратися крізь потік людей, що йшли йому назустріч. Еміль відчув, що стіни будинків насуваються на нього, його охоплює паніка, і що більше він старається вийти з цього лабіринту, то сильніше на нього давить камінь. Хтось штовхнув його плечем, інший штрикнув ліктем. Паніка все більша. Відчув чийось руку на своїй:

— Ви пан Вінге?

Повернувся — якась жінка, може, на кілька років старша. Обличчя доволі миле, щоправда, зарано постаріло під впливом професії. Вимова співоча, східна.

— Я вас побачила зі свого вікна, поки там сварилися моя мадам і той тип. Я Юганна. Фінська Квітка.

— Звідки знаєте, як мене звати? — затинаючись, спитав.

— Заспокойтеся трохи, бо я не розумію, що ви кажете.

— Звідки ви знаєте моє ім'я?

— Ви маєте брата? Старшого. Ви дуже схожі. На мить я навіть подумала, що ви — це він. Хотіла просто спитати, як у нього справи.

— Сесіл помер.

Вона тяжко зітхнула й подивилася убік:

— Он як...

— Він у вас був частим гостем?

— Вас це дивує?

Еміль не знав, що на це відповісти. Хто знає, які правила етикету існують для таких розмов. Зрештою просто кивнув.

— Щодня дізнаюся про брата щось нове і таке, чого ніколи про нього не подумав би. Чому ви плачете?

— Я за життя зустрічала багато чоловіків. Добрих, злих. Є такі, що за десять хвилин роблять свою справу й зникають, навіть не питаючи, як мене звати. Інші хочуть, щоб їх зваблювали, або вдають, що їх змусили сюди прийти, щоб я була їхньою пані. Деякі б'ють, деякі плачуть, деякі просто хочуть, щоб їх хтось послухав. Усі різні, лише потяг один на всіх. Сесіл — єдиний, до кого я відчувала прив'язаність. Вибрав мене, бо я була схожа на його дружину. Він дуже без неї сумував. Хотів лише одного: щоб я грала у невеличкій виставі. Щоб певним чином його обняла й співала, аж поки він засне. Просив мене користуватися її парфумами. У короткі миті між явою і сном він отримував те, за що платив: йому здавалося, що все як раніше. Ніколи не хотів від мене нічого іншого. Платив, щоб я вдавала іншу жінку. А вранці зразу після пробудження щасливо усміхався і бурмотів її ім'я. Виходить, показав мені, яке може бути життя, хоч я ніколи такого не матиму. Я його полюбила. Ніколи не ставився до мене як до когось гіршого чи нижчого.

Подивилася на Еміля вологими почервонілими очима.

— Зайдете до мене? Я хотіла б... Щоб ви вдали свого брата, ніби вам треба те саме, що і йому.

Він мотнув головою:

— Я не маю чим заплатити.

— І не треба. Просто дозвольте мені обняти вас.

— Може, іншим разом.

— Треба сьогодні.

— Чому?

— Мадам наказала своєму держиморді викинути мене ще до ранку.

6.

На гноті тремтить слабенький вогник. Лойова свічка смердить, майже вся стекла в черепок. Скоро зовсім згасне.

— Емілю.

Жінка поклала долоню йому на груди. Він лежить головою на її другій руці, дивиться в нікуди.

— Я не сплю.

— Уже майже ранок. Мені скоро треба йти.

Обоє залишилися лежати. Він відчуває її стурбований погляд на своїй щоці.

— Схоже, тобі сняться кошмари. Скрикуєш уві сні, говориш якоюсь незрозумілою мовою.

— Мабуть, грецькою.

— Коли я тебе на вулиці взяла за руку, ти мав такий вигляд, ніби бачив привидів. Що з тобою відбувається?

— Я божеволію. Помалу, але невпинно сходжу з розуму. Раніше таке вже було. Цього разу, здається, хвороба насувається повільніше, а крім цього — все так само.

— І нема нічого, що допомогло б?

— Допомагає лише те, через що я стаю нездатен ні на що інше.

Вона якийсь час лежить мовчки, думає. Вогник затріпотів на протязі.

— Такий світ. Усе, що нам допомагає, одночасно нас руйнує. Кожен шлях, що здається простим, приховує пастки. Просто якийсь...

Хтось грюкнув дверима, і Юганна змовкла. Вогник погас. Еміль закінчив за неї речення:

— ...лабіринт.

Вони одяглись у напівтемряві, кожен у своєму кутку. Були чужі одне одному до цього вечора, тепер знову чужі. Юганна збрала свої скромні пожитки в полотняну торбу. Підійшла до нього, повернулася спиною, перекинула коси наперед. Еміль не зразу добрав, чого від нього хочуть. Невміло почав зав'язувати корсет.

— Що тебе вчора привело на Багтенсґатан? Очевидно, не те, що всіх інших.

— Ти знаєш такого собі Сетона? Тюко Сетона.

— Ім'я незнайоме.

— У нього шрам від кутика губ через усю ліву щоку. Через ту рану здається, що він весь час посміхається. Рана ніяк не загоїться, і з неї досі сочиться сукровиця. Але, може, коли він сюди приходив, рани ще не було. Якщо взагалі приходив.

Зашнурував корсет і нагорі зав'язав бантик.

— Я знаю, кого ти маєш на увазі. Просто ми називаємо його інакше.

— Ти його бачила до поранення чи після?

Юганна відчинила двері й визирнула. Усі ще сплять. У коридорі чути хропіння гостей, які залишилися на ніч. Зачинила двері й сіла на край ліжка.

— І до, і після. Я з ним ніколи не була, навіть близько не була. Але дівчата розповідали... Це єдина сила, яку ми маємо,— кепкувати позаочі з клієнтів, глузувати з їхніх вад, сміятися з їхніх недолугих

залицянь, стогонів і гримас. Кожен, хто заплатив за дівчину, має право майже на будь-що, а потім спокійно їде звідси, отримавши свою порцію задоволення. Але все має свої межі, навіть якщо йдеться про повій. Так, мадам ставиться до нас як до товару, до м'яса, але м'ясо може зіпсуватися і тоді його вже не продаси. Багатьом клієнтам подобається мучити дівчат, бити, і це нікого не турбує, якщо синці можна замазати білилом. Більшість із нас до цього звикла. Є жінки, переважно старші, які вже нічого не відчують, у них усередині все вмерло — з такими можна робити й гірші штуки. Домовитися нескладно, якщо клієнт заплатить добру ціну й дадуть достатньо випивки. Але дівчата — це інша розмова. Той чоловік, про якого ти казав, шукав юних дівчат, які тільки приїхали з села, або залишилися без роботи, чи недавно осиротіли. Якщо такій молоденькій недосвідченій завдати сильного болю, це її на все життя зламає. Далі вже мадам не матиме, чим погрожувати. Ніякі ляпаси не допоможуть. Від самої думки про чоловіка їх охоплює заціпеніння. І мадам доводиться викидати таких на вулицю — а вона ж розраховувала багато років на ній заробляти.

— Так, а що Сетон?

— Спершу він не мав ніякого шраму. Можна навіть сказати, був гарний, наївні дівчата легко пускають таких до ліжка і тільки потім дізнаються, що зовнішність оманлива. Але він з тих, хто любить дивитися, а не самому щось робити. Часом він приводив із собою іншого чоловіка, а іноді брав двох дівчат і наказував їм, що мають робити. Тоді його витівки ще якимось більш-менш були в межах. Кілька разів дівчата мали серйозні ушкодження, але він так добре платив і так щиро просив вибачення, що йому це минулося. Потім його певний час не було, а повернувся вже з раною на щоці. З того часу він змінився на гірше. Скоро на нашій вулиці не залишилося борделю, який його прийняв би. Здається, більше він тут не з'являвся.

— Ти не знаєш, він одружений?

— Подейкували, що саме дружина йому й порізала щоку. У нас цю жінку вважали героїнею. Я чула, що він її тепер тримає під замком, але хто знає, чи це правда, чи вигадки. Востаннє, коли його сюди пустили,

він наробив стільки шкоди, що не мав з собою достатньо грошей, аби розплатитися. У такому разі мадам зазвичай посилає одного зі своїх здоровил разом з боржником по гроші. Може, вона пам'ятає, де він живе.

— Я з нею поговорю.

Юганна зійшла з ним донизу, вийшли на вулицю. Жінка перекинула через плече свій клунок і показала йому, куди йти. Вона піде в протилежний бік.

— Що ж, бувай. Слухай, Емілю... Ти уві сні говорив зі своїм братом, ніби він живий. Якщо ще колись його побачиш, скажи, що я за ним сумую.

7.

Хоч як Вінге старався, розбудити Карделя ніяк не вдавалося. Пальт голосно хропів, відвернувшись обличчям до стіни. Подеколи хропіння переривається, Мікель стогне, але не прокидається. Вінге покликав, поторсав. Але навіть коли взявся двома руками й заходився трясти, Кардель не прокинувся. На порозі стояв міцний лисий чоловік, роздратованим покашлюванням наголошуючи, що не має часу довго чекати. Вінге не залишалося нічого іншого, як розв'язати причеплений до Карделевого пояса гаманець і самому відрахувати потрібну суму.

— Тридцять.

Чоловік кидає погляд на побитого Карделя і багатозначно дивиться на худого й слабосилого Вінге — мовляв, межа між переговорами й пограбуванням дуже умовна:

— Було б добре, якби ви накинули ще кілька монет.

У кімнаті Карделя немає ні каміна, ні груби, і тепло тут буває, тільки якщо опалюють у сусідніх кімнатах. Емілеві довелося постукати до сусідів і попросити шматок вугілля, написати повідомлення для Мікеля на внутрішньому боці дверей. Узяв ще кілька шилінгів з гаманця і спустився сходами. Перед виходом на мить зупинився з заплющеними очима в очікуванні сміливості, яка все не приходила. Зітхнув і вийшов надвір.

На вулицях хаос. Юрби людей повертаються з Нової площі на тому боці Слюссена. Схоже, сьогодні там відбувалося щось цікаве. Здається, честь пережити публічне приниження після Маґдалени Руденшельд випала Еренстрему, ще одному близькому сподвижнику Армфельта. Щоб публіка не мусила іти аж на Сканстулл, ешафот побудували на Новій площі. Засудженому мали там же й відрубати голову, але занесена над шиєю нещасного сокира останньої миті вдарила в колоду й публіці оголосили, що Еренстрема помилували й до кінця життя зі

смиреним каяттям він сидітиме у фортеці Карлстен. Головна тема для розмов сьогодні — чи знав Еренстрем заздалегідь, що його помилують, і чи поведився б так спокійно, якби думав, що на нього чекає смерть. Еміль наперед знав, хто якої думки тримається: прибічники Ройтергольма присягаються, що засудженому все заздалегідь сказали, інакше присутні насолоджувалися б його криками, плачами й мокрими штанами; густавіанці ж стверджували, що Еренстрем завжди мав лев'яче серце. Але майже всі сходилися в одному: уся ця вистава — ще одне свідчення слабкості регентського режиму.

Пробиваючись крізь натовп, Еміль перейшов Слюссен розвідним мостом і пішов до площі. Уже втретє за день він бачить ці вулиці: мадам із яскраво-зеленою парасолькою справді послала свого помічника показати шлях до оселі Тюко Сетона, потім здоровило тією ж дорогою відконвоював Еміля, щоб отримати свою винагороду. У крамниці на Постместарбакені за гроші Карделя Вінге купив яблук і хліба, зав'язав у тканину й засунув під плащ. Різкий вітер приніс із собою сморід Фатбурена й змусив затулити носа, щоб не виблювати. Якогога швидше пішов далі своєю дорогою, до озера Гаммарбюшен.

Маєток, до якого він ішов, розкинувся на самому краю Катарінінської парафії. Від нього видно Блекторнет і мануфактури біля Барненгена. Головний будинок стояв за муром, біля якого густо поросли дикі троянди, навіть ще кілька квіток залишилося. Квітнуть, оплакують літо. Крізь ворота видно сад. На деревах ще чимало зеленого листя, ніби в цій сільській ідилії на півдні Стокгольму тепло затрималося трохи довше. Вінге сідає у високу траву під розкішною липою на узвишші — місце дає йому можливість добре бачити все навколо, залишаючись непомітним.

Після довгого дня спадає вечір, далі ніч, а він усе сидить і спостерігає, ніби боїться, що пропустить щось важливе, якщо хоч на секунду відвернеться. Коли в будинку погасло світло, Еміля зусібіч оточила пільма. Небо затягнуте хмарами. На багато годин його світ обмежений звуками, дотиками й запахами. Мінотавр голосно тупає в траві, але все не може його знайти. Може, навіть чудовисько не бачить у такій темряві.

Уранці Вінге зрозумів, що помилився: не Мінотавр то гупав і гарчав, а якийсь голодранець, що проходив мимо, упав під дерево й захропів. Тепер він прокинувся, здивувався, як це він примудрився тут заночувати, і смішно застрибав, намагаючись зігріти закоцюблі ноги-руки. Трохи відійшовши, подався знову до міста по єдині ліки, які лікують похмілля.

Вінге поснідав сухим хлібом і яблуками. Почався легенький дощ, і він притиснувся до дерева, але це не допомогло, бо скоро вода потекла по стовбуру. Так минув перший день із трьох, які він вирішив провести на цьому місці.

8.

— Це що — запах кави?

Вінґе відчинив двері й постав перед Карделем у найжалюгіднішому вигляді: блідий, мов утоплений, одяг брудний і мокрий, у волоссі сміття й трава, ніби він у курятнику ночував. Мікель просто показав на стіл, де стояла мідна джезва.

— Послав сусідську дівчинку на пристань, щоб купила трохи з-під поли й принесла за пазухою. На дні ще залишилося на чашку, хоч кава не найкраща і вже ледь тепла. Заборона на каву — найгірше, що зробив Ройтергольм, але зараз мені начхати. А голова зразу стала легша.

— Кажуть, Вольтер пив не менше шістдесяти чашок на день.

— Добре, що Ройтергольм не любить читати, бо інакше вже давно заборонив би. Ніколи не чув про правителя, який не хотів би тупих і покірних підданих.

Вінґе пальцем протер край єдиної в кімнаті чашки й налив собі кави, намагаючись не підняти осад. Надпив, відчув у роті гіркоту, що змила смак і запах вулиці. Кардель докірливо подивився на товариша:

— Якби ти написав, куди йдеш, я прийшов би тебе підмінити.

— Я не був упевнений, що зараз знайду тебе в кращому стані, ніж ти був.

— Завжди приємно перевершити очікування, навіть такі занижені. Гарзд. Вийшло з цього щось?

Вінґе перехилив чашку, випив останній ковток, облизав губи.

— Так. У будинку є люди. Служниця щоранку ходить до міста по хліб, овочі й м'ясо на кількох осіб. Не бачу, навіщо Сетону тримати прислугу в домі, якщо там ніхто не живе. Тож смію припустити, що його дружина там, але вона не виходить. Увечері світиться тільки в одній кімнаті. А ще кожного ранку квіткар привозить цілий оберемок квітів.

— А постійно усміхнений диявол?

— За цей час, що я спостерігав, щодня було те саме. Приїжджав в екіпажі на обід, залишався на годину чи дві, потім виходив, розкішно вбраний, їхав і повертався аж в обід наступного дня. Ночі проводив десь в іншому місці.

— І що нам це дає?

Еміль спробував вицідити з джезви ще хоч кілька ковтків кави, але отримав усього кілька крапель.

— На Багтенсгатан кажуть, що Сетон тримає дружину під замком. Ми вже змарнували цілу годину, але я пропоную зробити все можливе, щоб потрапити в дім. Будемо сподіватися, жінка там і захоче нам допомогти.

Кардель перекинув ноги через край ліжка, спробував підвестися і застогнав від болю в ребрах і спині.

— Жане-Мішелю, ти взагалі здатен іти?

Кардель нищівно глянув на Еміля:

— Не дуркуй. Ніщо не може мене зупинити, якщо є якась надія. З болем я живу давно і навчився не звертати на нього уваги. Набрязки вже спали, я навіть поголився. Добре було б і тобі поголитися перед виходом. Ніж нагострений, вода у відрі біля вікна. Якщо ми сподіваємося потрапити всередину завдяки нашій чарівності — боюся, перепустку добуду не я.

9.

Вінге здивований, як швидко важке й неповоротке тіло Карделя приходить до норми. Кілька кварталів ішов повільно й кречав, але потім ніби біль відступив і сила в м'язах з'явилася. Менше ніж за годину прийшли на місце й тепер споглядали, як червонясті стіни будинку золотяться останніми променями призахідного сонця. Кардель сплюнув тютюн і каблуком черевика нетерпляче втоптав його в опалі листя.

— Ну що, мені треба тобі підказати? Завжди, коли я з Вінге приходжу до якоїсь небезпечної будівлі, у мене пропозиція одна: постукати у двері й відрекомендуватися.

— Саме це я і планував зробити. Просто трохи лячно від того, що ми можемо там знайти.

Проминули ворота й пішли брукованою дорогою до будинку. Вінге кілька разів постукав у двері, аж поки з того боку відповів переляканий голос:

— Ми нічого не купуємо. Дайте нам спокій.

Тільки коли Кардель згадав про поліційне управління і самого начальника поліції Ульгольма, двері прочинилися. Відчинила молода жінка, судячи з одягу — покоївка. Коси зібрані на потилиці й зав'язані хусткою. Обличчя бліде й перелякане. Вінге звернувся до неї якомога привітніше:

— Ми прийшли поговорити з пані Сетон.

Служниця зітхнула, ніби він вимагав неможливого. Категорично помахала головою:

— Зараз пані не приймає.

Кардель вставив ногу між дверима й одвірком, потім легенько відсторонив покоївку й пройшов мимо неї всередину.

— Краще швидше біжи до господині й повідом про відвідувачів, хай приготується до розмови, якщо їй треба, або прийме нас у будь-якому стані. Ми чекаємо тут, але якщо це затягнеться — піднінемося самі.

Жінка побігла в дім, залишивши їх у передпокої. На підлозі стільки пилу, що чітко видно сліди мешканців. Ніде не світиться. На стінах портрети, але всі фігури на них одягнені в сіре, наче якісь духи. Меблів роздивитися не вдалося, тільки нечіткі обриси. Але довго чекати не довелося: служниця повернулася і мовчки махнула, щоб гості йшли за нею. Коридор повернув, за рогом покоївка відчинила їм двері однієї кімнати. У ній два стільці. Кімната гарно оформлена, на стінах гобелени з переплетеними квітами й лавровими гілками. Висять портрети й пейзажі у вишуканих рамах. Два великих вікна відчинені, щоб провітрилося, біла штора тріпоче від слабкого вітерцю. У кімнаті багато трояндових букетів — у вазах, жардиньєрках, навіть у мідних каструлях, яким місце на кухні. Аромат густий і солодкувато-задушливий, але навіть його недостатньо, щоб заглушити трупний сморід, ніби під дошками підлоги здох пацюк.

Прямо перед ними — ліжка з балдахіном, крізь який видно тільки силует людини, що там лежить. Ліжка призначене для двох, але вона сама займає весь простір. Вінге бачить, як гора плоті рухається вгору-вниз у такт її диханню.

— Пані Сетон?

З-за балдахіну чується тонкий смішок, ніби захихотіла дівчинка:

— Ви хотіли зустрітися зі мною, не з моїм чоловіком. Але я впевнена, що ваша справа стосується його.

Кардель здригнувся від цього голосу. Відчув, як рука вкрилася гусячою шкірою.

Голосок надто тонкий для такого тіла. Але почули вони й ще дещо: говорить жінка якось непевно, ніби не може впоратися з язиком і губами, а після кожного речення кашляє і форкає.

— Хочете моєму чоловікові зробити щось погане?

Не вагаючись, Вінґе підтвердив:

— Так.

— Довго я чекала когось типу вас. Але не сказала б, що уявляла вас саме так.

На мить змовкла. Лежала непорушно. Почувся легенький дзвін. Двері швидко відчинилися і зазирнула служниця.

— Слухай вас, пані.

— Ґуставо, люба, підійди, будь ласка.

Служниця вклонилася і стала біля ліжка.

— Скільки ти вже мене доглядаєш?

— Я в домі вже шість місяців, пані.

— Ти добре міняєш постіль і промиваєш мої пролежні, але розуму Бог тобі дав небагато. Але ти тут досить довго, може, зрозуміла, як я опинилася у такому стані?

Ґустава почала звиватися, як вугор на сковорідці, але не наважувалася відповісти.

— Мій чоловік наводить на тебе жах, так?

Служниця втупилася в одну точку на підлозі, а руки склала, як для молитви. Тихо заплакала.

— Так і має бути. Тюко платить тобі значно більше, ніж ти заслуговуєш, і чекає від тебе відданості. Якби ці люди не сказали, що з поліції, ти виконала б його наказ і ніколи нікого не пустила в дім. Я знаю, що ти захочеш йому розповісти. Але подивися на цих чоловіків. Якщо ти хоч слово скажеш моєму чоловікові про їхній візит, вони завдадуть тобі такого болю, що мої страждання здадуться тобі прогулянкою в Королівському саду. З форми того великого бачиш, що він пал'єт. Кине тебе до Прядильного дому, і навіть якщо ти досі не була повією, там швидко навчишся. Ти доволі симпатична, так що навіть інші курви в чергу стоятимуть, щоб твій язик потанцював у них між стегнами, і не дадуть тобі спокою, аж поки не вдовольниш усіх до одної. Ти все зрозуміла, любя Густаво? Ти тільки кивни і підійди витри мені підборіддя.

Служниця підскочила до ліжка, відсунула завісу, зробила, що було наказано, і в сльозах вибігла з кімнати. За нею залишилися мокрі сліди й калюжка там, де вона стояла.

— Я вас шокую? Вам варто було цього очікувати. Я його дружина і заслужила його прізвище.

Кардель марно намагався краще її роздивитися, а Вінге легенько кашлянув і запитав:

— Пані Сетон, ви знаєте, де ваш чоловік?

— Ви ж його бачили? Це я зробила. До Тюко Сетона нелегко підібратися, але я вкрала бритву й терпляче чекала слушної нагоди. Зараз сміюся з нього щоразу, як гній тече з його рани і він мусить виймати шовкову хусточку або коли кінчиком язика обмацує рану, ніби вона щойно з'явилася. Уявляю, що він постійно відчуває смак леза на губах і язика, і мене це веселить. Але Тюко заздрить, що я маю таку втіху, тому мені доводиться вдавати, що мене це не смішить. Так, він знову повернувся, постійно приходять, і ми знову чоловік і дружина, хоч він і думав, що я давно померла.

— Він був за кордоном і тільки недавно повернувся?

— Мій любий Тюко повернувся торік. Я дуже за ним сумувала. Можна сказати, коли я його бачила востаннє, він був на межі певної смерті. Я намагалася уявити, як він там, далеко від мене, на іншому краю світу... Сподівалася, що він у безпеці. А потім він повернувся, навіть більше — зумів залагодити проблеми з усіма своїми колишніми ворогами. Відкрив той дитячий будинок, став улюбленцем найвищих осіб королівства, навіть Евменіди тепер нічого йому вдіяти не можуть. Тому чекають свого шансу і вдають, що вдячно прийняли його подарунок — малого бідолашу Еріка Тре-Русура і його вродливу дружину. Знаєте, він нічого від мене не приховує. Тюко багато в чому досі маленький хлопчик, який прагне, щоб мама його цінувала й любила. Тільки зараз цю роль виконую я, слухаю всі його одкровення — самі бачите, я не можу більше бути тією, ким має бути дружина. Його успіхи мене радують. Вони дають мені можливість докластися до його падіння. Я вірю, що провидіння його пожаліло, щоб і я мала шанс помститися. Сподіваюся, ви задля цього прийшли?

Кардель відповів коротко й чітко, як військовий:

— Стражденна мати попросила нас розслідувати смерть її дочки. Відповідальний за неї ваш чоловік.

Вона засміялася.

— Який збіг. Я теж материна дочка. Яке щастя, що чекати в цьому ліжку довелося шість років, перш ніж до мене прийшли посланці справедливості. Хай навіть не як до жертви, а як до свідка. Але я знаю, що поліція боїться чіпати Тюко. Він має справді могутніх покровителів. Думаю, ви дієте з власної ініціативи.

Їхнє мовчання підтвердило її здогад. Жінка кашлянула й повела далі:

— Знаєте, я тут лежу на найніжніших шовкових простирадлах, але після стількох років це те саме, що лежати на гострих кілках. Але тут я знайшла Бога. Служниці мені читають... Тільки не дозволяю їм читати Новий заповіт, бо що страждання Сина Людського порівняно з моїми? І якщо він зміг пробачити, то лише тому, що його недостатньо мучили. Я без жодного вагання провисіла б кілька годин на хресті

замість років, проведених у цьому ліжку. Ні, мій Бог — у Старому заповіті. Той, який затопив світ, бо його недостатньо шанували. Той, що повбивав єгипетських первістків. Той, чиї ведмедиці розірвали сорока двох дітей, які глузували з пророка Єлисея. Той, що вимагає око за око й зуб за зуб. Такого Бога заслуговують люди.

Знову засміялася, як дитина, і знову Карделя пересмикнуло.

— У мене багато гнійників. Упевнена, ви чуєте сморід навіть крізь пахощі троянд. Кожного дня мене миють і міняють простирадла, але рани не гояться. Шкіра стала тонка, як шовк, тріскається від найменшого дотику. Але скоро прийде кінець моїм стражданям, і навіть якщо Бог кине мене до пекла, порівняно з цією кімнатою там будуть Єлисейські Поля.

Передихнула.

— Ти. Великий. Можеш стати біля вікна, щоб я тебе краще бачила?

Кардель невпевнено підвівся і зробив те, про що вона попросила.

— Ти недавно бився. Почав ти?

Кардель кивнув. Певний час чулося тільки важке дихання пані Сетон. Потім вона кілька разів кашлянула й сказала:

— І ви прийшли, бо хочете домогтися справедливості — хай там що це слово означає у нашому світі? Ви маєте знати, що навряд чи дочекаєтеся від когось допомоги, навіть якщо затиснете Тюко в кут і він у всьому зізнається і в присутності свідків власноруч підпише зізнання.

Здається, вона й сама задумалася про те, що сказала. Кардель відчув, що вона дивиться на рани на його обличчі.

— На початку тижня мій чоловік зайшов, ми трохи поговорили, а потім він пішов прийняти одного відвідувача у сусідній кімнаті. Стіни тут не дуже товсті, а в мене слух з роками все гостріший. Тюко

просив про зустріч з представником свого братства. Хоче домовитися про вічний мир замість тимчасового перемир'я. Якщо вам вдасться підслухати хоча б частину цієї розмови і вас не викриють — це вам дуже допоможе. Ви знаєте палац Стенбок на Ріддаргольмені? Вони зустрічаються опівночі у крилі, де хірургічні зали. Прийдете туди — шукайте приміщення, де ще світитиметься. І хай вас не дивує зала — вони завжди вибирають незвичайні місця. Сподіваюся, ви знайдете там надійну схованку.

Кардель рушив до дверей, радий, що нарешті може піти, але Вінге залишився на місці.

— Пані Сетон, що з вами?

— Зламаний хребет. Можу тільки головою рухати.

— Це він зробив?

— Наші любовні ігри трохи вийшли з-під контролю. Спершу дісталось його обличчю, а потім — моїй спині. Тюко дуже пишався своєю красою, а через мене йому тепер бридко дивитись у дзеркало. Звичайно, він дуже розлютився, і отака була його помста. Але вийшло трохи не так, як він очікував. Зараз я стала дуже товста, але певний час моє тіло залишалось струнке й привабливе, хоч і непорушне. І знаєте, він навіть пробував поновити наші нічні забави — головню щоб продемонструвати, яка я безпомічна. Хай моє тіло мене не слухалося, але я дуже добре знала свого чоловіка. Тюко наказував лакеєві, що той має робити, а сам сидів у кріслі біля ліжка й дивився. Я не могла рухатися, але весь цей час виказувала йому те, чого він найбільше боявся, і він мусив тікати й шукати задоволення деінде. Щоразу, як він намагався завдати мені болю, я тільки сміялася йому у вічі — я ж більше нічого не відчуваю, хоч ви що хочете мені робіть! Він ніколи не був занадто вигадливим, йому подобається примітивна жорстокість. Та от біда — я тепер для нього недосяжна.

— Пані Сетон, ми можемо вам якось допомогти?

— Побережіть своє співчуття для когось іншого — напевно у світі чимало бідолах, яким воно потрібніше. Це ліжко, на якому мене мучили, і так скоро стане моїм смертним ложем, а я не хочу, щоб Тюко щось запідозрив через мою раптову смерть. Помру вже скоро, але за цей час я навчилася терпіння використовувати на свою користь.

Коли Вінге вже майже вийшов за двері і Кардель пішов слідом, жінка зупинила його:

— Карделю! Я тебе роздивилася. Хочеш і ти побачити мене, перш ніж підеш?

Кардель трохи подумав і кивнув. Підійшов до ліжка, відсунув завісу й ледве стримався, щоб не замружитися і не затулити носа. Вона знову засміялася.

— Коли вийдеш, скажи Ґуставі, хай зайде. Справила нужду, й треба мені замінити постіль.

Кардель зігнувся мало не до землі, ледве стримуючи нудоту. Вінге відвернувся, даючи товаришеві час прийти до тями.

— Жане-Мішелю...

— Не питай. Ніколи. Хочеш — повернись і подивися сам.

— Як вона дзвонила в дзвіночок?

— Мотузка продіта крізь вухо.

10.

Палац Стенбок яскраво освітлений, на кожному вікні стоять підсвічники з запаленими свічками. Крізь арку, що веде до внутрішнього двору, видно, як на протилежній стіні витанцьовують тіні. Бал у самому розпалі, частина гостей вийшла на свіже повітря, хоч надворі й прохолодно. З будівлі долинає музика, у кам'яному колодязі двору дзвенять голоси й сміх. Неподалік досі лежать дошки, з яких будували ешафот для Магдалени Руденшельд,— їх усе ніяк не вивезуть. Вінґе й Кардель через площу пішли до старого королівського палацу, східний флігель якого обрамлює трикутне подвір'я. Ця частина палацу стоїть окремо від інших будівель, над входом висить герб медичного колегіуму. Анатомічна зала — там, де найвищі вікна. І в них світиться. Двері не замкнені. У коридорі в носа б'є кислий запах оцту. Зайшли й зупинилися, прислухалися — чи ніхто не ходить. Нічого не чути. Кардель перший пішов коридором.

Уздовж стін анатомічної зали ярусами до самої стелі встановлені у формі восьмикутника студентські лави. Посеред кімнати встановлений стіл, з кожного боку стоять свічники, але свічки запалені тільки на одному. На столі — бліде й нерухоме жіноче тіло у вишитому платті. Хтось уже скинув з неї частину одягу й залишив тут-таки біля столу: накидку, черевички з червоними зав'язками, сині панчохи. Вінґе й Кардель на мить зупинилися на порозі двостулкових дверей, вражені видовищем.

— Що це в дідька таке? Вони ще й розтин робитимуть?

Вінґе вийняв годинника й повернув циферблат до світла. Щойно північ. Почувся стук вхідних дверей, кроки на кам'яній долівці й тихі голоси. Кардель підштовхнув Емілія у залу й шепнув йому на вухо:

— Угору на верхні ряди. Пригнися. Там на найвищих лавах достатньо темно, щоб нас не помітили.

Вінге через плече тихо відповів:

— Тільки не забудь, що ми в жодному разі не можемо викрити себе.

Кардель кивнув і пішов швидше.

Невдовзі двері відчинилися.

Першим зайшов молодик за двадцять, високий і по-юнацькому незграбний. Через одну руку перекинутий фартух, у другій несе скриньку. Одяг у нього зношений і дуже дивно підібраний: яскраво-жовте пальто поверх брудного жилета, пряжки на штанях різні. Без упину гугнявить щось своїм підлітковим голосом. Побачивши жіночий труп на столі, щасливо зітхає:

— Пане Сетон, усе, як ви й сказали. А я, признатися, не вірив, що ви кажете правду. Ви не уявляєте, як важко нам, студентам, знайти тіла, на яких можна практикуватися. Не уявляю, на що розраховують професори. Як можна навчитися оперувати, тільки спостерігаючи? Безмірно вам вдячний.

Сетон іде позад нього, склавши руки за спиною. Одягнений так, ніби щойно з балу в палаці. На його пораненому обличчі танцюють тіні.

— Це я вам вдячний, пане Ніберг. Так само важко потрапити на розтин людині, яка не хоче штовхатися серед голодного до сенсації натовпу. Я радий, що ви погодилися влаштувати для мене приватний показ.

Ніберг узяв запалену свічку й засвітив усі інші, зняв пальто, надягнув фартух і засукав рукави сорочки.

— А труп? Я мушу спитати, чи його отримали чесним способом. Такий порядок.

— Не хвилюйтеся. Вона не мала родичів, ніхто про неї не питатиме. Мій помічник Жаррік знайшов її, як ми й домовилися. Я припускаю, що ви знаєте, що потім робити з останками.

Ніберґ тим часом поставив свою скриньку на лаву й відчинив. Провів долонею по блискучих інструментах і кивнув:

— Зазвичай наш сторож про все це дбає. Він прийде перед ранком, прибере тут і вивезе останки. Я йому пообіцяв пригостити випивкою за додаткову роботу.

Послабив ремінець, що тримає один зі скальпелів, пальцем спробував, чи достатньо гострий, потім узяв брусок, плюнув на нього й став гострити інструмент. Сетон сів на лаву.

— Пане Ніберґ, ви могли б розповідати мені про кожен розріз, як це робили б ваші професори на лекції? Боюся, що мої знання людської анатомії дуже поверхові, а я дуже допитливий.

— Звичайно, пане Сетон. Якщо матимете якісь запитання — питайте, не соромтеся. Я почну з того, що одним розрізом відкрию груди, розпиляю кістки й спеціальним гаком розведу ребра, щоб оглянути внутрішні органи.

Сетон кашлянув, торкнувся хустинкою до своєї рани й мовив:

— Якщо ви не проти, юначе, я волів би почати з чогось меншого, скажімо, нервів і м'язів на руці чи нозі.

Ніберґ змовницьки посміхнувся:

— А, хочете почати з меншого? Вибачте, пане Сетон, я мав про це подумати. Ми, студенти-хірурги, звикли до вигляду людських нутроців і забуваємо, що інші люди не дивляться на таке щодня. Зазвичай ми ріжемо зразу з грудей чи живота. Але, певна річ, можемо почати і з меншого, якщо ви так бажаєте.

Молодик знову перевіряв гостроту скальпеля, задоволено кивнув і розклав інструменти в тому порядку, як планував їх використовувати. Узяв ножиці.

— Почну з того, що звільню її від одягу. Чи бажаєте, щоб я прикрив її геніталії? На лекціях їх вигляд часом надто заважає декому з колег.

— Мені не заважає.

Щойно Ніберґ розрізав сукню, ножиці випали з його руки й дзенькнули на підлозі.

— Пане Сетон! Сталася страшна помилка! Ця жінка досі жива. Вона тепла й дихає, хоч і слабко. Принесіть води, я спробую привести її до тями.

Сетон закинув ногу на ногу.

— Немає ніякої помилки, пане Ніберґ. Я подумав, що так буде цікавіше. Якщо ви переживаєте за її життя — можу вас заспокоїти. Доза лаудануму, яку вона отримала, значно вища, ніж людина може пережити. У кожному разі, це останні хвилини її життя. Мій помічник міцно її зв'язав, але зробив це радше для того, щоб я не подумав, що він недбалий. Вона все одно не може рухатися і нічого не відчуває. Її життя скінчене, і це не ваша провина, присягаюся могилою свого батька.

Ніберґ якусь мить подивився на Сетона, потім пішов до лави й почав збирати свої інструменти.

— Я дуже помилюся щодо вас, пане Сетон. Ви божевільний. Не чули про клятву Гіппократа? Хірургія має рятувати життя, і ніяк інакше. Я збираюся заявити в поліцію, що тут відбувається, і все про вас розповісти.

— Мій помічник отримав наказ чекати біля ваших дверей, юначе. Біля тих дверей, за якими солодко сплять прекрасна Улла й маленька Ульріка. Не хвилюйтеся. Жаррік чекатиме з правильного боку дверей. Рівно до четвертої години. Якщо до того часу я не повідомлю, що все минуло так, як я хотів, він відімкне замок і зайде. І краще вам не знати, що він потім зробить.

Вінґе не зводив очей з Карделя звідтоді, як відчув, що можуть бути проблеми. Мікель не витримав і поривався встати. Вінґе схопив його за плечі й щосили намагався втримати. Відчув, як тіло пальта тремтить від гніву. Еміль прихилився і зашепотів на вухо:

— Жане-Мішелю, ти не можеш нічого зробити. Подумай, що станеться з бідолашними дітьми, якщо уб'єш Сетона.

Зараз тільки його руки стримували Карделя, але цього явно було недостатньо. У відчаї схопив Мікеля за вуха, але не зміг повернути до себе його голову, тому сам пересунувся і подивився тому в очі:

— Ти сам чув, що він сказав. Цієї жінки однак уже не вдасться врятувати. А якщо зараз піднімеш руку на нього, усі наші зусилля будуть марні. Ти не розумієш?

У витріщених Карделевих очах не побачив ні сліду розуміння. Еміль вдався до останнього аргументу, який мав:

— Жане-Мішелю, Сесіл не хотів би, щоб ти став убивцею.

Криза минула. Поступово кровожерна гримаса зникла з Мікелевого обличчя, змінившись виразом смиренного відчаю. Коротко кивнув Емілю.

Нібєрг вагався, не знаючи, що йому робити. Сетон вислухав його благання, обіцянки й погрози, потім жестом зупинив:

— Послухай, дурна дрібно́то. Тут немає нікого, крім тебе й мене, і не існує ніякої вищої сили, яка може це побачити й нас засудити. Природі на нас начхати. Природа й не мигне, якщо весь наш людський рід згине в муках і стражданнях. Ця жінка скоро перетвориться на одного з численних мерців, і ніхто ніколи її не шукатиме. Хіба ти не ріжеш м'ясо щовечора за своїм столом, хіба не їси сам і не частуєш інших? Чим це відрізняється, якщо глянути на все трохи ширше? Коли ми покинемо цю кімнату, лише твої спогади пов'язуватимуть тебе й те, що тут станеться. Просто забудь. Дбай про свою дружину й дитину, будь

хорошим чоловіком і батьком, якщо тобі це подобається. Хай це буде просто сон, не більше.

Сетон зробив паузу й витер рану.

— Час спливає. Ставай до роботи. Спершу права нога, добре? І не забудь описувати кожен свій рух, як обіцяв.

Ніберг тихо почав розповідати:

— *Quadriceps femoris...*

— Будь ласка, засунь кляп глибше їй у горло. Здається, вона починає прокидатися, а я не хотів би, щоб її виття нам заважало.

— Але ви ж сказали... Лауданум... Що її не можна врятувати...

— Схоже, що вона просто дуже п'яна. І що з того, що я сказав не зовсім правду? Завдяки твоєму скальпелю вона тепер точно помре, хіба ні? Вона стікає кров'ю, і скоро все буде закінчено. Кляп, будь ласка. Чуєш, уже стогне.

Ніберг щільніше заштовхав кляп у рота нещасної.

— Сподіваюся, ти не будеш проти, якщо я трохи розстебнуся.

Сетон розстебнув штани й спустив їх на стегна. Зі своєї схованки Кардель бачив, як права рука ритмічно рухається вгору-вниз. Ніберг заплакав. Почулися заглушені кляпом крики жінки. З рани на щоці Сетона цівка гною потекла на сорочку, але він навіть не помітив.

11.

Еміль Вінґе іде Корабельною набережною вздовж Лугордена до Стреммена й повертає тільки тоді, коли чує перед собою шум води на порогах перед недобудованим північним мостом. Темним велетнем височіє палац над Солоним озером, з якого на крайні будинки міста дмухає холодний вітер. Біля Лейонбакена знову завернув і пішов назад тією самою дорогою, набережною, вздовж якої ще досі стоять ятки зі Святомихайлівського ярмарку.

Матроси сховалися за купу мішків і грають у карти, притискаючи їх камінцями, щоб вітер не здув. Хто не грає, підскакують на місці, щоб трохи зігрітися, ховають руки під пахвами й щуляться. Вінґе йде, зупиняючись, тільки коли поперед нього опиняється матрос чи вуличне хлопчисько. Камінь під ногами досі йому чужий, граніт нормальмських вулиць досі здається густо розставленими пастками, націленими на ноги неуважних перехожих. Поруч іде сестра, але схоже, що вітер і холод гірше переносить він, а не вона.

— Хвала Богу, що твій друг схаменувся, перш ніж усе полетіло шкереберть.

— Жан-Мішель не дурний. Просто часом буває надто різкий. У ньому нуртує велика лють, і рани болять. Коли не носить дерев'яний протез, часом поводитьсь так, ніби відірвана рука досі на місці. Мені здається, що він її ще відчуває, якщо це взагалі можливо.

— А що було далі?

— Страждала вона недовго. Якщо спитати Сетона — занадто недовго. Може, студент проявив милосердя і надрізав якусь велику судину. Потім обоє пішли, залишивши все як було. Сторож мав там прибрати під ранок. Ми почекали кілька хвилин і теж пішли.

Гедвіґ похитала головою. Вітер підхопив її пасмо, коли вона глянула на Еміля.

— Пані Сетон вас надурила. Під час вашої зустрічі вона добре вивчила Карделя — припускаю, що це було неважко. Ти казав, що він був побитий,— це підтвердило його схильність до насильства. Навмисно підкликала, щоб він її побачив і ще більше зненавидів її чоловіка, а потім послала вас у пастку з хибними надіями. Вона сподівалася, що Кардель уб'є Сетона.

— Але навіщо? Якби вона нам допомогла, домоглася б справедливості й для себе.

— Мені здається, вона має підстави вважати, що ви нічого не доможетеся. Може, думає, що поліція закриє розслідування, перш ніж ви щось знайдете. Чи ви не здалися їй гідними довіри — пальт-каліка й студент, що боїться звуків, які чує лише він. Діти з притулку пані Сетон не цікавлять, пекла вона не боїться.

Еміль кивнув. Усе слушно.

— Залишається сподіватися, що вона помилилася щодо нас.

Він сів на купу дощок і подивився угору, тримаючи долоні біля скронь, щоб захистити очі від вітру. Хмари трохи розсіялися, і зараз крізь них пробивалося слабке сонячне проміння. Об стінку Корабельної набережної розбиваються бурхливі хвилі. Судна прив'язані до пристані й одне до одного, гойдаються на воді зі спущеними вітрилами.

Еміль зітхнув.

— Гедвіґ, я не знаю, що робити. У голові крутиться стільки думок, що жодної не можу схопити за хвоста.

Сестра сіла біля нього.

— Сетонова сила й слабкість — Горнсберґет. Туди треба бити. Що, як хтось викупить сиротинець?

— Як?

— Якщо хтось інший зможе фінансувати притулок, Сетон стане зайвим і ви зможете його притиснути. Ти зі своїм другом в першу чергу думаєте про обвинувачення. А мені здається, головне тут — гроші.

— У нас менше ріксдалерів, ніж людей, яких цікавлять наші докази. Діяльність сиротинця коштує більше, ніж королівство дає на все поліційне управління разом з платнею усіх працівників.

Підвівся і став махати руками, ніби намагався розкласти на полиці все, про що думав.

— Якщо тільки...

Гедвіґ кивнула:

— Кажи.

— Ерік Тре-Русур. Сетон розпоряджається його майном. Можливо, стан Еріка покращився і він зможе підписати нові документи. Слід привів нас до Данвікена, туди доведеться і повернутися.

Еміль уже пішов, коли його зупинила рука сестри. Вона так міцно взяла його за лікоть, що він за інерцією розвернувся і зустрівся з нею поглядом. Знову подумав, що роки майже не вплинули на неї.

— Гедвіґ, це терміново. Моя дурість уже забрала в нас купу часу.

Вона поклала йому на щоку долоню — холодну, як вітер з моря.

— Пам'ятаєш, як батько замикав тебе вночі в підвалі, коли ти недостатньо добре грав у його лабіринт? Сесіл і я... Ми не мали вибору, мусили тільки слухати, як ти там плакав,— батько пильно стежив, щоб ми не випустили тебе. А коли вирости, вже я замкнула

тебе. І коли про це думаю, сором мені аж пече груди. Якщо ти пробачив Сесілу — невже не можеш пробачити й мені?

— Ти мала добрі наміри...

— Facilis descensus Averno.^{17}

— Вергілій?

— Я завдала тобі болю. Пробач мені, будь ласка.

Сльози потекли по її щоках, і Еміль зацікавився від здивування. Він раптом зрозумів, що вже давно їй пробачив, і зараз легко знайшов потрібні слова:

— Без твоєї допомоги я нічого не зрозумів би. Не зміг би сплатити борг перед братом. Так, я тобі пробачаю.

— Ти знаєш, що я завжди найбільше любила тебе? І Сесіл теж.

Еміль не міг згадати, чи вона коли-небудь його обнімала. Він не звик до цього і спершу завмер від несподіванки. Але потім якесь вроджене, просто давно забуте чуття підказало, як краще притулитися до неї, покласти щоку на її плече, обхопити руками її спину. І коли зрештою він заплющив очі — відчув неймовірний спокій, якого шукав усе життя.

12.

Маю і Карла нести важче, ніж Анна Стіна розраховувала, але все одно цей тягар здається якимось природним. Діти зручно розташувалися на вигинах її талії, ніби сама природа за тижні, проведені у лісі, підготувала її тіло. Обмотала малих простирадлом, щоб мати вільні руки й підтримувати їх за спинки. Через плече перекинула клумак з пожитками, який за кожним кроком б'є у спину.

Вийшовши з лісу на дорогу, орієнтується на Обсерваторію і крила вітряка Спельбомскан. Добре їх бачить, але з такої відстані ще не чує, як обертаються. Дороги стокгольмських передмість цієї пори в найгіршому стані — осінні дощі їх розмочили-розвезли, а мороз ще не скував. Зовсім скоро Анна Стіна забрьохалася вже до колін. Місто тихенько підкрадається. Спершу траплялися рідко розкидані будівлі, а зараз уже вишиковуються в ряди й між ними пролягають вулиці. Оминула пагорб, побачила дзвіницю церкви Адольфа Фредріка й спитала дорогу в жінки зі стільчиком та відром. Виявилось, що треба пройти всього кілька кварталів і буде на місці. Ось на весь квартал простягнувся фасад триповерхової будівлі з мансардою. Вона пройшла далі, повернулася назад, намагаючись знайти вхід. Зрештою вирішила піти за пекарем, що потягнув свій візок в одне з підворіть.

Внутрішній двір міського сиротинця з трьох боків оточений стінами. Далі розкинувся сад, що спускається аж до берегів затоки Барнгюсвікен, вода в якій така ж сіра, як і небо. З кузні на березі чуються важкі зітхання міхів і дзенькання молотка. Перед будівлею сушаться на вітрі недавно зіткані вітрила.

— Ви прийшли залишити дітей?

З будинку вийшла худа жінка й оглянула Анну Стіну. Поклала на пояс червоні від прання чи куховарства руки. Анна Стіна вклонилася.

— Можу я спершу трохи тут роздивитися?

Жінка схилила голову:

— Думаєте, умови в притулку гірші, ніж можете запропонувати ви?

І сама відповіла, перш ніж Анна Стіна встигла розтулити рота:

— Але гаразд. Не заважатиму матері подивитися, як житимуть її діти, — хай навіть вона зібралася їх покинути. Мене звати Ебба, я тут господиня. Прошу, заходьте, роздивляйтеся. Потім знайдете мене, я їх запишу.

Строго оглянула дітей.

— Отже, їх двоє.

Анна Стіна кивнула.

— Якщо я їх залишу, вони будуть разом?

Ебба стиснула вуста й схрестила руки на грудях:

— Ми можемо постаратися, якщо ви наполягатимете. Але мушу попередити: це найкращий спосіб, щоб вони постаріли в притулку. Якщо, звісно, їх не забере пропасниця. Вибачте, я маю роботу.

Анна Стіна ще раз вклонилася. Господиня поспішила до своїх справ, а Анна з дітьми піднялася на ганок і зайшла в будинок. За кухнею розташувалася їдальня, поряд класні кімнати зі складеними на полицях Бібліями, катехізисами й псалтирями. У кімнатах смердить оцтом, але й він не приглушує запаху поту й брудних тіл. Жодної дитини не видно. В одному кутку грубо намальований осел — це куток для покарання неслухняних. Усі інші двері замкнені, тож Анна Стіна розвернулася і вийшла так само, як і зайшла.

У дворі чоловік у старій перуці сперечається з пекарем через ціну його товару. Пекар схрестив руки на грудях і чути не хоче про знижку. Чоловік узяв дві буханки, постукав одна об одну — звук, як від двох полін. Тільки коли чоловік знайшов серед буханок одну плісняву, пекар здався:

— Добре, хай буде по-вашому. Але тільки через те, що мені шкода цих дітей.

На іншому краю двору побачила хлопчика років одинадцяти чи дванадцяти, теж сирота. На ньому пальто й чорний шарф поверх надто короткої синьої сорочки. Босий, хоч надворі й холодно. Ритмічно погойдуючись, мете мітлою вологу солому й свинячий послід. Рот у хлопчика роззявлений, з нього випинається набряклий язик. Сирота повільно наблизився до пекаревого возика, дочекався нагоди, простягнув руку, схопив шматок хліба й сховав під сорочку. У цю коротку мить погляд його здавався зовсім осмисленим, а далі він знову поплівся з тим самим безглуздим виразом. Анна Стіна пішла за ним за ріг.

— Я маю ягоди, якщо хочеш.

Хлопчик зупинився і безглуздо поплямкав губами, вдаючи, що нічого не розуміє.

— Я все бачила й нікому не скажу.

Малий роззирнувся, знизав плечима, витер слину з підборіддя і покинув свою виставу.

— Хочеш забрати хліб?

Голос тоненький, зовсім дитячий. У Анни Стіни рот наповнився слиною від самої думки про хліб — уже багато місяців його не куштувала.

— Можемо поділитися.

Вона повернулася до малого спиною і показала свій клумак. Той оцінив розмір і мотнув головою десь убік:

— Тільки не тут. Там, за гноїщем. Іди перша, я трохи згодом. Уттерстрем досі сперечається з пекарем, якщо зрозуміє, що я не хворий — мені торба.

Через певний час він повільно приплився за купу гною. Там стояла трухлява скриня, яка слугувала лавою. Поки Анна Стіна розв'язувала свій клунок, хлопчик нагнувся і взяв на руки Карла. Тепер в обох була вільна рука, й вони взялися за хліб та ягоди. Хлопчик ні на мить не зводив з неї очей. Жував і ковтав так швидко, як міг. Анна Стіна кусала хліб, згадувала майже забутий, але такий знайомий смак, і розкошувала, хоча кожен черствий шматочок треба було добряче зволожити слиною і пережувати, щоб нарешті вдалося проковтнути.

— Ти ж іще щось хотіла від мене?

— Чому тут так мало дітей?

— Нас тут намагаються не тримати. Віддають іншим «на виховання» — так це називається.

Вона дала йому ще ягід, чекаючи пояснення. Малий відламав невеличкий шматочок хліба й дав скуштувати Карлу. Карл трохи поборовся з тією незвичною їжею і скривився — не сподобалося. Хлопчик усміхнувся.

— Мене вже тричі разом з іншими возили в різні села й хутори, там намагалися знайти когось, хто нас візьме до себе. Беруть хіба в найбільшій двори. Нам раді лише ті, кому потрібні раби для важкої праці. Дають шматочок хліба на день і оберемок соломи, щоб переспати,— оце й уся платня. А на кожну дитину їм дають вісім ріксдалерів на рік. Охоче беруть дівчаток, ще здорових хлопчиків. Мене щоразу повертали назад.

— Чому ти вдаєш ідіота?

— Буває, що хтось із наших тікає або їх виганяють. Тоді вони йдуть пішки аж до Стокгольму. Коли приходять, усі розповідають, що там було значно гірше, ніж тут. Опікуни спершу копають могилу, а потім зупиняють воза, що везе дітей. Беруть симпатичних дівчаток і хлопчиків і змушують їх працювати до смерті. Що їм з такого, як я? Поки всі думають, що я несповна розуму й у мене доведеться вкласти значно більше, ніж їм заплатять,— можу жити тут. Хоч ще який рік тут

протримаюся. Тут залишаються лише ті, кого не вдається нікуди приткнути: ідіоти, неслухи й страшки. Не те щоб тут дуже добре, але краще, ніж усе інше.

— А як живеться тут?

Малий зітхнув.

— Їмо ріденький супчик з ріпою, морквою і таким солоним м'ясом, що одна дівчинка впала в криницю — так хотіла пити. Ми тут швидко вчимося знаходити зубами в м'ясі шматочки міді, які відпадають від казана, бо його ніколи не миють. Якщо таке проковтнеш — виблюєш, буде ще гірше, ніж якби нічого не їв. Щоранку вчимо напам'ять щось із катехізису. Запам'ятати допомагає різка. Усі тут мусять працювати.

— І що ви робите?

Хлопчик показав пальцем на другий поверх будівлі:

— А он піди сама подивися.

Анна Стіна підвелася. Малий простягнув їй Карла й прихилився ближче:

— Знаєш, мене вони майже не помічають, навіть якщо я близько — вільно говорять про все, мовби я кінь чи свиня. Коли Уттерстрем тільки з'явився тут, його повели все показати й розказати, і було йому все дуже цікаво. Того ж ранку прийшли пальти й залишили двох немовлят, знайдених на вулиці. Зразу після того привели ще одну мамку, щоб залишила своїх дітей — у ганчірках, десь такого ж віку, як твої. Уттерстрем спитав, як притулок може дозволити собі утримувати стільки дітей. Той дядько, що з ним ходив, сказав, що насправді грошей треба не так багато, бо лише одна дитина з п'ятьох переживає перший рік. Найменших приносять сюди помирати. З усього міста не відлітає на небо стільки ангелів, як звідси. Якщо не хочеш своїм дітям такої долі — бери їх і йди як можна далі звідси. Ну все, мені треба йти, поки хтось не почав шукати. Свиняче гівно саме себе не підмете.

— Бажаю тобі щастя.

— Щастя — це одне, гівно — інше. Подивися сама, чого більше. Ну, може, ще побачимося.

— Або ні...

Анна Стіна взяла дітей на руки й знову пішла до будівлі. Уже на сходах впізнала звук, якого не забуде ніколи в житті: монотонне рипіння дерев'яних педалей, обертання коліс і шелестіння вовни. Зазирнула в залу, хоча вже знала, що там робиться. На стелі три люстри, але жодна не світилася. Довгими рядами вишикувані прядки, над якими посхилялися діти.

Вийшла на вулицю. Глянула ліворуч, де за межами міста розкинувся ліс. Ліс, який скоро буде зовсім порожній, без листя і плодів, де скоро запанує холод і голод. Глянула праворуч, у бік Міста між мостами. Рядком височіють три дзвіниці: собору Святого Миколая, церков Святої Ґертруди й Святої Катаріни. Мая щось задоволено лепече — вона сита, її все влаштовує. Карл задрімав, і Анна Стіна підставила руку, щоб підтримати його голівку. Якщо не до лісу, то залишається лише одне місце, куди може піти. Певний час вагається, але рушає у бік трьох дзвіниць. Дерев'яна рука Мікеля Карделя за кожним кроком ляскає її по попереку.

13.

Вітер носить опале листя лікарняним двором і висипає в річечку, що тече з озера Гаммарбюшен до затоки. Двір порожній — надворі надто холодно, тож пацієнтам залишається чекати весни в чотирьох стінах своїх кімнат. Кардель тримає руки за спиною й ніби підштовхує сам себе вперед. Попередню ніч спав на підлозі й навіть ціла дорога до Данвікена не розігнала болю у спині.

Вінге й Кардель підійшли до лікарняного корпусу. З-за рогу вийшов якийсь чоловік і здивовано завмер:

— Ой, вибачте. Ми не чекали сьогодні відвідувачів.

Низенький, у сірому плащі й дуже великій перуці, більше схожий на шапку. Уважно оглянув прибульців, повернувся до Карделя і показав рукою на Вінге, що занепокоєно дивився на будівлю божевільні неподалік:

— Ви прийшли залишити у нас свого товариша?

Кардель нахмурився і форкнув:

— Про що ви? Ми шукаємо Еріка Тре-Русура, одного з ваших пацієнтів.

Чоловік зашарівся і натягнуто засміявся:

— Вибачте, панове. У нас тут нечасто бувають люди, яким не потрібне лікування. Мене звати Несстрем, я лікар з Катаріниної парафії. Коли маю змогу, приходжу сюди допомагати. Я знаю того, кого ви шукаєте.

Повів їх стежкою до божевільні. З кожним їхнім кроком жовті її обриси все чіткіше проявлялися на сірому тлі скелястого берега Солоного озера. Вінге заклав руки за спину й наздогнав Несстрема.

— Може, ви знаєте, як він? Йому стало краще?

Лікар глянув на Еміля.

— Гадаю, це ви подбали про те, щоб його краще доглядали? Добра справа, і всі тут щосили стараються дати йому найліпший догляд. Юнаку виділили власну половину кімнати й поставили перегородку, щоб інші його не чіпали. На жаль, він не може сам себе захистити.

Попередив гостей, де треба ступати обережно, щоб не послизнутися на багнюці.

— Якщо я правильно зрозумів, стан, у якому ви побачили Еріка Тре-Русура, показав наш заклад не в найкращому світлі, але хочу запевнити, що зараз усе значно краще. Через особисті обставини я певний час сюди не приходив, але коли повернувся — м'яко кажучи, був вражений жалюгідним становищем лікарні. Пацієнти брудні, недоглянуті, покинуті самі на себе... Але зараз ми пана Еріка відвідуємо щодня і всі його потреби задовольняємо негайно.

На ганку Несстрем тяжко відчинив двері божевільні й жестом запросив Карделя та Вінге зайти першими.

— Він подає якісь ознаки просвітлення?

Несстрем у відповідь помотав головою і показав рукою на сходи.

— Я спостерігав за ним доволі довго. Весь час, коли не спить, він проводить у тому положенні, у якому його залишиш, зовсім не рухається, хіба повільно хитається, але це радше наслідок серцебиття і кровотоку. Часом щось мугикає під носа, але не можна розібрати слів чи мелодії.

Коридор, у який їх привів лікар, відрізняється від того, де вони були першого разу. Коли Несстрем відчинив двері камери, вони побачили, що там хоча б вікна не закладені й усередину потрапляє світло. Нашвидку зліплена з дощок перегородка з дверима посередині ділить кімнату на дві частини. Дошки не сягають аж до стелі, але достатньо

високі, щоб через них не можна було зазирнути чи перелізти. З того боку перегородки чути швидкі кроки туди-сюди, шумне дихання і бурмотіння. Ерік Тре-Русур сидить на стільці спиною до вікна. Волосся уже відросло, але крізь нього ще видно яскраво-червоний шрам на маківці. Гості побачили під стільцем горщик — з'ясовується, у сидінні стільця вирізано спеціальний отвір. Голе тіло Еріка прикриває довга біла сорочка. Голова юнака лежить на спинці стільця, очі напівзаплющені, погляд порожній. Щось тихо гуде сам собі.

Несстрем нахилився над пацієнтом і коротко оглянув його лице.

— Що ж, панове, нам залишається сподіватися і проявляти терпіння. Ерік молодий, його тіло сильне й здатне відновитися, якщо побачить перед собою якусь мету. Його рану ми обробили, й вона поволі загоюється. Можливо, з часом процес одужання пошириться і на найглибші рівні його свідомості. Поки що маємо давати йому догляд і повагу, якої заслуговує кожна людина. Щоб ви знали, любов творить дива, яких і наука не може пояснити. Це така ж правда, як те, що мене звати Несстрем. Ну, я поки що вас залишу.

Вінге почекав, поки лікареві кроки стихнуть у коридорі, і сів на край ліжка. Оглянув біде худе обличчя. Спробував зловити погляд Еріка, але очі того порожні, непорушно спрямовані десь далеко. За час, що минув, юнак ще більше схуд. Сорочка прилипла до спітнілого тіла, крізь тканину можна полічити всі ребра.

— Еріку...

Хлопець дихає неглибоко й часто, кожен вдих супроводжується похрипуванням. Вінге поклав руку на кістляве плече й легенько поторсав.

— Еріку, послухай мене. Тюко Сетон дав тобі підписати документи. Можливо, їх приносив якийсь його представник чи вони приходили удвох. Де ці папери, Еріку?

Намагається питати найпростішими словами, мовби підбираючи якийсь пароль, що зможе пробудити Тре-Русура з нетями. Але марно.

Кардель, що весь цей час неспокійно крокував кімнатою, показав під ліжко.

— Там стоїть скриня. Мені здається, я її бачив у палаті в лікарні.

Разом витягли її з-під ліжка. Виявилось, що вона не замкнена. В середині лежало все, що залишилося від того Еріка, який ще міг відповідати на запитання. Куртка й штани, з яких чийсь липкі руки познімали всі пряжки, каламар з висохлим чорнилом. Нижче — якісь папери. Вінге обережно вийняв їх. Кілька хвилин перебирав аркуші, читав, розглядав на світло.

Кардель похмуро подивився на товариша:

— Ну що там, у дідька?

Вінге жестом попросив його підійти й підняв перед ним один аркуш.

— Дивися. Це листи, які Еріку писав Юган Аксель Шильдт, коли відплив на Еспаньйола, щоб приєднатися до боротьби за свободу. Поглянь на світло. Бачиш? На кожному з них видно сліди попереднього тексту.

Кардель подивився, не розуміючи, що він має шукати.

— Ну і що?

— Очевидно, що Шильдт писав їх за раз, один за одним. Аркуші лежали одним стосом. Немає сумнівів, що це Сетон його змусив, перш ніж пофарбувати й продати в рабство. Потім Сетон через певний час показував ці листи Еріку як доказ, що Шильдт ще живий і справді приєднався до повстанців.

Кардель струснув головою, плюнув і відійшов, даючи Вінге можливість уважно вивчити папери. Він став перед Еріком і спробував знайти на його байдужому обличчі хоч якісь сліди людської свідомості. Утім, хоч як старався, нічого не побачив. Тим часом Еміль Вінге

опустився на ліжку з виразом повної безнадії. Папери розклав перед собою широким півколом.

— Сетон роздягнув його до нитки. Не залишив жодного шилінга. Маєток і будинок скоро конфіскують, якщо ще ні. Залишилися тільки борги. Якщо Ерік колись і прийде до тями, то залишок життя проведе в борговій тюрмі.

Він знову заглибився у вивчення документів, сподіваючись знайти відповіді на невисловлені запитання. Кардель не знав, що сказати, тому просто промовчав. Зрештою взяв Вінге за лікоть і підняв на ноги.

— Хлопець зовсім безтямний, ти ж бачиш. Достукатися до нього ми не можемо. Він живе десь глибоко в собі, упевнений, що вбив свою кохану,— хоча винен у всьому той проклятий диявол Сетон. А ми не можемо навіть покарати його, поки Горнсберґет належить йому. Отже, наша остання надія згасла. До біса все. Ходімо.

З горщика під стільцем Еріка почулося тихе дзюрчання, і Кардель відвернувся, щоб Еміль не помітив виразу огиди на його обличчі. Потер очі, нахилився вправо, потім уліво, розминаючи спину. Поправив дерев'яну руку, знову прив'язав до кукси. Отримав її чисту, вимиту, без жодного сліду бруду й крові, зі знайомим і водночас дивним запахом лісу, джерельної води й моху. Це її запах, запах її дітей, які зараз у безпеці в його кімнаті. І хай їм зараз не зовсім тепло, але тепліше, ніж було б просто неба в темному лісі.

14.

Обрубок руки болить і свербить — встиг відвикнути від носіння дерев'яного протезу. Кардель ослабив ремінці й повісив руку на плече, щоб кукса трохи відпочила. Через сорочку порозминав обрубок — може, хоч трохи біль стихне. Скільки років по тому досі дивно — не мати руки. Мабуть, ніколи до цього не звикне. Біль несильний, але постійний, і це найгірше з усього, що він коли-небудь відчував. Забути про нього вдається, тільки коли щось інше відвертає увагу. Час від часу бувають різкі несподівані напади, і тоді він здригається всім тілом, ніби хтось вилив відро крижаної води за комір. Іноді біль переміщується в ту частину руки, якої вже немає, і хоча він чітко бачить, що там порожнє місце, пече й болить від цього не менше. У найгірші моменти біль концентрується у місці, яке йому перемолотив якірний ланцюг, і тоді вся його втрачена рука ніби палає палючим полум'ям.

Мікель чує, що Еміль поряд про щось розмірковує, але слухає не уважно. Вінге просто вголос висловлює свої думки, які ще навіть не до кінця сформувався. Раз по раз повторює те саме, усі аргументи давно відомі. Від Карделя він і не чекає відповіді. Вінге заново обмацує всі деталі в надії, що якась раптом відчинить приховані двері й покаже досі не знайдений шлях.

Кардель спершу якимось шостим чуттям відчуває, а потім і бачить, що за ними хтось іде. Солдатський інстинкт, що вже багато років дрімав, змусив його біля митниці подивитися через плече, і краєм ока Мікель уловив у сутінках тінь. Силует зупинився біля дерева й не рухався, аж поки Кардель повернув голову. Пальт зібрав своє терпіння і не дивився назад, чекаючи зручної нагоди підтвердити свою підозру. На підході до Слюссена він раптово зупинився, нібито викинути камінець із черевика. Почувся голосний вдих. Незнайомець зрозумів, що підійшов надто близько й майже попався, тому швидко кинувся в тінь стіни.

Еміль Вінге теж зупинився поряд. Мало не всоте після того, як покинули Данвікен, згадав про сестру:

— Треба порадитися з Гедвіг.

Кардель узяв його за руку й повів у потрібному напрямку.

— Може, краще зранку. Я відведу тебе додому.

Він досі не зовсім певен, що за ними стежать. Може, хтось просто йде у своїх справах тим самим шляхом, та ще й має підстави боятися когось, схожого на Карделя, з огляду на його габарити й форму. Він повів Еміля кружним шляхом, без жодної потреби обійшовши навколо кварталу. Пересвідчившись, що тінь досі йде за ними, дістав підтвердження: за ними стежать. Попрощався з Вінге біля будинку, почекав, доки його бубоніння стихло на сходах і грюкнули двері його кімнати. Пішов тією самою дорогою до Полгемської дамби. Обережно глянув через плече й упевнився, що силует досі йде за ним.

Унизу біля сходів Рентместаретраппан човни пристають до берега, поки остаточно не стемніло й не стало небезпечно маневрувати між натягнутими якірними ланцюгами суден. На недобудованих мостах, і Червоному, і Синьому, майже нікого немає — пізно вже, мало хто зважиться в сутінках тут ходити. Гуляки вже вибрали, у якій корчмі провести ніч, а якщо хтось не встиг перейти на потрібний берег Слюссена — що ж, краще змиритися і прийняти те, що доля приготувала. Кардель, тихо наспівуючи, ішов вулицею мимо млина. Кам'яний фасад, обернений до Солоного озера, подірявлений довгою низкою вікон, щоб мельники та їхні помічники цілий день мали достатньо світла й не мусили користуватися вогнем, ризикуючи влаштувати пожежу. Кардель повернув на Кваргюсгренд, останню вулицю Стадсгольмена, або, залежно від того, звідки йдете, першу вулицю Седермальма. Під його черевиками шурхотить каміння. Як він і сподівався, тут нікого не було. Притулився спиною до стіни зразу за рогом — улаштував засідку. Зовсім поряд течія з Меларена виривається на волю і весело шумить. Кардель підтягнув реміньці протеза. Прислухався, щоб не прогавити наближення кроків.

Мікель точно знав, на якій висоті вдарити, і, коли чоловік вигулькнув з-за рогу, усю свою силу вклав у ліву руку. Дерев'яна долоня влучила прямо в лице. І світла не треба, щоб уявити наслідки цього удару. На Карделя пирснуло теплим і солоним, кукса заболіла так, ніби вовк щосили в неї вгризся. Але цей біль — ніщо порівняно з тим, що відчув його переслідувач. А чоловік чималий — Кардель зрозумів це зі звуку, з яким той упав на землю. Схопив нечуле тіло за комір і потягнув по вулиці, а потім став гупати у двері, аж поки переляканий сторож млина визирнув надвір. Кардель простягнув йому шилінг.

— Добрий вечір, учителю танців. Ми з приятелем радо випробували б вашу бальну залу. Шилінга достатньо?

Хлопчина кивнув з дурнуватою посмішкою і розчахнув двері. Кардель на світлі роздивився результати свого удару. Ніс точно зламаний, перетворився на суцільний червоний горб. Верхня губа розсічена й безвільно звисає, усі передні зуби потрощені. Рясно тече кров, чорна у світлі свічки. Чоловік тяжко, з хрипом дихає. Мікель відтягнув чоловіка далі, дав хлопчаків ще шилінг, попросив свічку й не повертатися протягом години. Лийнув в обличчя холодної води. Чоловік щось пробурмотів. Кардель тільки й зрозумів, що то французька. Сильно ляснув по щоці.

— То ти, значить, Жаррік? Сетонів вірний пес. Стежив за нами з Данвікена. Він тебе поставив нас там чекати чи ти випадково нас побачив?

Чоловік розплющив очі, повні ненависті. Слова раптом полилися з нього так швидко, як ще недавно кров. Кардель похитав головою:

— Я французької не знаю, але ці слова, мабуть, усі зрозуміють. Ображаєш мою матір? Хочеш, щоб я розлютився? Хех, я чув уже все і навіть більше. Я хочу, щоб ти мені сказав дещо інше, але навряд чи ти зробиш це з власної волі. Тому я тобі покажу дещо, що багатьох змусило передумати.

У залі чотири водяних колеса, кожне вдвічі вище за людину. Дві труби заводять воду під будівлю і спрямовують на лопаті коліс, а ті зі

скрипом крутять жорна. Кардель схопив Жарріка за чуба й потягнув догори, аж поки біль змусив того своїми ногами йти до найближчого колеса. Кардель притримав його над отвором.

— Дивися вниз.

Води не видно, але чути, як потік нуртує і кипить від гніву, бо дорогу йому перетинає колесо млина.

— Я хочу сьогодні ж увечері зустрітися з твоїм господарем. І ти мене до нього відведеш.

Жаррік спробував плюнути Карделю в обличчя, але зрозумів, що своїми розбитими губами не зможе.

— Ти іноземець, то я покажу тобі один стокгольмський звичай. У нас так вуличні діти розважаються, але май на увазі: кожен хибний крок може стати останнім. Я бачив дітей, які неправильно ставали й зникали під колесом. Якщо пощастить, течія підхопить і викине з іншого боку, і тоді приятелі можуть зловити їх біля пристані. Але вони малі й швидкі, а ти, Жарріку, великий і важкий. Я не здивуюся, якщо ти застрягнеш між колесом і дном, потім тобі зламає хребет і виплюне на той бік як харч для раків. То що, ти готовий? Глибоко вдихни, починаємо танцювати. Ти будеш Люксембургом, а я — дияволом.

Кардель напружив м'язи, аж суглоби хруснули, підняв Жарріка й поставив на колесо млина. Чужинець миттю зрозумів, що треба робити, — іншого вибору не було, якщо хочеш жити — мусиш бігти догори, намагаючись стати на наступну мокру дошку швидше, ніж обертається колесо. Він навіть зумів уловити потрібний ритм, але щоразу, як нога ковзала, доводилося бігти швидше, щоб не опускатися разом з колесом. Кардель притулився до балки й спостерігав, як Жарріка охоплював страх і він усе частіше перечіпався в танці зі смертю, яка жадібно чекала завершення боротьби, де не буде іншого переможця, крім неї. Лише питання часу, коли жертва зрозуміє, що прийшов кінець. Утім, Сетонів помічник значно раніше заволав про

допомогу, ніж Кардель сподівався. Як і лайку, ці слова він теж легко зрозумів.

15.

Тюко Сетон вечеряє пізно. Стіл для нього накрили в окремій кімнаті в «Золотому світі», куди майже не долинає шум з загальної зали. Для Карделя принесли ще один стілець. Від їжі Мікель відмовився, але вино прийняв. Сетон насолоджується стравами, які йому приносять одну за одною. З рани на щоці протікає соус і падають шматочки їжі на комір. Кінчиком язика раз за разом облизує губи й край рани. Кардель бачить блиск в очах Тюко й розуміє, що тому кумедно бачити огиду гостя. Але, як і раніше, не може зрозуміти, глузлива посмішка гуляє на обличчі Сетона чи просто гра світла й тіні. Срібний підсвічник з дюжиною свічок яскраво освітлює кімнатку. Довго чується тільки Сетонове плямкання, потім він витер рота шовковою серветкою, кинув її на підлогу, показав офіціанту в розкішній лівреї, щоб налив їм ще вина й залишив гостей самих. Відпили вина. Кардель озвався перший:

— То ми домовилися?

Сетон допив вино й наточив собі ще.

— Навіщо так поспішати з-за столу?

Кардель опустил очі на скатертину, а Сетон говорив далі:

— Я попросив принести нам кави — тут теж готові порушувати заборони, якщо гість добре платить. Вони тут над джезвою палять шматочки полотна, щоб запах кави не привернув уваги якогось ревного донощика.

Від свічки підпалив сигару. Затягнувся і випустив хмару диму, яка повністю закрила його лице.

— Я скажу, скільки коштуватиме наша домовленість, про що вам доведеться забути, щоб отримати те, що хочете. Буде ж правильно, якщо ви знатимете всі подробиці?

Стулив рота й випустив дим крізь рану на щоці.

— Від моїх таблеток Ерік заснув ще за столом. Я розпорядився, щоб його якомога обережніше віднесли в спальню і покликали молоду дружину. Усі разом ми провели її до дверей. Вона зашарілася і сміялася — щиро вірила, що все це гра. Завели її до кімнати, де вже лежав під балдахіном її роздягнений чоловік. У кімнаті наше панство зашуміло, всі почали роздягатися, один за одним обнімали молоду, але вона досі сподівалася, що це просто якийсь жарт, який трохи вийшов за межі через надмір випитого. Мої брати це люблять — гру в ката й мишку. Для них не буває достатньо довгих ночей. Зрештою усі роздяглися. Юна красуня зблідла й уже не здавалася такою веселою, як ще недавно. Її почали мацати, щипати й ляскати. Вона почала розуміти, що ця ніч дорого їй коштуватиме — але навіть не підозрювала наскільки. Голі як були, понадягали на себе маски — свиней, мавп, оленів, кому яка трапилася під руку. Ви можете подумати, що це не має сенсу, проте ні: вони знають одне одного давно, але в запалі розваги важко запам'ятати, хто в якій масці був і що саме кому робив. Це допомагає побороти сором, якщо він у когось залишився, — і під час розваги, і після. Гості розпалювалися усе дужче. Весільна сукня перетворилася на криваве шмаття. Скоро дівчина залишилась у чому мати народила. Ніяк вона не хотіла робити те, що їй казали, кидалася кусатися і дряпатися. Кажуть, що так чинять усі порядні жінки. Пан у масці мавпи взяв на себе труд заспокоїти красуню, щоб веселощі могли розвиватися далі. Спершу озброївся шкатулкою для коштовностей, але після кількох ударів вона розлетілася на шматочки. Тоді якийсь геній виявив, що

з ліжка можна зняти одну зі стійок балдахіна. З нею справи пішли краще. Зрештою вона стала спокійна, закривавлена й беззуба. Вона вже остаточно зрозуміла, що це її остання ніч, і буде вона дуже довга. Це наче тонка порцелянова чашка — коли з'являється перша тріщина, на вигляд вона досі така сама, але вже ніколи не дзвенітиме як раніше. Компанія геть розперезалася. Уже стягли малого Еріка з ліжка, перегнули через бильце, обмазали жиром і використали як хотіли. Тільки побачивши це, дівчинка розплакалася. Але... Самі розумієте, що було після цього. Згідно зі старшинством усі по черзі вдовольнили

з нею усі свої бажання. Вона була сильна, саме така, як Ерік описував її у своїх спогадах. Довго її тримали живою і при тямі, але й після того, як померла, розважалися з трупом. Після всього від неї залишилися тільки шмаття.

Кардель щосили намагався сидіти спокійно. Єдине, що він зараз міг зробити,— не дати Сетонові насолоди побачити його справжні почуття.

— А ви самі де були?

— На стільці біля дверей. Я не беру участі. Моє задоволення полягає у спогляданні. Коли я пересвідчився, що дівчинка померла, а Ерік у такому стані, який я й задумав, попрощався з братами й пішов. Виходячи з кімнати, я побачив одного чоловіка, якого й раніше часто бачив,— щоправда, тоді він був одягнений у шовк та оксамит, у золоті, коштовностях і орденах, постійно з найповажнішими людьми королівства. Він стояв навколішки, високо піднявши зад, з червоними від крові грудьми, а з рота стирчали гострі металеві ікла. Напевно, заплатив за них купу грошей якомусь умільцеві. Чоловік підняв голову й завив, ніби пес на місяць. Від народження він отримував усе, що тільки людина може забажати, однак лише в такі моменти міг бути тим, хто він насправді. Хіба це, так би мовити, не дивовижно?

Сетон випустив над столом кілька кілець диму. Вони розпливлися над полум'ям свічок. Від диму в Карделя пекли очі. Хоч як він намагався триматися, якась невидима сила потягла його вперед через стіл, ближче до Сетона, який спокійно гойдався на стільці.

— Знаєте, я бачив вас в анатомічній залі, коли ви змусили студента робити те, що ви наказували. За мить до того, як дівчина востаннє видихнула, я побачив на вашому обличчі вираз, який надто добре знаю і ніколи щодо нього не помилюся. Такі обличчя я бачив на війні, коли наші солдати готувалися зустрітися з ворожим вогнем. Страх. Ви боялися. Ваш страх був сильніший, ніж я колись бачив. У вас було таке лице, ніби ви ось-ось обмочитеся. Ніби це ви зараз помрете, а не вона. Ви охоче розповідаєте такі історії, як сьогодні. Але є ще одна про вас, яку треба розповісти, чи не так?

Сетон від здивування не знав, що сказати. Передні ніжки його стільця стукнули об підлогу. Він загасив сигару в залишках їжі на тарілці. З рани потекла цівка слини. Він люто засичав:

— Я скажу тобі, чому я взагалі укладаю цю угоду, приятелю. Не через тебе. Я бачив у житті сотні таких, як ти. Ти ніхто. Звичайна посередність. Будь-де в місті кинь за спину камінь — влучиш у когось типу тебе, кого тільки мати може відрізнити від інших таких самих. Таких я не боюся. Подивися на себе. Ти — звичайна оболонка з латками, яку лише впертість тримає на світі. Я добре вмю читати людей, і ти не виняток. Кожен твій рух можна передбачити. Ні, я погодився через другого — того малого, Вінге. З ним щось не так, але я ще не розібрався, що саме. Поки що я не знаю, що ховається у глибинах його сутності. На твоєму місці я від нього тримався б осторонь. Нічим хорошим для тебе не закінчаться справи з таким, як він.

Кардель підвівся і простягнув руку, бажаючи скріпити договір чимось більшим за слова. Згадав корабель «Інгеборг», якірний ланцюг, який забрав його ліву руку, і подумав, що радо віддав би й праву, аби тільки не укладати угод з Сетоном.

Сетон встав і махнув головою:

— Я не ручкаюся. Певна річ, свого слова я дотримаю.

Кардель повернувся і пробурмотів:

— Тим краще для тебе. Інакше боятимешся мене, а не когось іншого.

Можливо, Сетон на те посміхнувся. Або ні.

16.

— Усе скінчено.

Еміль Вінге безпомічно став посеред своєї кімнати й подивився на Карделя, нічого не розуміючи.

— Ти про що?

Кардель повернувся до нього спиною, щоб не дивитися в очі, і стояв, спостерігаючи за танцем пилинок у променях світла.

— Завтра піду до Блума в Індебету й попрошу скасувати контракт з поліцією.

— Жане-Мішелю, але ж ми ще маємо надію. Я поговорив з сестрою. Розповів їй про нашу ситуацію, вона обіцяла все обміркувати й зустрітися зі мною на Корабельній.

— Годі, Емілю. Ти мав рацію, коли прийшов до мене попрощатися. Я мав бути розумнішим і послухати тебе.

— Ти ж сам мене тоді відмовляв. Що змінилося?

— Усе, чорт забирай! Усе! Ми простежили кожен слід, аж поки вперлися у стіну, якої не зруйнувати й не перескочити. Надії більше немає. Треба заспокоїтися, поки ще не пізно.

— Жане-Мішелю, повернися.

— Навіщо?

— Повтори те, що сказав, дивлячись мені в очі.

Кардель неохоче повернувся, але тільки на мить глянув Емілеві в очі й потупився, проклинаючи свою слабкість.

— Ти мені брешеш, Жане-Мішелю. Або не кажеш усієї правди. Що сталося?

— Нічого.

— У тебе кров на рукаві. Плями свіжі.

— У місті вечорами небезпечно.

— Невже так складно просто сказати правду? Ти щось від мене приховуєш, а не знаючи всіх складників, не можна знайти розв'язку рівняння.

Кардель глибоко вдихнув, стиснув кулака за спиною і твердо глянув на Вінге.

— Учора пізно ввечері я ходив на могилу Сесіла. Стояв там, згадував, чого ми разом досягли, і раптом усе, що ти сам мені раніше казав, стало на свої місця. Я все зрозумів. Ти не він. Ти не можеш того, що міг він. Було дурістю вважати, що ти можеш замінити його. Треба було дати тобі спокійно пиячити — ні на що більше ти не здатен. Ти мене розчарував, Емілю. Звичайно, я сам у цьому винен. Але відтепер — годі цих дурниць.

Знову повернувся до дверей, зажмурих очі й скривився. Голос за спиною раптом пролунав м'яко, майже як благання:

— Жане-Мішелю, ти повернув мене до життя. А тепер, коли я тобі став непотрібен, викидаєш мене, як спалений сірник. Ти не можеш знову залишити мене самого. Невже в тобі немає і краплі милосердя?

Еміль поклав руку на Карделево плече, щоб не дати йому піти. Дотик був не сильніший за дитячий. Але Мікелеві раптом потемніло перед очима, він різко повернувся, схопив Еміля за комір, кілька разів сильно штовхнув, аж поки притиснув спиною до стіни, а потім підняв над підлогою. Тонкі пальці Еміля вчепилися у руку Карделя. Кілька секунд вони дивилися один одному в очі — Еміль зі страхом і відчаєм, а Мікель з люттю у погляді. Голос пальта глухий і грізний:

— Ти дещо забуваєш. Подумай, хто ти і хто я. Ти — студент-невдаха, головне досягнення якого — кількість випитих пляшок. А я був на війні. Якби я захотів, міг би тебе зараз розірвати, і ніхто над твоїм трупом не плакав би й ні про що мене не питав. Повертайся до своєї Упсали. І якщо колись ще зустрінемося — моли Бога, щоб ти мене перший побачив.

Він повільно підняв свою закривавлену дерев'яну руку й потримав перед носом Вінге. Сильно замахнувся і грюкнув у стіну на палець від Емілевого вуха. Боляче. Ударив не під таким кутом, до якого звик. Дерев'яний протез дуже притиснув плоть до гострого краю кістки, добре обробити яку у військового фельдшера не було часу. Перед очима заблмали зірочки, біль захопив усю свідомість, і він зразу забув про все, що досі думав. Відпустив комір Вінге. Еміль упав долі. Не слухаючи його вигуків, вийшов з кімнати й так гепнув дверима, що глина посипалася.

17.

Анна Стіна взяла Карла, Кардель — Маю. На душі тепло від такої великої довіри, але разом з тим і страшно:

— А якщо я перечеплюся і вона випаде?

— А ти часто перечіпляєшся, коли ходиш вулицями?

Він несе дитину на правій руці, а ліву тримає попереду як щит від усього світу. Спершу вона крутиться — місце трохи незвичне, але потім ніби згадує їхню попередню зустріч, його велике тіло, запах поту, крові й стокгольмської ночі і заспокоюється. Він полегшено зітхнув і сам здивувався: це ж треба, так переживав, чи прийме його це дитя. Вони прийняли його й минулого разу, але тоді не було нікого іншого, навіть мама кудись зникла. Тільки коли вже перейшли міст, десь між лазаретом і Королівським монетним двором, дещо спало йому на думку. Він майже зупинився, і Анна Стіна відійшла далеко вперед. Побачивши, що він відстав, дівчина стала й запитально глянула на нього. Він розгублено похитав головою:

— Нічого. Вибач.

— Кажі. Що?

— Я більше не відчуваю руки.

Анна насмішкувато глянула на нього й пересадила Карла, показуючи, що він може зробити те саме:

— Зміни положення, якщо рука затерпла.

Він не став пояснювати, що вона не зовсім зрозуміла. Маленька Мая підняла личко, простягла свої ніжні пальчики до його ран і кількадевної щетини й весело засміялася, ніби зрозуміла, що він хотів сказати.

Хмари ліниво пливуть небом, тільки час від часу пропускаючи до землі проміння сонця, якому з кожним днем все важче підніматись у небі. Повітря холодне, але на сонечку ще приємно. На кожному перехресті Кардель показує, куди йти далі, і невдовзі вони бачать будівлю.

Очі Анни Стіни розширюються з кожним кроком. Діти в теплих вовняних пальтечках зі сміхом допомагають збирати врожай з великих яблунь. Декілька хлопчиків балансують на драбинах, зриваючи плоди з гілок, інші внизу ловлять і складають у кошики. Анна Стіна відчуває те, що побачив і Кардель під час першого візиту. Ці діти не такі, як інші сироти. Тут немає міського зла й зарази. Тут повітря сповнене надії і радості.

— Як це можливо?

— Дарованому коневі в зуби не дивляться. Тут твої діти матимуть найкращий дім, який можна уявити.

— Але скільки ж це тобі коштувало?

Кардель згадав заплакане обличчя Еміля Вінге й відчув, що кукса запекла вогнем, ніби він знову вдарив дерев'яною в кам'яну стіну. Що ж, він ухвалив єдине рішення, яке міг.

— Я ніколи не зможу тобі відплатити.

— Ти нічого мені не винна.

Здалеку впізнав Клару та Юакіма, вони впізнали його, помахали руками й кудись побігли. Невдовзі повернулися з лисим Рудштедтом. Тягнуть його за руки, а він широко усміхається зі сходів Карделю й Анні Стіні.

— Ага, припускаю, що це у нас Мая і Карл? Ми вас чекали. Дітки, привітайте своїх нових сестричку й братика.

Юакім уклонився, Клара присіла у кніксені. Рудштедт уклонився Анні Стіні:

— Ласкаво просимо до Горнсбергету, пані. Ліжечка для дітей уже готові. Прошу, ідіть за мною, я все вам покажу.

Піднялися сходами. Там кімната для немовлят, далі зала, де сплять старші діти. Нічим не смердить, як у міському сиротинці. Рудштедт ніби прочитав її думки.

— Діти тут самі прибирають, через день миють підлогу. Якщо раптом виявляємо вошей чи інших паразитів, заражених дітей відселяємо в окремі кімнати, миємо й вичісуємо, а їхні товариші обкурюють кімнати.

Рудштедт показав на жінку, що чекала в кімнаті:

— Це Ґрета, одна з наших годувальниць.

Молоденька, але міцна, в тілі. Під хусткою біляві коси, ямочки на щоках, коли усміхається. Киває Анні Стіні:

— Пані, покажете мені, як діти звикли ссати?

Рудштедт поклав руку Карделю на плече, вони вийшли й зачинили двері. Спустилися сходами. Рудштедт замотав шию шарфом, перепросив і пішов до саду зі словами:

— Урожай обіцяє бути хорошим.

Кардель сів на найнижчу сходинку. Заплющив очі й повернув обличчя до сонця, сподіваючись зловити ще хоч трохи тепла.

Ґрета через голову скинула блузу й оголила груди. Анна Стіна інстинктивно відвернулася.

— Пані не треба відвертатися через мене. Покажіть мені, як вони люблять лежати.

Анна Стіна поклала Маю на ліву грудь, Карла на праву — так вона їх завжди годувала. Але малята не звикли до Гретиних рук, її тіло їм чуже, й вони неспокійно молотять ніжками. Карл заплакав першим. Спершу тихо заскиглив, потім голосніше, личко його почервоніло, по щоках потекли великі сльози. Зразу за ним заплакала й сестричка. Грета трішки їх поколихала, а потім поміняла місцями й задоволено кивнула, побачивши, що таке розташування дітям сподобалося. Вони зразу знайшли губками груди й заспокоїлися.

Годувальниця усміхнулася Анні Стіні:

— Дивно. У мене їм захотілося навпаки.

Раз по раз малі відпускають соски, здивовані незвичним розташуванням і, можливо, іншим смаком молока, не таким, до якого звикли. Шукають очима маму, крутяться, намагаються повернутися до неї. Анна Стіна, як завжди, поклала руку Карлові на животик і поцілувала Маю в голівку. Карл обняв ганчір'яного kota з могили якоїсь нехрещеної дитини. Заспокоєний маминим дотиком, швидко задрімав. Рукою намацав великий палець Анни Стіни й ухопився за нього. Відчуваючи долонею биття його серденька, Анна обережно вивільнила свій палець і переклала маленьку ручку на палець Грети. Різниці малий не помітив.

Кілька хвилин у кімнаті було чути лише ритмічне цмокання задоволених дітей, що провалились у дрімоту. Потім Анна Стіна почула ще один звук — ніби скрипіло колесо воза чи квилела якась перелякана тварина. Спитала, що то, але Грета тільки тихо шепнула:

— Може, дати пані хусточку?

Невдовзі їй на плече лягла рука Рудшtedта. Він уважно глянув на Анну Стіну, повернув її до дверей і вивів за поріг.

— Краще вийти, поки вони спокійні й задоволені. Маленькі ще, швидко забудуть.

Несподівано сили її покинули й ноги підігнулися. Рудштедт притримав, щоб не впала. Двері за нею зачинилися і закрили від неї Грету, яка досі гойдала на руках дітей і тихо співала:

— Маленький Карле, спи спокійно, у тебе попереду ціле життя...

Очі Анни червоні, але сухі, коли вона сходами спускається до Карделя. Сльози витерла, щоб він не подумав, що вона більше не вдячна йому. Але він і так усе зрозумів, тому просто мовчки підвівся.

До воріт їх провели діти. Одна дівчинка жартома кинула в якогось хлопчика надгризеним яблуком, то старші тихо вказали, щоб заспокоїлася. Потім дітей покликали обідати, і невдовзі їхній сміх затих. Кошики з яблуками рівненько поставили біля сходів.

Лише коли знову почали спускатися в долину й будівля зникла з поля зору, Кардель тихо кашлянув.

— Хотів би я сказати щось таке, щоб тебе втішити, але ніколи не вмів гарно говорити.

Вона взяла його за руку:

— Якщо хтось і має щось казати, то це я. Я дуже тобі вдячна за все, що ти зробив для мене. І хотіла б показати, яка я щаслива, просто мені ще й дуже сумно.

— Що робитимеш далі?

— Завтра піду віддавати свій борг.

— Ми ще побачимося?

— Залишається тільки сподіватися...

Те, що їй перше спало на думку, не сказала: що вона не певна, чи він її впізнає, навіть якщо побачить.

18.

Анна Стіна прокинулася з відчуттям, що щось не так. Її розбудив холод. Пробирав аж до кісток, поки почала тремтіти й прокинулася. Це відчуття їй знайоме, було в її житті не раз, але за останній час стільки всього змінилося, що вона встигла про холод забути. Від літа вона спала, маючи під кожним боком дитину, і тепла їхніх трьох тіл вистачало, щоб ніхто не мерз. Це перший ранок без них. Згадала все — як Мікель водив її до Горнсбергета, як вона залишила дітей.

Кардель хропе на підлозі. Анні Стіні здалося, що навіть кімната двигтять. Глянула крізь вікно — сонце ще не зійшло, тільки-тільки з-за обрію почало вибиватися тьмяне світло. Відкинула ковдру й тихо встала, намагаючись не розбудити пальта. Сукня і блуза вже на ній, треба тільки зав'язати хустку, накинути шаль на плечі й узяти торбу з кутка. Обережно підняти клямку. Двері відчинити без скрипу. І можна буде тихо вийти. Кардель вперся широкою спиною у стінку, здоровою рукою прикрив куксу, долоню засунув під пахву, ноги витягнув і поклав одну на другу. Анна Стіна обережно переступила його ноги й мимохідь глянула на його спокійне обличчя, порізане шрамами. Нахмурився уві сні, коли вона пройшла біля нього, незграбно почесався і щось нерозбірливо пробурмотів.

На вулицях — зміна людей. П'яниці плетуться додому, а старанні працівники виходять з дому, щоб кожну мить денного світла провести з користю. На мить зупинилася на хіднику — торба на плечах таки важкенька. А на дідька її взагалі нести з собою? Немає там нічого, що їй знадобиться. Хай краще комусь іще послужить. Поклала торбу під стіною якогось будинку. Дійшла до рогу, озирнулася — ну от, вже торби немає. На здоров'я.

Про точний час її повернення не домовлялися, але двері, до яких вона йде, завжди будуть для неї відчинені. Там її радо зустрінуть і вранці, і ввечері, аби тільки кинути до рук Петтера Петтерссона, який нетерпляче чекає після тривалого утримання. Анна Стіна помітила, що

йде дуже повільно. У ці останні години життя її раптом охопило дивне відчуття свободи. Її час вичерпано. Залишилося тільки сплатити свій борг. Більше немає ні відповідальності, ні обов'язків, ні причин, ні наслідків.

Дійшла до Полгемської дамби, звідки вода з Меларена тріумфально вливається у Солоне озеро. Вітерець з моря розігнав сморід. Востаннє озирнулася. Схоже, зараз вона побачила місто іншими очима, бо зразу помітила дещо, чого ніколи не бачила раніше. Несподівано вона зрозуміла, що Стокгольм дуже гарний. Красивий схід сонця, який подарував особливий відтінок жовтим фасадам. Хрипко закричав півень. Крізь бруківку біля її ніг пробився на світ пізній паросток. Мая і Карл у безпеці, вони мають майбутнє. Якщо й вони прокинуться від холоду, їх зігріють. Чи може мати бажати більшої втіхи? Яке вона має право плакати?

Проминула місце, де якась компанія чекає човен, що поволі повертається із затоки. Зараз почнуть торгуватися за ціну переправи. П'яниці й веслярі дійдуть згоди, й човен попливе знову, тільки-но гроші передадуть з рук у руки. Якась дівчинка, якою й вона сама була ще так недавно, намагається вмовити незнайомого німця купити її товар. Продає не яблука й груші, а сірники — шість десятків за мідяк. Здалеку Анна Стіна дивиться на її обличчя. Упізнає той самий вираз, маску, яку й вона сама носила. Голод і відчай, замасковані натягнутою посмішкою. Дівчинка молодець, уміє використовувати свої довгі вії і ямочки на щоках, щоб привабити покупця. От тільки незнання мови не дає порозумітися. Німець збентежений, показав, що нічого не хоче, і дівчинка рушила далі, не домігшись свого. І Анна Стіна пішла своєю дорогою.

19.

Кардель стоїть на Слоттсбакені й дивиться на свою довгу й худу тїнь, прокладену ранковим низьким сонцем. Унизу під натиском вітру гнуться липи, кожен новий подув зриває з дерев сухе листя. Воно здіймається в небо великими смерчами й падає на дїряві дахи Ладугорсландета. Наближення зими Карделеві нагадує тільки про жменю землі, кинуту на кришку труни. Скоро морози знову стиснуть в обіймах ці нетрі, і багато з тих, хто вийшов із землі, повернеться в землю — тільки доведеться трохи почекати, поки земля розмерзнеться і прийме їхні останки.

На краю Естерлонґатан якась бучна компанія. Усі п'яно хитаються і хапаються за найближчі стіни. З найп'янішого всі інші кепкують. Рот у нього роззявлений, очі порожні. Раз за разом намагається встати з хідника, але постійно втрачає рівновагу й гепає додолю. Його приятелі не можуть прийти до тями від сміху. Зрештою пияк здався і залишився лежати на камінні, хихикаючи, мов дитина. Компанія розчаровано стихла, бо ж вистава закінчилася, але раптом один щось придумав. Підійшов до того на хіднику, розстебнув штани й помочився на нього. До друга приєдналися інші, й регіт знову залунав на вулиці.

Будинок поліційного управління Індебету здається не таким, як був раніше. Ні, будівля та сама, звичайно, — занедбана й продута протягами. У ній так само панує хаос, але під новим начальником якось змінилася атмосфера. Маґнус Ульгольм — вірний слуга Ройтергольма, і головне завдання поліції — збирання доносів і виявлення тих, хто поширює шкідливі чутки. А якщо не виявлять — схоплять першого-ліпшого: краще покарати невинуватого, ніж допустити, щоб злочин залишився без уваги. А так іншим буде наука. Відколи стало холодно спати просто неба, охочих зізнатися в будь-якому злочині стало більше. Однаково в тюрмі тепліше, ніж надворі. Донощиків теж не бракує — обмовляють і звинувачують знайомих чи сусідів, щоб удовольнити свою ненависть.

Кардель протиснувся крізь натовп промерзлих співробітників поліції та міської варти. Дехто тримає в руках якісь документи, інші привели заарештованих. У повітрі висить перегар — більшість із присутніх прокинулися зі страшним похміллям. Заляпані вином сорочки й штани, на взутті сліди блювотиння.

Кардель піднявся сходами. Ісак Блум перелякано підскочив, коли пал'т зайшов до його кабінету. Саме в цей час він кидав у грубу якісь папери.

— Карделю, у мене через тебе удар буде. Заходь, зачиняй двері за собою.

Секретар кинув у грубу ще один стос паперів, простягнув до вогню руки, потер долоні.

— Дров, які нам видають, не вистачає на день. То я прибираю в кабінеті й трохи гріюся. Щоправда, це ніби помочитися у штани: на кілька секунд тепло, а потім стає ще гірше. Єдина надія — що коли почнуть ревізію в архіві, мене тут уже не буде.

Кардель помахав руками, щоб трохи розігнати кров.

— Що це робиться у місті? П'яних завжди багато, але рідко буває стільки з самого ранку.

— А ти не чув? Пародія на покарання, яку влаштували для Руденшельд, не справила того враження, на яке сподівався наш добрий барон Ройтергольм. Тепер він знайшов інший шлях до серця юрби, бунту якої боїться не менше, ніж боявся покійний король Густав. Барон наказав, щоб у всіх корчмах відвідувачам наливали коштом корони стільки, скільки заманеться.

— Він здурів? Якщо люди безплатно питимуть, місто помре до кінця тижня.

Блум знизав плечима. Зачинив дверцята груби й сів на стілець, піднявши комір пальта.

— Будемо сподіватися, що жадібність Ройтергольма й бідність державної скарбниці швидко перекриють краник. Раз ми вже заговорили про гроші: ти прийшов по оплату?

— Навпаки,— Кардель спиною притулився до груби.— Прийшов скасувати контракт — якщо можна так назвати те, що ми робили.

Блум нахилився до шухляди письмового стола й дістав пляшку та дві склянки. Запитально глянув на Карделя, той кивнув, Блум налив у склянки й посунув одну на край столу. Свою зразу випив. Кардель закинув голову й вилив рідину просто в горло, щоб не відчувати смаку. Утім, геть уникнути його не вдалося: шнапс дешевий і розведений, але хоча б доволі міцний. За мить у грудях розливається приємне тепло. Блум обережно заткнув пляшку корком.

— Не вдаватиму, що здивований. Якщо чесно, я чекав тебе.

Поліційний секретар відкинувся на спинку стільця, склав долоні на животі й переплів пальці.

— Твій друг учора приходив, був дуже засмучений. Влаштував сцену на вході. Якби я не підійшов, мабуть, його кинули б у каталажку, щоб заспокоївся. Сказав, що ти хочеш відмовитися від справи й умовляв мене передати цю роботу йому.

— Еміль був тут?

— З ним узагалі важко було говорити. Точно був засмучений і, якщо я правильно зрозумів, навіть переляканий. Раз за разом він замовкав і до чогось дослухався — не знаю до чого, я нічого не чув. Бо нічого й не було. Не знаю, чому ти раптом вирішив працювати з таким, як він. Хоча ні, мабуть, знаю. Вони дуже схожі з братом, еге ж? Він тобі щось розповідав про своє минуле?

— Небагато. Я знаю не набагато більше від того, що ти мені розказав. Коли я з ним познайомився, він був геть плохий, майже постійно п'яний.

Блум кивнув.

— Після нашої останньої зустрічі я ще порозпитував про молодшого Вінґе своїх знайомих з Уппсали. Є люди, які мені дещо винні. Ти знаєш, що у Вінґе є ще старша сестра? Гедвіґ, якщо пам'ять мене не зраджує. Мої джерела стверджують, що дуже наполеглива й уперта жінка. Коли Еміль зламався, Гедвіґ приїхала по нього — мабуть, їй повідомив хтось із професорів. Вона відвезла брата на віллу «Оксеншерна» й передала під опіку тамтешнього персоналу.

Кардель знизав плечима — для нього назва нічого не означала.

— Це божевільня, Карделю. Вона помістила його в божевільню.

Блум побачив, як Мікель зблід, і простягнув йому пляшку. Потер плечі, щоб трохи зігрітися.

— У всій історії про Еміля Вінґе мене цікавить лише одне — його втеча. Ти сам знаєш, що в закладах для психів заходи безпеки суворіші, ніж у тюрмах. Розбійник утече — дідько з ним, але божевільного на вулиці ніхто не хоче. Злодії крадуть через бідність, нужду чи жадібність, і їх легко передбачити. А що зробить божевільний — не знає ніхто. Психлікарні не дарма називають «могилами живих». Припускаю, що втеча Казанови з палацу дожа не була така драматична, як Емілева втеча з божевільні. Для мене це достатній доказ, що Еміль схожий на свого брата не лише зовні. Він ще й так само винахідливий.

— Ти хочеш сказати, що пристав на його прохання?

Блум махнув рукою:

— Та ні, хай Бог милує! Він усе не хотів змиритися з моєю відмовою, я послав його до біса, а коли й це не допомогло — викликав вартового й наказав вивести Еміля на вулицю. Він же звихнувся, це очевидно. Я, до речі, вже чув про це від інших. Кілька днів тому з ним уже був спектакль. Сесіла тут усі знали й поважали, і колеги, побачивши молодшого брата, спершу вирішили, що «привид Індебету» — це не

просто прізвисько, що він справді повернувся. Тільки коли підійшли ближче, зрозуміли, що помилилися. Еміль ходив туди-сюди набережною, просто перед управлінням, махав руками і з кимось розмовляв — а був сам-один.

20.

Кардель спробував відчинити двері — виявилось, що вони зсередини підперті скринею. Сердито крекчучи, усією своєю вагою наліг і таки відчинив. Еміль зіщулився в кутку під столом. Захеканий Кардель нагнувся, вперся дерев'яною рукою в коліно й підняв праву долоню перед собою, сподіваючись, що це схоже на примирливий жест.

— Заспокойся, прошу. Я тобі нічого не зроблю.

Трохи почекав, поки дихання остаточно вирівняється.

— Я щойно з поліційного управління. Блум розповів мені, що ти приходив.

Еміль глянув на нього з викликом:

— Жане-Мішелю, те, що ти вважаєш цю справу безнадійною, не значить, що і я маю вважати так само. Справедливість не буває сьогодні одна, а завтра інша. А я ще можу домогтися правосуддя.

— Не сказав би, що Блум з тобою згоден.

Вінге неохоче кивнув і зашарівся.

— Так, він дав це зрозуміти дуже чітко.

— І що? Ти готовий зупинитися?

— Гедвіг недавно пішла. Обіцяла мені ще раз усе обміркувати. Якщо ви не зустрілися на сходах, значить, розминулися на вулиці. А ти? Прийшов мені погрожувати, щоб я все покинув?

Кардель випростався і сів на ліжку.

— Емілю, вилазь уже звідти. Розкажи мені про свою сестру, якщо вже я ніяк її не зустріну. Таке враження, що вона в тебе буває тільки тоді, коли немає мене.

— Вона старша за мене, але з вигляду цього не скажеш. Найрозумніша з усіх, кого я знаю. Раніше в нас були проблеми в стосунках, але тепер ми помирилися.

— Вона живе тут чи приїхала на певний час?

— Через нашого нотаріуса дізналася, що я поїхав сюди розібратися з Сесіловими справами і не повернувся. Вона знайшла мене біля братової могили. Приходила туди кілька днів поспіль у надії, що застане мене.

Кардель роззирнувся.

— Скажи, а ті папери, що залишилися після твого брата,— вони тут? Ти їх переглядав?

Еміль похитав головою:

— Мене цікавила тільки квитанція на годинник. А вона лежала майже нагорі.

— Можу я подивитися папери?

— Навіщо?

Кардель знизав плечима:

— Точно не знаю, але чомусь відчуваю, що мені треба на них подивитися. Може, там знайдеться підтвердження чи спростування деяких моїх здогадок. Ніякої ж шкоди не буде? Будь ласка, дозволь мені їх переглянути.

— Дивися.

Еміль показав на полицю, де лежав дебелий згорток, замотаний у коричневий папір і перев'язаний мотузкою. Кардель глянув на Вінге:

— Можеш мені допомогти? Вузли — кошмар для одноруких...

Кардель сів до столу й почав розбирати папери. Еміль уважно спостерігав. Майже в кінці Мікель знайшов лист, на якому написано місце й дату. Кардель уважно вивчив аркуш, списаний вишуканим почерком. Поклав на стіл перед собою. Знайшов ще один лист, відклав його до першого. Втомлено потер долонею очі.

— Ох, Емілю...

Вінге здригнувся:

— Що? У чому річ?

— Усі, хто тебе знає, усі мені казали, що з тобою щось негаразд. Тільки я був сліпий і глухий.

— Про що ти?

— Твоєї сестри немає, Емілю. Вона померла чотири роки тому.

— Та що ти таке кажеш?

Кардель підсунув до нього листи.

— Ось її прощальний лист Сесілу. А це лист парафіяльного священника, який повідомляє про місце й час похорону й висловлює співчуття. Вона записала свою сповідь і наклала на себе руки. Пише, що запроторила брата в божевільню, щоб чутки про хворобу не завадили укласти шлюб, який обіцяв їй розкішне життя. Але потім помітила ті самі ознаки в себе й вирішила отруїтися, поки ще здатна сама випити зілля.

Еміль вражено витріщився. Через якийсь час жалібно проскиглив:

— Жане-Мішелю, вона ж недавно була тут, ще й чверть години не минуло. Пішла пройтися і подумати. Обіцяла, що скоро повернеться.

— Священник написав, що вона підмішала у вино сік аконіту. Коли її ховали, шкіра в неї була сіра й потріскалася. Ти з нею зазвичай зустрічався на Корабельній набережній, чи не так? Ісак Блум і багато інших бачили ці прогулянки. Там був тільки ти, більше нікого. Вона — плід твоєї уяви, Емілю. Увесь цей час ти був сам.

— Ти збожеволів...

— Не я.

Еміль кілька разів перечитав лист і побілілою рукою зжужмав папір. Обличчя скривилося, як від болю.

— Вона просила пробачення. І сказала, що завжди любила мене.

У прощальному листі до Сесіла не було й сліду каяття чи бажання примирення, лише лють від того, що бачила в собі ті самі симптоми, що в наймолодшого брата. З гіркотою описувала, як погіршився її стан: чула звуки, яких не чули інші, з нею говорили якісь голоси, мертві приходили її провідати. Між рядками чітко простежувалося презирство, яке відчувала до таких людей. Вона воліла покинути життя, аби тільки не стати однією з них. Жодного разу не згадала імені наймолодшого брата.

Худі плечі Еміля затремтіли, ноги раптом підігнулися. Кардель устиг підхопити його за мить до падіння. Обхопив його руками, й обоє опустилися на підлогу. Кардель притиснув голову Еміля до своїх грудей і відчув, як сльози промочили його сорочку. Довго так сиділи вони на підлозі, повільно хитаючись із боку в бік.

Почувши, що ридання стихли, Кардель прошепотів:

— Ходімо зі мною, Емілю.

— Куди?

— До Данвікена.

В очах Вінге спалахнув страх:

— Тільки не в божевільню!

— Ні, Емілю, не в божевільню. Просто в лікарню, до лікаря Несстрема.

21.

На площі Бренда-Томтен Кардель махнув рукою візнику. Домовився за кілька шилінгів під'їхати до митниці. Повз них пропливають Корабельна набережна, Слюссен, Седермальмсторг, Ешта. Екіпаж незручний, щоразу, коли колесо наскакує на камінь, обоє сповзають з сидіння. Кардель бурчить лайливі слова й намагається міцніше триматися за бортик. Вінге взагалі не має сили й безвільно підскакує на кожному горбику. Виснажене тіло його хитається туди-сюди, мов колосок на вітрі. Плач, який спотворював його обличчя, нарешті стих, і тепер Еміль просто байдуже дивився на дорогу. Час від часу яка сльоза ще стікала по щоці.

— Вино й аконіт. Прямо як Сократ... Батько завжди казав: якби вона народилася чоловіком і була не така розумна, могла б стати філософом. У «Оксеншерні» лікували пацієнтів, що збожеволіли від французької хвороби. Якось я бачив, як від аконіту помер кіт. Ніхто не знав, як він з'їв отруту. Може, десь із пляшечки крапнула, а кіт злизав. Або хтось навмисно дав... Він жахливо вив, з останніх сил повз, відштовхуючись передніми лапами, а з рота постійно тік слиз. Зрештою так вчепився щелепами за ручку дверцят на грубі, що зуби поламалися. Ми так і не дізналися, чим завершилася б та боротьба зі смертю,— якийсь дуже сміливий санітар схопив тварину за задні ноги, крутнув над головою і щосили кинув об стіну.

Пальцями витер червоні очі.

— Вона була така справжня, Жане-Мішелю.

Кардель поклав йому руку на плече — а що він ще міг зробити? Хоча й цим навряд чи допоміг.

— Нічого, лікар швидко нам допоможе.

Вінге змучено глянув на Карделя.

— Мені так уже допомагали. Їхні ліки більше шкодять, ніж лікують.

Кардель поплескав його по плечу й нахилився, шукаючи його погляд.

— Я за життя бачив багато лікарів і шарлатанів. Усяке буває. Є такі, що працюють лікарями, бо не вміють нічого іншого. Інші насолоджуються владою над пацієнтами, повагою. Того, хто вибрав лікарський фах, бо хоче допомагати людям, зустрінеш нечасто, і це справжнє диво. Несстрем мені здається саме таким.

Вінге похитав головою і до кінця поїздки мовчав. Скоро візник розвернувся і зник, залишивши їх неподалік лікарняних стін. На подвір'ї немає нікого. Здається, що навіть потік з млина втратив волю до життя, уповільнився і тільки й чекає, коли нарешті лід скує його до весни.

У лікарняному передпокої стали почекаати. З каплиці чуються тихі молитви, а з коридору, який веде до лікарняних палат,— стогони пацієнтів. Тут холодно, та ще й волого. Невдовзі з'явилася жінка з відром і мідним глечиком. Запитально глянула на них. Кардель випростався і якомога привітніше мовив:

— Ми шукаємо лікаря Несстрема.

Жінка здивувалася:

— Мені це ім'я незнайоме. Але я тут недавно. Почекайте, будь ласка, ще трохи, я приведу когось, хто краще знає.

Пішла. Вони сіли на задню лаву в каплиці. З побіленої стелі звисає люстра з незапаленими свічками. Світло проникає тільки з двох вікон обабіч олтаря. Таке велике приміщення майже неможливо зігріти. Потік тече прямо під будівлею, від вологої кам'яної підлоги тягне холодом. Кардель замислюється, що було раніше — потік чи будівля, і доходить висновку, що будувати лікарню над водою так само дивно, як і прокладати тунель під будинком. Вінге сидить поряд і мовчить, закутався в плащ і обхопив руками плечі. Через лаву Кардель відчуває, як трусить Еміля — чи то від холоду, чи від хвилювання. А може, і від

того, і від іншого. Попереду бачить кілька зігнутих над складеними руками спин. Сива жінка, однією ногою в могилі, шепоче собі під носа, час від часу вигукуючи окремі слова. Рівномірне хитання худого чоловіка свідчить про якусь тілесну чи психічну хворобу. Ісус Христос над олтарем розкинув руки, ніби запрошуючи в криваві обійми. Час від часу хтось із пацієнтів підходить до олтаря, вклоняється і виходить.

За спиною почулося тихе покашлювання. Кардель зрозумів, що встиг задрімати на лаві, хоч її навмисно зробили дуже незручною — усі думки мають бути не про комфорт, а про Всевишнього.

— Це ви шукали Несстрема?

Кардель підскочив на ноги, які в холодній каплиці вже встигли затерпнути. Біля них стояв високий худий чоловік в окулярах з тріснутим скельцем. На жилеті плями, смердить випивкою. Карделеві здалося, що в кишені його пальта розпізнав обриси пляшки.

— Я Сонделіус, сьогодні моя зміна. Вибачте, що вам довелося чекати, але спершу треба було встановити, чи не сталося якоїсь помилки. Ви певні, що саме так звати вашого лікаря?

— Так він відрекомендувався. Ми тут були всього кілька днів тому.

Чоловік засміявся і похитав головою. Розбите скельце в його окулярах дзенькнуло.

— Це неможливо. Лікар Несстрем не...— Аж тут йому спало щось на думку: — Ага! Прошу, ідіть за мною.

Вивів їх надвір і пішов дорогою до жовтого корпусу божевільні. Там у вестибюлі підкликав якогось чоловіка:

— Покличте Юсефссона, хай вийде сюди з Тумасом.

Невдовзі згори почувся шум і швидкі кроки. Зі сходів з криками й виттям злетів чоловік без штанів. Пускаючи піну з рота, він пробіг біля них, усім тілом ударився об замкнені двері, упав, підскочив

і помчав у інший коридор. Сонделіус посміхнувся і показав пальцем у бік, де зник безштанько:

— Не це, часом, ваш лікар Несстрем?

На розлюченому обличчі, яке щойно пролетіло повз них, Кардель заледве упізнав риси Несстрема.

— Чорт, таки він! Що відбувається?

Сонделіус знизав плечима:

— Це Тумас, один з пацієнтів психлікарні. Здебільшого він спокійний, тож його випускають вільно ходити лікарнею, бо в палатах і так мало місця. Персонал вважає його кумедним — він щоразу грає якусь нову роль, і так переконливо! Схоже, ваш Несстрем — один з його персонажів, хоча я досі ще з ним не стрічався.

Кардель розвів руками, одночасно й розлючений, і розгублений:

— Та що ж це таке? Невже і небо, і пекло вирішили з нас познущатися?

Потім знову почулися кроки на сходах, цього разу повільніші. З'явився чоловік, який раніше показував їм кімнату Еріка Тре-Русура. У руках у нього палиця з петлею на кінці — такими пацієнтів тримають на відстані й змушують іти туди, куди треба. Чоловік розчервонівся і захекався. Став передихнути:

— Тумаса тут не...

Підняв погляд і здивовано витріщився на прибульців:

— Ви? Як ви так швидко дізналися?

Еміль Вінге вперше за весь час озвався:

— Ви про що? Поясніть.

— Та ж той... Тре-Русур. Зник.

— Як таке можливо?

Чоловік знизав плечима, ніби й так усе зрозуміло:

— У єдиній кімнаті, де ми могли його розмістити, замок був поламаний.

— Але коли ми востаннє до нього приходили, він ні на що не реагував. Його хтось забрав?

— Вхідні двері зовні важко відімкнути, а от зсередини — просто. Думаю, він прийшов до тьми й сам пішов.

— Коли це сталося?

— Уночі. Уранці я побачив, що кімната порожня. Точно не скажу.— Працівник кисло посміхнувся, побачивши перелякану міну Еміля: — Та ви так не хвилюйтеся. Ми не замикаємо тільки найспокійніших. А якщо хтось і виходить, то зазвичай швидко повертається. Або самі приходять, або добрі люди приводять. Що ж, мені треба йти. Робота.

Чоловік виставив перед собою палицю з петлею і зник за рогом, наспівуючи під носа пісеньку про короля Густава.

— Жане-Мішелю, забудьмо про все, що сталося між нами за останні дні. Треба негайно діяти.

Кардель ошелешено закліпав очима, але Вінге сильно підштовхнув його до виходу, вийшов за двері й поспішив у бік лікарні й митниці. Озирнувся і схвильовано крикнув через плече:

— Ти не розумієш, що може статися?

22.

Ерік Тре-Русур ішов дорогою. Кожен крок був справжнім випробуванням. Тіло здавалося чужим, суглоби й кінцівки неживими, кожна команда від мозку ніби мусила спершу подолати довгий шлях, перш ніж доходила до ніг чи рук. Але все-таки вони йому служили, хай і невпевнено. Ерік одягнений тільки в сорочку, ні штанів, ні черевиків не має. Голова болить страшенно. Він ішов довго, цілу ніч. З кожним кроком на землі спалахували вогники, а коли зійшло сонце — стало сліпити так, що мусив затулити очі руками. Поки що на світ він міг дивитися тільки крізь пальці. Щоразу, коли торкався обличчя, здавалося, що торкається чиеїсь чужої шкіри. Ніби той інструмент, яким йому зробили операцію на голові, позбавив його обличчя відчуттів. Губи майже не слухаються. Але йому треба вимовити всього одне, останнє слово, і він усю дорогу тренувався його промовляти, знову й знову повторюючи. Безпомічно й люто закричав тільки тоді, коли сяйнуло: цими неслухняними губами він колись відчував її поцілунок. Тепер вони мертві. Зупинився на кілька хвилин — заспокоїтися і згадати про свою мету.

«Шильдт писав їх за раз, один за одним».

У місячному світлі через Червоний міст перейшов Слюссен. Місто між мостами ніколи не спить. Там і там площею Корнгамн і вздовж Мушиного парламенту проходили люди, поодиночі чи парами, ішли до корчми або поверталися додому, хтось ставав під стінку випорожнитися. Ерік уже не такий, як був, але й світ змінився. Він лютий і засмучений. Світ — затуманений. Люди підходять ближче, і він бачить, які вони насправді — огидні створіння з бридкими рисами навколо ненажерливого отвору рота, куди кладуть м'ясо й звідки вилітає брехня. Вони всі однакові.

«Сетон роздягнув його до нитки».

Якщо хтось і звертав на нього увагу, то тільки на мить. Нічого дивного: просто ще один бідолаха набрався як свиня і тепер плететься кудись у спідньому, хитаючись і марно намагаючись знайти незабльований куток, де міг би склепити повіки й чекати, коли мороз його забере. Дехто на своє нещастя підійшов занадто близько до Еріка, та ще й тоді, коли місяць визирнув з-за хмар над Мелареном або поряд виявився запалений ліхтар. Тоді в його обличчі вони помічали щось таке, що злякало б хоч кого, сахалися і намагалися швидше відійти подалі. Хто не встигав — потрапляв йому під руку, більше схожу на лапу хижака. Хапав перехожого і шепотів в обличчя слово, яке повторював усю ніч. Місце. Дехто розумів, що він хотів спитати, і рукою показував напрямок, аби тільки швидше звільнитися.

«Живе десь глибоко в собі, упевнений, що вбив свою кохану».

По опівночі він був на мосту через озеро Клара. Місяць освітлював білу піну на чорній воді, буруни піднімалися, мов армія духів, що йшли разом із ним, співаючи пісню про кохання, зраду й помсту.

За його спиною народжувався день. Ерік пройшов мимо лікарні Серафимер. Скоро кам'яниць уже не було видно. Траплялися тільки невеличкі хатки й клуні між нивами. Людей було вже зовсім мало, а якщо хто й зустрічався — уже здалеку відчував щось недобре й намагався обійти його.

Ось уже його наздогнало сонце. Піднімалося ліворуч від нього на відповідне порі року місце. Через кілька годин воно вже було поперед нього, стало спускатись і запекло в очі. Наближався вечір.

«Винен у всьому той проклятий диявол Сетон».

Ось він і дійшов. Будинок посеред яблуневого саду на березі. Серед дерев діти граються у квача. Побачили його, розсміялися — кумедний дядько у великій сорочці, що заплутується навколо ніг. Підійшли ближче, покликали гратися з ними, взяли за руки, повели з ним коло. Він повторює те саме слово, а діти задоволено кивають і показують пальцем на будинок.

Дзвінок кличе їх на вечерю, діти поміж деревами біжать до будинку, потім повертаються і махають Еріку, який досі стоїть на доріжці. Він чекає. Спадає ніч. Він сам. У небі над ним розсипалися зорі. Серед них Ерік побачив її обличчя — Ліннеї Шарлотти. Почув серед дерев її голос — вона кличе його й обіцяє, що скоро все закінчиться, тільки-но він зробить те, що мусить. Його щоби не відчують теплої вологи сліз, як і його мертві губи не відчують більше її поцілунку. Але він чує її голос і її обіцянку. Скоро ми будемо разом, коханий, скоро я тебе поцілую, і цей поцілунок ти відчуєш, як і раніше.

«Ми не можемо навіть покарати його, поки Горнсберґет належить йому».

Ерік пішов доріжкою до будинку. Скрізь стоять кошики з фруктами. У будинку не світиться, тільки один ліхтар освітлює сходи, якщо комусь знадобиться вийти через нужду, яку не можна справити в горщик. Полум'я вабить його, танцює за склом, звертається до нього її голосом. Хіба те, що він мусить зробити, не добра справа для всіх? Хто знає, що життя приготувало для цих дітей? На яких перехрестях їм доведеться вирішувати, стати жертвами чи злочинцями? Краще хай заснуть невинними й ніколи більше не прокинуться. Якби ж йому хтось запропонував таку милість... Простягнув руку й вийняв з-за скла запалену свічку.

23.

Анна Стіна надовго затрималася біля ринку, який добре пам'ятала. Потім пішла до Залізної площі, де робітники цілими днями тягали залізо, від якого в кінці дня спина не розгиналася. Повернула на Горнстатан, пройшла мимо церкви Святої Марії — тут колись панувала Дракониша. Здалеку побачила похорон. Стоїть священник, присутні у чорному одне за одним вклоняються над труною. Анна Стіна йде далі. Анстарієбергет — точка, звідки вона піде вниз. На березі її зустрічає Міст зітхань. У потоці під ним риба розганяє нудьгу, плаваючи колами.

Бачить свою тінь. Розуміє, що сонце вже почало хилитися до заходу. Це ж треба, як довго вона йшла.

Ось під ногами вже й Лонгольмен. Ліворуч від неї будинок, де раніше жив інспектор Б'єркман. Праворуч — дзвіниця в'язничної церкви розтинає вечірнє небо.

Анна Стіна чекає, поки сонце зовсім зайде й спаде ніч. Намагається ще уповільнити кроки, але це все одно недостатньо повільно. Кожен крок наближає її до кінця. Бачить перед собою дерев'яні ворота. Зупинилася перед ними так надовго, що вуха звикли до тиші й почали чути навіть те, що відбувається за стіною: рипіння прядок в останню годину вечірньої зміни, цокання годинника, що безнадійно відлічує час. Дочекалася миті, коли в'язничний годинник пробив кінець робочого дня. Дзвін ще не затих, як вона підняла руку й постукала. І поки слухала дзвін, здавалося, що кінця-краю йому не буде, що він ніяк не змовкне, навіть коли ніхто вже не смикає за мотузку. Дзвони дзвонять і дзвонять, вона досі їх чує. Анна Стіна розгублено роззирнулася, відійшла за ріг, піднялася на пагорб і стала подивитися, що там відбувається. Дзвонить дзвін на Кунгсгольмені, три удари, коротка пауза, знову три удари. На дзвіниці палає трикутник зі смолоскипів. Вона добре знає, що значить цей знак. Подивилася на захід, довго не

розуміючи, що бачить. Ніби сонце встає звідти, куди недавно спустилося. Побігла.

24.

У губернаторському палаці відчинили двері для провітрювання. Тюко Сетон повернувся на стільці й подивився на ялівцевий лабіринт, куди вийшли подихати гості. Погляд упав на мармурову Мінерву. Сетон посміхнувся. Повернув голову й наткнувся на погляд розкішно одягненого чоловіка. Той почервонів і з виразом огиди відвернувся. Тюко ще ширше посміхнувся: його тут бачити не раді, їм неприємна його присутність, він їм не рівня, але його амбіції і заповзятливість відчинили йому навіть ці двері. Тут зібралися найважливіші люди королівства. Не кваплячись, він вийняв шовкову хустинку й витер щоку — посмішка відкрила рану, гній потік на підборіддя. Трохи згодом, коли вийде до саду покурити, він займе серед них своє місце. Ніхто не наслідиться його прогнати, а він насолоджуватиметься своєю недоторканістю і їхньою розгубленістю, випускатиме дим крізь рану на щоці й дивитиметься, як їх пересмикує.

Музики налаштовують інструменти, публіка на стільцях заспокоюється, кидає останні слова у своїх розмовах, прокашлюються — краще зараз, ніж коли концерт почнеться. Господар представляє твір: написаний рівно сто років тому «Канон ре-мажор». Музиканти приготувалися, перезирнулися і почали: віолончель вступає *da saro* з восьми нот, далі додаються інші струнні. Друга скрипка повторює за першою, третя за другою, а далі перша повертається з іще вищим тоном, і друга й третя ідуть за нею, зустрічаючись у новій дивовижній гармонії. Шкіра на руках у Сетона вкривається сиротами від цієї величної краси, і він легенько гойдається за ритмом віолончелі. Заплющив очі, закинув голову, не хоче навіть витерти гній, що тече з рани по шії за комір. Пляма розтеклася шовковою шийною хусткою, а він поринув у музику й цілковитий безмежний спокій.

25.

Кардель біжить крізь темряву, нагнувшись уперед, щоб не так боліло в боку. Підшви його черевиків гучно гупають по землі. У роті вже відчуває присмак крові, але наздогнати Вінге ніяк не вдається — худа постать мчить далеко поперед нього. Часом з темряви долинають вигуки — Вінге кличе, щоб він поквапився, біг швидше. Кардель міцніше стиснув зуби, притиснув праву руку туди, де найсильніше боліло, і змусив ноги бігти ще швидше.

Біля митниці Вінге вискочив перед кіньми й зупинив екіпаж. Гупання серця майже глушить Карделя, але звуки розмови до нього долинають, і він швидко розуміє, у чому річ. В екіпажі вже є люди — дебелий чоловік і молода жінка. Візник намагається впоратися з двома завданнями, які раптово підкинула йому доля: заспокоїти коней, переляканих раптовою появою Вінге, і захистити право своїх пасажирів їхати винайнятим транспортом. Спроби Еміля вмовити їх поступитися екіпажем навіть Карделеві здаються белькотанням божевільного. Але він поки що не втручався, намагався відхекатися.

Візник замахнувся на Вінге батогом, коли Кардель заговорив. Спершу показав пальцем на візника:

— Тільки торкнися його, і я засуну тобі батога в горлянку так глибоко, що до кінця життя гикатимеш.

Усім відібрало мову. Кардель повернувся до чоловіка в екіпажі. Не підвищив голосу — давно вже зрозумів, що не треба кричати, щоб погрозу сприймали серйозно:

— Ми не злодії і не грабіжники, ви отримаєте назад свої гроші. Але мусите негайно покинути екіпаж. Можете вийти самі або вилетите носом уперед.

Цього вистачило. Пасажири вийшли. Тільки коли від'їхали на кілька десятків метрів, почули, як чоловік вилаяв їх навздогін. Вінге сів біля візника, Кардель позаду. Еміль показував шлях і покрикував на візника, щоб той активніше поганяв коней. Побачивши, що коні ледве йдуть, Кардель видер у візника батіг і ляскав коней, аж поки вони помчали щодуху. Візник спершу намагався протестувати, але потім схопився за лавку й лише лаявся, намагаючись не злетіти в яр.

У темряві озвався дзвін церкви Ульріки Елеонори — три удари, пауза, три удари. Екіпаж промчав повз міст на Кунгсгольмен. За їхніми спинами озвався дзвін Святої Клари. На обох дзвіницях виставили смолоскипи.

Ось уже Стадсгаген. Поля вкриті мороком. Дороги попереду взагалі не видно. Залишається тільки видивлятися огорожі й сподіватися, що попереду не з'явиться якийсь несподіваний поворот. Скоро попереду показалося якесь світло, але звідки воно — поки що не видно за пагорбами. Світло відбивається від хмар, і візник полегшено зітхає: тепер уже дорогу видно й можна впевнено гнати далі. Вітер змінив напрямок і приніс сморід. Коні теж його відчули, нанюхали небезпеку, що чекає на них попереду,— форкають, перелякано крутять очима, закидають голови, попереджаючи свого господаря: не треба їхати далі. Тепер уже й удари батога не допомагають, і візник лише виправдовується:

— Їх уже сам диявол не змусить іти вперед. Ви самі бачите чому.

Кардель зібрався був ще щось сказати візникові, але побачив, що Вінге вже зіскочив на землю і побіг. У пелені диму його не видно, тільки за кашлем можна встановити, де він зараз.

Кардель віддав візнику гроші, нагородив добірною лайкою і виліз з екіпажу. Побіг на пагорб і майже вдарився у спину Вінге. Той зупинився роздивитися, що відбувається унизу. Жар відчувався вже звідси. Горнсберґет горів, полум'я охопило вже половину даху. Кілька вікон вилетіло й зараз крізь них пожежа тягла свої язики до неба.

Тепер уже Кардель відірвався від Вінґе, чує, як той десь за спиною вигукує його ім'я, але щодуху біжить до будинку. Спускається в сад, пробігає між яблунями — найближчі вже теж запалали, як маленькі факели навколо великого багаття.

Кардель мимоволі зупиняється перед воротами, інстинктивно відступаючи від вогню. Полум'я жадібно облизує будинок.

Верхні завіси дверей розтопилися, і двері косо повисли на нижніх. За ними видно передпокій. Вогонь охопив стелю й малює жахливі фігури. Химерний вітер дме зусібіч прямо в будинок, ніби вогонь глибоко вдихає. Поли Карделевої куртки тріпотять на цьому вітрі. Мікель піднімає руки перед обличчям, щоб захиститися від жару, потім зосереджується і змушує ноги слухатися. Біжить мимо дерев-смолоскипів, збігає на ганок і перескакує охоплений вогнем поріг.

На тому боці його чекає зовсім інший світ. Він примружився, але очі все одно сльозяться від спеки та яскравого світла. Навколо риплять дошки. Полум'я говорить власними звуками, сичить і тріщить, перескакує з однієї здобичі на іншу. І все, що воно ковтає, приєднується до загального хору: дерево рипить і потріскує, перш ніж зникає у вогні, шибки й пляшки тріскаються і розпадаються з жалісним дзеньканням. Повітря тягне вгору, й кожна щілина між дошками пищить і свистить. Стеля над головою перетворилася на бурхливе море, тканина й папери зриваються зі своїх місць і летять догори.

Кардель уже бачив, як червоний півень пожирає кораблі, підбиті іржавими російськими ядрами, і зараз подумав те саме, що й тоді: вогонь — стародавня люта жива істота, яка лише ховається в грубах і камінах, чекаючи нагоди вирватися і зжерти все навколо. Коли вогонь скидає свої пута, не допоможе ніщо. Залишається тільки тікати. Але це не про нього. Йому треба кинутись у вогонь.

26.

Ерік відійшов від Горнсбергета й став біля дерева. Повітря тепле й приємне. Стояв на місці, де поять овець. У поїлці з розпиляної надвоє дубової діжки ще є вода. Час від часу він повільно проводив долонею по її поверхні. У сповненій напруженого чекання тиші спостерігав, як шириться вогонь, провалюється стеля, обрушується дах, здіймаючи в повітря цілий фонтан іскор. Нетерпляче переступав з ноги на ногу. Знав, що своє завдання виконав, але що далі його очікувало? Хіба не мала вона тепер, коли він зрівняв рахунок, прийти, обняти його, прикластися своїми вустами до його, подарувати йому обіцяний поцілунок? Ще раз торкнувся рукою свого неживого обличчя. Чи зможе він відчутти її дотик, як раніше?

Відчув на плечі руку. Озирнувся — важко, але з надією. Не вона. Це ще не вона. Якийсь блідий і миршавий чоловік. Наче знайомий. А, це той, що знає правду. Він щось каже, але його слова Еріка не цікавлять. Йому швидко увірвався терпець, і він повертається назад до пожежі. Чоловік все не вгамовується, не хоче дати йому спокою, хапає за сорочку й трясє. Намагається привернути його увагу. Зрештою Ерік розуміє, що той хоче: показує то на кресало, то на нього. Ерік Тре-Русур киває.

Коли наступного разу роззирається, набридливого чоловіка вже немає поряд — перетворився на крапку на тлі полум'я, біжить до будинку й кричить чиесь ім'я. Не Еріка.

27.

Кардель прикриває рота й носа рукою, щоб фільтрувати повітря через тканину куртки. У голові гуде від жаху, але він змушує себе згадати розташування кімнат у будинку й кидається нагору сходами, які ще не завалилися. Перескакує через три. Потрібна кімната — у тому крилі, яке ще не все горить. Внутрішні стіни ще тримаються, тільки шпалери почали відпадати, дерево потемніло й дим грозовою хмарою повис попід стелею. Він пам'ятає, куди треба йти. Пригинається і біжить.

Вогонь, здається, зжер усе повітря — ніяк не вдається вдихнути. Перед очима темніє. Кардель упав на коліна. Унизу повітря трохи краще, можна якось дихати. Довелося далі повзти. Дошки гарячі — значить, вогонь уже охопив стелю знизу. Лише кілька дюймів відділяють його від палючої смерті. Кардель підозрює, що скоро вогонь підгризе балки й вони не зможуть тримати навіть самі себе. Поверх провалиться і потягне за собою все інше. Але поки що Кардель доповз до дитячої кімнати, сподіваючись, що це вона, і штовхнув від себе двері. На тому самому місці, де й минулого разу, стоять два ліжечка. Мружачись, схопив два тільця і повернувся до дверей, сподіваючись, що дорога назад ще відкрита.

У коридорі вогонь уже просвічує крізь щілини в підлозі. Кардель вдихнув якомога глибше, щоб вистачило повітря, і вирушив назад тією ж дорогою, якою щойно прийшов. Знову треба доповзти до сходів. Десь посередині коридору він відчув, що щось не так. Його ноша відчувається не так, легше. Кардель нічого не бачив через дим, тому почав обмацувати дітей. Це Карл — у нього від народження менше волосся, ніж у сестрички. Чогось бракує, він щось забув, щось важливе. Можливо, того ганчір'яного кота, якого Карл так любив обнімати. Кардель полапав по підлозі й знайшов те, що впало. Але цього він не очікував. Дитяча рука. Незрозуміло чому він спробував причепити її на місце, але наробив ще більше шкоди: плоть розпадалася від найменшого дотику. Вогонь проривається з-під дошок і змушує його поквипитися. Кардель збирає все, що знайшов, і повзе до

сходів. Сили на те, щоб встати, не залишилося. Він притиснув дітей до себе й скотився сходами. Унизу зрозумів, що зробив ще гірше, і тепер треба повзти нагору, зібрати все, що загубив, зліпити дітей до купи, скласти з них тіла, в які ще можна повернути життя, але не може. Уже незрозуміло, кому яка частина тіла належить. Хоч де торкнися — розповзаються. Схожі на два шматки м'яса, що цілу ніч варилися у казані, сірі й м'які. Ні своєю дерев'яною долонею, ні навіть здоровою рукою більше нічого не може виправити. Бачить перед собою тільки шматки плоті. Вогонь уже прихопив і його, на голові димить волосся. У розпачі він б'є себе по голові й відчуває під рукою кров і пухирі.

28.

Боса, зі зраненими й заціпенілими від тривалого бігу ногами, Анна Стіна вибирається на пагорб і спершу не розуміє, що відбувається. На місці будинку, у якому вона залишила своїх дітей, зараз тільки велика темно-червона маса, яка змінює свій колір, коли на неї дме вітер. Змій втамував свій голод, скрутився і засинав.

Дорога сріблястою стрічкою звивається між деревами. Сльози замутили їй очі, а втома — розум. Що, як це не дорога? Може, це той струмок, який вона бачила, лежачи в тунелі під в'язничною стіною? Може, зараз вибіжать її діти й пускатимуть кораблика?

— Має!

Вона біжить униз, вигукуючи їхні імена.

— Карле!

Німа ніч не відповідає.

29.

Ерік почекав ще трохи. Повітря поволі охолоджується. Вогонь спадає, язики полум'я гаснуть, залишається жар. На пагорбі з'явився насос — його притягнув досвідчений кінь, навчений не боятися вогню. Кілька чоловіків з криками й лайкою розмотали шкіряні шланги й почали гасити залишки пожежі, намагаючись не дати іскрам перенести вогонь далі. Сокирами й пилками валять дерева, в'яжуть з гілок великі віники, мочать їх водою і рясно кроплять землю.

З боку будинку йшов якийсь чоловік. Він спершу походив туди-сюди, наче безцільно, потім помітив Еріка й рушив прямо до нього. Дивний у нього вигляд. Він і на людину не схожий, більше на якесь чудовисько, що вискочило з вогню. Волосся на голові згоріло й ще трохи димить, наче німб. Обличчя чорне, одяг перетворився на закіптюжене шмаття, ліва рука тліє. Зупинився за кілька кроків від Еріка й втупився в нього. І Ерік дивився в його червоні очі. Якимось дивом він зрозумів, що цей незвичайний посланець приніс йому довгождану нагороду. І від цього розуміння залоскотало в животі.

Дивне створіння підійшло до Еріка й підняло його в повітря, як дитину. Химерне відчуття: перед очима все кружляє, на мить здалося, що він летить, як ті іскри від пожежі — високо-високо в небо. А потім Ерік відчув воду, холодну й мокру. Здивувався: чоловік занурив його голову ще глибше у воду. Спершу було неприємно. Але зовсім недовго. Під водою тиша, спокій і свіжість. Непогано. От тільки коли тілу знадобилося повітря, воно саме по собі почало вpirатися — але що воно могло вдіяти

проти залізної руки, яка тримала Еріка під водою? Світла в долині ще достатньо, і Ерік бачить крізь воду спотворене гримасою обличчя велетня. Зрештою він не витримує і вдихає під водою. Відчуття інші, не такі, як вдихаєш повітря, але коли рідина заповнює легені, йому стає добре, а обличчя над водою змінюється. Це вона! Прекрасна, як весняне сонце над вранішніми луками. Схиляється до нього, і він

усміхається, бо знає, що зараз станеться. Більше не треба хвилюватися, що губи нічого не відчувають. Зараз буде поцілунок, якого він заслужив.

30.

Музика все гучніша, пальці музикантів дедалі швидше літають над інструментами, і якоїсь миті Сетон більше не може стежити за мелодією. Першу партію виконує юна дівчина, свіжа й прекрасна, з чистими рисами обличчя і тонким носом. Ретельно зачесала волосся назад, щоб не падало на струни й не заважало грати. Поринула в мелодію, музика оволоділа її тілом, вона тихенько вигойдується в такт, ніби танцює на місці. Напівзаплющеними очима з-під довгих вій стежить за нотами. Тюко відчуває, ніби присутній під час якогось особливо чуттєвого, інтимного дійства. Зараз вона тут ніби сама, ніби зала порожня і, крім неї, нікого немає. Але музика знову переповнює його, і він заплющує очі. Голоси інструментів зливаються в одне ціле, уже неможливо зрозуміти, де який інструмент. З заплющеними очима Сетон хитається услід за мелодією.

Хтось різко поторсав його за плече. Чари розсіялися. Сердито й різко повернувся. Позад нього опустився на коліно Жаррік. Він ніяк не узгоджується з цим місцем, ніби потрапив сюди з іншого світу. Обличчя все в синцях і ранах. Лакеї в лівреях не змогли зупинити його, але зараз нерішуче зупинилися біля задніх стільців, побачивши, що то людина Сетона. Жаррік на вухо розповів свою новину, на нього зашикали присутні, й віолончелістка збилася з ритму. Сетон відчув, що його скував крижаний холод. Перед очима потемніло. Він підскочив так різко, що перекинув стілець на коліна жінці, яка сиділа за ним. Схопився за плече Жарріка, щоб не втратити рівновагу. Він геть розгублений.

Ворогів у нього більше, ніж можна полічити. Досі вони мусили остерігатися і вдавати, що поважають його, але як тільки стане відомо — накинуться зусібч. Тепер усьому кінець. І неважливо, нещасний це випадок чи хтось зробив навмисно. Залишається лише тікати. Вони з Жарріком пробираються до виходу. Усі показують пальцями й перешіптуються — бачать, що сталося дещо погане, й не можуть приховати зловтіхи.

Вийшли надвір і під зоряним склепінням поспішили шукати сховок у лабіринті міських вулиць. З кожної дзвіниці над містом лунає набат, роздираючи ніч і віщуючи небезпеку.

31.

Він усміхається! Він, палій! Та ще й склав губи для поцілунку під водою, доживаючи останні секунди життя. Такої люті Кардель досі ще не відчував. Злісно засичав, опустив у воду свою дерев'яну руку й щосили вдарив ті усміхнені губи. А потім наліг усією своєю вагою. Під водою розквітла темно-червона квітка. На дно впали білі уламки, а він все тиснув, ще сильніше, ще, аж поки обрубок руки під протезом запалав від болю, а під руками більше не відчувалося ніякого опору. Наперекір будь-якій логіці Кардель досі чує крик убивці — безсловесне ревіння болю і розпачу. Крик не стихає, навіть коли Мікель розуміє, що це він кричить.

32.

Еміль Вінге стоїть біля пожарища так близько, як дозволяє жар. Поодинокі язички полум'я підносяться там чи там. Лише залишки балок, які недавно тримали на собі всю будівлю, ще опираються вогню. Еміль намагається згадати, чи казав Тюко, скільки дітей живе у сиротинці. Скільки життів загублено марно?

Сто? Більше? Попіл через них важкий і липкий.

Несподівано помітив, що він не сам. Молода жінка опустилася на коліна неподалік. Сльози стікають по брудних щоках. Чомусь вона здалася йому знайомою. На її обличчі такий біль, що йому стало соромно за свої переживання. Намагається згадати, хто ж вона, і раптом розуміє. Напевно, це та дівчина, про яку казав Кардель, яку він довго безуспішно шукав. Її лице він описав так, як може описати тільки той, хто любить. А впізнавши її, розуміє й інше. Чому Кардель його прогнав, хто знайшов місця в цьому притулку для її дітей. Безпомічно мотнув головою і знову подивився на пожарище.

Обвуглене дерево тріскотить і світиться темно-червоним. Такого ж кольору і його простягнуті вперед руки.

— Ох, Гедвіг... Якби не ми, нічого цього не сталося б. Чи зможемо ми коли-небудь спокутувати цю провину?

Повернувся до неї, щоб краще чути відповідь,— і здивовано відсахнувся: жінки, до якої звернувся, він ніколи раніше не бачив. Знову згадав: його сестра вибрала смерть. Ніхто не розділить із ним провину.

Почув крик Карделя. Навіть не схоже на людський. Еміль повернувся і побіг на звук, намагаючись у темряві знайти дорогу між деревами. Доріжки розходяться ліворуч і праворуч. Вітер шелестить у листі. Попереджує, що у мороці ховається невидима небезпека. Усім своїм

єством Еміль це відчуває. Здрігається і переходить на крок. Те, що він шукав,— прямо перед ним, за покрученим стовбуром яблуні. Один раз завернути. У центр лабіринту.

Вінґе широко розплющує очі, щоб краще бачити, і завмирає від жаху. Широка спина Карделя. Він нагнувся над діжкою з водою. Ось його могутні плечі, важкі, мов колоди, руки, дерев'яна й здорова, обидві червоні. А вище, на шиї — бичача голова з гострими рогами.

Але тепер, коли Еміль на власні очі побачив монстра, це не лякає його так, як раніше. Він спокійно підійшов і взяв його за руку.

¹ Сепарат-варта — один із підрозділів служби правопорядку, службовці якого мали виловлювати й доправляти до суду та в'язниці злодюжок, жебраків і повій.— Тут і далі прим. пер. [Повернутися](#)

² Прядильний дім — виправна установа, а насправді — в'язниця, у якій тримали повій, злодюжок та інших дрібних злочинниць, змушуючи їх прясти. [Повернутися](#)

³ Карл Густаф аф Леопольд (1756–1829) — шведський поет-класик. [Повернутися](#)

⁴ Родове ім'я героя Тре-Русур (*Tre Rosor*) означає «три троянди». Їх було зображено на гербі, так називався і родовий масток. [Повернутися](#)

⁵ Ліспунд — старовинна шведська міра ваги, $\approx 8,5$ кг. [Повернутися](#)

⁶ Сент-Бартелемі — острів у Карибському морі, заморська територія Франції. У 1784–1877 рр. належав Швеції. [Повернутися](#)

⁷ Бенгт Андерс Евфрасен (1756–1796) — шведський ботанік і зоолог. [Повернутися](#)

⁸ Крістофер Карландер (1756–1848) — шведський лікар. [Повернутися](#)

⁹ Самуель Фальберг (1758–1834) — шведський лікар і чиновник. [Повернутися](#)

¹⁰ Чи не так (фр.). [Повернутися](#)

¹¹ Це кохання? (Фр.) [Повернутися](#)

¹² Франц II (1768–1835) — король Німеччини, останній імператор Священної Римської імперії німецької нації (до 1806 р.), перший імператор Австрії (як Франц I з 1804 р. до смерті). [Повернутися](#)

¹³ Традиційний шведський слабкоалкогольний напій (з вмістом спирту зазвичай не більше 2,5 %). [Повернутися](#)

¹⁴ Прекрасний тон життя? (Фр.) [Повернутися](#)

¹⁵ Війна всіх проти всіх (лат.). [Повернутися](#)

¹⁶ Шведська миля — 2672 м. [Повернутися](#)

¹⁷ Легкий перехід до Аверна. (Лат.) Фраза з «Енеїди» Вергілія, за змістом близька до вислову «Добрими намірами вимощена дорога до пекла». [Повернутися](#)